

Varaventtiilin seitsemäs sinetti

Blogikirjoituksia 2022–2023

Heikki Poroila

Honkikirja

2023

Julkaisija ja kustantaja
Honkakirja

Toimitustyö ja layout
Heikki Poroila

© Heikki Poroila 2022–2023

Kansikuva © Heikki Poroila 2023

Pääosa kuvituksesta koostuu kirjojen kansista, joita on käytetty sitaattioikeuden puitteissa. Useimpien muiden kuvien lähde ei ole tiedossa. Oikeudenhaltija on mainittu niissä tapauksissa, joissa kuvan lähde tiedetään.

04

Poroila, Heikki, kirjoittaja

Varaventiilin seitsemäs sinetti : Blogikirjoituksia 2022–2023. – Helsinki : Honkakirja, 2023. – 185 sivua : kuvitettu. – ISBN 978-952-69775-7-7

ISBN 978-952-69775-7-7 (PDF)

Varaventiilin seitsemäs sinetti 2

Lukijalle

Tämä on seitsemäs kokoelma blogikirjoituksia *Heikin varaventiilistä*. Tekstit on kirjoitettu elokuun 2022 ja heinäkuun 2023 välillä eli täyden vuoden aikana. Alkuperäiset tekstit ovat ennallaan, mutta olen lisännyt muutaman jälkiviisaan kommentin ja korjannut silmiin osuneet kirjoitusvirheet. Kuvitus on jokseenkin sama kuin alkuperäisessä blogissa, mutta väreistä ei ole tarvinnut nyt luopua. Kansikuva on kuitenkin aivan uusi, heinäkuisesta lähimetsästä taltioitu värien leikki.

Varaventiilin seitsemäs sinetti on ensimmäinen pelkästään PDF-muodossa julkaistava blogikirjoituskokoelmani. Syynä on yksinkertaisesti kirjapainojen syksyllä 2022 yleisen paniikin siivellä toteuttama 20-30 % hintojen korotus, joka rankaisee erityisesti pienten painosten julkaisuja. Tällaista pienten piirien kiinnostuksen kohteena olevaa paperikirjaa ei kerta kaikkiaan saa taloudellisesti mielekkääksi hankkeeksi, jos toisaalta haluaa pitää myyntihinnan mahdollisimman edullisena. Hain kyllä Suomen tietokirjailijoiden apurahaa tietokirjakritiikin kirjoittamiseen, mutta en tehnyt raatiin riittävän myönteistä vaikutusta, mikä sekin osaltaan avitti päätöstä jättää paperille painaminen tekemättä.

Tapanani on ollut muistuttaa siitä, että blogien kirjoittaminen on uusi kirjallisen ilmaisun tapa. Se pitäisi tunnustaa sekä kirjailijajärjestöissä että Kansalliskirjastossa, joka pitää huolta kirjallisten julkaisuiden säilymisestä, bibliografisesta avaamisesta ja kiinnostuneiden pääsystä sisältöjen äärelle. Monet merkittävät suomalaiset blogitekstikokoelmat ovat edelleen kansallisbibliografian ulkopuolella ja epävakaa verkkoympäristön armoilla. Verkko on niiden luonnollinen ensiympäristö, mutta tunnetuista syistä se ei saisi olla ainoa. Vanhoillisesta torjunnasta ei ole mitään hyötyä. Kirja se on blogikirjoituksistakin koostuva tekstien kokoelma.

Helsingin Veräjälaksossa elokuussa 2023

Heikki Poroila

Torstai 27. heinäkuuta 2023

Yari ja Jari

Muusikko **Jari Knuutinen** eli **Yari** on syntynyt vuonna 1957, joten hänen muistelmansa *Taikurin apulainen* (Like 2023) koskettavat isolta osalta maailmaa, jossa itsekin olen elänyt. Olin ja olen SE-yhtyeen jonkin tasoinen fani, tosin pelkästään äänilevyjen tasolla. Yhtyeen albumeista, joista jokainen on erilainen, jaksan edelleen kuunnella jokaisen (paitsi singlekokoelmaa, josta kuuntelen vain originaalit). Minulla on eteisen seinällä **Timo Aarnialan** seinäkangas ... *ja me tehtiin rakkautta (se)*. Kirjoitan siis fanina, joka hylkäsi Yarin SE-kauden jälkeen aivan kuten Yari hylkäsi minut lopettamalla SE-yhtyeensä. Se yhteisestä taipaleestamme, joka ei siis ollut pitkä eikä realisoitunut esimerkiksi yhdessäkään konsertissa. On tosin vielä lisättävä, että myös **Leo Vossin** teksteihin tilauksesta kirjoitettu *Seitsemäs maailma* (1983) sisältyy minulla Yarin SE-kauteen.

Taikurin apulainen on muistelmateoksena kaksijakoinen. Se on kirjoitettu lempeästi ja kevyellä otteella, eikä lukijalla ole pienintäkään vaikeutta lillua mukana lyhyisiin jaksoihin rajattuihin muisteluksiin. Yari kirjoittaa yllättävän hyvin, en löytänyt kirjasta oikein mitään oikolukijan huomiota herättänyttä. Diskografia on kattava ja bändisukupuu häkellyttävää katsottavaa kymmenine rönsyineen. Liken puolelta on kuitenkin erittäin raskas virhe jättää tällaisen paksun, ihmiskeskeisen kirjan henkilöhakemisto tekemättä. Siihen ei mikään selitys auta, sellainen hakemisto puuttuu ja samalla ainoa mahdollisuus pistäytyä kirjan laajaan (619 sivua) sisältöön jälkikäteen.

On myös rehellisesti todettava, että samalla kun Yari kirjoittaa miellyttävästi, muistelmista puuttuu lähes kokonaan sekä särö että dramatiikan kaari. Ymmärrän, että sen kirjoittaminen ensimmäiseen kirjaan on haastavaa, mutta Yari ei nähdäkseni ole edes yrittänyt. Isot ja pienet – ja paikoin erittäin pienet – asiat solahtavat toistensa väliin kuin puron liukkaan pikkukivet. Pikkutarkassa ja moneen suuntaan rönsyvässä muistelemisessa on oma vahvuutensa, mutta jos kiinnostus sattuisi kohdistumaan esimerkiksi pelkästään SE-yhtyeen albumien lauluihin, anti jää aika vähäiseksi. Yari nimittäin liruttelee levyillä kovin arvoituksellisilta tuntuneet laulut ja sävelmät sormiensa läpi tarjoamatta juuri mitään sellaista, mikä panisi kuulijan ennakkokäsitykset nurin.

* * *

Yarin tarina ei ole vailla mielenkiintoa, sillä siinä sivutaan monia suomalaisen populaarimusiikin virtauksia, toimijoita ja luovia ihmisiä. Yarilla ei ole juuri kenestäkään tai mistään pahaa sanottavana, joten ”paljastuksia” hakevan ei kannata vaivautua. Yari kuvaa tietään hyväntuulisena ”satuinpa taas olemaan oikealla hetkellä oikeassa paikassa” -tarihana, joka ei suinkaan välttele noloja tilanteita ja vaiheita, mutta jättää ne omaan arvoonsa ja myöntää, että jälkikäteen katsottuna asiat sujuivat yleensä aika hyvin. Erityisen kiintoisaa on seurata kuvausta siitä, kuinka ns. uusi aalto ja punk valtasivat lyhyessä

ajassa suomalaisen rockin ja popin kartaston pääroolin ja kuinka SE uiskenteli siinä maailmassa kuulumatta selkeästi oikeastaan mihinkään ryhmään.

Toinen erityisen kiintoisa näkymä avautuu **Atte Blomin** ja Love Recordsin loppuaikojen maailmaan, johon Yari ja SE pulahtivat viime hetkellä ja siitä luontevasti Johanna Recordsin artistiksi siirtyen, kun Loven rahoitushanat sulkeutuivat ja Suomen kulttuurisesti tärkeimmän levy-yhtiön taru päättyi. Tähän tarinaan liittyy myös Yarin ja tuottaja **Pekka Aarnion** yhteinen taival, joka ainakin itselleni oli uutta ja hyvin kiinnostavaa luettavaa. Muistan itsekin, miten vaikeaa SE-yhtyettä oli sijoittaa 1970-luvun ja 1980-luvun ideologiseen maisemaan. Yari oli paljon tekemisissä vasemmistosuuntautuneiden muusikoiden ja levy-yhtiöiden kanssa, vaikka koki itsensä epäpoliittisesti ja pikemminkin ei-vasemmistolaiseksi. Meidän kuuntelijoiden onneksi yhtälö toimi, eikä Yari lähtenyt kokeilemaan onneaan minkään pelkästään rahasta kiinnostuneen firman puitteissa.

Taikurin apulainen on muistelmateos, joten siitä puuttuu kokonaan ulkopuolisen arvio toisaalta Yarin, toisaalta SE-yhtyeen musiikista, lyriikoista ja paikasta suomalaisessa musiikkimaailmassa. Voi olla, ettei kukaan kirjoita ainakaan lähiaikoina kirjaa tästä näkökulmasta, mutta kyllä se olisi kiinnostavaa luettavaa. Sillä vaikka Jari Knuutinen kertoo yhtä ja toista Yarin luovasta työstä, hän jättää kaikenlaiset objektiiviset arvotukset ja määritykset tekemättä. En itsekään osaa selittää, mikä SE-yhtyeen levyttämässä Yarin originaalitoissa (covereita en itse arvosta, vaikka voin arvata, miksi niitä on tehty) tekee niistä niin kestäviä. Kuuntelin lukemisen lomassa koko tuotannon läpi ja totesin, että musiikki toimii edelleen ja ymmärrän teksteistä yhtä vähän kuin aikaisemminkin.

* * *

Yarin kirjan ilmestyminen oli itselleni yllätys. Oma kiinnostukseni Yarin tuotantoon loppahti SE-yhtyeen lopetettua. Olen kyllä satunnaisesti kuunnellut Yarin myöhempääkin tuotantoa ja todennut, että siellä on paljon onnistuneita lauluja. Silti on myönnettävä, etten tunne ollenkaan Yaria elokuvamusiikin säveltäjänä, vaikka se rooli on kattanut paljon pidemmän aikakauden kuin toimiminen uuden aallon yhtenä kärkinimenä. Olen ollut tietoinen siitä, että Yari tekee elokuvamusiikkia, mutta niin vain on käynyt, etten ole näitä Yarin säveltämiä elokuvia nähnyt tai en ainakaan muista. Diskografia todistaa kuitenkin tältä osin, että Yari on ollut **Claes Olssonin** luottosäveltäjä kymmeniä vuosia ja soundtrackien määrä on suorastaan häkellyttävän suuri. Elokuvamusiikin levytysten vähäinen määrä on toisaalta tekijä, joka selittää Yarin tämän roolin jäämisen turhan peittävään varjoon. Eikä niitä harvoja löydy myöskään Spotifyn kaltaisesta paikasta – onneksi on sentään vielä musiikkikirjastoja olemassa.

Kiintoisaa luettavaa on myös Yarin kuvaus toiminnastaan tekijänoikeudellisten edunvalvontajärjestöjen (Teosto ja Elvis ry) johdossa. Se ura tyssähti musiikkimaailman ehkä valitettavimpaan taustaongelmaan eli vastakkainasetteluun ”vakavan” ja ”kevyen” musiikin kesken. Yarin ”synti” oli hänen oman kertomansa perusteella liian hyvä ymmärrys ja vastaantulo taidemusiikin tekijöiden puolelle. Knuutinen muistelee itse tilannetta, jossa ”Aarno Raninen takoi nyrkkiä baaritiskiinkin ja meuhkasi kahdeksankymppiselle

säveltäjä Erik Bergmanille: 'Etkö tiedä, kuka olen?'" (s. 481). Muistelija on itse niitä muusikoita, joille mitään jyrkkiä rajoja ja leirejä ei pitäisi olla: "Kabinettipolitikointi on menneisyyttä, ja kuppikunnista on päästy eroon. Mutta saa nähdä, ehdinkö elinaikanani nähdä kahden säveltäjäjärjestön yhdistymisen." (s. 482) Oma veikkaukseni on, ettei taida ehtiä, sen verran syvistä jäljistä puhutaan.

Itselleni Yari on aina ollut ennen muuta lauluntekijä, singer-songwriter, ei niinkään laulaja tai soittaja. Yari ei mielestäni ole ns. "hyvä laulaja", mutta hänen omissa lauluissaan hänen äänensä tuntuu ainoalta oikealta. En myöskään suostu tuntemaan huonoa omaatuntoa siitä, että olen jämähtänyt SE-yhtyeen tuotantoon. Se lienee yleinen ilmiö populaarimusiikissa, koska mukana on musiikin itsensä lisäksi myös sosiaalisia muistoja ja aikaan liittyviä siteitä, joita ei voi siirtää muihin elämänvaiheisiin. Yarin kirjaan kohdistuu joka tapauksessa melkoinen kiinnostus. Kun palautin kirjan kirjastoon, sitä jonotti ja odotti yli 400 innokasta Yarin ja SE:n fania. Se on musiikkimuistelmille aika iso luku, jollaista en olisi ennustanut, jos olisi pitänyt arvailla. Olen luullut – väärin –, että Yari ja SE jäivät 1980-luvulle.

© Timo Aarniala

Lauantai 22. heinäkuuta 2023

Suomettumisen historiaa tendenssierteolla

Kun ryhdyin lukemaan kirjaa *Suomalaisten kylmä sota* (Atena 2023), luin takakannesta, että itselleni vain hämärästi tuttu **Antero Holmila** (s. 1979) on historian professori Jyväskylän yliopistossa. Vähän pidemmälle ehdittyäni oli pakko varmistaa Wikipediasta, että lukemani oli totta. En nimittäin halunnut uskoa, että yliopiston historian professoriksi edennyt ihminen on kirjoittanut ja julkaissut näin yksipuolisesti asenteellisen ja menetelmällisesti heiveröisen populaariteoksen. Holmila antaa ymmärtää, että hän on halunnut hylätä perinteisen kansainvälisen politiikan näkökulman ja tarkastella vuosien 1945–1991 välistä aikaa tavallisen ihmisen muistojen kautta. Idea ei ole huono, mutta toteutus herättää sekä isoja kysymyksiä että silkkää ärtymystä. Kun isot ovat liikkeellä, pieni ihminen voi lähinnä seurata tapahtumia joko ilolla, kauhulla tai välinpitämättömänä. Vaikka isot eivät piittaa meidän pienten ajatuksista tai toiveista, kyllähän ansaitsevat jonkinlaista muistamista hekin, vaikka sitten ”kylmän sodan” kaltaisen epämääräisen viitekehyksen varjolla. Mutta sekin täytyy kirjata hyvin.

Valitettavasti *Suomalaisten kylmä sota* ei tarjoa sitä, mitä lukija saattaa odottaa tai ehkä jopa toivoa eli jälkiviisaan, mutta neutraalin tutkijan kuljettamaa tarinaa, jossa noin 40 muistelijaa vie lukijan kansainvälisen politiikan dramaattisten vaiheiden läpi ruohonjuuritasolla ja sellaisen ihmisen näkökulmasta, joka ei asioihin ole voinut vaikuttaa, mutta johon asiat ovat taatusti vaikuttaneet. Holmila tarjoaa meille avoimesti asenteellisen propagandatarinan siitä, miten kamala maa se Neuvostoliitto oli, miten kamalia ne vasemmistolaiset olivat ja ovat ja kuinka kunnan suomalaiset sitä kaikkea vierastivat, inhosivat ja pelkäsivät. ”Kylmä sota” on lopulta pelkkä tekosyy päästä kirnuamaan ns. ”suomettumisen” vaiheita oikeistolaisen tarkastelijan ideologisesta näkökulmasta katsottuna. Holmilaa kiinnostavat vain sellaiset asiat, joiden kautta voidaan päästää oikeistolaisesti orientoituneita kansalaisia muistelemaan lainauksilla, jotka tukevat Holmilan suurta tarinaa eli sitä, miten ei-vasemmistolaiset suomalaiset selvisivät 1990-luvulle.

Holmilalle voi kuitenkin antaa yhden kiitoksen; hän ilmoittaa jo esiteksteissä avoimesti olevansa ”lännetty” ja ideologisesti oikeistolainen ja että myös hänen tutkimusaineistonsa (lehdet) ovat sen mukaisesti valikoituneita (kuten ovatkin). Holmila ei tutkijana näe kuitenkaan mitään ongelmaa siinä, että hän kirjoittaa tendenssimäistä propagandaa, jonka julkaisee populaarin tietoteoksen ilmi-asussa. En usko, että tämä on työtapaturma, vaan Holmila on halunnut käyttää mahdollisuutensa kirjoittaa sodanjälkeisen Suomen sisä- ja ulkopoliitikasta yksipuolisen, oikeistolaista maailmankuvaa tukevan opuksen, jota tullaan pitämään asiantuntijan näkemyksenä, onhan kirjoittaja historian professori. On tekstissä hitunen yritystä keksiä jotain tieteelliseltä vaikuttavaakin. Holmila pyörittelee käsitettä ”sosiaalinen mekanismi” tavalla, jonka hyödyllisyys ei ainakaan itselleni avautunut. Esimerkiksi ”taistolaisuus” on Holmilalle esimerkki sosiaalisesta mekanismista. Itse jäin miettimään, mitkä yhteiskunnalliset liikkeet ja kannanotot eivät ole esimerkkejä sosiaalisista mekanismeista.

* * *

Suomalaisten kylmä sota lienee mukavaa luettavaa sille, joka joko haluaa makustella läpi kaikki sodanjälkeisten vuosikymmenten antikommunistiset kliimaksit vielä yhden kerran ja ehkä muutamalla uudella tavalla maustettuna tai sille, joka ei noiden vuosikymmenten tapahtumia tunne, mutta jota kiinnostaa tutustua Neuvostoliiton ja kommunistien ”rikoksiin” suomalaisessa todellisuudessa. Siitä

ei kuitenkaan pääse mihinkään, että pääosin Holmila kierrättää tuttuakin tutumpia oikeistolaisia näkemyksiä ”suomettumisen vuosista” ilman että lukijalle avautuisi uusia, aiemmin tuntemattomia näkökulmia. Ehkä olen turhan vaateliias, mutta edes Holmilan nuoruus ei minusta ole puolustus sille, että kirja veivaa Teiniliiton, Pirkkalan monisteen ja taistolaisuuden kaltaisia aiheita kirjassa, jonka otsikko viittaa ihan muualle. Kyllä ”kylmän sodan” tapahtumiakin puidaan, mutta pääosin vain niitä, joiden kautta voidaan Holmilan mielestä osoittaa Neuvostoliiton kaikinpuolinen kataluus. Yhdysvallat ei ole Holmilalle täysin viaton, mutta jotenkin hän onnistuu siirtämään maan roolin ”kylmän sodan” päätoimijana verhojen taa. Sen Holmila sentään myöntää ääneen, että kauhistuttava Vietnamin sota edisti nuorison vasemmistolaisuutta ja oli sen takia huono juttu Yhdysvaltain puolelta.

Kautta koko kirjan Holmila käyttää vasemmistolaisten toimista korostuneen pejoratiivisia ilmaisuja myös sellaisissa tekstikohdissa, joissa niillä ei ole asiaa valaisevaa funktiota. Seuraavat esimerkit ovat vain poimintoja suuremmasta joukosta (oikeiston toimien yhteydessä ei Holmilalla esiinny kielteisiä saati pejoratiivisia ilmaisuja, joten kysymys ei ole tyylistä vaan tendenssimäisyydestä): ”Venäjän rikollinen hyökkäyssota”, s. 10, ”Moskovan äänitorvet”, s. 48, ”taistolaisuuden porstua”, s. 57, ”neuvostoväkivallan ketju”, s. 70, ”kommunistit eivät sumeile” ja Tiedonantaja on ”ääni-torvi”, s. 107, ”Rauhanpuolustajat oli Neuvostoliiton rauhanretoriikkaan hurahtanut liike”, s. 108, ”kommunismiin hurahtaneet opettajat”, s. 180, ”pöksylähetys”, s. 184. ”aina sohvalla juovuksissa nukkunut 'Reijo' oli Reijo Kalmakurki, SOYL:n taistolainen puheenjohtaja” (oikea lyhenne on SOL), s. 187 jne.

Selvien virheiden lisäksi tekstissä on myös oudon paljon voimakkaita yleistyksiä ja spekulatiivisia vihjailuja, joita Holmila ei edes yritä perustella, vaikka kirjoittaakin tutkijana ja kirjassa on yli 700 viitettä. Esimerkiksi sivulla 1973 Holmila antaa ymmärtää, että sosialidemokraattisen puolueen johto ja Kalevi Sorsa olivat omaksuneet marxilais-leniniläisen ajatusmaailman, johon liittyen Sorsa nousi KGB:n tuella puoluesihteeriksi ja lopulta pääministeriksi. Tällaisia heittoja ei odottaisi historian professorilta, kuten ei sitäkään, että hän kirjoittaa ”kommunistinen Kansan uutiset”, kun pitää tieteenkin olla SKDL:n ja SKP:n Kansan Uutiset (s. 89). Kirjan kustannustoimitus tuntuu muutenkin jääneen ylimalkaiseksi ja melko karkeitakin virheitä on jäänyt tekstiin (esim. ”aloittivat tarkastella” s. 32, ”Paavo legenda, s. 25, ”sympaattisia vasemmistolaisagendalle”, s. 173). Eivät isoja juttuja, mutta jättävät huolimattoman vaikutelman.

* * *

Holmila myöntää ”kylmän sodan” käsitteen moniselitteisyyden, mutta ei anna sen häiritä lähtöoletuksiaan. Jälkiviisaasti on mielestäni helppo nähdä, että Yhdysvallat rakensi ”kylmän sodan” korvikkeeksi ”kuumalle sodalle”, jota olisi haluttu käydä Neuvostoliittoa vastaan sen tuhoamiseksi, mutta jota ei voitu käydä, kun myös Neuvostoliitto onnistui – pelättyä paljon nopeammin eli tutkijoiden arvioimassa aikataulussa, jota poliitikot eivät uskoneet – rakentamaan ydinaseen ja sen määränpään kuljettamiseen tarvittavan tekniikan. Holmilan koko narratiivi rakentuu ajatukselle, ettei Yhdysvalloilla ollut ”kylmässä sodassa” aktiivista roolia, se vain reagoi neuvostojohtajien aggressiivisiin toimiin. Täsmälleen samaa narratiivista käytetään juuri nyt Ukrainan sodan yhteydessä, vaikka on ilmeistä, että sotaa käydään Yhdysvaltain herkeämättömän ja harkitun provosoinnin seurauksena, vaikka vain Venäjä on roiston roolissa. Mutta tämä kaikki on toissijaista, koska Holmila ei pohjimmiltaan ole kiinnostunut ”kylmästä sodasta” sen kansanvälispoliittisessa merkityksessä, vaan suomalaisen ”suomettumisen” kauhistelun kehikkona.

Holmila on syntynyt sen jälkeen, kun opiskelijaradikalismi oli jo hiipunut ja suomettumisen näkyvimmän barrikadin muodostivat kokoomuslaiset vuorineuvokset, joille bilateraali-kauppa Neuvosto-

liiton kanssa oli turvallista ja erittäin tuottoisaa liiketoimintaa. Itse melkein koko ”kylmän sodan” aikakauden eläneenä (s. 1949) voisin kohauttaa Holmilan tendenssimäisyydelle olkia ja hymyillä hänen vaikealle Kekkos-suhteelleen, jollaista ei vuonna 1979 syntyneellä historian professorilla tarvitsisi edes olla (kun Urho Kekkonen kuoli, Antero Holmila oli 7-vuotias ekaluokkalainen). Oikeistolaisittain vääristynyt kuva 1970-luvun nuorison ajattelumaailmasta on kuitenkin niin epätosi, etten halua vaikenemalla edistää Holmilan kaltaisten uusioikeistolaisten tutkijoiden taivalta (Holmila on tuntenut tarvetta pariinkin otteeseen mollata realistiseen koulukuntaan kuuluvan **Pekka Visurin** näkemyksiä, joita itse arvostan; ratkaisu kertoo olennaisen kirjoittajan asenteesta).

Suomalaisten kylmä sota ei ole kokonaan huono tietokirja, mutta sen kaikkia osia läpäisevä oikeistolainen asenteellisuus on niin voimakas elementti, ettei kokonaisuus selviä ehjin nahoin. Antero Holmila on halunnut antaa äänen vain niille kansalaisille, joita tympivät yhtä paljon Kekkonen, vasemmistolaisuus ja Neuvostoliitto, mutta ei Yhdysvallat. Tällaiseen vinoutumaan on tietokirjan tekijällä tietenkin oikeus, mutta tuskin se on palvelus sen paremmin suomalaiselle historian tutkimukselle kuin sen popularisoinnillekaan. Holmila ei ole edes tavoitellut moniäänistä kuvaa, mitä pidän itse nolona ratkaisuna historian professuuria hoitavalle tutkijalle. Oikeistolaisittain vinoutunutta tutkimusta meillä on yllin kyllin, vasemmistolaisesti vinoutunutta aika vähän, mutta neutraalia, objektiiviseen totuuteen pyrkivää tuskin ollenkaan. Se ei ole kansalaisten ja lukijoiden, vaan tutkijoiden ja kirjoittajien vika ja häpeä.

Sunnuntai 16. heinäkuuta 2023

Sananvapausabsolutismista

Osmo Tammisalo on koulutukseltaan elintarviketieteiden maisteri, joka on kuitenkin meritoitunut aivan toisella suunnalla eli kustantamo Terra Cognitan harvojen suomalaiskirjailijoiden selvästi eniten julkaistuna kirjailijana ja ahkerana poleemikkona mm. Skeptikon sivuilla. On silti hiukan yllättävää, että myös tuoreimman kirjan, *Sananvapaus, rakastettuni* (2023) on kustantanut juuri Terra Cognita, kun sen luontevampi koti olisi voinut olla vaikkapa Suomen Perustan julkaisusarja. Kyseessä on sisällöllisesti tietokirjallisuuden puolelle kuuluva teos, mutta tyyllillisesti se on lähempänä ajankohtaispamflettia kuin perinteistä tiedekirjaa. En itse tarttunut kirjaan niinkään sen kirjoittajan vaan aihepiirin takia. Sananvapausproblematiikka askarruttaa itseäni lähes päivittäin, joten olin utelias näkemään, miten varsin vahvoista ja usein ärhäköistä näkemyksistään tunnettu Tammisalo on lähtenyt monimutkaista ja erittäin laajaa aihetta purkamaan. Tammisaloon motiivi käy kyllä nopeasti selväksi, hän on kirjoittanut sananvapauden puolustuspuheen omasta, subjektiivisesta näkökulmastaan. Lukijan tehtäväksi jää toimia paholaisen asianajajana ja tehdä Tammisalolle kriittisiä kysymyksiä kohdissa, joissa rakkaus on voinut sumentaa kirjoittajan logiikkaa.

Tammisalo ei pahemmin pohdi käyttämiensä käsitteiden historiallista tai kulttuurista taustaa, koska häntä kiinnostavat ensi sijassa sananvapautta uhkaavat modernit ilmiöt. Niinpä emme tiedä, mistä Tammisalo arvelee sananvapauden käsitteenä tai ilmiönä kumpuavan. Välillisesti voi päätellä, että sananvapaus on jotain ”länsimaisen demokratian” synnyttämää hyvää, jota ei-länsimaalaisten kulttuureiden piireissä lähinnä sikiävät sananvapauden esteet uhkaavat. Kuva on pelkistetty, yksinkertaistettu ja samalla paitsi historiaton, myös staattinen. Tammisalo ei esitä ennen modernia polemiikkaan edes karkeaa hahmotelmaa siitä, millä tavalla sananvapauden kaltainen ihmisoikeuksien piiriin epäilemättä kuuluva ilmiö suhteutuu muihin historiallisesti kehittyneiden vapauksien kokonaisuuteen. En löydä kirjasta myöskään edes alustavaa pohdintaa sananvapauden suhteesta valtaan, poliittiseen, taloudelliseen, ideologiseen. Asiaa kyllä sivutaan kirjan kuluessa, mutta ei teoreettisesti tai muuten eritellen.

Tammisaloon tapa ottaa sananvapaus jotenkin valmiiksi ja täydelliseksi paketoituna suurena tekee mahdottomaksi käydä kirjoittajan kanssa ajatusten vaihtoa kirjan lukujen edetessä. Tammisalo kyllä toteaa, monestikin, ettei absoluuttista ja rajoittamatonta sananvapautta ole olemassa (tästäkin voi tosin olla historian vahvimpien yksinvaltioiden tapauksessa eri mieltä; tuskin Hitlerin tai Stalinin kaltaisilla toimijoilla oli estettä käyttää absoluuttista sananvapautta), mutta lukijalle jää epäselväksi, onko sananvapaus pohjimmiltaan jonkinlainen sosiaalinen luonnonlaki vai kuitenkin historiallisesti kehittynyt yhteiskuntapoliittisen toimeliaisuuden näkökulma, joka on erottamattomasti kytkeyksissä valtaan sen kaikissa muodoissaan. Olen itse todennut toisessa yhteydessä, ettei eliitti ole koskaan eikä missään tarvinnut sananvapauden käsitettä, koska sillä on aina ollut suurin valta niin sanomiseen sinänsä kuin viestin levittämiseenkin. Sananvapaus on siksi ihmisoikeus, jonka puolesta ovat aina taistelleet ja toimineet eniten ne, joiden ihmisoikeudet ovat eliitin suopeuden varassa. Tammisaloon lähtökohdat ovat aivan toiset, mistä syystä harkitsin myös vakavasti jättää teoksen itseltäni rauhaan. Uteliaisuus kuitenkin voitti.

* * *

Seuraava teksti on tavanomaista pidempi, koska sananvapauden alue on laaja ja monimutkainen, vaikka sitä ei Tammisaloon pamfletin perusteella välttämättä tule ajatelleeksi. En kiistä, että tekstini

on enemmän omien näkemysteni muotoilua kuin Tammisalon kiistanalaisten näkemysten kritiikkiä. Yritän silti kattaa edes osan Tammisalon käsittelemistä näkökulmista, joita on A5-kokoiseenkin kirjaan mahtunut melko monta ja joista useimmat ovat sinänsä mielekkäitä ja tärkeitä, vaikka ei voisi yhtyä kirjoittajan arvomaailmaan ja asenteisiin.

Sananvapauden arvostaminen saattaa olla evoluution näkökulmasta ihmislajin synnynnäinen piirre, joskin asian todentaminen lienee mahdotonta. Voidaan kuitenkin pohtia, mikä olisi voinut rajoittaa varhaisten ihmisyhteisöjen yksilöiden mahdollisuutta ajatella vapaasti ja ilmaista itseään kenenkään estämättä kognitiivisten kykyjen puitteissa. Saalistukseen ja keräilyyn perustuvassa elämäntavassa keskeistä on ollut yhteistyö, keskinäinen riippuvuus ja resurssien jakaminen. Vaikka muinaiset esivanhempamme ovat ehkä välillä hermostuneet jonkun nuotion äärellä istuneen puheliaisuuteen, on vaikea kuvitella syytä rajoittaa yhteisön jäseniä ilmaisemasta ajatuksiaan tavoista, joilla eloonjäämisen todennäköisyyttä ja lisääntymiskykyä on voitu parantaa. Uudet ideat ovat kai olleet aina tervetulleita ja toisaalta viltteintä ideointia tasapainottavat kokemuseräiseen tietoon perustuvat vastaargumentit ovat yhtäläisesti olleet tarjolla ilman konsultin paikalle kutsumista.

Tilanne muuttui, kun yhteisöt alkoivat asettua paikalleen, harjoittaa maanviljelyä ja kerätä ylijäämää, jonka ei-tasa-arvoisella jakamisella saattoi saavuttaa etua itselleen, omille perheenjäsenilleen ja luotettaviksi liittolaisiksi koetuille. Kun ideat ja argumentit muuttuivat yhteisöllisestä omaisuudesta yksityistaloudelliseksi voimavaraksi, ei ollut enää yhdentekevää, kuka näkemyksiä julkisesti esittää. Kun sanominen muuttui vallankäytön osaksi, sen edistämiseen yksien kohdalla ja rajoittamiseen toisten kohdalla syntyi selkeä motiivi. Hyvin karkeasti pelkistäen yhteisön jakautuminen eliittiin (varakkaammat, paremmin resurssien varustetut) ja muihin synnytti sananvapauden tarpeen. Eliitillä se oli luonnostaan eli vaurauden tuottaman vallan myötä, muiden oli keksittävä uusia tapoja päästä kertomaan yhteisölle oma näkemys ja samalla huolehtia siitä, ettei tuon näkemyksen ilmaimisesta seuraa rangaistusta. Periaatteessa elämme edelleen samassa asetelmassa.

* * *

On harmillista, ettei Tammisaloa ole kiinnostanut pohtia ajattelun ja sanomisen vapauden suhdetta. Vaikka voimme teoreettisesti arvella, että ajatuspoliisi on edelleen dystopiakirjallisuuden yksinoikeus, on minusta tärkeätä pohtia ajattelun ja sanomisen sanoisinko orgaanista yhteyttä. Käytännöllisestä oikeudesta tai mahdollisuudesta ilmaista ajatus julkisesti ei ole paljon iloa, jos potentiaalisilla ajatustensa avaajilla ei ole vapautta hankkia päänsisäisen ajattelun eväitä rajoituksetta. Jos pääsyä muiden ihmisten julkistettujen ajatusten äärelle vähänkin rajoitetaan tai se on köyhyyden, eriarvoisen kohtelun tai vastaavan eriarvoistavan tekijän estämää, emme ole yksilöinä samassa asemassa hetkellä, jolloin sanomisen vapautta voisi tai haluaisi käyttää. Monissa tapauksissa riittää eliitille rajoittaa vallasta eristettyjen pääsyä esimerkiksi koulutuksen tai kirjastolaitoksen palveluiden piiriin. Ajatukset eivät kukoista tyhjyydessä, joten keinotekoisien sivistyksellisen tyhjiön tuottaminen on tehokas tapa rajoittaa ihmisten sananvapautta. Tästä on historiassa valitettavan paljon esimerkkejä.

Saatan olla väärässä, mutta minulle syntyi Tammisalon kirjan pohjalta tuntuma, että hän kannattaa aika pitkälle sellaista lähinnä poliittisessa oikeistossa aktiivisesti lannoitettua ja jalostettua ajattelua, että sananvapauden täytyy antaa olla mahdollisimman sääntelemätöntä (aivan kuten markkinatalouden) ja sen takia on jalojen periaatteiden ("demokratia", "vapaus") takia siedettävä myös erityisesti somen myötä julkiseksi räjähtänyttä vihapuhetta myös erilaisia vähemmistöjä kohtaan (vaikka eliitin vallan kumoamiseen tähtäävä sananvapaus on tietenkin "eri asia"). Tämän ajattelun taustalla on mielestäni ylimielinen harha siitä, että ns. länsimainen demokratia on automaattisesti ja absoluuttisesti parempi kuin mikään muu ihmisen kehittämä tapa elää ja toimia yhdessä. Vaikuttaa siltä, että

vaikka Tammisalo ei asiaa suoraan julista, hän asemoi itsensä somen sananvapausasioissa ns. abso-
lutistien joukkoon ”vihervasemmistolaisista cancel-ajattelua” vastustamaan. Tammisalo näyttää ole-
van yhteiskunnallinen konservatiivi sananvapausabsolutistin asussa.

Tämähän on sallittua, mutta se myös korostaa Tammisalon kirjan ideologista sävytystä (joka ei to-
sin ole yllätys Tammisalon aiempia tekstejä lukeneelle; on aivan selvää, että Tammisaloa pidetään
persupiiireissä hyvänä tyyppinä riippumatta siitä, miten hän itse itsensä asemoi). Vaikka eräässä
mielessä jaan Tammisalon karkea tason sananvapauslogiikan (”sananvapautta on rajoitettava vain
erittäin painavista ja hyvin perustelluista syistä”), huomaan olevani lähes joka sivulla ärtynyt ta-
vasta, jolla Tammisalo muovaa pohdiskelunsa tosiasiallisesti huonosti peiteltyksi kulttuurisodaksi,
jossa hän itse on – harkitusti tai ei – perinteisen eliitin puolella. Pahimmillaan tämä sananvapauden
ja yhteiskunnallisen vallan yhteyden kiistäminen näyttäytyy lapsenomaisena uskona vallankäyttä-
jien perimmäiseen hyvyyteen: ”Ihmiset ovat siis jossakin määrin manipuloitavissa, mutta manipu-
lointiprosessi ei ole vapauksia ajavan [vai rajoittavan? – HP] patriarkaatin tai kapitalismin salaliitto.
[– –] Mutta mikä tärkeintä, sananvapaus on keino vastustaa sitä, että patriarkaatti saisi kontrolloida
tätä kaikkea.” (s. 78)

* * *

Tammisalo on siis sananvapauskonservatiivi, mikä on sekä sallittua että yleistä. Jos kuitenkin kate-
gorisesti kiistää sananvapauden ja vallankäytön yhteyden, käteen jää aika vähän muuta kuin mahti-
pontisia periaatteita ja närkästystä milloin mistäkin. Minusta Tammisalo ei tunnista saati tarjoa työ-
kaluja, joiden avulla sananvapautta aidosti tarvitseva alistettu ihminen voisi muuttaa valtarakenteita
ja laajentaa vapauttaan paitsi saada näkemyksensä julki, myös saada näkemyksensä julki fooru-
meilla, joilta se kantautuu laajemmalle. Sen sijaan hän asemoi itsensä eliitin puolelle eliittiä mainit-
sematta ja tunnistamatta. Tammisalo on suorastaan loukkaantunut siitä, että joku on kehdannut syyt-
tää oikeiston sananvapausaktivisteja ”taantumuksellisuudesta”, kun kuitenkin ”vähemmistöillä ei
ole koskaan eikä missään muualla ollut näin hyvä.” (s. 81) Näin saadaan vuosisatainen kolonialismi
ja kapitalistinen alustusjärjestelmä putipuhtaaksi yhdellä lauseella. Eivät Tammisalon kaikki näke-
mykset ole näin tendenssimäisiä, mutta tällaisiakin on.

Tammisalon suhtautuminen sananvapauden käytön ja anonymiteetin suhteeseen ei yllätä. Hän puo-
lustaa vahvan anonyymiyden oikeutusta tutulla ”vainottujen” edulla ja toisaalta sillä argumentilla,
että anonyymi keskustelu keskittyy asiaan henkilöiden sijasta. Todellisuudessa ei ole mitään pakkoa
suhtautua asiaan mustavalkoisesti. On ilman muuta tilanteita, joissa oman nimen ja persoonan
käyttö johtaa hengenvaaraan ja siksi on järkevää ja eettisesti perusteltua puhua nimettömästi. En
muista kenenkään missään ehdottaneensa saati vaatineen henkilöllisyyden paljastamista aina ja
kaikkialla. On kuitenkin eri asia edistää aktiivisesti vihapuheen harjoittajien mahdollisuutta piilou-
tua nimimerkin taakse ja välttää sananvapauteen erottamattomasti kuuluva vastuu kuin varmistaa,
että alistetussa asemassa oleva voi tarvittaessa saada äänensä kuuluvilla myös anonyymisti. Suoma-
lainen äärioikeisto on tunnetusti toiminut aktiivisesti juuri rajoittamattoman vihapuheen sallimisen
puolesta, ja siinä on anonymiteetin tarjoava vastuuvapaus aivan olennainen elementti. Tiedämme
kokemusperäisesti, että ihminen hillitsee vihapuhettaan, kun sen viljelemisestä voi joutua lailliseen
tai yhteisölliseen vastuuseen. Moderoiduissa verkkokeskusteluissa osataan olla myös aika inhotta-
via, mutta ei siellä TAPA ITTES SUVAKKIHUORA! -tyyppisiä argumentteja esiinny.

Tammisalo pohdiskelee ns. valvontakapitalismin eli suurten IT-firmojen hallitsemien henkilötieto-
jen suhdetta sananvapauteen pystymättä varsinaisesti päättämään, pitäisikö olla huolestunut vai ei.
Tammisalo ei kiistä globaalien somealustojen valtaa ja siihen liittyviä riskejä, mutta päätyy luotta-
maan sananvapauden vahvuuteen: ”Niin tai näin, elämme ihmiskunnan historian kenties suurinta

ihmiskoetta, ja pelissä on paljon: demokratia, liberalismi, perhesuhteet, mielenterveys, sananvapaus. Toistaiseksi olen tyytynyt ajattelemaan, että netti ei ole täynnä ongelmia, jotka pitää ratkaista, vaan että netti on täynnä ihmisiä. Ja ihmisten ja heidän luomustensa olemassaoloon ei ole muuta ratkaisua kuin tarjota kaikille taustasta riippumatta oikeus ilmaisunvapauteen. Vain sellainen järjestelmä on kestävä ja inhimillisyyttä kunnioittava tapa elää yhdessä.” (s. 106) Kauniita ajatuksia, mutta kovin irrallaan tämän maailman todellisista valtasuhteista, jotka eivät perustu uskoakseni minkäänlaiseen inhimillisyyden kunnioittamiseen, vaan kapitalistisen markkinatalouden toimijoita ohjaaviin periaatteisiin, joista ylin ja tärkein on osakkeenomistajan saama taloudellinen voitto.

* * *

Pohtiessaan sananvapauden suhdetta tieteellisen totuuden tavoitteluun Tammissalo ei malta olla palaamatta yhteen lempi aiheeseensa eli puolustamaan ihmisen älykkyyden ja etnisen taustan yhteyksien tutkimisen oikeutusta. Hän antaa ymmärtää, että **Tatu Vanhasen** sananvapautta jotenkin rajoitettiin vain siksi, ettei hänen työtään ja tulkintojaan pidetty tieteellisten kriteerien mukaisina. Tämä jakso on Tammissaloa huonoimmillaan. Parempaa on tarjolla sananvapauden ja uskonnon suhteen pohdintoissa, joissa Tammissalo edustaa uskontokriitikkoja pontevasti ja pääosin hyvin. Valitettavasti Tammissalon islamfobia (kuten hän haluaa termin kirjoitettavan), jonka hän tietenkin kiistää, alkaa jo tässä vaiheessa rasittaa tekstiä kuin lyijypaino nilkassa. Vaikka suhtaudun uskontoihin yhtä torjuvasti, Tammissalon suhtautumisessa islamiin on ylimääräinen ”pyhän sodan” sävytys, jota lukee vaivautuneesti ja päätään puistellen.

Samantyyppinen tunnelma hallitsee lukuja, joissa Tammissalo säntii woke-kulttuuria ja sen ilmeisiä ja vähemmän ilmeisiä ylilyöntejä. Lukijalle tulee sellainen tunne, ettei kirjoittaja oikein kykene samaistumaan minkäänlaisten vähemmistöjen elämään, vaan suhtautuu asioihin kärsimättömästi ja ylimielisen oloisesti. Täällä nousee esiin myös Tammissalon passiivis-aggressiivinen Venäjän-vas-taisuus (saattaa olla russofobiaa, mutta koska Tammissalo varmasti kiistäisi sen, jätän arvelematta), joka pulpahtaa esiin toistuvasti, mutta aina jotenkin yllättäen. Sivulla 189 hän esittää esimerkkeinä ekstraktiivisten valtioiden piirteistä Iranin huivipakon ja ”Venäjän oligarkkisuu-den”. Tammissalo ei tietenkään erittele tai perustele, miksi juuri Venäjällä esiintyvä oligarkismi olisi tyypillistä, vaikka sitä esiintyy kaikkialla maailmassa ja esimerkiksi Yhdysvalloissa oligarkkien valta on ehkä vielä suurempi kuin Venäjällä. Mutta jostain syystä vain Venäjällä se on esimerkki valtion epäonnistumisesta. Vaikuttaa siltä, ettei Neuvostoliiton vaihtuminen äärikapitalistiseksi oligarkkihallinnoksi ei ole saanut Tammissalon antivaseemmistolaista perusasennetta suorittamaan minkäänlaista hienosäätöä.

Sitä Tammissalo tuskin itsekään kiistää, että hänen sananvapauspohdintansa pyörivät korostuneesti Yhdysvalloissa käytävien kulttuurisotien ja sananvapausdebatin ympärillä. Vaikka aina välillä piipahdetaan Euroopassa ja rutiininomaisesti haukutaan ei-länsimaiden sananvapausoloja, ongelmat näyttävät Yhdysvaltain erityislaatuisten yhteiskunnan kautta. Liittovaltiohan sisältää hyvin itsenäisiä osavaltioita, joita kuitenkin sananvapauden osalta sitoo ja usein ahdistaa perustuslain sananvapausosio, joka on kirjoitettu varmistamaan valkoisen, varakkaan miehen rajoittamaton sananvapaus (sieltähän se on peräisin), mutta joka historian oikkujen ansiosta on säilynyt myös sen jälkeen, kun ihmisoikeuksia on ryhdytty antamaan myös muille väestöryhmille. Yhdysvalloissa on perinteisesti sallittu hyvin pitkälle menevä vallassa olevien pilkka eli juuri sellainen sananvapaus, joka myös Osmo Tammissalolle on tärkeä. Toisaalta maan sisäisen jakautuneisuuden takia myös tämä ”pyhä” periaate on koko ajan raivokkaiden kiistojen kohteena. Tammissalon yleisnäkemyks tuntuu kuitenkin olevan, ettei sikäläistä sananvapautta uhkaa superrikkaiden valta, vaan ”edistyksellisten” harjoittama vähemmistödiktatuuri eli se Suomestakin tuttu tilanne, kun ”mitään ei enää saa sanoa”.

* * *

Tammisaloon pamfletti ei ole systemaattinen tai loogisesti etenevä, joten ei yllätä, että viimeinen osa ”Päätelmiä” ei sisällä mitään erityisiä päätelmiä, vaan on suoraa jatkoa sitä edeltäviin sekalaisiin pohdintoihin (jotka eivät suinkaan kaikki ole huonoja). Mutta loppua kohden Tammisalo on ehkä tuntenut tarvetta lyödä korttinsa avoimemmin pöytään, minkä seurauksena kirjassa on laaja tammisalolaisen liberalismien esittelyä ja perustelua. Käy ilmi, että Tammisalo ihanoi perinteistä, klassista liberalismia ainakin teorioiden tasolla. Hän on konservatiivinen liberaali, joka pitää itseään hyvin vapaamielisenä. Tammisalo päätyy esimerkiksi toteamaan, että myös liberalismi voi tarvita oman väkivaltakoneiston (s. 222), aivan kuin ei kapitalismin historia olisi juuri tämän liberalismien nimissä perustetun porvarillisen väkivaltakoneiston (poliisi ja armeija) historiaa. Klassisen liberalismien puolestapuhujana Tammisalo onnistuu olemaan antimarxilainen mainitsematta kertaakaan Marxin nimeä.

Itselleni sananvapaus ei ole itseisarvo, vaan väline. Osmo Tammisalolle näyttäisi asia olevan täsmälleen päinvastoin. Esimerkiksi pohtiessaan vihapuheen suitsemisen vahingollisuutta hänen huolensa kumpuavat pääosin siitä, miten ikävällä tavalla suitseminen hankaloittaa sananvapauden käyttämistä, kun taas vihapuheen kohteiden tilanne tuntuu olevan toissijainen. Erityisen pontevasti Tammisalo puolustaa oikeutta loukkaavaan puheeseen ja esittelee tässä yhteydessä **Junes Lokan** (hänen nimeään jostain syystä mainitsematta) jonkinlaisena sananvapauden uhrina. Ikävä sanoa ääneen, mutta itselleni syntyi vaikutelma, että Tammisalolle oikeus pilkata ja loukata on niin tärkeä asia, että vaikka hän muodollisesti moittii pilkkaamista ja loukkaamista ikävinä ilmiöinä, hän toisaalta pitää niiden sietämistä sananvapauden aitouden mittarina. Sen mukaisesti Suomessa ei sananvapaus ole Tammisaloon mielestä riittävällä tolalla.

Osmo Tammisalo ehkä loukkaantuu, kun arvelen hänen olevan ainakin henkisesti hyvin lähellä **Jussi Halla-ahon** ja muiden sananvapaudesta puhuneiden persujen ajattelua. Mutta voihan olla, että hän ei johdonmukaisena ollenkaan loukkaannu, vaan puolustaa viimeiseen asti oikeuttani ilmaista vapaasti ja rajoituksetta näkemykseni tietokirjoittaja Osmo Tammisaloon pamfletista, joka käsittelee suuren joukon tärkeitä teemoja, mutta jää sekä hajanaiseksi, aika vaikealukuiseksi ja asenteiltaan usein ikävän vanhoilliseksi, oikeistolaiseksi ja suoraan sanoen uskomattoman lapsekkaan ”länsiuskoiseksi” paasaukseksi. On silti mielenkiintoista ajatella, miten samoja ihanteita voi puolustaa näinkin erimielisin perustein. Satumme esimerkiksi olemaan eri mieltä siitä, mistä sananvapaus on peräisin ja mihin sitä tarvitaan. Yhtä mieltä olemme sentään siitä, että sananvapaus on tärkeä yhteiskunnallinen vapauden laji.

Sunnuntai 9. heinäkuuta 2023

Multiversumien turha jahti

Kosmologian ympärillä pyörii koko ajan valtava määrä mielikuvituksellisia ideoita ja teorioita. Se kuuluu tieteellisen metodin välineistöön. Uusia löytöjä ei tehdä keskittymällä pelkästään jo tunnetun yksityiskohtien hiomiseen. Spekuloiiva pohdinta kuuluu myös omaan kosmologiseen harrastukseeni. Me ei-ammattilaiset emme oikeastaan muuhun pystykään kuin kyselemään outoja ja spekuloidaan vielä oudompien ajatusrakennelmien pohjalta. Olen kuitenkin huomannut, että itseäni on iän myötä alkanut ihmetyttää ja vähän vaivatakin se vimma, jolla joitakin oletuksia tutkitaan siitä huolimatta, että tulokset ovat olleet olemattomia tai koko oletus on niin spekulatiivinen, ettei sitä oikeastaan edes voi tutkia muuten kuin ihmisaivojen syövereissä. Elämän merkkien etsiminen maailmankaikkeudesta on vielä ymmärrettävää siksi, että myönteisen tuloksen – kyllä, jossain muuallakin on elämää – saaminen on periaatteessa mahdollista, vaikka mitään edes etäisesti todellista ei ole löytynyt.

Mutta kun ryhdytään puhumaan multiversumeista ja kaiken lisäksi vielä puntaroimaan fiktiivisten muiden maailmankaikkeuksien ominaisuuksia omaamme verrattuna, on mielestäni siirrytty tieteiskirjallisuuden puolelle. *Tähdet ja avaruus* -lehden numerossa 4/2023 on toimittaja **Laura Koposen** kokoama artikkeli *Parasta universumia etsimässä : Elämää voi löytyä multiversumin monesta kolkasta*. Se on esimerkki journalismista, jollaista en itse vapaaehtoisesti lue. Ei siksi, että haluaisin estää tai kieltää multiversumien pohdiskelun. Minua kuitenkin vaivaa se, miten heppoiselta pohjalta luodaan lukijalle mielikuvaa siitä, että on mielekästä pohtia ihmisen kannalta ”parasta” universumia tilanteessa, jossa todellisuudessa ei ole vähäisintäkään todistetta siitä, että multiversumeita on olemassa tai että meillä voisi olla jokin menetelmä tutkia niitä.

Heti artikkelin alussa **Geraint Lewis** Sydneyn yliopistosta myöntää, että ”Tällä hetkellä meillä ei ole fysiikan teorioita, jotka vastaisivat suoraan näihin kysymyksiin [multiversumeista – HP], mutta toivoaksemme jatkossa on.” (s. 34) Koko juttu pohjautuu siis pohdintoihin, joilla ei ole fysikaalista perustaa. Kvanttifysiikassa on piirteitä, joiden perusteella jotkut fyysikot pitävät toisistaan erillään olevien multiversumeiden olemassaoloa mahdollisena tai jopa todennäköisenä. Siitä ei kuitenkaan seuraa, että olisi edes alustavaa teoriaa siitä, että muitakin universumeita on tai täytyy olla. Voidaan ehkä väittää, ettei nykyisin tuntemamme fysiikka varsinaisesti kiistä multiversumien olemassaolon mahdollisuutta. Siitä ei kuitenkaan voi eikä pidä tehdä oletusta, että multiversumeja ja ennen muuta tuntemaamme jollain lailla ihmiselle ”parempia” universumeja todella on olemassa. Kyse on siis spekuloinnista vähintään toiseen potenssiin.

* * *

Nykyään kovin moni tiedeartikkeli on rakennettu puhuvien kasvojen eli kansainvälisen tiedemaailman toimijoiden lyhyiden lausumien ja koreiden kuvien yhdistelmälle. Varsinkin spekulatiivisimmat kosmologian jutut rakennetaan usein niin, että ulkomaisten spekulanttien jälkeen kuullaan vielä jotakuta kotimaista asiantuntijaa, joka sitten palauttaa lukijaa maan pinnalle muistuttamalla tämän tai tuon ajatuksen spekulatiivisesta luonteesta ja teorian puuttumisesta, näytöstä puhumattakaan. Tässä multiversumijutussa näin ei ole tehty, vaan puolen tusinaa multiversumientusiastia saa vapaasti lennättää ajatuksiaan, jotka kiertyvät kuin taikavoimasta pohtimaan kysymystä elämän esiintymisestä spekulatiivisissa muissa universumeissa. Myös toista suosittua aihetta – maailmankaikkeutemme ”oudosti” ihmisen tai elämän tarpeisiin rakentuneita luonnonvakioita – pohditaan, vaikka sillä ei sinänsä ole mitään tekemistä sen kanssa, voiko tai onko muita universumeita. Luonnonva-

kioiden suhteellinen sopivuus tietysti selittyy yksinkertaisesti sillä, että elämä ja ihminen ovat voineet ilmaantua vain siinä tapauksessa, että ne ovat mahdollisia.

Antroposentrinen pohdinta on ihmiselle luonnollinen ja ymmärrettävä ominaisuus. Itseäni se silti tympii, koska siinä kuullaan kaikuja uskonnollisista maailmanselityksistä, joissa jokin korkeampi voima on rakentanut universumin sellaiseksi, että ihminen voi siinä elää, kukoistaa ja ylistää jumalaansa. Minusta pitäisi nöyrästi myöntää, että ajatuskin siitä, että luonnonvakioilla olisi jokin yhteys ihmislajin tai tuntemamme elämän mahdollistumiseen on lapsellinen ja turha. Riippumatta siitä, onko univertimeita yksi vai useampia, ihmisellä ei ole mitään erityistä asemaa muuten kuin rajoittamalla tarkastelu kosmisella mittapuulla mitaten todella mitättömän pienen yksityiskohdan eli aurinkokuntamme yhden planeetan olosuhteisiin. Yhdenkin universumin koko on ihmismielen ulottumattomissa, joten ei liene mielekäästä tehdä olemassaolostamme kovin suurta numeroa.

Karu tosiasia on, että vaikka tietämyksemme ja ymmärryksemme oman universumimme historiasta, rakenteesta ja tämänhetkisestä olemisesta onkin lisääntynyt viimeisten 50 vuoden aikana uskomattoman nopeasti, tähtitieteellisten lehtien sivuja koristavat upeat kuvat ja artikkelit eivät muistuta meitä niistä lukuisista isoista kysymyksistä, jotka ovat fysiikan tutkimuksemme kannalta täysin avoimia ja ratkaisemattomia kysymyksiä. Emme osaa selittää ns. pimeää ainetta emmekä pimeää energiaa. Maailmankaikkeutemme synnystä on teoria, joka on kestänyt varsin hyvin jatkuvan testaamisen, mutta joka siitä huolimatta ja riippumatta on spekulatiivista arvailua, ei kumoamattomin todistein osoitettu prosessi. Kvanttifysiikan suhteen olemme todennäköisesti vasta ymmärtämisen kynnyksen väärällä puolella.

* * *

Ymmärrän toki, että kuukausittain ilmestyvältä populaarilta tiedelehdeltä odotetaan myös kohtuullinen määrä ns. yleisöjuttuja, jotka eivät varsinaisesti lisää tietämystä, vaan saavat lukijat viihtymään ja tuntemaan itsensä tasa-arvoiseksi spekulioijaksi ammattimaisten tutkijoiden rinnalla. Siitähän on kysymys, kun fyysikot ja kosmologit heittävät pohdittavaksi hurjia ajatusleikkejä. Monia asioita tutkitaan tieteen piirissä pitkään, mutta tulosten näkökulmasta turhaan. Se ei ole kuitenkaan turhaa, sillä sekin on tulos, ettei etsittyä löydy, jolloin tuloksena on näkökulman tai peräti tutkimusaiheen vaihtaminen. En tiedä, kuinka paljon vuosittain ilmaantuu ideoita, joista ei seuraa koskaan mitään jatkotutkimuksiin oikeuttavia tuloksia. Mutta arvelen, että niitä on paljon, ja omasta puolestani pitäisin multiversumien etsimistä aiheena, johon ei ehkä kannattaisi käyttää aikaa ja vaivaa. Kuten Koposen jutussakin todetaan, ”Rinnakkaismaailmoista tai edes niiden olemassaolosta ei ylipäätään voisi tehdä mitään havaintoja.” (s. 34)

Itse en löydä Koposen artikkelista ainuttakaan multiversumeihin liittyvää uutta ja mielenkiintoista ajatusta, jota voitaisiin aidosti ryhtyä tutkimaan. Kun tekstistä puhdistaa multiversumeiden olemassaolon mahdollisuuden ja ulkopuolelle jäävät elämän esiintymisen pohdiskelut, artikkelin viesti näyttää olevan, että tällaista asiaa tutkitaan, vaikka haastatelluilla tutkijoilla ei ole oikeastaan mitään muuta kerrottavaa, kuin että he toivovat voivansa joskus kertoa jotain konkreettista tästä siinä kiehtovasta mahdollisuudesta loputtoman ja monikerroksisen jossittelun sijasta. Minusta tämä artikkeli oli journalismia, jolla kyllä saadaan näyttävän näköistä lehden täytettä, mutta loppujen lopuksi käteen ei jää oikein mitään. Sellainen jättää lukijan tyytymättömäksi.

Itseäni multiversumit eivät edes ajatusleikkinä kiinnosta siitä yksinkertaisesta syystä, että tässä tuntemassamme on niin suunnattomasti tutkittavaa ja ymmärrettävää. Vimma pohtia multiversumeita muistuttaa pyrkimystä asuttaa Mars sen sijaan että pidettäisiin Maa pysyvästi asumiskelpoisena. Jos multiversumitutkimus vie resursseja oman maailmamme arvoitusten ratkomiselta, pidän ratkaisua

huonona kuten pidän **Elon Muskin** Mars-fantasioita, joihin kuluu rahaa, jolla olisi tolkullisempia käyttökohteita. Ajattelua ei tarvitse rajoittaa, mutta yhteisten resurssien kohdalla on välttämätöntä panna asioita tärkeysjärjestykseen. Sillä listalla multiversumit eivät voi olla kovinkaan korkealla, sillä ihminen näkökulmasta kysymys multiversumeista on luultavasti kaikissa olosuhteissa merkityksetön, koska meillä ei ole eikä ehkä koskaan tule olemaan mahdollisuutta vahvistaa toisen universumin olemassaoloa saati toteuttaa viestien vaihtoa.

Kuvan lähde ei ole tiedossa.

Sunnuntai 1. heinäkuuta 2023

Populismi – Katteettomia lupauksia pettyneille

En ole varma siitä, minkä tyyppisille lukijoille **Yannick Lahti** ja **Matti Mörttinen** ovat ajatelleet kirjansa *Populismien anatomia* (Into 2023). Kirjan nimi kuvaa joka tapauksessa huonosti kirjan rakennetta ja käsittelytapaa. Kirjoittajat eivät suorita anatomista leikkausta selkeine ääriviivoineen ja lopputuloksineen. Enemmänkin kirja on kokoelma ajatuksia siitä, mistä populismin vaiheisiin ja ilmenemismuotoihin liittyvistä ilmiöistä kirjoittajat ovat sattuneet olemaan kiinnostuneita. Tämä voi olla seurausta ryhmätyön (jonka työnjakoa ei avata eikä sitä voi tekstistä päätellä) tekniikasta tai kirjoittajien erilaisista taustoista (toinen on nuori tutkija, toinen kokenut toimittaja). Hajanaista ilmettä korostaa erittäin runsas ulkomaisten populismitutkijoiden nimiin ja näkemyksiin viittaaminen. Ainakin itselleni jäivät Lahden ja Mörttisen omat tulkinnat epäselviksi. Kustantaja ei ole myöskään vaivautunut varustamaan kirjaa hakemistolla, vaikka siinä esiintyy varmaan sata henkilönnimeä Vennamosta Trumpiin.

En peittele sitä, että itselleni kirja oli pettymys. Kirjoittajat ovat epäilemättä paneutuneet aiheeseensa, mutta sisäisesti koherenttia esitystapaa ei mielestäni ole löytynyt. Lyhyet luvut seuraavat toistaan logiikalla, joka ei oikein avautunut. Analyysi jää jatkuvasti pinnalliseksi, on kuin lukisi päivälehdessä julkaistua jatkokertomusta, jonka osille on asetettu määrämitat. Kirjan nimessä puhutaan anatomiasta, mutta itse on löydä kirjasta selkeitä palasia, jotka yhteen kokoamalla saisi kasaan jonkinlaisen kaavakuvan populismista yhteiskunnallisena ja poliittisena ilmiönä. Kirjan alaotsikot on kyllä lainattu nisäkkäiden anatomiasta, mutta kyllä ne jäävät kielelliseksi kikkailuksi. Mielekästä vastinetta otsikoille kuten ”Sielu”, ”Kohtu” tai ”Selkäranka” ei oikein löydy, vaikka tekstissä on siinä runsaasti mielenkiintoisia tiedonmurusia sieltä ja täältä kummankin kirjoittajan kiinnostuksen kohteiden mukaisesti.

Päälukujen väliin on sijoitettu harmaalle pohjalle ladottuja ”tietoiskuja”, joiden muoto ja tyyli eivät erityisemmin poikkea päätekstistä. Vaikuttaa siltä, että ne ovat ylijäämäpalasia, joille ei ole löydetty sopivaa paikkaa, mutta luopuakaan ei ole hennottu. Näitä ”kainalojuttuja” ei ole myöskään merkitty sisällysluetteloon, joten ne vain kohdataan pitkin kirjan lukemista kuin aavalla merellä uiskentelevat erikokoiset ja -muotoiset jäävuoret – onneksi kyllä kaikki hyvätapaisia ja pehmeäkylkiisiä. Suoraan sanoen nämä tekstit tuntuvat aika tarpeettomilta muuten kuin kirjan laajuuden kasvattajina. Kun päätekstikään ei ole korostuneen loogisesti etenevä, harmaat välisivut vahvistavat leijumisen mielikuvaa ja tunnetta.

* * *

Edellä sanottu ei tarkoita, etteikö Lahdella ja Mörttisellä olisi mitään tähdellistä sanottavaa aiheestaan. Lukijalta edellytetään kuitenkin kohtalaisen hyvää kotimaisen ja maailmanpolitiikan yleistuntemusta, jotta pinnalliset pohdiskelut ehtii jotenkin sisäistää ennen kuin on ajauduttu jo seuraavan näkökulman äärelle. Itseäni tavaton ulkomaisten auktoriteettien ajatuksiin vetoaminen ei myöskään innosta. Haluaisin kuulla, mitä mieltä Lahti ja Mörttinen esiin nostamistaan tulkinnoista ja päätelmistä ovat. Se jää turhan usein epäselväksi. Syy ei mielestäni ole siinä, että populismi käsitteenä ja siihen liitetyt ilmiöt ovat saippuamaisesti käsistä luiskahtelevaa tavaraa. Kirjoittajat eivät vaan ole uskaltaneet tai halunneet kirjoittaa kirjaa oman ajattelunsa pohjalta, vaan ovat tukeutuneet ulkomaisiin auktoriteetteihin. Sellainen voi olla joskus viisasta, mutta kun populismin kohdalla tuo ulko-

mainen asiantuntijuus ei näytä kovin ihmeellistä tieteellistä konsensusta tarjoavan, pidän ratkaisua huonona.

Populismien suhde ideologioihin ja järjestäytyneisiin politiikantekovälineisiin eli puolueisiin jää mielestäni avoimeksi. Kirjoittajat eivät ole halunneet naulita näkemystään tavalla, josta voisi joskus joutua vastuuseen. Se voi olla järkevää, mutta lukijan kannalta ehkä vähän turhauttavaa. Anatomian oppijakso päättyy lukuun ”Päätelmiä”, jossa on kaksi alaotsikkoa: ”Tuhkimokompleksi ja populismin kaava” ja ”Ruoansulatus ja aineenvaihdunta: Mistä populismi saa energiaa?”. Itse en löydä luvusta oikeastaan minkäänlaisia päätelmiä, ellei sellaisena halua pitää Yannick Lahden kehittämää populismin kaavaa

Populismi: Yhteiskunta = Me (Affekti 1) + He (Affekti 2)
($Me \setminus He = Kansa$)

Kaavaa selitetään noin sivun verran, mutta otan tähän vain sen lopputiivistelmän: ”Tämän populismin mallin ja kaavan voisi siis visualisoida kahdeksi erikokoiseksi palapelin palaksi, jolloin käsite Me on suurempi, ja siten arvokkaampi, palapelin pala ja yhteiskunnan osa. Se kuitenkin tarvitsee oman itsemäärittelynsä työkaluksi vähempiarvoisen yhteiskunnan palan: He.” (s. 257)

Myönnän, etten ymmärrä kaavan yleiskäyttöistä ideaa (kaikille rasisille ajattelutavoille luontainen Me vastaan Ne on minusta ymmärrettävissä ilman kaavamuotoakin). Mutta ehkä se on Lahden vastine pakkomielleiseksi kuvaamalleen pyrkimykselle määrittellä populismi kaikenkattavalla tavalla. *Populismien anatomian* kirjoittajat eivät selvästikään näytä uskovan sen olevan mahdollista.

* * *

Päädyn kysymään itseltäni, mikä loppujen lopuksi luonnehtii populismia yhteiskunnallisen viestinnän muotona kaikkein selkeimmin. Ymmärrän hyvin, että populismia historiallisena ilmiönä ei voi eikä kannatakaan pusertaa yhteen muottiin siitä yksinkertaisesta syystä, ettei se ole ollut aina ja kaikkialla ihan sama asia, vaikka joitain tunnusmerkkejä voikin löytää jokseenkin kaikista populistisiksi leimatuista ilmiöistä. Populismien sisältö on vaihtunut aikojen kuluessa, koska yhteiskunnat, joissa sitä sovelletaan, ovat erilaisia ja muuttumisen prosessissa koko ajan. Esimerkiksi suomalaisen puoluepoliittisen populismin nousut laskut ovat häkellyttävän jyrkkiä ja jälkikäteenkin arvioiden melko arvoituksellisia ja vaikeasti selitettäviä. Arkkityyppinä on vaikea keksiä erilaisempia hahmoja kuin **Veikko Vennamo/Timo Soini ja Jussi Halla-aho**.

Populismi on kansainvälinen ilmiö, jolla on kansalliset kasvot ja irvistyksiset. Siksi on ehkä turhaa keskittyä kansallisiin erityispiirteisiin ja etsiä jotain kaikille populistisille liikkeille yhteistä piirrettä. Itse uskon vastauksen löytyvän siitä, että **populisti/populismi kohdistaa viestintänsä aina tyytymättömille, pettyneille, katkeroituneille ja pelotelluille**. Populismi ei houkuttele rakentamaan yhteistyöhön, vaan aina jonkin sortin koston (siitä myös loputon vihapuhe). Kun tätä kosta ei käytännössä pystytä kuitenkaan tarjoamaan, populistin on vaikea pysyä pitkään vallassa, johon kuitenkin jossain määrin liittyy aina vastuu ja vastuullisuus. Populistisille ilmiöille tyypillinen uhriutumisen ei ole erillinen ilmiö, vaan väistämätön seuraus siitä, ettei kostajalla todellisuudessa ole sen paremmin kykyä kuin resurssijakaan toteuttaa kannattajiensa janoamaa kosta. Oma epäonnistuminen käännetään siksi muiden pahantahtoisuudesta johtuvaksi juoneksi, jonka avulla koston mielikuvaa voidaan pitää elossa kannattajien keskuudessa.

Henkilökohtaisesti en kaipaa populismin täsmällistä määrittelyä, koska se ei loppujen lopuksi ole tärkeää. Kaikki yhteiskunnalliset liikkeet soveltavat populistisia keinoja jollain tavalla, kokonaan

sen varassa toimivat liikkeet ovat vain yksi osa. Sen sijaan kannattaa pohtia ja kysyä, minkälaisia haasteita – jos minkäänlaisia – populistinen liike kohdistaa vallanjakoon. Työväenliikettä ei perinteisesti mielletä populistiseksi, koska se haastaa selkeästi suurpääoman ja sitä edustavan poliittisen oikeiston, vaikka joskus myös populistisin painotuksin (tässä ei ole tilaa työväenliikkeen populistisin ilmentymille, mutta mielestäni niitä on). Sen sijaan oikeistolaiset populistiliikkeet, joita Lahti ja Mörttinen lähinnä käsittelevät, eivät halua kumota kapitalismia ja porvarillista yhteiskuntaa, vaan nousta sen hierarkian puitteissa valtaan, mieluiten yksinvaltaan (joitakin koston elementtejä voidaan yksinvallalla toteuttaa, esimerkiksi rasistinen kansanmurha). Se, ja vain se, on oikeistolaisessa populismissa tärkeää ja huolestuttavaa.

Sunnuntai 25. kesäkuuta 2023

Agnostinen mentalisti

Tartuin ehdottomasti uteliaana **Jose Ahosen** tuoreeseen kirjaan *Yli luonnollisen : Mentalistin tutkimusmatka salatieteisiin* (Atena 2023). Arvioin myönteisesti Ahosen vuonna 2020 ilmestyneen [oman ammattinsa esittelyn](#). Tästä ei taida tulla yhtä myönteistä, sillä kirja tuotti minulle jonkinasteisen pettymyksen, turha sitä on kiistää. Ei niin, että kirja olisi jotenkin huonosti kirjoitettu tai edes, että Ahosen päätelmät olisivat toiveiden vastaisia. Kirjassa on mielestäni kaksi suurempaa ongelmaa ainakin itseni kaltaiselle kriittiselle lukijalle, joka ei osaa ohittaa havaintojaan kaikessa hiljaisuudessa. Ensinnäkin kirjan sisältö on melkoisen epäkoherentti siitä huolimatta, että metodologisesti Ahonen noudattaa yhtenäistä taktiikkaa eli kytkee ylenpalttisen torjunnan pois päältä ja heittäytyy tarkastelemaan outoja ilmiöitä ja niihin lujasti uskovia ihmisiä. Kirjaan on valikoitunut kymmenkunta aihetta, mutta ulkopuolelle jää vielä enemmän (Ahonen kuvailee tilannetta itse näin: ”*Olisin halunnut perehtyä myös esimerkiksi enkeliterapiaan, kaivonkatsomiseen, aaveisiin, korvaloihin, power balance -rannekeisiin, astrologiaan, enneuniin, homeopatiaan, kehostapoistumiseen, kirliankuvaukseen, telekinesiaan ja wiccaan.*” s. 185). Ahonen ei mielestäni riittävästi perustelee sitä, miksi hän päätyi siihen valikoimaan, johon päätyi. Ehkä se oli puhdasta sattumaa. Ehkä hänellä oli jokin tiedostamaton pyrkimys. Emme ehkä koskaan saa tietää.

Toinen itseäni vaivaava Ahosen tekstin piirre on se, että hän on ulottanut ”avarakatseisen” tutkimusasenteensa myös kirjan käsitteistöön niin, ettei lukija voi mitenkään tietää, käyttäkö kirjoittaja erilaisia epämääräisiä termejä tarkoituksella tutkimuskohteittensa valitsemalla tavalla vai onko peräti kyse siitä, ettei Ahonen itse pidä niitä ongelmallisina. Tällaisia kirjassa ”luonnollisina” esiintyviä käsitteitä ovat mm. sielu, sydän (ei-fysiologisessa mielessä) ja yliluonnollinen. Tiedän kokemusperäisesti, millaisiin semanttisiin tulkintoihin termit todennäköisesti liittyvät, mutta varma en voi olla. Ahonen ei itse käytä termiä ”agnostikko”, mutta oman tulkintani mukaan se on laajassa mielessä (ei ahtaasti ja vain uskonnolliseen uskomiseen liittyen) ainoa asenne, joka voi selittää kirjan löysän terminologian. Agnostikko ei ota kantaa hankaliin asioihin, vaan jättää toisensa poissulkevatkin vaihtoehdot rauhaan. Tämä on täysin sallittua myös ns. tietokirjallisuudessa, mutta juuri tässä kirjassa siitä kehkeytyy mielestäni ongelma.

Kovasti toivon olevani täysin väärässä, mutta kirjaa lukiessa tuli useita kertoja tunne, ettei Jose Ahonen ole itse asiassa kovinkaan syvällisesti perehtynyt esimerkiksi skeptisen eli kriittisen ajattelun piirteisiin, uskonnottomuuden ja ateismin väliseen rajanvetoon tai edes siihen, miten moderni luonnontiede piirtää rajaa tutkittavissa olevien ja ulottumattomissa olevien ilmiöiden välillä. Ratkaisu voi olla harkittu ”pudottautuminen” kirjassa esiintyvien ”salatieteiden” edustajien maailmaan, jossa sinkoilevat huolettomasti isot ja pienet termit, joiden määritelmistä tuskin on laajaa yksimielisyyttä edes tiedemaailman ulkopuolelle. Ikävämpi vaihtoehto on, ettei ammattimentalisti pidä ongelmallisena soveltaa vaikeasti todistettavien väitteiden esittäjien sanastoa ja maailmankatsomusta sellaisenaan näiden toimintaa esitellessään. Tältä osin *Yli luonnollisen* ei edusta ainakaan ns. kriittistä journalismia.

* * *

Selvyyden vuoksi on ehkä todettava, että vaikka pidän itse itseäni uskonnottomana rationalistina ja luonnontieteellisen maailmankuvan omaksujana, en suhtaudu halveksivasti kummallisiin väitteisiin sinänsä. Minusta on ilmeistä, että tieteen valtavista saavutuksista riippumatta on todellisuudessa

luultavasti rajattoman paljon ilmiöitä ja piirteitä, jotka ovat meille toistaiseksi tuntemattomia ja selittämättömiä. On myös täysin mahdollista, että merkittävä osa näihin liittyvästä tiedosta jää kuvitteluvissa olevassa tulevaisuudessakin arvoitukseksi. Pidän kuitenkin väitteitä ”toisesta, henkisestä todellisuudesta” yhtä epäuskottavina kuin perinteisiä uskonnollisia uskomuksia. En itse asettaisi Ahosen tavoin luonnontiedettä ja jonkin uskomuksen edustajan kertomuksia samaan näyteikkunaan näytteinä todellisuuden eri puolista. ”Esoteerinen maailma” on minulle ihmisaivojen fiktiota siinä missä perinteiset jumaluudet, menninkäiset ja joulupukit.

Näinkään tyllystä ja jyrkästä lähtökohdasta ei kuitenkaan seuraa, että pitäisin Ahosen kirjassa esiin nostettuja aihepiirejä turhana ajanhukkana tai haitallisina, ellei niihin liity viattomien ihmisten häikäilemätön huijaaminen rahan, vallan, sekin tai jonkin muun ihmistä houkuttavan edun muodossa. Minusta kaikkea voi ja saa tutkia, mihin tahansa saa uskoa ja mitä tahansa saa kritisoida. Luonnontieteet eivät tiedä kaikki vastauksia, minä vielä vähemmän. Mutta pidän Jose Ahosen eläytymistä ja empatiaa kirjassa kohtaamiaan outouksia kohtaan kirjan antoisuutta heikentävänä asiana. Kun luin Ahosen loppuhenkosta, olin huomaavina, että myös kirjoittaja itse haluaa hiukan toppuutella itseään ja muistuttaa siitä, miten helppoa ihmisen aivoja on ohjailta ja saada ne pitämään hyvin todentuntuksina ja uskottavina asioita, jotka eivät sitä oikeasti ole. Ammattimentalistina Ahonen tietää liikaa voidakseen olla uskottava salatieteilijä. Mutta uskottava agnostikko hän ehkä onnistuu olemaan.

Mistä päästään eettiseen kysymykseen siitä, minkä vastuun edes varovaisen myönteisesti kiistanalaisista ilmiöistä kirjoittava kantaa. *Yli luonnollisen* käsittelee ainakin seuraavia aihepiirejä: lavailuusirot ja hypnoosi, spiritismi, energiahoidot, Empty Force -tekniikka, Wim Hof -tekniikka, ufot, kaukonäkeminen, plejadilaiset, psykedeelit ja tarot-kortit. Osaan jutuista Ahonen heittäytyy henkilökohtaisesti ja kehuu jälkikäteen kaikkia opastajiaan vilpittömiksi ja hyviksi ihmisiksi. Kyllä hän pitää esillä myös sitä mahdollisuutta, että kauniin kuoren alla sittenkin piilee jonkinlainen asiakkaan vedätys. Mutta jostain syystä se sää Ahosen esittelyissä sivuosaan, vaikka ammattimentalismi pysyykin monessa tilanteessa erittelemään tapahtumia neutraalisti ja jopa luonnontieteellisesti. Itse en voinut mitään sille, että minulle jäi päällimmäiseksi tunne jonkinlaisesta lempeästä puffaamisesta. Ei vimmaisesti tai fundamentalistisesti, vaan kevyesti kannustaen kokeilemaan ja kokemaan. En ole ihan varma siitä, onko tällainen täysin harmitonta.

* * *

Jostain syystä minua ärsytti eniten kirjan tarot-kortteja käsittelevä osio. Se on alkeellisella tavalla kritiikitön ja ottaa oudolla tavalla totuudellisina jokseenkin kaikki näihin kortteihin liitettävät ominaisuudet. Ahonen päätyy jopa otsikoimaan yhden alaluvun ilmaisulla ”Uskon yliluonnolliseen, hetkittäin” ja toteamaan, että ”*Tarot-kortteihin on sisällytetty paljon viisautta, oli se sitten esoteeristä tai ei. Meille kaikille tekisi hyvää välillä hiljentyä meditoimaan elämäntilannettamme ja vaikka peilata sitä korttien symboliikkaa vastaan*” (s. 177) Näin siitä huolimatta, että Ahonen on edeltävillä sivuilla kuvaillut, kuinka kysymys on kuvasymbolien tulkinnasta ja että pakkoja on ”lukemattomia”. Ahosta ei myöskään mietitytä, millä tekniikalla korttipakasta vedetään tulkittaviksi juuri ”oikea” korttipari. Muuttuuko todellisuus, jos pakkaa sekoitetaan yksi kerta aiottua enemmän?

Ammattimentalistina Ahonen tietää, että korttiparin tulkinta voidaan saada tulkintaa kuuntelevalle yllättävän ”sopivaksi” monilla tekniikoilla, joissa ei ole mitään ”yliluonnollista”. Miten voidaan erottaa toisistaan tulkitsijan psykologiset taidot ja korttien mystisellä tavalla sisältämä ”viisaus”? Kortit itsessään eivät sano mitään, eikä ole olemassa mitään kaikkia tulkitsijoita sitovia normeja. Skeptisen ulkopuolisen mielestä tarot-kortit ovat potentiaalista viihdettä kuten kaikki muutkin ihmisen kehittelemät korttipelit. Hiukan erilaista, mutta silti sattumaan ja tulkitsevan ihmisen mielikuviin, ei kätkeytyyn tietoon saati viisauteen perustuvaa viihdettä. Ongelmalliseksi asia muuttuu,

kun korttien ”sanoman” alkaa ottaa vakavasti. Ongelmia voi olla luvassa erityisesti silloin, jos tarotkortit ottaa vakavasti joku, jolla on valtaa muihin ihmisiin.

Lukija voi tässä vaiheessa turvallisesti päätellä, että suhtaudun agnostisuuteen kärkeäisesti. Agnostikko istuu toden ja ei-toden välisellä aidalla vihellellä huolettomasti ja itseään fiksusta valinnasta onnitellen. Minusta päätyminen agnostikoksi on merkki siitä, ettei ole halunnut tai tohtinut viedä erittelyään loppuun asti. Jose Ahonen kirjoittaa: ”En tiedä, onko Jumala olemassa. En myöskään tiedä, ovatko henkiparannus, energiat tai selvänäköisyys totta.” Ei niistä tiedä kukaan muukaan, mutta eivät vaihtoehdot ole myöskään samalla viivalla tai yhtä painavia. Oudon väitteen esittäjällä on aina todistustaakka, ei sillä, joka outoa väitettä ei usko tai pidä todennäköisenä. Ahonen lähti kirjaprojektinsa puitteissa hakemaan ajattelunsa avartamista ja arvioi siinä myös onnistuneensa. Lukija onnittelee kirjoittajaa, mutta jää pohtimaan, mitä tällainen egotrippi käsittelemistään asioista loppujen lopuksi antaa lukijalle. Itse en kokenut suuria elämyksiä ja lähinnä vain ufoja ja psykedeelejä käsittelevät luvut tuntuivat aidosti kriittisiltä ja informatiivisilta. ”Salatieteistä” kirja ei juuri mitään kerro, kirjan alaotsikko on melko katteeton. Toisaalta voi myös ajatella, ettei lukija menetä mitään tärkeää, jos kirjoittaja ei kerro lisää fiktiivisistä uskomuksista.

Torstai 22. kesäkuuta 2023

Säveltäjä ennen kaikkea muuta

Emmin pitkään esittelyn kirjoittamista **Pekka Hakon** kirjasta *Kristallista savuksi : Kaija Saariahon maailma* (Otava 2022). Olen seurannut Kaija Saariahon uraa siinä missä kaikkia muitakin suomalaisia taidemusiikin säveltäjiä osana musiikkikirjastonhoitajan ammattikuvaa ja yleistä ajan tasalla pysymisen pyrkimystä. Kuulun silti niihin musiikin harrastajiin, joihin Saariahon musiikki ei ole osunut ja tehonnut, vaikka olen sitkeästi yrittänyt uusia levytyksiä kuuntelemalla. Kun kuitenkin sattuman oikusta sain kirjan eteeni täsmälleen samaan aikaan, kun tieto Saariahon kuolemasta ilmestyi uutisvirtaan, tunsin jonkinlaista velvollisuutta käsitellä säveltäjää, joka objektiivisten mittareiden perusteella oli 2000-luvun kiistatta menestynein suomalainen säveltäjä (nousu maailman ykköskaartiin alkoi jo 1990-luvulla, mutta asia varmistui 2000 valmistuneen oopperan *L'amour de loin* valtavan menestyksen myötä). Koska en kuitenkaan kunnolla tunne Saariahon tuotantoa, seuraava teksti on korostuneesti Pekka Hakon kirjan esittely ja arvio.

Pekka Hako on kokenut kirjoittamisen ammattilainen, jonka tekstiä on helppo lukea. Otavan oikolukijat ovat myös tehneet työnsä, vaikka en itse puhuisi uruista yksikkömuodossa ("jokainen urku on omanlaisensa", s., 378). Kirjassa on aakkosellinen sävellysten hakemisto tai tarkemmin ottaen sivunumerohakemisto. Kronologiselle tai systemaattiselle teoslistauksellekin olisi voinut olla käyttöä, vaikka 119 teosta ei sinänsä ole hallitsemattoman suuri sävellysten määrä. Systemaattinen teosluetelo löytyy onneksi Wikipediasta. Myös henkilöhakemisto on mukana, kuten tällaisessa kirjassa aina pitääkin olla. Harmillisesti Hako on jättänyt yksinkertaisen tekstin hahmottamisen välineen eli teosnimien kursivoimien hyödyntämättä. Nyt lukuisat erisnimet eivät nouse tekstistä niin hyvin kuin olisivat voineet. Itseäni vaivaa myös Hakon ratkaisu käyttää kirjan kohteena olevasta henkilöstä systemaattisesti pelkkää etunimeä. "Kaija" on sikäli perusteltavissa, että Hako tunsii Kaija Saariahon henkilökohtaisesti ja säveltäjä on hyväksynyt ratkaisun. Voi silti kysyä yleisellä tasolla, mikä tarve suurelle yleisölle suunnatun elämäkerran kirjoittajalla on tällaiseen tuttavallisuuteen, kun teksti on muuten täysin asiallista ja pelkkä sukunimi toimisi kautta kirjan ilman ongelmia. Samaa ratkaisuun päätyi aikanaan myös **Erkki Salmenhaara** Madetoja-elämäkerrassaan (1987), tosin vielä huonommin perustein.

Pekka Hako ei ole kirjoittanut varsinaista elämäkertaa, vaan *Kristallista savuksi* on alanimekkeensä mukaisesti Kaija Saariahon "maailman" esittely. Hako on liittännyt kirjaan erittäin suuren määrän Saariahon omaa tekstiä, joista osa on päiväkirjamerkintöjä, osa muistiin merkittyjä unia ja osa itseenäisiä esseitä. Saariahon teksteillä on kirjassa niin keskeinen rooli, että olisin kustantajan roolissa merkinnyt Saariahon kirjan toiseksi tekijäksi siitä riippumatta, onko Saariaho tällaista ehdottanut tai ei. Kirjan taitossa nämä Saariahon tekstit eivät erityisen hyvin erotu Pekka Hakon teksteistä, vaan lukija joutuu pitkälle sanamuodoista päättelemään, kumpi on äänessä. Jotain selkeämpää typografista ratkaisua olisi taittajan kannattanut soveltaa, lopputulos ei ole minusta lukijaa palveleva. Silti se, että Saariaho on itse näin paljon äänessä, on ehdottomasti hyvä ratkaisu ja dokumentaarisesti arvokas palvelu Saariahon persoonasta kiinnostuneille.

* * *

Kun totesin, ettei *Kristallista savuksi* ole varsinainen elämäkerta, tarkoitin ensi sijassa kirjan rakennetta ja painotuksia. Vaikka tekstin pääpaino on ehdottomasti Saariahon sävellystyön ja sen taustojen varsin tarkassa ja eläytyvässä esittelyssä, kirja esittelee kyllä myös Saariahon siviilielämän

vaiheet kohtalaisen hyvin. Nämä osiot on kuitenkin siroteltu sillä lailla, ettei niitä voi helposti lukea erikseen. En moiti ratkaisua, kunhan totean, mutta epäilen, että perinteistä säveltäjäelämäkertaa odottaneet ovat voineet hiukan pettyä kirjan painotuksiin. Minusta ratkaisu vastaa kirjan otsikointia, eikä Pekka Hako itseään halua, että kirjaa luettaisiin pelkästään elämäkertana. Kirjassa ei ole varsinaista draaman kaarta, koska se ehti valmistua – mikä oli hieno asia sinänsä – juuri ennen Saariahon melko yllättävää kuolemaa. Pekka Hako ei ole voinut kirjoittaa kokonaisarviota, jollaiseen hän epäilemättä olisi tuntenut vahvaa vetoa, jos Saariahon kuolema olisi tapahtunut ennen kirjan painamista.

Minusta *Kristallista savuksi* tarjoaa erinomaisen Saariahon sävellystuotannon esittelyn, vaikka se ajoittain muuttuu ylimalkaiseksi mainitsemiseksi. Mutta kun Pekka Hako pysähtyy esittelemään tärkeämmiksi arvioimiaan teoksia, teksti on informatiivista ja antoisaa sillekin, joka ei ole Saariahon musiikista syttynyt. Saariahon antaumuksellinen suhtautuminen säveltämiseen, tinkimätön työmo-raali ja tarkka yksityiskohtien hiominen tulevat hyvin valotetuiksi. Hakon tekstistä heijastuu myönteisellä tavalla sekä pitkä ura kotimaisen taidemusiikin promoottorina että säveltaiteellisesti luovien ihmisten elämien tulkitsijana. Tässä katsannossa *Kristallista savuksi* on hyvä esimerkki siitä, miten kirjoitetaan yleistajuista, mutta sisällöstä tinkimätöntä tekstiä taiteesta ja taiteilijoista.

Tässä suhteessa jäin itse pohtimaan lähinnä sitä, onko Pekka Hako joutunut karsimaan tekstistä sä-röiksi tulkittavissa olevia osia. Pohdin tätä siksi, että kirjassa esiintyy erittäin vähän muihin toimi-joihin kohdistuvaa kritiikkiä ja niissäkin parissa kohdassa, jossa selvästi moititaan jotakuta, tämän nimi on jätetty asioista paremmin selvillä olevien yksinomaiseen omistukseen ja lukija joutuu ar-vuuttelemaan, kenestäköhän voisi olla kysymys. Se on selvää, että Pekka Hako on halunnut kirjoit-taa Kaija Saariahosta myötäsukaisen kirjan, vaikka esimerkiksi säveltäjän vaikeahkoa isäsuhdetta kuvataan avoimesti. Kokonaisuudesta jää nyt sellainen tunne, että Kaija Saariaho oli kaikin puolin jokseenkin täydellinen ihminen, vaikka hänellä itsellään oli selvästi ongelmia itsetunnon ja ujuden alueilla. On inhimillisesti täysin ymmärrettävää, että Pekka Hako on kirjoittanut eräänlaisen 70-vuotisjuhlakirjan hyvästä ystävästään. Rohkenen silti arvella ääneen, että lukijoita voisi myöhem-min kiinnostaa myös sellainen Saariaho-tutkimus, joka on tehty kohdehenkilön vaikutuspiirin ulko-puolelta.

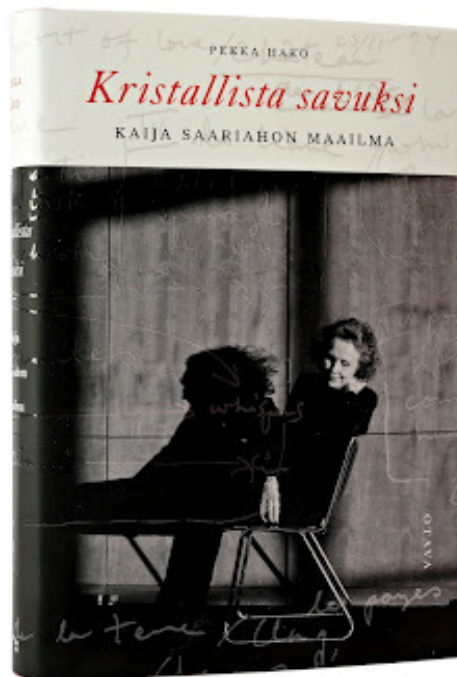
* * *

Minulla ei ole kompetenssia arvioida, miten perusteltu Kaija Saariahon maine suurena 2000-luvun eurooppalaisena taidemusiikin säveltäjänä loppujen lopuksi on. Olen tätä pientä tekstiä varten kuun-nellut uudelleen isohkon joukon Saariahon musiikkia, enkä valitettavasti voi kertoa, että se olisi vai-kuttanut minuun yhtään enempää kuin ennenkään. Sillä, pidänpö minä tai joku muu Saariahon mu-siikista, ei ole tässä yhteydessä tietenkään mitään merkitystä. Mutta yleisemmällä tasolla voinee pohtia sitä, millaiset tekijät – joista osa voi olla ulkomusiikillisiä – ovat Kaija Saariahon kansainvä-lisen maineen synnyttäneet. Olen itse arvellut, että jos Saariaho olisi jäänyt asumaan Suomeen, nyt koettua uraa ei välttämättä olisi syntynyt. Muutto Ranskaan ja Ircamin piiriin epäilemättä avittivat Saariahon uraa, mutta siitä ei toki seuraa, ettei se ura olisi voinut urjeta jotain muutakin reittiä pit-kin.

On kuitenkin huomion arvoista, että vaikka meillä on myös joitakin Saariahon ikätovereita ja ystä-viä Korvat auki -yhteisöstä, jotka ovat myös luoneet kansainvälisen uran (erityisesti **Esa-Pekka Sa-lonen** kapellimestarina ja **Magnus Lindberg** säveltäjänä), Saariaho on vertaistensa joukossa silti varsin ylivoimainen, kun asiaa mitataan sävellystilausten, kansainvälisten esitysten ja levytysten määrässä sekä erilaisten palkintojen tulvassa (Saariaho ehdittiin vain pari kuukautta ennen kuole-maansa nimittää myös taiteen akateemikoksi, jota isompaa virallista tunnustusta ei Suomessa oikein

voi saada). Auttoiko ”puoliranskalaisuus” pyyhkäisemään osan esteistä syrjään? Auttoiko sukupuoli ja ulkoinen habitus feministisen emansipaation vanavedessä? Oliko Saariaholla onnea olla oikeassa paikassa oikeaan aikaan? Oliko hänessä karismaa, joka sai sävellystilausten päättäjät ja ohjelmistosuunnittelijat kiinnostuneiksi? En tiedä, eikä Pekka Hako mielestäni edes yritä tällaisiin tavallaan epäolennaisiin kysymyksiin vastata.

On hienoa, että suomalainen taidemusiikin säveltäjä, joka ei sävellä laskelmoitua taidepoppia kaupallisille markkinoille, menestyy kansainvälisessä musiikkimaailmassa, jossa kuitenkin käydään aika kovaotteista sotaa näkyvyydestä ja kuuluvuudesta. Suomessa varsin harva näyttää tajuavan, miten merkittävän aseman Saariaho ehti saavuttaa. Ei tajuta, koska Suomessa arvostetaan lätkää ja Euroviisuja, ei niinkään omituista nykytaidetta tekeviä luusereita, jotka ovat koko ajan kättämässä apurahoja voidakseen harrastaa tarpeetonta taiteiluaan. Jos tämä Suomi lukisi Pekka Hakon Saariaho-kirjan – mitä se ei tee –, se tuskin muuttaisi vakaita ennakkoasenteita myönteisemmiksi. Silti on hyvä, että tämä kirja on kirjoitettu ja Kaija Saariahon omaperäinen ja monella tavalla huikea ura säveltäjänä on tiivistetty monografian kansien väliin odottamaan sitä hetkeä, että uteliaisuus voittaa ennakkoluulon. **Jean Sibelius** saattaa edelleen olla maailmalla tunnetumpi kuin Kaija Saariaho, mutta ei hänkään omana aikanaan saanut kokea samanlaista eurooppalaisamerikkalaista ylistystä – myös saksankielestä maailmasta – kuin Kaija Saariaho. Se ei ole ihan vähän se.

Kiihkolla Raamatun ja Israelin puolesta

Koska olen uskonnoton rationalisti ja kohtalaisen tiukka antirasisti, **Timo R. Stewartin** kirja *Luvatun maan lumo : Israelin kristityt ystävät Suomessa* (Gaudeamus 2022) oli varsin raskas lukukokemus. On vaikea suhtautua empaattisesti ihmisiin, joiden elämä perustuu toisaalta fiktiivisiin olioihin uskomiseen, toisaalta Raamatun kaltaisen monikerroksisen sepitteen pitämiseen paitsi uskottavana, myös oppaana menneeseen, olevaan ja tulevaan. Timo R. Stewart ei ole urakkaa helpottanut sikäli, että hän on paneutunut suomalaisten uskonnollisten Israel-fanien vaiheisiin ja näkemyksiin kunnioitettavalla tarkkuudella. Kirja on hyvin kirjoitettu ja oikoluettu, eikä ole tietenkään kirjoittajan vastuulla, että aihe on pääosin puiseva tai syviä huokauksia synnyttävä. Kuvitusta on ilahduttavan paljon ja kansi (**Heikki Rönkkö Ragnhild Sellénin** maalauksen pohjalta) on tyylikäs, vaikka ehkä johdattaa lukijan odottamaan jonkinlaista kansalliskiihkoista tarinaa, mistä kuitenkin ei ole kyse.

Stewart tarjoaa aihepiiristä todella vankan informaatiopakettin, joka kattaa sekä Israelin valtion historiaa, hitusen juutalaisen sionismin vaiheita, suomalaisen herännäiskristillisen sionismin ideologiaa että eri kristillisten piirien suhtautumisen uskoville monimutkaisiin kysymyksiin Raamatusta, lähetystyöstä ja pakanoista. Harmillisesti vähemmälle jää historiallisen sionismin kehitys eurooppalaisesta sosialistisesta aatteesta nykypäivien äärioikeistolaiseksi ja rasistiseksi ylivaltaideologiaksi. Myöskään Israelin valtion suhtautuminen suomalaisten ja muiden ei-juutalaisten intoiluun ei ole suuremmin esillä, mahdollisesti dokumenttien vähyyden takia. Lukija jää kuitenkin miettimään, onko Israelin hallintojen puntarissa käynyt muitakin arvoja kuin turismi, yleinen PR ja pelko kristittyjen lähetystyön vaikutuksesta juutalaisen valtion perustuksiin. Näitä voi toki itsekkin pohdiskella, mutta vastauksia on vaikeampi keksiä.

Olen seurannut sivusta kirjan kohteen eli suomalaisen sionismin vaiheita siltä osin, kun kyse on ollut julkisesta Israelin sotaretkien puolelle asettumisesta ja siitä ulkopuoliselle aika skitsofreenisena näyttäytyvästä solidaarisuudesta, jota kristityiksi itsensä määrittelevät tuntevat juutalaisvaltiota kohtaan (kiihkeimmille kristityillehän juutalaiset ovat joka tapauksessa Jeesuksen pettäneitä ja hylänneitä pakanoita). Olinkin yllättynyt siitä, miten pitkälle historiaan kotimaisen sionismin ja myöhemmän Israel-fanituksen juuret ulottuvat. En tiedä, onko tämän historian tuntemisesta mitään hyötyä, mutta tässä se nyt joka tapauksessa on varsin perusteellisesti esiteltyä sille, jota asia kiinnostaa. Hyvä tietokirja ei välttämättä maistu kaikille lukijoille, mutta pysyy silti hyvänä tietokirjana.

* * *

Luvatun maan lumo selittää kohtalaisen hyvin sen outouden, että aktiiviset kristityt tuntevat voimakasta vetoa juutalaisen Israelin suuntaan. Tärkein huomio lienee siinä, että todellisuudessa kristillinen sionismi ei olekaan kiinnostunut juutalaisuudesta ja juutalaisista muussa mielessä kuin lähetys- eli käännytystyön kohteina. Kristilliset sionistit eivät ole semiittejä, vaan heitä vetää Israelin suuntaan pakkomielteinen suhtautuminen Raamattuun ja sen erehtymättömyyteen. Historiallisesti tarkastellen varhaisten kristillisten sionistien suhtautuminen juutalaisiin oli itse asiassa melko antisemitististä, vaikka ei ulottunutkaan samaan ylimieliseen rasismiin, jolla useimmat suhtautuivat Palestiinassa asuviin muslimeihin (”arabeihin”). Itselleni melko uusi ajatus oli vakaumus, että Israelin valtion perustaminen oli kristillisille sionisteille jonkinlainen todiste Raamatun luotettavuudesta. Tässä

oli kyse myös erilaisten profetioiden eli tulevaisuuden ennustamisen ”onnistumisesta” ja tulossa olevasta kristittyjen taivaaseen tempaamisesta toteutuneiden profetioiden seurauksena.

Stewart esittää myös mielenkiintoisen ajatuksen siitä, että suomalaisten sionistien Israel-rakkautessa oli uskonnollisten mielikuvien lisäksi kysymys jonkinlaisesta Suomen talvisodan heijastuksesta, kun Israel päihitti ympäröivät arabivaltiot sotilaallisesti. Ajatusta lienee hankala varsinaisesti todistaa, mutta kyllä se uskottavalta vaikuttimelta vaikuttaa, kun kristilliset sionistit olivat jokseenkin kaikki mieleltään hyvin oikeistolaisia ja suhtautuivat torjuvasti Neuvostoliittoon. Tässä mielessä on kiintoisaa todeta, että myös sosialidemokraattisen vasemmiston piirissä oli suhteellisen näkyvää Israel-myönteisyyttä valtiojohdon korkeita tasoja myöten. Demareille esimerkiksi kibbutsit olivat myönteinen, jotenkin ”epäpoliittinen” ilmiö. Osaltaan reformistisen vasemmiston asenteisiin vaikutti se, ettei Suomessa kerta kaikkiaan ollut voimia, jotka olisivat puhuneet palestiinalaisten puolesta (Palestiina-solidarisuusliike kyllä syntyi myöhemmin). Kenttä jäi täysin kristillisten sionistien haltuun.

Sionismin historian näkökulmasta on silti ironista, että sekä kristittyjen että juutalaisten oma sionismi muuntui jonkinlaisen sosialistisen kansallishenkisen alun jälkeen vanhoilliseksi, jyrkän oikeistolaiseksi ja lopulta avoimen rasistiseksi ideologiaksi. Itselleni jäi jotenkin epäselväksi, onko ilmaisu ”kristillinen sionismi” myös näiden ihmisten itsensä hyväksymä, vai onko se tutkijan kehittelemä työtermi ilmaisulle, josta itse käytän herkästi aika pejoratiivista ilmaisua ”Israel-fanitus”. Ainakaan Stewart ei osoita, että suomalaiset kristityt Israelin ystävät olisivat olleet varsinaisia sionistisen liikkeen asiamiehiä tai naisia. Siihen heillä ei liene ollut riittävää motivaatiota, koska oman ”sionismin” motiivina ei ollut juutalaisten oman valtion saaminen itseisarvona, vaan pelkästään Raamatun ennustusten todentajana.

* * *

Stewartin kirja vaikenee monista ikävistä ja ehkä kiusallisistakin asioista, jotka voisivat luontevasti liittyä kristillisten sionistien historiaan. Israelin valtion perustamiseen ja rakentamiseen elimellisesti liittynyt palestiinalaisten häätäminen ja massamittainen surmaaminen ohitetaan kirjassa, koska luultavasti sen ohittivat myös kristityt Israelin ystävät. Tampellan salaisista asekaupoista Israelin kanssa (**Shlomo Zabudowicz**) tai Israelin ydinaseesta ei kirjassa myöskään puhuta. Stewart tuo kyllä esiin sen, että osa kristityistä sionisteista tuomitsee sodan ja myös palestiinalaisten tappamisen periaatteen tasolla, vaikka asiasta ei mitään isompaa ongelmaa tehty haittaamaan aiottua käännytystyötä. Senkin Stewart toteaa, että monet kristilliset sionistit ovat joutuneet toistuvasti pettymään keskeisissä toiveissaan. Israelin valtio on vakaasti pystyssä, mutta juutalaiset eivät halua kääntyä kristityiksi ja maailmanloppua Raamatun ennustamalla tavalla ei näytä kuuluvan. Stewart ei kysymystä henno suoraan muotoilla, mutta omasta puolestani kyllä kysyisin, mitä vuosisataisesta suomalais-kristillisestä sionistisesta liikkeestä on loppujen lopuksi jäänyt käteen matkailumuistojen lisäksi.

Tuskin kristilliset sionistit missään olosuhteissa myöntävät mahdolliseksi, että juutalainen Israel on käyttänyt hyväkseen kristittyjen uskonnollista kiihkoa ja siitä seurannutta tietoista sokeutta. Lähetystyö ei ole tuottanut tuloksia, mutta Israelin valtio on vahvistunut myös kristillisten sionistien tuella, vaikka ei välttämättä sillä tavalla, minkä puolesta aktivistit ovat toimineet. Suomalaisten Israel-turistien rahavirtaa ei kannata liioitella, mutta sitäkin tärkeämpää Israelin hallinnolle lienee ollut se, että varsinkin Palestiina-solidarisuustyön käynnistyttyä on myös Suomessa ollut vahva Israel-lobby, jonka toimintaa juutalainen Israel on voinut hyödyntää. Jyrkimmät juutalaiskiihkoilijat eivät Stewartin kirjan todistuksenkaan mukaan ole koskaan hyväksyneet kristittyjen toimintaa Israelin hyväksi, mutta pragmaattisemmille poliitikoille se on ollut myönteinen asia, olivatpa vallassa olleet Israelin demarit, maltillinen oikeisto tai jyrkän linjan kiihkoilijat, kuten tällä hetkellä.

Lienee selvää, että Israelin hallinto näkee kristillisen sionismin itselleen hyödyllisenä ilmiönä, vaikkakin eri syistä kuin mitä kristilliset sionistit itse kuvittelevat. Suomalaiset Israelin ystävät tekevät lobbaustyötä, joka Suomen juutalaisille olisi hankalaa sekä määrällisesti että perinteisten ennakkoluulojen takia. Suomalaiselle uskovaiselle näyttää olevan helppoa avustaa juutalaisvaltiota, kun sen voi tehdä sellaisen järjestön kautta, joka ilmoittaa pyrkivänsä kääntämään juutalaiset ja joka pitää Raamattua manuaalina maailman kaikkeen ongelmanratkaisuun. Se, mikä kaltaiseni ulkopuolisen (ja antirasistin) näkökulmasta näyttää täysin älyttömältä olemattoman ympärillä peuhaamiselta, täyttää ilmeisesti joidenkin suomalaisten uskonnollisesti virittyneiden ihmisten toiveet riippumatta siitä, mitä tuon toiminnan tosiasialliset tulokset ovat tai eivät ole tai millaisiin rasistisiin ja epähuu- maaneille asioille samalla tulee antaneeksi tukensa. Ja ainahan voi arvella, että oli niin tai näin, sen täytyy olla kaikkivaltiaan jumalan tahto, joten mikäpä ettei.

Kaikki kukat kukkikoot, ihan oikeasti

Olen ollut koko aikuisikäni **Suomen Luonnonsuojeluliiton** jäsen, Kainuussa asuessani peräti järjestöaktiivi (taisin olla jonkun vuoden sikäläisen luonnonsuojelupiirin vetäjänäkin). Kun järjestö nyt täyttää vuosia (jo 85), onnittelisin sitä mielelläni koko sydämeistäni valtavasta työstä luonnon suojelemiseksi ja ihmisten asenteiden korjaamiseksi. Rakkauteemme on kuitenkin pesiytynyt pysyvä rypäly, joka taas aktivoitui kesän lähestyessä ja liiton lehden *Luonnonsuojelijan* tuoreen numeron pudottua postiluukusta. Jo kannessa pistää silmään aggressiivinen vinkki ”Eroon haitallisista vieraslajeista”. Hetken ehdin jo toivoa parasta, kun päätoimittaja **Liisa Hulkko** oli otsikoinut pääkirjoituksensa leppoisesti ”Kaikki kukat kukkikoot”. Mutta ei, kyllä hänkin on ”vieraslajien” kimpussa ja haluaakin vain eron käsitteestä ”rikkakasvi” (olen aivan samaa mieltä). Luonnonsuojelijoiden lehdessä on sitten kokonainen aukeama annettu **Markus Seppälän** kokoamalle jutulle [”Tunnista, torju ja raportoi”](#) (vaikka en halua levittää jutun ideologiaa, linkki on aktiivinen niille, jotka eivät juttua ole lukeneet ja ihmettelevät tätä tekstiäni.)

Olen jo vuosia sitten kirjoittanut blogitekstin [Lajirasismia](#), jossa kritisoin vieraslajivihaa ihmiskeskeisenä ideologiana. Sen jälkeen on SLL vain kiihdyttänyt toimintaansa tällä alueella ja pitää aihetta aktiivisesti esillä myös Suomen Luonto -lehden puolella. Olen pahoittanut tästä mieleni usein ja syvästi, mutta eihän yksittäinen jäsen asialle mitään voi, jos vieraslajiaktivismilla on liiton päättäjien enemmistön tai ehkä jopa yksimielinen tuki. Sen tiedän, etteivät kaikki biologitkaan allekirjoita SLL:n vieraslajiteesejä (esimerkiksi tunnettu eläintieteilijä **Seppo Turunen** on ollut samoilla linjoilla kuin minä), mutta siltä näyttää, että ainakin enemmistö on valinnut toisin ja kannattaa aktiivista ”vieraslajien” torjuntaa. Seppälä ja jutun toinen kirjoittaja **Titta Vikstedt** kirjoittavat kiihkoilematta, mutta eivät toisaalta problematisoi sen paremmin vieraslajin kuin haitallisuuden käsitteitä. *”Haitalliset vieraslajit ovat suomalaiselle luonnolle vielä suhteellisen vähäinen, mutta ilmastomme lämmetessä jatkuvasti paheneva ongelma.”*

VieKas-hanke viehättää ilmeisesti monia, mutta ei minua. Kuten tuossa kahdeksan vuoden takaisessa tekstissäni totean, termi ”vieraslaji” on jokseenkin ongelmallinen. VieKas-työssä on onneksi sentään luovuttu (toivottavasti) aiemmin viljellystä sanaparista ”alkuperäinen” ja ”tulokaslaji”, joka perustui täysin mielivaltaiseen 200 vuoden rajapyykkiin. Mutta kun ”vieraslaji” on määritelmällisestikin ihmisen toiminnan tuottama ilmiö, sen asenteellisuus suorastaan häikäisee kriittistä katsetta. Tiedämme, että luonto pystyy ihan omin voimin ihmeellisiin leviämisiin, joten joitakin poikkeustapauksia (kalojen ja riistan istutus) lukuun ottamatta emme voi varmuudella tietää, onko jokin vieraaksi tuomittu ihmisen piittaamattomuuden seurausta vai kuitenkin luonnon omia ilmiöitä. Tästä riippumatta VieKas-aktivistit tuomitsevat yksittäiset lajit ”vieraiksi” sanan kielteisessä merkityksessä.

* * *

Eliölajin ”haitallisuus” on puhtaasti antroposentrinen käsite, johon jokaisen biologisesti orientoituneen ihmisen luulisi suhtautuvan varauksella. VieKas-piireissä on tosin kehitelty ajatusta, että ”vieraslajeilla” on keskeinen merkitys yleisen luontokadon aiheuttajana. Minusta väite on ongelmallinen, koska eliöiden katoaminen ja ilmaantumisen on evoluution väistämätön ja tavattoman yleisesti toistuva piirre. Jos ”vieraslajit” yhdistetään luontokatoon, täytyy edes myöntää, että kyseessä on ihmisen aiheuttama ongelma, ei näitten eliölajien itsensä. Mielestäni yleinen näyttö ”vieraslajien” ja

inhimillisen luontokadon yhteydestä on heiveröistä. Vaikka luonnossa ei mitään absoluuttista tasapainotilaa koskaan olekaan, evoluutio näyttää yleensä johtavan hetkellisen ylivoiman tasoittumiseen ajan myötä. Että näin käy ilman ihmisen toimia, ei tietenkään ole yllättävää. Evoluutiolla ei ole tavoitteita, mutta sen perusmekanismit näyttävät varmistavan, että kun ympäristöt eli elämisen ehdot muuttuvat, mikään strategia ei ole ylivoimainen ja voittamaton (tosin bakteerit näyttävät löytäneet strategian, joka ehkä haastaa tämän näkemyksen).

Olen myöntänyt ja myönnän edelleen, että jotkin eliöt ovat ihmisen kapeasta näkökulmasta kiistatta ”haitallisia” tuottamalla ihmisen kaltaiselle eliölle terveyttä tai henkeä uhkaavia ominaisuuksia, kuten myrkyllisyyttä. Biologisesti ajatellen tämäkin haitta on normaalia evoluution vaikutusta ja ainoa ongelma on, ettei ihmisen evoluutio ole tuottanut kykyä sietää tätä tai tuota ominaisuutta. Siksi olisi ääneen todettava, ettei itse eliössä ole mitään haitallista sinänsä, mutta ihmislajin turvallisuuden takia sen ja ihmisen kohtaamiset täytyy voida minimoida. Siksi voin hyväksyä esimerkiksi jättiputkien hävittämisen ihmisasutusten läheltä, vaikka suunnilleen samoin perustein voisi myös nokkosen julistaa ”haitalliseksi”. Pidän kuitenkin biologisesti käsittämättömänä, että jonkin lajin tehokas leviämiskyky leimaa sen ”haitalliseksi”. Ei ihmisen pidä ruveta mestaroimaan ja tukemaan keinotekoisesti lajeja, joilla ei ole riittävästi puolustuskykyä. Se on silkkaa antroposentristä itsekkyyttä ja esteettistä hienostelua.

Henkilökohtaisesti eniten tympäisevät leimat, joiden perusteella jonkin lajin ”haitallisuus” kytkeään sen ihmisen taloudenpidolle synnyttämille haasteille ja uhille. Jos vaikka hyväksytään ihmislajin lajikohtainen itsekkyyks, ei sitä nyt ainakaan luonnonsuojelun yhteydessä pitäisi mainita. Lause ”*Tontin valloittanut jättiputki voi alentaa kiinteistön ja maan arvoa, ja vanhoissa kulttuurimaisemissa sitä voi pitää myös maisemallisena haittana.*” voi olla totta, mutta toteamuksella ei ole mitään tekemistä luonnonsuojelun kanssa. Ihmisen talous on jatkuvaa taistelua muiden eliölajien alistamiseksi, mutta se täytyy perustella jollain muulla kuin luonnon varjelemisen viikunanlehdellä. Taloudellisten haittojen rinnalla voivottelu ”kotoisten lajien” syrjäytymisestä on hitusen ymmärrettävää, kyllä minäkin perinteisiä piennarlajeja rakastan. Mutta autotiemaisemia kaunistavan komealupiinin mahdottomaksi osoittautunut hävitysvimma on minusta absurdia. Se on jo kotoinen laji, joka leviää alueille, jotka ihminen on tuominut joutomaiksi. Suurimmassa osasta Suomen maapinta-alaa ei kasva lupiin lupiinia.

* * *

Vaikka VieKas-aktivistit todennäköisesti myöntävät, että jokseenkin kaikki haitallisiksi määritellyt eliölajien esiintymät ovat ihmisen oman toiminnan seurausta, jostain syystä rankaisu kohdistuu noihin eliölajeihin, ei ihmiseen itseensä. On toki totta, että vahinko on jo tapahtunut ja tulee tapahtumaan uudestaan ja uudestaan. Mutta olisi hyvä samalla myöntää, että ihmiskeskeinen harmittelu on ihmiskeskeisyyttä, joka ei myönnä luonnon ja sen sisältämien eliölajien itseisarvoa. Juuri tämän takia minua surettaa, että myös SLL on niin aktiivisesti mukana tässä aktivismissa, jonka pitäisi kuulua pikemminkin Maa- ja metsätalousministeriön, Metsähallituksen ja 4H-kerhojen työlialalle. Henkilökohtainen luontosuhteeni lähtee siitä, että meillä lajina ei ole mitään eettistä valtaa muun elonkirjon yli. Olen aina ajatellut – tai ehkä vain toivonut –, että kaikille luonnonsuojelijoilla olisi samanlainen eliölajien itseisarvosta lähtevä eetos. Joudun kuitenkin myöntämään, että näin ei näytä olevan.

Jos olisin **keltamajavakaali** (*Lysichiton americanus*), ihmettelisin kovasti sitä vieraskammoista asennetta, jolla minut on otettu Suomessa vastaan. En ole omin voimin tänne Alaskasta siirtynyt, enkä voi mitään sille, että evoluution myötä minusta on kehittynyt karuissakin oloissa pärjäävä, tehokkaasti leviävä laji, jonka ulkomuoto myös miellyttää monia ihmislajin edustajia. En osaa – en

edes osaa haluta – oman leviämiseni estämistä, joten toivon suomalaisten kollegoiden lopulta hyväksyvän minutkin osaksi suomalaista elonkirjoa, johon olen sattumalta liittynyt, tietojeni mukaan brittiläisten hortonomien ansiosta (itse en olisi osannut Amerikan länsirannikolta Eurooppaan mitenkään siirtyä). En tiedä itsekään, jääkö pelkästään Etelä-Suomeen, aika sen sitten näyttää. Paitsi jos ahkerat ”haitallisten vieraslajien” hävittäjät onnistuvat tuhoamaan kaikki ilmentymäni. En osaa itse arvioida, mitä iloa siitä olisi ja kenelle, mutta mielestäni se olisi aika jyrkkää toimintaa.

Kun palaan ihmislajiseen tietoisuuteeni, pohdin vielä tovin sitä, haluanko olla jäsenenä yhteisössä, joka toimii kyllä menestyksekkäästi luonnon suojelemiseksi, mutta samalla kampanjoi aktiivisesti monien eliölaajien hävittämiseksi Suomen luonnosta. Ei voi toivoa kaikkien kukkien kukkivan ja samaan hengenvetoon vaatia komealupiinien hävittämistä. Kesäkuun 16. päivänä vietetään taas ”Luonnonkukkien päivää”, jo kahdennenkymmenennen kerran. En tiedä, ovatko VieKas-aktivistien hävitysjoukot töissä myös silloin, ehkä eivät. Mutta minä kyllä iloitsen tuolloin yhtä hyvin voikista, päivänkakkaroista, juhannusruusuista kuin lupiineista, puistolemmikeistä ja silkkiunikoista, jos niitä näkyviini satun saamaan. Luotan myös siihen, että esimerkiksi kimalaiset ovat kanssani aivan samaa mieltä. Suhteeni Suomen Luonnonsuojeluliittoon on kriisissä, sitä en kiistä. Mutta jaksan toivoa, että tämä vieraslajivimma on tilapäistä ja lopulta voittaa elonkirjon itseisarvon tunnustava eetos.

© Heikki Poroila

Tiistai 30. toukokuuta 2023

Kapitalistisen hintakilpailun harha

Jokainen pienituloinen ihminen on joutunut toteamaan, että ”kaikki” on kallistunut viimeistään syksystä 2022 lähtien (oikeasti Ukrainan sodan syttymisestä lähtien). En ole pitänyt itseäni erityisen hintatietoisena, mutta kun huomasin syksyllä kirjapainojen nostaneen hintojaan 20-30 % ja ruoka-kaupan laputettujen tuotteiden häviävän saman tien, jouduin itsekin asian ääneen toteamaan. ”Kaikki” on kallistunut, vaikka todellisuudessa aivan kaikki ei tietenkään ole merkittävästi kallistunut eli ei sen enempää, kuin rahan arvo on laskenut. Seuraava teksti ei ole taloustiedettä (sana ”tiede” ei mielestäni muutenkaan kuulu talousteorioiden yhteyteen, mutta omalla kohdallani ei siis kyse ole edes talousteoretisoinnista). Haluan kiinnittää arvoisan lukijan huomiota siihen valtavaan harhaan (tai kyynisemmin ilmaisten vedätykseen), jota kutsutaan vaihtelevasti ”markkinoiden näky-mättömäksi kädeksi” tai ”hintoja säänteleväksi kilpailuksi”. Nimitys vaihtelee sen mukaan, kenelle propagandapuhe on suunnattu. Viestinä on kuitenkin sama valhe, että kapitalistinen kilpailu pitää hinnat kurissa ja että kuluttajan tulee kaikissa tilanteissa kiittää markkinamekanismia tästä hyvästä.

Kapitalistit jakautuvat aatteellisesti karkeasti vain kahteen ryhmään. Toimen miehiä (”wahlrooseja”) ei kiinnosta, mitä omistamaton luokka eli kuluttajien suurin ryhmä ajattelee, he keskittyvät voiton maksimointiin antamatta aikaansa turhanpäiväiselle vakuuttelulle. Ideologisesti virittyneet kapitalistit ja heidän palvelijansa sen sijaan näkevät paljon vaivaa luodakseen kapitalismille legitimeettiä väitetyn ”kuluttajan puolella olemisen” muodossa. Tarinalla on monta ilmiä, jotka riipuvat kunkin kulttuuripiirin historiasta ja perinteistä. Yhteistä on kuitenkin jankuttaa, että kapitalismi on hyvä (siis paras) järjestelmä, koska se hyödyttää sekä omistavaa luokkaa että omistamattomia. Tässä tarinassa pääomaa hallitseva kapitalisti ryhtyy yrittäjäksi voidakseen työllistää ne onnettomat, joilla pääomaa ei ole. Eikä siinä vielä kaikki. Sen lisäksi, että vauraus valuu kapitalistilta köyhille (”trickle down”), jumalaisen upea markkinatalous varmistaa, että kunnolla kilpailtu tuotanto pitää hinnan minimissään ja estää näin ei-omistajien riistämisen.

Hyvän kapitalismin tarina on niin liikuttava ja taitavasti propagoitu, että miljoonat ihmiset ympäri maailmaa uskovat siihen vilpittömästi. Yhdysvalloissa lienee vaikeaa löytää sellaista vähävaraista ihmistä, joka ei pidä täysin mahdollisena, että hänestäkin voi (ja pitää) tulla miljonääri. Se on se kuuluisa ”amerikkalainen unelma”, joka ei tietenkään useimpien kohdalla koskaan toteudu edes sinne päin, mutta joka silti voi hyvin ja nauttii vankkaa kannatusta. Suomessa pääosa ei-rikkaista ei pyri miljonääriksi, kohtuullinen toimeentulo riittää oikein hyvin. Mutta voi se usko kapitalismin hyvyteen silti olla koetteella, jos sitä toimeentuloa uhkaa hintojen jatkuva nousu, jonka huomaa sekin, joka tällaisia asioita vähemmän yleisellä tasolla pohtii. Kun hinnat nousevat nopeammin kuin palkka, voi tulla mieleen, että kapitalismin lupaus ei olekaan pitänyt, vaan ei-rikasta on huijattu.

* * *

Todellinen kapitalismi, ei siis se päiväsatuksen ihmeellinen vaurautta rikkaan pöydältä köyhälle valuttava sankari, ei tietenkään missään tilanteessa tavoittele mitään muuta kuin omistavan luokan jäsenten varallisuuden kasvattamista. Ei ole vaikeata ymmärtää, että mikään toimi, joka vaarantaa tämän tavoitteen, ei voi olla kapitalismin pyrkimyksenä. Siksi kapitalistien keskinäinen hintakilpailu, joka alentaa hintatasoa, ei voi olla kapitalistin tavoitteena muuten kuin huijauspuheessa. Kapitalisti ei voi missään tilanteessa edistää aitoa hintakilpailua, koska se johtaa väistämättä voiton määrän pienenemiseen. Joskus tosin voi hetken näyttää siltä, että kapitalisti polkee hintoja. Kyseessä on

kuitenkin vain taktinen toimi, jonka tarkoituksena on nitistää kilpailijat matkalla kohti **monopoli-asemaa**. Monopoliasema on jokaisen kapitalistin strateginen tavoite, koska se on tehokkain tapa estää hintakilpailu ja maksimoida voitto-osuus. Kun monopoliasema on saavutettu, taktisista hintakilpailutavoista luovutaan ja ryhdytään perimään maksimaalista hintaa, jolla kauppa ylipäättään käy. Jos kyseessä on välttämättömyyshyödyke, kauppa käy joka tapauksessa.

Monopoliasema ei kuitenkaan ole kapitalismin ainoa keino taistelussa hintakilpailua vastaan. Täydellisen monopoliaseman saavuttaminen on monista eri syistä johtuen melko harvinaista, joten kapitalismi on kehittänyt sen rinnalle **hintakartellin**. Idea on varsinaista teollista kapitalismia vanhempi ja liittyy Euroopassa viimeistään keskiajalla esiintyneiden kauppiaskiltojen toimintaperiaatteisiin. Idea on yksinkertainen: kun absoluuttisen monopolin saavuttaminen on hankalaa, kierretään ongelmat ja muodostetaan näennäisen kilpailun tilanne ja sovitaan kartellin jäsenille mielekäs hintataso, jota halvemmallalla kukaan mukana olija ei tuotetaan myy. On ironista, että vaikka jotkut taloustieteilijät pitävät kartellien ideaa erinomaisina, ne ovat virallisesti kiellettyjä kaikissa kapitalistisissa maissa. Yhdysvalloissa kartellit on kielletty rangaistuksen uhalla. Laittomuus ei kuitenkaan ole tarkoittanut, ettei kartelleja koko ajan olisi, syntyisi ja hajoaisi. Hintakartelli on yleensä niin edullinen ratkaisu, että siihen pyritään kiinnijäämisen riskistä piittaamatta. Käytäntö onkin osoittanut, että vaikka kartellituomioita koko ajan jaetaan, kartellien edut ylittävät selvästi niistä koituvat sakot ja muut seuraukset.

Kolmas hintakilpailua estävä strategia perustuu siihen, että hintakilpailun synnyttämät luonnolliset tappiot pyritään kattamaan veronmaksajien varoilla eli jonkinlaisella **tukiaisjärjestelmällä**. Monissa maissa omaa maataloutta tuetaan merkittäväillä summilla, jotka eivät ole peräisin kapitalistin voitosta, vaan työntekijöiden eli verotettujen tuloista. Myös Suomessa ovat ainakin uutisten tasolla tuttuja kiistat mm. maataloustuottajille ja telakoille maksettavista tukisummista. Myös kaivostointa ja jotkin muut teollisuudenalat saavat vuosittain suuria tukiaisia sillä perusteella, että ne eivät muuten pystyisi kilpailemaan menestyksellä ulkomaisten saman alan yrittäjien kanssa. Kapitalisteilla ei näytä olevan mitään eettistä ongelmaa vaatia samaan aikaan vapaata kilpailua ja huonon kilpailukyvyn paikkaamista verovaroista. Onkin todennäköistä, että ilman globaalia tukiaisjärjestelmää monen maan monet tuotannonalat sammuisivat saman tien kannattamattomuutensa takia. Kapitalismilla on kuitenkin myös kansallisvaltioiden puolensa, jonka takia näin ei sallita tapahtuvan. Kyse ei tietenkään ole aidosta kansallistunteesta (kapitalismi ja kapitalisti eivät operoi tunteiden alueella), vaan pyrkimyksestä pitää markkinat kohtuullisen vakaina ja estää kansalliset protestit, jotka voisivat uhata koko järjestelmää.

* * *

Kun hinnat nousevat, ne nousevat siksi, että kapitalisti haluaa ja voi nostaa hintoja. Osa hintojen nousuista voidaan perustella tuotantokustannusten suurenemisella (työntekijän palkan suuruudesta taistellaan koko ajan ja se vaikuttaa tuotantokustannuksiin), mutta järjestelmän ulkopuolta katsoen syitä on yleensä mahdoton analysoida, koska tiedot ovat ns. liikesalaisuuden piirissä. Kapitalismi ei kestä avoimuutta varsinkaan voiton rakentumisen yksityiskohtien osalta. Siksi hintojen nousemisen perustelut ovat tavanomaisesti kehäpäätelmiä (A kallistui, koska B kallistui ja C kallistui, koska A kallistui), jotka voivat piilottaa yhtä hyvin todellisen monopoliaseman, kartellin kuin tukiaisilla rakennetun keinotekoisien hintatason, jota ulkopuolisen on hankala hahmottaa. Kuluttajat kysyvät usein ironisesti, miksi hintojen muutos tarkoittaa aina hintojen nousua, ei juuri koskaan niiden laskemista, kuten kapitalismin teorian mukaan pitäisi myös tapahtua. Selitys on tässäkin yksinkertainen: kapitalisti pyrkii aina hintojen maksimoimiseen (kipurajalle, mutta ei sen yli), joten hintojen alentaminen on mahdollista vain tilapäisesti ja taktisten syiden takia.

Kapitalistilla ei missään olosuhteissa ole pysyvää kiinnostusta harjoittaa aitoa hintakilpailua. Toiminnan tarkoitus ei ole yhteinen hyvä, jota kohtuullisiksi kilpaillut hinnat omalla tavallaan edustavat. Taktinen hintakilpailu kilpailijoiden nujertamiseksi ja monopoliaseman saavuttamiseksi ei ole koskaan tarkoitettu pysyväksi. Kun kilpailijat on nujerrettu, tilapäiset hintojen laskut korvataan uusilla hintojen korotuksilla, jotka ovat monopolin tai kartellin oloissa yksinkertaista vahvemman oikeutta. Hintoja korotetaan, koska niin voidaan tehdä kenenkään tai minkään estämättä. Kun uusi hintataso on vakiintunut, se muuttuu kapitalistin näkökulmasta minimihinnaksi, vaikka kyseessä olisi todellisuudessa ns. kipurajan hinta, jonka jälkeen kaupankäynti alkaa tyrehtyä. Jos kapitalistilla on tukenaan jokin kolmesta edellä mainitusta järjestelystä (monopoli, kartelli tai tukiaiset), mistään hintakilpailusta ei tarvitse piitata. Sitä ei ole eikä tule, esiintyi ilmaisu propagandapuheessa kuinka usein tahansa.

Mitpä ei-rikas ihminen tälle kätevälle järjestelylle mahtaa? Ei yhtään mitään suoranaisesti. Ainoa tie synnyttää hintakilpailua olisi pakottaa kapitalistit torjumaan monopolit, kartellit ja tukijärjestelmät. Sitä ne eivät vapaaehtoisesti tee, joten ainoaksi keinoksi jää kapitalismin kumoaminen ja korvaaminen ei-kapitalistisella markkinalla tai sellaisella sosialistisella rakenteella, joka hyödyntää yhteiseksi hyväksi hintakilpailua ilman yksityistä voitontavoittelua. Kapitalismi ei omalle rakenteelliselle ominaisuudelle voi tai halua tehdä mitään, joten siltä suunnalta ei ole odotettavissa ”edistystä”. Pyrkimys hintakilpailun estämiseen on jokaiselle kapitalistille rakenteellinen pakko, koska yksipuolinen ”aseistariisunta” on liian suuri yritysrisi, jota ei missään haluta ottaa. Kompromissia – jonkinlaista säädeltyä hintakilpailua – ei kapitalismi ole kyennyt kehittämään, vaikka monessa muussa mielessä se onkin osoittautunut sopeutumiskykyiseksi ja joustavaksi. Onkin syytä olettaa, että hinnat jatkavat nousuaan, inflaation ratsu laukkaa taas iloista vauhtia ja omaisuuksien keskittyminen harvoihin käsiin sen kun kiihtyy. Revi siitä, jos et ole valmis vallankumoukseen.

Kuvan lähde ei ole tiedossa.

Sunnuntai 28. toukokuuta 2023

Huvimetsästyksen psykopatiasta

Luin **Elisa Aaltolan** kirjan *Esseitä eläimistä* (Into 2022) kiihtyneessä mielentilassa. Olen kaikissa asiakysymyksissä aivan samaa mieltä kuin Aaltola, mutta kiihdyin suuresti hänen muistuttamastaan ihmisen typeryydestä ja väkivaltaisuudesta. En osaa ihan samastua tapaan, jolla Aaltola kirjoittaa (filosofisen runollisesti), enkä varsinkaan osaisi puhua kirjan rikollisista teoista yhtä tyyneesti ja kohdellaasti (Aaltola jättää esimerkiksi diplomaattisen taitavasti kirjoittamatta ihmisten nimiä auki ja tarjoaa toistuvasti sovinnollista kättä, kunhan pahuus vain lopetetaan). Siksi en seuraavassa varsinaisesti esittele Aaltolan ajattelua ja sen kohteita (karhut, sudet, ketut, lehmät, kanat, vuohet, eläinteollisuus). En myöskään pohdi, miksi kaikesta samanmielisyydestä huolimatta minun oli vaikea tottua Aaltolan valintaan puhutella kautta kirjan eläinkumppaneitamme sanalla ”he” eikä ”ne”, ”hän” eikä ”se” (hyväksyn ratkaisun täysin, mutta vanhasta pois oppiminen ottaa aikansa).

Keskityn Aaltolan käyttämään termiin **antropatia**, joka on eräänlainen kiertoilmaisu sille mielestäni täysin oikealla ja perustellulle havainnolla, että moderni huvimetsästys täyttää häkellyttävän monet patologisen **psykopatian** tunnusmerkit. Myönnän, että kirjoitan tätä pysyvän tunnekuohun vallassa. Yritän silti argumentoida asioilla, en tuntemuksilla. Sillä antropatian havaitseminen, tunnistaminen ja olemassaolon myöntäminen on tärkeä osa askeljonoa, jonka päässä ei enää ole huvimetsästystä, ei eläinteollisuutta, ei minkäänlaista toislaajisten eläinten kaltoin kohtelua. Kuulen toki korvissani paitsi psykopaattisten metsästäjien pilkallisen huudon myös ns. keskivertokansalaisen ihmettelyn, että miten niitä eläimiä voisi syödä, ellei niitä ensin tapeta. Mutta en aio piitata noista äänistä ja ihmettelyistä, vaikka toki puhun ja kirjoitan lähinnä jälkimmäisille (jo heränneet eivät tätä tarvitse, metsästäjät ja muut eläinten kärsimyksille kylmät ihmiset eivät argumentoimalla muutu).

Samalla kun kannustan valistuneita lukijoita lukemaan Elisa Aaltolan esseekokoelman omakohtaisesti ja huolella, keskityn siis yhteen monista hänen esiin nostamistaan tärkeistä teemoista. Ratkaisu on pitkälti käytännöllinen; tällainen blogi ei sovi monen ison asian käsittelyyn yhdellä kerralla. Toivon palaavani karhujen, susien, kettujen, lehmien, kanojen, vuohien ja eläinteollisuuden asioihin myöhemmin jonkin tuoreen näkökulman kautta ja tekosyillä. Näistä asioista ei ainakaan saa vaieta.

* * *

Psykopatialla en seuraavassa tarkoita täsmällisen tautiluokituksen kaltaista asioiden tilaa. Aaltoilan antropatiaksi nimeämä mielentilaa kuvaa kuitenkin parhaiten juuri psykopatia, joka on yleisesti tunnettu (vaikka usein enemmän tai vähemmän väärin ymmärretty) käsite. Tässä tekstissä huvimetsästyksen psykopatia tarkoittaa itsekkyyden, empatiakyvyttömyyden (tai haluttomuuden, on usein mahdotonta tietää, kummasta on kyse) ja toistuvan väkivaltaisen käyttäytymisen yhdistelmää, joka ilmenee luonnonvaraisten eläinten (ja tarvittaessa myös omien ”lemmikkien”) harkittuna surmaamisena oman mielihyvän ja/tai aineellisen hyödyn saavuttamiseksi. En väitä, että jokainen huvimetsästäjä on henkilökohtaisesti psykopaatti. Mutta väitän, että huvimetsästäjä, jolla ei ole tunnonvaivoja harrastuksensa takia, syyllistyy psykopaattisen käyttäytymiseen.

Olen kuullut elämäni aikana tukun selityksiä ja puolusteluja huvimetsästämiselle. Ne pohjautuvat kaikki psykopaattiseen itsekeskeisyyteen ja narsistiseen kyvyttömyyteen tarkastella asiaa kärsivän osapuolen näkökulmasta. Voin ymmärtää, ettei metsäsuomalaisella nuorelle välttämättä tarjoudu

muuta ”harrastuksia” ja ikävässä tilanteessa kaikki läheiset ihmiset ovat jo huvimetsästäjiä. (Varmuuden vuoksi selitän vielä, että termillä ”huvimetsästäys” tarkoitan toimintaa, jota ei motivoi ravinnon hankkimisen kaltainen pakko, vaan yksilöllinen mielihyvän tavoittelu.) Mutta aikuinen vastaa valinnoistaan ja huvimetsästäystä jatkavan on turha vedota sosiaaliseen paineeseen. Yhtä tyhjiä ovat huvimetsästäjien tavanomaiset valheet ”riistanhoidosta”, ”kannansäätelystä” tai peräti ”luonnonsuojelusta”. Ehkä eniten inhoan sitä, että huvimetsästäys kuvataan eräretkeilynä, luonnosta nauttimisena tai muuna luontoelämysten hankkimisena. Kun näille ihmisille ehdottaa, että jättävät seuraavalla eräretkellään aseensa kotiin ja vaihtavat sen vaikka kameraan, ilmeistä jo näkee, että tappaminen ja saalis ovat sittenkin pääasia.

En hyväksy myöskään sitä perustelua, että huvimetsästäjä joutuu näkemään paljon vaivaa, käyttämään tietoaan, taitojaan ja voimavarojaan, joiden myötä saaliin tappaminen muuttuu ”oikeuteksi”. Oman ”miehuuden” todistelu vaivalloisella huvimetsästyksellä on yhtä typerää kuin todistaa mieskuntoa ottamalla järjettömiä ja hyödyttömiä riskejä laitteilla ja laitteita. Ratkaisevaa on se, ettei huvimetsästäjä halua eikä suostu asettumaan jahtaamansa ja surmaamansa eläimen asemaan saati hyväksymään tuon eläimen itseisarvoa. Kaikki psykopaatit eivät ole sarjamurhaajia, mutta jokainen huvimetsästä on sellainen, kun asiaa tarkastelee eläimen yksilöllisen arvon tunnustavasta suunnasta. Huvimetsästäjä ei tietenkään pääse määrällisesti samanlaisiin lukuihin kuin eläinteollisuuden teurastaja, mutta montako sellaista huvimetsästäjää maailmassa mahtaa olla, jotka ovat lojettaneet yhden tai kahden murhan jälkeen? Psykopaatti ei näe itsessään vikaa, joten hän on potentiaalinen sarjamurhaaja. Huvimetsästäjä on potentiaalinsa realisoinut sarjamurhaaja.

* * *

Huvimetsästyksen psykopatologian ytimessä on ihmisen eläimellisyyden kieltäminen, keinotekoisien rajan piirtäminen ihmisen ja muiden eliöiden välille. ”Tavallinen” psykopaatti piirtää tuon rajan myös itsensä ja muiden ihmisten väliin. Molemmissa tapauksissa väkivalta ja empatiakyvyttömyys kohdistuvat rajan toiselle puolelle määriteltyihin ”toisiin”. Useimmat huvimetsästäjät närkästyvät pelkästä vihjauksesta, etteivät he muka rakasta omaisiaan ja suojele heitä. Syynä tähän suojelemisen haluun ja surmaamistabuun on kuitenkin tuo itse määritelty raja, jonka ansiosta omaiset eivät ole ”toisia”. Tässä ei ole mahdollista laajentaa pohdiskeluja eläinten kaltaiseen asemaan määriteltyjen ihmisten kohteluun, joka ei varsinaisesti poikkea toisilajisten surmaamisesta. Hitlerin keskitysleirit vastasivat hyvin pitkälle esimerkiksi broilerikasvattamoita sillä erolla, että Hitler otti talteen kultahampaat ja hiuskarvoja, ei surmattujen lihoja.

Voiko huvimetsästyksen kerran valinnut muuttua ja valita toisin? Ilman muuta. Aseen kameraan vaihtaneita entisiä huvimetsästäjiä on, vaikka heistä ei kirjoiteta metsästäysalan lehdissä. Huvimetsästyksen lakiperusteinen kieltäminen ei ole toistaiseksi realistinen mahdollisuus, koska päättäjien enemmistö joko kuuluu huvimetsästäjiin tai ainakin heitä tukevaan kansanosaan. Elisa Aaltolan kaltaiset sitkeät ja omistautuneet ihmiset kykenevät virtaa hiukan ohjaamaan kohti toisilajisille eläimille parempaa tulevaisuutta. Mutta kuten esimerkiksi kulunut eduskuntakausi osoitti, päättäjien eli kansamme edustajien mielen muuttaminen tulee olemaan hidas ja epävarma prosessi. Todennäköisesti edistys askeltaa hyvin lyhyen matkan kerrallaan. Olisi jo ihmeellistä, jos eduskunta kieltäisi turkistarhauksen, luolastometsästyksen ja pienpetoraadat, jotka edustavat vain harjoitettavan eläinrääkkäyksen näkyvää ja esillä pidettyä kokonaisuuden sirusta.

En ole toiveikas. Huvimetsästäjillä on puolellaan pitkä historia, uskontojen tarjoama tarina maailmantunkion kukoiksi säädetyistä ihmisistä ja viime kädessä yhteiskunnallinen eliitti, jolle korskea huvimetsästäys on ikaikainen tapa, etuoikeus ja huvituksen lähde. Ei-metsästävä kansanosa voi suhtautua lemmikkieläimiin suojelevasti, mutta pienikin petovihavedätys menee aina läpi, koska kas-

vatuksemme perustuu ajatukselle, että ihminen on luomakunnan herra ja eläimet on luotu meille hyödynnettäviksi tarpeittemme mukaan. Edes kaikki muodollisesti luonnonsuojeluyönteiset ihmiset eivät ole sitä täydestä sydäimestä. Miten muuten olisi mahdollista kampanjoida ”haitallisten vieraslajien” kaltaisilla antropaattisilla käsitteillä? Se vähäinen toivo, jonka itse pystyn kuvittelemaan, on nuorempien sukupolvien halu ja kyky irrottautua ihmiskunnalle itselleenkin vaarallisesta kah-tiajaosta ”meihin” ja ”niihin”. Tuo riippuvuus on katkaistava, jos huvimetsästyksen psykopatian kaltaisista kauhistuttavista asioista haluamme päästä eroon.

Luokkakantainen oikeisto myytinrakentajana

Totean heti kärkeen, että vaikka harrastan poliittista historiaa, en koe **Gustaf Mannerheimia** erityisen kiinnostava saati kiehtovana aiheena. Kaikkeen häneen liittyvään on tarttunut sellaista vanhoilista tunkkaisuutta, jota olen inhonnut kesästä 1968 lähtien ja inhoan edelleen. Minulle Mannerheim on vain yksi monista (Suomen) historian henkilöahmoista, vaikka keskimääräistä vaikutusvaltaisempi. En ihaile tai vihaa hänen hahmoaan. Minusta hän kuuluu menneisyyteen ja vain sinne. Tähän päivään tai tulevaisuuden hänellä ei ole juuri annettavaa, ei varsinkaan siinä kontekstissa, jota käsittelee **Tuomas Teporan** tuore kirja *Sankari ja antisankari : Mannerheim-kultin pitkä vuosisata* (Gaudeamus 2023). Halusin kuitenkin lukea, millaisen tarinan historiantutkija saa siitä, miten Mannerheimin ympärille rakennettu kultti käynnistyi, täsmentyi ja elelee edelleenkin jossain suomalaisen yhteiskunnan kerrostumissa. Teporan kirja ei siis kerro Gustaf Mannerheimista vaan siitä, miten hänestä tuli Suomen luokkakantaisen oikeiston, ns. valkoisen Suomen tärkein ja käytännössä ainoa symboli.

Teporan kirja keikkuu populaarin ja teoreettisen välillä ilman pysyvää ratkaisua. Kirjoittaja on epäilemättä itse halunnut kirjoittaa tutkimuksellisesti pätevän ja teoreettisesti perustellun kokonaisuuden. Hiukan epäilen, kuinka moni lukija on kiinnostunut pohtimaan ”avoimen yhteiskunnan henkilökultin” anatomiaa Teporan tarjoamalla tarkkuudella, koska jo sana ”Mannerheim” virittää lukijoiden enemmistön liipasinsormen tarkkailemaan tutkijan plussia ja miinuksia. Niillä ei ole tutkimuksen lähtökohdan kanssa mitään tekemistä, koska lukijat arvelevat tietävänsä kirjoittajaa paremmin, mikä ero ihailun kohteena Mannerheimin, **Stalinin**, **Hitlerin** tai toisaalta jonkun **Abraham Lincolnin**, **Miklós Hortyn** tai **Józef Piłsudskin** välillä on. En itsekään jaksanut innostua tästä teoreettisesta pohdiskelusta, koska sen merkityksellisyys erityisesti Mannerheimin tapauksessa tuntuu olevan aika ”akateeminen” eli todellisuuden näkökulmasta epäolennainen.

Tepora kirjoittaa napakasti. Kirjoitusvirheitä on vähän (”von” kirjoitetaan virkkeen alussa isolla alkukirjaimella) ja muutamissa kohdissa lukija jää miettimään, olisiko vielä yksi lukukierros kannattanut tehdä (”*Edellä mainituista syistä Mannerheim-erisnimen suhteellinen esiintyvyys tämän kuolinvuoden jälkeen suomenkielisessä ja ruotsiksi Suomessa julkaistussa digitoidussa lehdistössä saavutti ainakin toistaiseksi ylittämättömän huippunsa vuonna 1967.*” s. 209). Maneerinen tapa käyttää ilmaisua ”palaan tähän tuonnempana” käy vähän hermoille, sillä ilmaisu aliarvioi lukijan kärsivällisyyttä ja päättelykykyä. Teporaa voi toisaalta kiittää siitä, että vaikka hän pohjimmiltaan asemoituu ei-vasemmistolaisesti (hän käyttää kautta kirjan ilmaisua ”laitavasemmisto” selkeästi pejoratiivisella tavalla symboloimaan näkemyksiä, joita kirjoittaja pitää itse torjuttavina), hän puhuu asioista suoraan eikä kaihda esimerkiksi kutsumasta monia äärioikeistolaisia suoraan fasisteiksi. Tässä suhteessa hän edustaa selkeästi ei-perinteistä tutkimusasennetta, jonka pysyvänä ohjeena ei ole enää valkoisen Suomen puolustus hinnalla millä hyvällä, vaikka valheella.

* * *

Minusta Tuomas Tepora liioittelee Mannerheim-kultin tai -myytin modernia kiinnostavuutta. On kiistatonta, että sen ilmentymiä voidaan löytää myös 2020-luvulla, mutta tulkitsen tilannetta toisin kuin Tepora, jolle nämä ilmentymät kertovat kultin ja myytin elinvoimasta. Oman tulkintani mukaan Mannerheim-kultti on henkitoreissaan ja vaatii ponnekasta elvytystä kuten itse asiassa ennenkin yksittäisten historiallisten sattumusten välillä. Tepora ei mielestäni näe tai halua nähdä kultin-

rakentamisen syvintä olemusta luokkataistelun osana. Hänelle se nousee Mannerheimin persoonasta, kun taas itse ajattelen, että keväällä 1918 sisällissodan taisteluiden vielä raivotessa käynnistetty kultin ja myytin rakentaminen on osa luokkakantaisen oikeiston pyrkimystä pitää muistamisen hallinta omissa käsissään. Vaikka vuoden 1918 sota päättyi oikeiston voittoon, sen ideologisesti tietoisin osa arvioi – aivan oikein –, ettei kyseessä ollut sodan vaan yksittäisen taistelun voittaminen. Siksi sotaa piti jatkaa, nyt korostuneesti taisteluna ihmisten mielistä.

En kiistä Mannerheimin aktiivista roolia kulttinsa rakentajana ja pönkittäjänä. Siihen hän osallistui vahvasti narsistisena persoonana, joka oli aristokraattisen taustansa takia myös tottunut olemaan huomion kohteena jopa eliitin piirissä (Mannerheimin isä menetti omaisuutensa, mutta köyhtyneenäkin suvun verkostot toimivat). Minusta Tepora jättää kuitenkin harmillisesti analysoimatta myytin ja kultin rakentajien ideologisen yhtenäisyyden ja riippuvuuden suomalaisen pääoman omistajista. Ilman omistajien tukea mitään Mannerheim-kulttia ei olisi koskaan syntynyt. Gustaf Mannerheimin kaltaiselle tyyppille oli epäilemättä kysyntää alkuvuodesta 1918, mutta historian faktojen valossa oli pitkälle sattumaa, että Mannerheim oli oikeassa paikassa oikeaan aikaan ja – mikä ei ole itsestään selvää – pystyi vihatun tsaarinvallan upseerina vakiinnuttamaan asemansa saksalaismielisten jääkäriupseerien keskellä. Olisihan hän voinut jäädä myös Ruotsiin sukulaisten luo, jolloin sekä Mannerheimin itsensä että Suomen historia olisi muotoutunut toisenlaiseksi.

Ei ole sinänsä iso synti nähdä toteutunut historia jollain lailla vääjämättömänä. Se on ihmisaivoille luontainen tapa pärjätä monimutkaisen todellisuuden edessä. Mutta en usko, että kukaan hankolaisen kahvilayrittäjä Gustaf Mannerheimin 1920-luvulla kohdannut asiakas olisi ”nähty”, että siinä on Suomen tuleva suurmies, ei pelkästään sisällissodan toisen osapuolen sotajoukkoja johtanut entinen tsaarin ratsumies. Mannerheimilla oli varmasti kunnianhimoa, mutta tuskin mikään ennusti tulevia tapahtumia, kun hän lähes diktaattorin valtuuksin toimineena valtionhoitajana meni ja hävisi presidentinvaaleissa kuivalle lakimiehelle, **K. J. Ståhlbergille**. Ei Mannerheim itse voinut tietää, että hänen aikansa vielä palaa ja Suomen porvaristo tarvitsee jälleen hänen kykyjään ja persoonansa. Se porukka – oikeistolaiset upseerit, vapaussota-aktivistit, vuorineuvokset ja muut yritysmaailman edustajat –, joka ei päästänyt Mannerheimia katoamaan Suomessa tai ulkomaille, selvästikin ajatteli, että Mannerheimissa heillä on ässä loppupelejä varten.

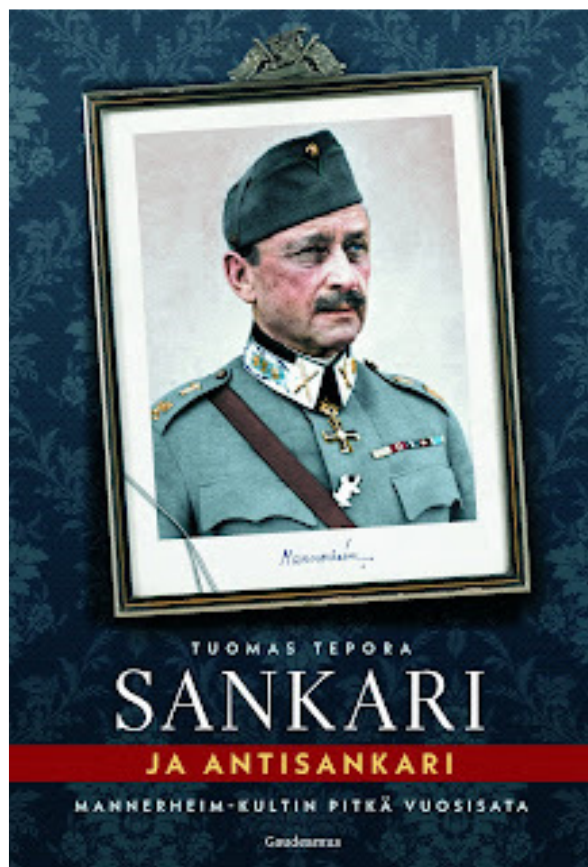
* * *

Tepora kuvailee Mannerheim-myytin rakentamisen kahta linjaa (”Vapaussodan Valkoinen Kenraali” ja ”Koko Kansan Marsalkka”) lähinnä erilaisten patsashankkeiden ja muiden muistonhallintamenetelmien kautta. Tämä on arvokasta taustatietoa, jota aika vähän on aiemmin esitelty. Esimerkiksi Helsingin ja Tampereen patsashankkeiden vaiheet ovat erittäin havainnollisia esimerkkejä Teporan muotoileman ”avoimen yhteiskunnan” suurmieskulttien rakentamisen vaikeudesta. Mielenkiintoista on, että vaikka Tepora ei millään tavalla piilottele monien myytin elementtien tietoista valheellisuutta, hän ei ole esittänyt itselleen kysymystä siitä, miksi luokkakantainen oikeisto taker-tui koko itsenäisyyden ajan propagandassaan kahteen tukipylvääseen, sotaan ja Mannerheimiin. Vaikka Mannerheim-kuvan rakenteluun kuuluivat myös ”rakkaus lapsia kohtaan” ja ”rauhantahtoisuus”, ei Teporalla ole esittää esimerkkiä siitä, että myyttiä ja kulttia olisi rakennettu sivistyksen, kulttuurin, tieteen tai taiteen tarjoamin sisällöin.

Minusta tämä on koko kirjan aiheen kiinnostavin näkökulma – ja juuri sen Tepora siis jättää kokonaan käsittelemättä. Johtuiko ja johtuiko yksipuolinen militarismien ihannointi (edes uskonnollisuus ei Mannerheimin kohdalla noussut merkittävään rooliin) siitä, että myytinrakentajat nyt vaan olivat ja ovat tiedettä, taidetta ja kulttuuria väheksyviä militaristisia tylsimyksiä? Eikö luokkakantaisella oikeistolla ole ollut itselläänkään uskoa siihen, että Mannerheim voisi vedota kansalaisiin myös

suurena tieteen, taiteen ja kulttuurin harrastajana ja tukijana? Mannerheim oli osoittanut tsaarin palveluksessa kykyjä havainnoivana yleistutkijana ja sujuvana havaintojensa kirjaajana, mutta myöhemmän uran varrelta muistetaan sotilasuran ohessa vain Marskin ryyppy ja Vorschmack. Ei ole mitään Mannerheimin suosimaa musiikkia, kuvataidetta tai kirjallisuutta. Ei ”Mannerheimin Tiederahastoa”, ”Marsalkka Mannerheimin Kirjallisuusseuraa” tai ”Mannerheim-kvartetia”. On vain sota ja sotilaiden ”hyveitä” ja ”paheita”. Siis kulttuurinen tyhjiö.

Oma tulkintani on aika karu. Suomen sisällissodan voittajat eivät edustaneet sivistyneistöä, vaan toisaalta upseereita (Saksan jääkäreitä ja ”ryssänupseereita”), toisaalta teollisuusmiehiä, joista joillakin toki oli kultturelleja harrastuksia, mutta joita yhdistivät aidosti lähinnä metsästysharrastus, sikarinpoltto ja kalliin alkoholin nauttiminen. Koko itsenäisyytemme ajan Mannerheimin myyttiä ja kulttia ovat rakentaneet ja pönkittäneet ideologisesti motivoituneet, mutta muuten sivistymättömät tai ainakin epäkultturellit oikeistolaiset, joiden ajattelussa valta menee kaiken muun edellä. Valta hallita julkisuutta, historian muistamista, omaa totuutta, omia saavutettuja etuja. Mielestäni se on Mannerheim-kultin ydin, saavutetun poliittisen hegemonian säilyttäminen parlamentaarisen valta-
piirin ulkopuolella. Juuri siksi Mannerheim on kuoleva trendi, koska se on liian yksipuolinen lypsämään energiaa esimerkiksi some-kulttuurin kaltaisessa ympäristössä. Mannerheim-kulttia voidaan hetkittäin tekohengittää, mutta jos Suomi on ”avoin yhteiskunta” (en itse nielisi tätä väitettä mukisematta), pelkästään sotaan ja sotapäällikköön tukeutuva myytti ja kultti tuskin voivat pysyä hengissä. Yritystä varmasti on, sillä rahaa sitä varten on jemmaa, mutta intoilun siirtäminen uusille toimijasukupolville voi osoittautua ylivoimaisen haastavaksi.

Lauantai 20. toukokuuta 2023

Turun tulinen kukko

Turun dramaattisesta, laaja-alaisesta ja tuhovoimaisesta tulipalosta vuonna 1827 on kirjoitettu kohdallaisen paljon, mutta Turun yliopiston historian professori **Hannu Salmi** on kirjoittanut tapahtuman mikrohistoriaa korostavan kertauksen, joka löytäneek paikkansa vanhempien tutkimusten jatkona. *Tunteiden palo : Turku liekeissä 1827* (Otava 2022) on suhteellisen suppea ja helppolukuisen kirja, joka pyrkii kertomaan suuresta onnettomuudesta eräiden sen kokeneiden ihmisten näkökulmasta. Salmi on myös halunnut mitä ilmeisimmin tehdä oikeutta palosta aiheetta syytetyille palvelustytöille. Tältä osin kirja on myös kuvaus historiallisten valheiden ja huhupuheiden voimasta. Salmi on myös halunnut muistuttaa meitä siitä, ettei Turun palo ollut järkyttävä tapahtuma pelkästään Suomen suuriruhtinaskunnassa, vaan siitä kerrottiin ja kirjoitettiin myös suuren maailman keskuksissa. Tältä osin kirja on erittäin kiinnostava näkökulmien avaaja.

Vaikka Turun suurpalo 1827 oli poikkeuksellisen dramaattinen lajissaan, mitenkään ainutkertainen se ei ollut. Monet suuret eurooppalaiset kaupungit olivat kokeneet toistuvia tulipaloja, joista erityisesti Lontoon palo 1666 on jäänyt historiaan esimerkkinä paloturvallisuuden näkökulmasta katsottuna pieleen rakennetusta kaupungista. Myös Turussa oli tulikukko riehunut useita kertoja aikaisemmin, vaikkakaan ei samassa laajuudessa kuin 1827. Hannu Salmi muistuttaa nykypäivän lukijaa siitä, että Turulle ja turkulaisille suurpalo merkitsi konkreettisesti vanhan kaupungin tuhoutumista, sillä aineellisten tuhojen lisäksi Turku menetti pian tuhon jälkeen myös yliopistonsa, joka siirrettiin Venäjän keisarin mahtikäskyllä Helsinkiin. Tämä ratkaisu oli eräänlainen viimeinen naula Turun vanhassa historiassa, olihan se vain joitakin vuosia aikaisemmin menettänyt myös pääkaupungin asemansa Helsingillä. Tuo asema ei ollut pitkäaikainen, mutta symbolisesti merkittävä.

Kun tuli ryöstäytyi liikkeelle kauppias Hellmanin navetan vintiltä syyskuun neljäntenä 1827, Turun väkiluku on vain noin 14 000 asukasta eli nyky-Suomen näkökulmasta isohkon maalaiskunnan verran väkeä. Kaupungin alue oli nykyiseen verrattuna varsin pieni ja asutusta ympäröivät pellot, laitumet, kalliot ja metsät. Eurooppalaisessa pikkukaupungissa oli kuitenkin yliopisto, jota pidettiin omassa viitekehyksessään merkittävänä tieteen ja muun hengenelämän takaajana. Yliopisto merkitsi myös isoa joukkoa opiskelijoita, joiden katoaminen yliopiston siirron jälkeen näkyi suoraan kokonaisväkiluvun notkahduksena. Kaupungin katuja ja vanhoja rakennuksia tänä päivänä silmäilevä tuskin osaa edes kuvitella, millaista Turussa oli ennen suurpaloa. Itse **Carl Ludvig Engel** kutsuttiin Helsingistä laatimaan kaupungille uusi, paloturvallisempi ruutukaava, jonka mukaan nykyinen kaupunki tuomiokirkkoa myöten rakennettiin uudelleen. Paloa vanhempaa kerrostumaa on Turussa jäljellä äärimmäisen vähän.

* * *

Kaupunkien suurpalot synnyttävät yhteiskunnallisesti poikkeuksellisen tilanteen ja niin kävi myös Turussa, missä kolme neljästä turkulaisesta menetti kaiken omaisuutensa tai ainakin suurimman osan siitä. Tulinen kukko ei piitannut sääty- ja varallisuuseroista, vaan nöyryytti rikasta siinä missä köyhääkin. Yhteinen suuronnettomuus paljasti myös kaikissa yhteisöissä esiintyvät vastavoimat eli altruistisen yhteishengen ja häikäilemättömän itsekkään opportunismin, joka johti paniikin hyödyntämiseen toisten omaisuuden varastamisen muodossa. Sen vastapainona monet kaupunkilaiset auttoivat – säätyyn katsomatta – toisiaan kuljettamaan omaisuutta turvaan lähipeltoille ja joskus huonoin seurauksin alueille, joiden vain kuviteltiin olevan turvassa tulen tuhovoimalta. Konnia ja kon-

nuuksia Hannu Salmi ei yksilöi, todennäköisesti syyllisiä ei saatu edesvastuuseen, mutta uhreille ja heidän suhteilleen on varattu kirjan pääosa. Näitä risteileviä kohtaloita seuraava lukija eläytyy helposti tuon tuhon yön tunnelmiin.

Oman käsittelynsä saa tulipalon syttymisen syiden ja mahdollisten syyllisten selvittelyn esittelyn, joka avaa hienosti sekä tuolloisen oikeudenkäytön kuvioita että juoruilun yliaikaista vaikutusvaltaa ja voimaa. Asiaa käsitteli virallisesti ns. *kämnerinoikeus*, joka oli raastuvanoikeuden alainen kaupunkijärjestely. Oikeus kuuli suurta joukkoa todistajia, joista tärkeimpiä olivat kauppias Hellmanin talossa tulipalon syttymishetkellä paikalle olleet ja palon sammuttamisen ensimmäisiin vaiheisiin osallistuneet. Oikeuden lopputulema oli, ettei palon syttymissyystä löytynyt riittävästi näyttöä, mutta toisaalta Hellmanin talossa olleet ihmiset eivät olleet paloa myöskään aiheuttaneet. Kämnerioikeuden ratkaisusta ei kuitenkaan mitenkään tiedotettu ja julkiseksi totuudeksi tuli sadan vuoden ajaksi huhu, jonka mukaan tulipalo johtui talia sulattaneen piikatyön huolimattomuudesta. Myös **Zacharias Topelius** osallistui tämän valheen ikuistamiseen kuvaamalla Turun paloa suosituissa kirjoissaan ei oikeuden tietojen, vaan huhupuheiden perusteella.

Todellisuudessa tulipalon aiheutti mitä ilmeisimmin jostain savupiipusta Hellmanin heinäladon joukkoon leijunut kipinä. Kyseessä oli siis puhtaasti epäonninen tapaturma, joka muuttui suureksi katastrofiksi kuivan syksyn, palovaarallinen ahtaan puurakentamisen ja oikukkaiden tuulien takia. Kuvausten mukaan palon syttymishetkellä tuuli oli hyvin vähäistä, mutta se muuttui myöhemmin myrskyisäksi ja painoi tulen kohti etelää ja Aurajokea. Hannu Salmi kuvaa tapahtuman sattumanvaraiseksi sään muutokseksi. Itse jäin pohtimaan mahdollisuutta, että nopeasti levinnyt tulirintama synnytti itse niin voimakkaita ilman liikkeitä, että ne muuttuivat tulta edelleen lietsoviksi pyörteiksi. Ilmiö tunnetaan mm. toisen maailmansodan aikaisista Saksan kaupunkien terroripommituksista, joissa yhtenä keskeisenä tavoitteena oli luoda niin voimakkaita palopesäkkeitä, että ne sekä imevät kaiken hapen että synnyttävän raivoisaa myrskyä vastaavia virtauksia.

* * *

Turku oli Suomen suuriruhtinaskunnan läntinen painopiste, jonka pysyminen Venäjän keisarille uskollisena läheisen Ruotsin houkutusten oloissa oli tärkeää. Ei siis ollut yhdentekevää, miten paikalliset Venäjän armeijan joukot (mitään Suomen omia joukkoja ei ollut) ja viranomaiset toimivat. Tiedot tulipalon aikaisista tapahtumista ovat ristiriitaisia. Jotkut kertoivat, että venäläiset sotilaat olivat olleet välinpitämättömiä ja passiivisia, toiset taas todistivat sotilaiden uhrautuvasta avuliaisuudesta. Virallisesti ainakin Venäjä suhtautui Turkuun ja turkulaisiin erittäin huolehtivasti ja anteliaasti – vaikka keisari siis siirsikin yliopiston Helsinkiin. Kenraalikuvernööri, kreivi **Arseni Zakrevski** vieraili henkilökohtaisesti Turussa ja varmisti varsin mittavien taloudellisten korvausten ja jälleenrakennussummien saamisen keisarillisesta kassasta. Jälkikäteen on vaikea tietää, missä määrin kyse oli ulkopoliittisesta tarkoituksenmukaisuudesta, missä määrin aidosta empatiasta ja halusta auttaa hädänalaisia. Imperiumilla oli joka tapauksessa selvä motiivi pitää huolta siitä, ettei ainakaan Turussa syntyisi keisarivallan vastaisia mielialoja.

Valloilleen riistäytynyt tuli ei tunnetusti armahda ihmisen kokoamaa omaisuutta, ei edes sitä, jolla on vain tieteellistä tai tunneromantista. Turussa tuhoutui valtava määrä kirjoja (vain riittävän kaukana lainassa olleita pelastui), virallisia asiakirjoja, uniikkeja dokumentteja ja ennen muuta tieteellisiä kokoelmia. Hannu Salmi kuvailee elävästi niitä ponnisteluja, joita edes muutamien hyönteiskoelmien pelastaminen tulelta vaati. Kuva hyönteistutkijoista raahaamassa painavia kokoelmalipastoja turvaan lehmien laitumelle on yhtä aikaa liikuttava ja järkyttävä. Loppujen lopuksi tuli ei tuhonnut aivan kaikkea, mutta toisaalta menetettiin paljon sellaista uniikkiaineistoa, jota ei ollut mahdollisuutta jälkikäteen korvata kopioilla. Turun palossa katosi aidosti iso osa suomalaista kirjoitett-

tua tiedettä, historiaa ja taidetta. Tietävästi mitään kattavia luetteloita siitä, mitä tulen saaliiksi jäi, ei kuitenkaan laadittu. Oli vain pakko aloittaa siitä, mihin tulen voima päättyi.

On vaikea tietää, kykeneekö edes Hannu Salmen eläytyvä tapa kertoa ihmiskohtaloista tällaisen suuren onnettomuuden keskellä ja uhrina välittämään nykyihmiselle tilanteen koko kauheutta. Tuhoisia tulipaloja on toki edelleenkin, mutta harvoin ne ulottuvat yhtä teollisuuslaitosta tai asuintaloa laajemmalle. Yksilöä voi kohdata henkilökohtainen ”Turun palo”, mutta vain sodat tuottavat yhteisön tasolla vastaavanlaisia seuraamuksia. Nykyisen Helsingin mittakaavaan siirrettynä Turun palo 1827 merkitsisi monia tuhansia kuolonuhreja ja tuollaista Karjalan evakoiden suuruusluokkaa olevan pakolaisjoukon hoitamista. Periaatteessa meillä pitäisi olla paremmat aineelliset edellytykset hoitaa vastaava katastrofi, mutta kestäisivätkö pääosin hyvään ja helppoon elämään tottuneet nykyihmiset yhtä hyvin kuin 1820-luvun turkulaiset sen henkisen iskun, joka tulisen kukon riehunnasta seuraisi?

PS. Vähän asian vierestä, mutta totean silti. Hannu Salmi kertoo kirjassaan, kuinka Turun palon muistojuhlissa soitettiin ”Beethovenin surumarssia”. Kun en tällaista teosta tuntenut, piti selvittää. Kävi ilmi, että kyseessä on saksalaisen kapellimestarin **Johann Heinrich Walchin** sävellys *Trauermarsch No. 1*, joka on tahallisen tai tahattoman virheen takia liikkunut pitkään Beethovenin nimissä. Veikkaan itse tahallisuutta, sillä kyllähän tunnetun säveltäjän nimellä vaatimattomampikin teos nousee suosioon.

Sunnuntai 14. toukokuuta 2023

Sionismi fasistisena ideologiana

Israelin valtion ja sen nykyisten kansalaisten valtaenemmistön merkittävin ominaispiirre on nojautuminen sionistiseen ideologiaan, ei suinkaan juutalaisuuteen uskontona tai edes kulttuurisena ideana. Vastaavasti Israelin valtion ulkopuolella merkittävin ja traagisin harha on – uskoakseni harmiten rakennettu – illuusio sionismin ja juutalaisuuden yhteydestä. Vaikka monet juutalaiset kannattavat sionismia, ei kuitenkaan seuraa, että kaikki juutalaiset niin tekisivät. Sionismi on historiallisesti suhteellisen nuori liike ja ideologia, eikä se syntynyt Palestiinassa, vaan Euroopassa. Sionismin kritiikin tulkitseminen antisemitismiksi eli juutalaisvastaisuudeksi on ollut taitava propagandaele, mutta silti pelkästään propagandaa. Sionismi on itsenäinen ideologia, jonka samaistaminen juutalaisuuteen on itse asiassa loukkaavaa.

Tarkoitukseni ei tässä ole kuitenkaan pohtia juutalaisuuden olemusta vaan sitä, miten on mahdollista, että selkeästi fasistinen ideologia on houkutelut kaikista kansoista taakseen juuri juutalaisia, joiden voisi holokaustin perusteella kuvitella torjuvan jyrkästi kaiken fasismiin vivahtavankin. Kiertämätön tosiasia kuitenkin on, että Israelin valtio on perustettu ja rakennettu sionistisen ideologian pohjalle. Sionismin fasistinen perusluonne ei ole mikään tuore ilmiö, vaan se on Israelin valtion rakenteellinen elementti. Ilman sionistista ideologiaa ei nykyisen Israelin kaltaista jyrkän apartheidpolitiikan valinnutta valtiota voisi olla olemassakaan. Israelin nykyisen hallituksen retoriikka ja bruttaali väkivalta eivät ole millään lailla äärimmäisiä sattumia, vaan pikemminkin johdonmukainen sionistisen ajattelun ilmentymä.

Tämä lyhyt blogikirjoitus ei pyri olemaan sionismin esittely saati historiikki. Yritän lähinnä hahmottaa itselleni, mistä kumpuaa se päivittäin Twitterin kautta – ei missään tapauksessa läntisen valtamedian, se vaikenee sionismin rikoksista poliittisista syistä – näkyvä bruttaali, rasistinen väkivalta, joka luonnehtii Israelin valtion kaikkia osia ja vallankäyttöä. Yritän jotenkin ymmärtää, millainen ideologia tekee mahdolliseksi holokaustin uhrien jälkeläisille käyttäytyä palestiinalaisia kohtaan samanlaisella vihalla ja fasistisella väkivallalla, jolla **Hitlerin** natsit suhtautuivat Euroopan juutalaisiin sekä Saksassa että Hitlerin sotajoukkojen miehittämällä alueella. Yritän myös ymmärtää, miksi Israelin hallinnon miehityspolitiikka noudattaa pohjimmiltaan samoja periaatteita kuin Hitlerin miehityshallinto.

* * *

Israelilaiset poliitikot kiistävät mielellään Palestiinan ja jopa palestiinalaisten olemassaolon. Syynä ei ole tietämättömyys – sionistien oli pakko murhata ja pakkosiirtää satojatuhansia palestiinalaisia näiden ikiaikaisilta mailtaan saadakseen perustettua siirtomaavaltojen, ennen muuta Ison-Britannian ”luvalla” Israelin valtion. He kyllä tietävät, että Israel on perustettu pakkokeinoin palestiinalaisten maalle. Mutta kuten fasistit kaikkialle, myös sionistit ovat rakentaneet itselleen keinotekoisien myyttisen historian oikeuttamaan palestiinalaisiin kohdistettua rasistista syrjintää. Paradoksaalisesti kansa ja valtio, joita ei ole koskaan ollut olemassakaan, uhkaavat Israelin ja sen juutalaisten asukkaiden turvallisuutta ja hyvinvointia. Historian valossa Israel on suurvaltojen päätöksellä synnytetty valtio samaan tapaan kuin Kosovon historiallisesti serbien ja albaanien asuttamasta alueesta tehtiin Yhdysvaltain päätöksellä pelkästään albaanien valtio (ja yhdysvaltalaisen sotilastukikohdan ylpeä sijoituspaikka).

Palestiinalaisten olemassaolon kiistäminen on tietenkin yhdistelmä ääneen lausumatonta huonoa omaatuntoa ja häikäilemätöntä valtapolitiikkaa. Eiväthän ihmiset, joita ole olemassa, voi tarvita ihmisoikeuksia. Toisaalta niille sionisteille, joiden omatunto jaksaa vielä soimata (kyllä, heitäkin on, vaikka ei ehkä paljon), palestiinalaisten historiallisen olemassaolon kiistäminen tarjoaa tekosyn kiistää väitteet apartheidista, kansanmurhasta ja rasismista. Eivät Hitlerin natsitkaan myöntäneet rikkovansa kenenkään ihmisoikeuksia; keskitysleireillähän ei murhattu ihmisiä vaan ali-ihmisiä, *Untermenschen*. Sionistit käyttävät modernimpaa termiä ”terroristi”, jollaiseksi voidaan ongelmitta ja vastalauseitta määritellä myös 4-vuotiaat lapset. Vaikka he eivät ehkä vielä kykene terroritekoihin, kerran tulee se päivä, jolloin he kykenevät, joten parasta on murhata heidät saman tien, kun sopiva tilaisuus tulee. Ja niitähän miehittäjävaltion armeijalle ja poliisille tulee.

Natsien rotuopit olivat läpikotaisin rasismien öljyämiä. Myös sionismin kantavat ideat perustuvat rassistiselle näkemykselle juutalaisten ylivoimaisuudesta ja jumalaiselle oikeudelle alueeseen, jolla on historiallisesti elänyt juutalaisia, mutta myös paljon muita kansallisuuksia, uskontoja ja kulttuureja edustavia ihmisiä, ennen muuta palestiinalaisia arabeja. Useimmat sionistit ovat juutalaisia, mutta kaikki juutalaiset eivät ole sionisteja, vaikka vaalikäyttäytymisen perusteella selvä enemmistö nykyisen Israelin juutalaisista kannattaa jyrkkää sionistista historiantulkintaa ja rassistista ihmiskuvaa. Juutalaisten piiristä tulevan sionismin kritiikki keskittyy toisaalta teologisiin, toisaalta ihmisoikeuskysymyksiin. Antisionistit ovat Israelin juutalaisväestön keskuudessa pieni vähemmistö, muualla maailmassa elävien juutalaisten keskuudessa se on yleisempää, mutta ei valtavirtaa.

* * *

Eivätkö sionistit itse havaitse kiusallista yhdennäköisyyttään Hitlerin fasistisen politiikan kanssa? Sitä on vaikea tietää, mutta ainakaan he eivät näytä asiasta piittaavaan tai sitä mitenkään häpeävän. Julkinen propaganda lähtee siitä historian vääristelystä, että Palestiina on juutalaisten ikaikainen maa ja vain juutalaisilla on Israelin valtiossa olemassaolon oikeus. Tätä vääristelyä juhlivat sionistit tietävät, että ns. länsi ei holokaustikortin noston pelossa uskalla koskaan tiukasti tuomita Israelin valtion toimia. He tietävät, että sionisti voi aina syyttää kritikoitaan antisemitismistä, koska niin harva näyttää ymmärtävän – tai haluavan ymmärtää –, että sionismi on maallinen ideologia, jonka ei pidä nauttia mitään etnistä suojaa kritiikiltä. Jotkut sionismin kritiikot ovat valmiita menemään niin pitkälle, että kuvailevat sionismia itseään antisemitismin korkeimmaksi asteeksi. Olen itse päätenyt aika samaan näkemykseen. Sionistit ovat ainakin ylivoimaisesti suurin uhka juutalaisille ja juutalaisuudelle.

Sionismin vaikutusvalta lepää kahdella kivipaadella. Ensimmäinen on eurooppalaisten tuntema häpeä Hitlerin Saksan toteuttamasta rassistisesta holokaustista (häpeä varmistaa, ettei Eurooppa kritisoi Israelin valtiota, tapahtui mitä tahansa), toinen on imperialistisen USA:n eliitin vankkumaton taloudellinen, poliittinen ja sotilaallinen tuki (joka pitää myös sille alisteisen Euroopan potentiaalisen kritiikin kurissa). Euroopassa ja Yhdysvalloissa on myös vahvoja antisemitistisiä liikkeitä, mutta ne eivät ole koskaan profiloituneet korostuneesti sionismin vastaisiksi, joten niiden vaikutusvalta on rajoittunut rassistisesti orientoituneisiin eurooppalaisiin. Yhdysvaltain juutalaisten suhtautuminen Israelin valtioon ja sionismiin on ristiriitainen, mutta molemmat pääpuolueet ovat päätyneet sionismin tukemiseen, oletettavasti rahoittajiensa ilmaisemien intressien mukaisesti. Israelin juutalaisen väestön pääosa koostui aiemmin Euroopan ja Yhdysvaltain maastamuuttajista, mutta sittemmin erityisesti Neuvostoliiton/Venäjän alueelta on muuttanut valtava määrä ihmisiä, joilla ei välttämättä ole länsieurooppalaisten tavoin perinteisiä estoja suhtautua rassistisesti ja syrjivästi Palestiinan alueen arabiväestöön. En löytänyt Venäjältä muuttaneiden osuudesta tarkkoja lukuja, mutta ilmeisesti puhutaan jo kymmenistä prosenteista.

Onko mahdollista, että Israelin perustuslakiin kirjattu sionistinen rasismi on kestävä perusta alueella, jolla on ”laillisia” ei-juutalaisia yli 20 % ja Israelin laittomasti miehittämällä alueilla (joista Gazan avovankila on vain tunnetuin ja laajin esimerkki) miljoonittain lisää? Voiko Israelin sionistinen, rodulliseen puhtauteen tähtäävä valtiohanke toteutua yhtään sen paremmin kuin Hitlerin Saksassa? Sionistisella fasismilla on koko Israelin olemassaolon mittainen palestiinalaisten kansanmurhaan pyrkimisen historia, josta tosin ns. läntinen media on pääosin vaiennut tai mitätöinyt sen ”arabien juutalaisvastaisen taistelun” seuraukseksi. Historiallinen fakta kuitenkin on, että Israelin valtion synnyttämiseksi sen alueelta häädettiin melkein miljoona palestiinalaista. Israel perustettiin Palestiinan päälle ja tilalle. Nykyisin eri tavoin pakolaisiksi pakotettuja palestiinalaisia on kuutisen miljoonaa, saman verran kuin Hitlerin murhaamia juutalaisia. Palestiinalaiset eivät katoa olemasta vain siksi, että sionistit pitävät heitä ali-ihmisinä. Israelin armeijan, poliisin ja väkivaltaisten siirtokuntalaisten palestiinalaisiin kohdistama terrori ei kaikessa hirvyydessäänkään kykene vähentämään palestiinalaisten kokonaislukumäärää. Sionismi valehtelee myös omilleen. Rauha voi laskeutua Palestiinaan vain, kun nykymuotoinen fasistinen ja rasistinen sionismi katoaa ja korvautuu kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin pohjautuvalla demokratialla.

Kuva on anonymi Twitterissä julkaistu kollaasi.

Torstai 11. toukokuuta 2023

Kylmää rauhaa ja valemuistoja

Pekka Turusen kirja *Kylmää rauhaa : Kekkonen, sotilastiedustelu ja Tšekkoslovakian miehitys* (Atena 2022) on tietokirjana aika erikoinen pakkaus. Vain paatunein geo- ja sotilaspolitiikan historian harrastaja kahlaa läpi tämän yli 500-sivuisen opuksen mieli virkeänä ja innostuneena. Se kun on ajoittain puuduttavan yksityiskohtainen sotilaiden ja tiedustelumiesten (naisia ei kirjassa esiinny) toimien kronikka yli 50 vuoden takaa, mutta myös joidenkin varsin modernien näkökulmien (valemuistot) roolista kansallisen historiankirjoituksen ja sotilaiden omakuvan rakentelussa. Pekka Turunen on taustaltaan kauppatieteiden tohtori, joka kuitenkin päätti vuonna 2008 hakeutua ”isänmaallisten tutkimuskohteiden innoittamana” tutkijaksi Suomen armeijan palvelukseen. Turusen oman määrittelyn mukaan hän edustaa historiantutkimuksessa ”pragmaattista eli käytännönläheistä näkökulmaa: vaikkei historia toista sellaisenaan itseään, historiasta pitäisi pystyä ottamaan jollain tavoin opiksi. Tutkimus on siis kuin lehmänlantaa: hyödyllistä vain jalostettuna biokaasuksi tai levitettyinä pelloille. Tutkimuskin on hyödyllistä vain levitettyinä. Siten tarinan pitää olla niin kiehtova, että se jaksaa vangita lukijansa. Hyvänkin tarinan on kuitenkin aina oltava totta.”

Pekka Turunen on syntynyt kaksi vuotta Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen. Itse olin sattumoisin aloittanut varusmiespalvelun Santahaminassa kesäkuussa 1968 ja olin sen myötä – asiasta mitään tietämättä toki – keskellä Turusen kirjan aihepiiriä elokuussa. Vähältä myös piti, ettei Varsovassa sotilasasiamiehenä 1962–1965 toiminut isäni joutunut aihepiirin ytimeen, mutta onnekseen hän palasi Suomeen juuri sopivasti ja Varsovaan nimettiin **Raimo Heiskanen**, yksi Turusen kirjan päähenkilöistä. Luin kirjan siis myös ”asianosaisena” ja aikalaisena, vaikka täysin passiivisena sellaisena. Varusmies ei voinut olla mistään mitään mieltä, eikä olisi sellaiseen motivoitunutkaan. Nyt on toisin, Suomen poliittisen historian vaiheet ovat monella tavalla ajankohtaisempia kuin itse tapahtumat sinänsä antaisivat aiheita. Turusen tekemä rinnastus Tšekkoslovakian tapahtumien ja Ukrainan sodan välillä tuntuu tosin väkisin väännetyltä tai suorastaan laskelmoidulta, kuten myös **Urho Kekkonen** nimi kirjan alaotsikossa. Kyllä Kekkonen yksi päähenkilöistä on, mutta ei siten kuin otsikko antaa ymmärtää.

Turusen kieli on pääosin sujuvaa, kirjoitusvirheitä on jäänyt tekstiin vähän. Atenan puolella ei ole haluttu tai uskallettu ehdottaa pikkutarkan kronikoinnin tiivistämistä. Ehkä olisi kannattanut edes yrittää, niin puisevaa on lukea sivukaupalla armeijan protokollista ja toimista erityisesti tilanteissa, joissa mitään ei loppujen lopuksi tapahtunut. Mutta ehkä täytyy positiivisesti ajatella, että nyt näitä kuvioita on avattu myös populaaritietoteoksessa. Sen sijaan täysin käsittämätöntä on, ettei tällaisessa nimiä vilisevässä kirjassa ole edes henkilöhakemistoa, asiassellaisesta puhumattakaan. Se on kustantajan puolelta selvä epäonnistuminen, joka heikentää kirjan käytettävyyttä melkoisesti.

* * *

Kylmää rauhaa kertoo enemmän siitä, mitä ei tapahtunut kuin tapahtui. Tämä ei johdu siitä, ettei Tšekkoslovakian miehitys olisi ollut aikanaan iso juttu. Turunen vahvistaa kuitenkin tarkasti dokumentoiden sen tosiasian, että Suomen näkökulmasta miehitys oli varsin vähämerkityksinen asia, vaikka Kekkonen olisi ollut kuinka masentunut tahansa ja vaikka **Aarne Saarisesta** olisi sen avulla tehty ”isänmaallinen kommunisti” oikeistopolitiikan tarpeisiin. Neuvostoliitto ei miehittänyt Tšekkoslovakiaa voidakseen sen varjolla kaventaa Suomen porvariston elinpiiriä, kuten jotkut ovat halunneet asian nähdä. Tämä onkin kirjan selkeästi merkittävin ”paljastus”: vuoteen 1968 liittyvät

muistelukset ovat pääosin ns. valemuištoja. kun asiat on haluttu nähdä ja muistaa dramaattisempina kuin ne todellisuudessa olivat. Tämä osuus on itse asiassa aika järkyttävää luettavaa. Ihmisen – tai tässä tapauksessa ainakin sotilaan ja tiedustelumiesten – muistiin ei ole todellakaan luottamista.

Olen itsekin joutunut monelle uteliaalle kertomaan, millaista oli olla Santahaminassa miehityksen aikana. Kyselijät ovat olleet selvästi pettyneitä, kun olen kertonut, että erilaiset villit huhut Haminasta jyrisevistä neuvostopanssareista kyllä pörhelsivät ympäriinsä, mutta varusmiehen näkökulmasta yhtään mitään ei oikeasti tapahtunut. Tämä on myös Turusen viesti: armeija ja tiedustelu eivät havainneet mitään poikkeuksellista, vaikka muistelijoiden mielikuviutus on täyttynyt panssari-vaunujen jyrinästä ja Suomenlahden täyttäneistä, Suomea kohtaan hyökänneistä sotalaivoista. Turunen nostaa varoittavana esimerkkinä esiin rannikkotykistön everstiluutnantti **Heikki Tiilikaisen** (s. 1941), jonka kirjan *Kylmän sodan kujanjuoksu* (Gummerus 2003) hän osoittaa suurelta osalta valemuištoja tyrkyttäväksi fantasiaksi.

Turunen käsittelee laajasti myös ylipäällikkö **Yrjö Keinosen** uraa ja ratkaisuja, joita hänen vastustajansa rankasti kritisoivat jo omana aikana. Turusen arvion mukaan Keinonen vältteli kyllä vastuunkantoa, mutta ei mitenkään muista poikkeavalla tarmokkuudella vaan pikemminkin Kekkosen esimerkkiä noudatellen. Yleisellä tasolla Turunen antaa nykyiselle työnantajalleen puhtaat paperit, vaikka monet sotilasyksilöt näyttäytyvät kirjassa sekä maailmansodan poteroihin juuttuneilta että valemuištoisilta. Itse toteaisin, että vaikka sotilaallinen uranvalinta rauhan aikana ehkä kertoo jotain ihmisen mielenmaisemasta, pääosin sotilailla on aivan samanlaiset aivot kuin meillä muillakin, joten heidän muistiinsa ei parane luottaa yhtään enempää. Sen sijaan armeijan mittava byrokratia on tuottanut paljon aineistoa, jonka avulla todelliset tapahtumat ja tapahtumattomuudet voidaan osoittaa jälkikäteen. Näin on Turunen tehnyt, vaikka toisaalta muistuttaa, että myös armeijalla on tapana jättää asioita dokumentoimatta tai hävittää tehtyjä dokumentteja. Ei armeija sentään mikään arkistolaitos ole.

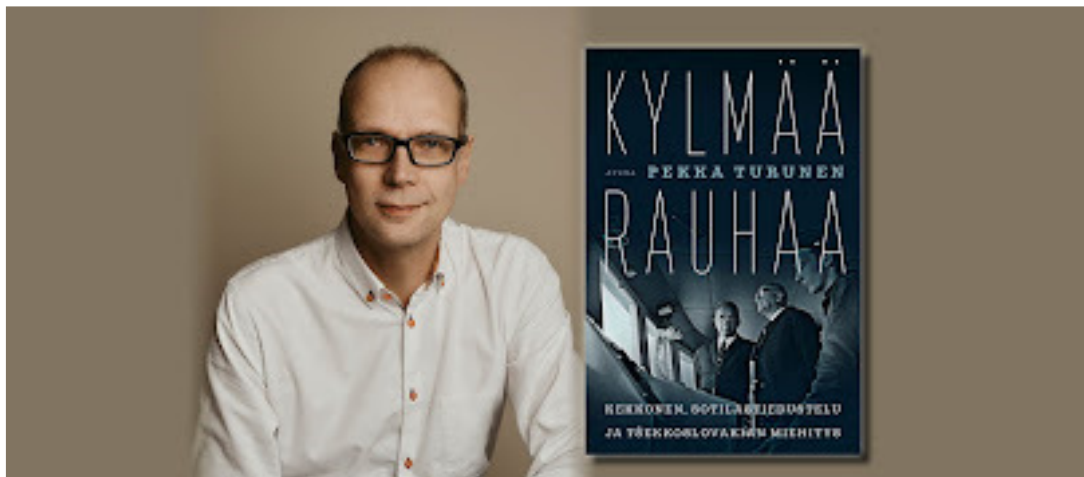
* * *

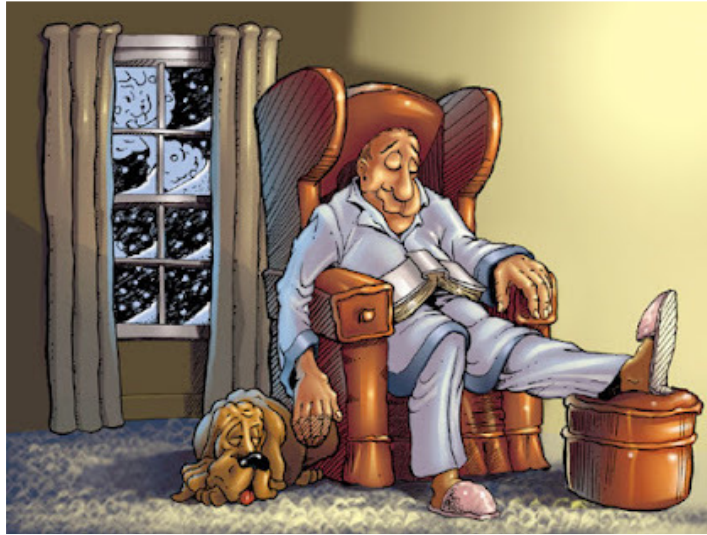
Ehkä dramaattisinta Turusen kronikassa on joutua palaamaan aikaan, jolloin ihmisten välinen ”nopea” kommunikaatio perustui siellä sun täällä oleviin kiinteisiin puhelimiin. Tšekkoslovakian miehityksen aikoina edes maailman mahtavimmilla miehillä ei ollut mahdollisuutta pirautella toisilleen noin vain ja missä vaan, tavallisista kansalaisista puhumattakaan. Puolustusvoimain komentaja Keinonen saattoi livahtaa Lappiin lomailemaan niin, että häneen sai puhelimella yhteyden vain, jos hän itse päätti olla muiden tiedossa olevan puhelimen lähettyvillä. Hiihtämään lähtenyttä komentajaa ei ollut arjessa olemassakaan. Vanhemmat lukijat muistavat, miten valtava uutinen oli ”kuuman linjan” eli suoran puhelinyhteyden rakentaminen Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain johtajien välille. Nyt sille voi naurahtaa, mutta esimerkiksi Kuuban kriisi olisi voinut leimahtaa ydinsodaksi ihan vain siksi, että yhteyttä ei ollut. Tai **Aleksei Kosyginia** Kekkosen vieraaksi kuljettanut sotalaiva tullut pommitettua meren pohjaan salailun ja huonon viestinnän seurauksena.

Kylmää rauhaa on muutenkin hyvä aikamatka poliittisen historian harrastajille. Toisen maailmansodan päättymisestä oli vuonna 1968 kulunut vasta 23 vuotta (sama kuin jos olisimme silmälleet vuotta 1968 saman verran myöhemmin eli vuonna 1991). Upseerit eivät julkisesti voineet puhua ryssistä, mutta suljetummissa piireissä niin tehtiin täysin rutiininomaisesti. Meille Santahaminassa ja Haminassa kituneille ”vihollinen” tuli aina, poikkeuksetta idästä. Pekka Turunen ei tietenkään puhu ryssistä, mutta muuten hänen maailmankuvansa on varsin samanlainen kuin upseeristolla vuonna 1968 eli välttämättä mikään ei ole muuttunut. Sotilaat ovat aina oikeistolaisia Venäjän vastustajia, vaikka – kuten Turusen tapauksessa – myös itsekritiikkiä uskallettaisiin jo harrastaakin. Toisin kuin poliitikot, sotilaat eivät missään vaiheessa YYA-Suomessa edes teeskennelleet muutta-

neensa ideologista tähtäintään. He vain sulkiivat suunsa ja toimivat kaikessa hiljaisuudessa Ruotsin tavoin eli salaisesti Neuvostoliittoa vastaan. Muistan itse, kuinka em. isäni, joka muodollisesti edusti Varsovassa liittoutumatonta Suomea, koki velvollisuudekseen harjoittaa Neuvostoliiton vastaista tiedustelutyötä yhteistyössä muiden ”läntisten” sotilasasiamiesten kanssa. Minäkin olen osallistunut Migien laskemiseen, kun ajoimme sotilaslentokentän ohi.

Pekka Turunen kirjoittaa selkeästi armeijan näkökulmasta ja keskittyy upseeriston käyttäytymiseen eurooppalaisittain poikkeuksellisen kriisin oloissa. Armeijaa tuntematon lukija saattaakin pitkästyä *Kylmän rauhan* sivujen äärellä, vaikka on tietysti meille siviileillekin tärkeää yleissivistystä tietää edes yleisellä tasolla, miten sotavoimien valta- ja käskysuhteet toimivat – tai varsinkin, miten ne joskus eivät toimi ajatellulla tavalla, vaan sattuman käännteet alkavat ohittaa ohjesäännön määrittämää kurssia. Monen siviilin sotilaita kohtaan osoittaman ihailun ja sokea luottamuksen perustaa ei Pekka Turunen ole tietenkään halunnut murentaa, mutta pieneltä osalta hän tulee osoittaneeksi, että ulkoisesti jämäkkä upseeri voi olla täysin hakoteillä sekä taktisesti että strategisesti, altistua pahanlaatuiselle valemistelulle ja silti uskoa itse olleensa ja olevansa aina oikeassa. Sellainen ei ole hyväksi missään organisaatiossa, ei myöskään sotilaallisessa.

Sunnuntai 30. huhtikuuta 2023

Saisinko yhden kuoleman nukkuessa, kiitos!

Ihmisen syntymä on kivulias ja usein vaarallisen onnettomuusherkkä tapahtuma. Ehkä niin on muidenkin nisäkkäiden kohdalla, vaikka jopa kirahvin muotoiset ja kokoiset eläimet synnyttävät ilman kätilöiden apua. Voimme ihmetellä, miksi evoluution myötä ihmislapsen syntyminen ei ole muuttunut helpommaksi ja kivuttomammaksi. Todennäköisin selitys on se, että ihmisaivojen kasvu on ollut nopeampaa kuin muun elimistön sopeutuminen suurentuvan kallon synnyttämiin haasteisiin, eikä evoluution vauhti ole riittänyt. Teologien selitykset ovat tässä yhteydessä sekä typeriä että hyödyttömiä. Niistä ei ole synnytystilanteessa vähäisintäkään hyötyä tai apua. Tosiasiaksi jää, että isojen aivojen yhtenä hintana on ollut kivulias synnytys, josta onneksi toinen osapuoli eli lapsi ei luultavasti koskaan muista mitään.

Mutta mitenkä on kuoleman kanssa? Kaikki elollinen kuolee, paitsi ne evoluution suosikit, jotka ovat oppineet lisääntymään kloonautumalla ja taanneet lajille hyvin pitkän elämän – tosin oletettavasti kuitenkin sopeutumiskyvyn menettämisen hinnalla. Kun kloonautuu, muuntautuminen vaihtuvien olosuhteiden perässä ei oikein toimi. Täytyy vain toivoa, että se valittu olomuoto on monikäyttöinen vaihtelevissa olosuhteissa. Mutta miksi eliön kuolemisen täytyy olla niin ikävää, stressaavaa ja ainakin hyvin usein kivuliasta? Miksi meille ei ole kehittynyt armollisen autoeutanasian mekanismeja, jota napauttamalla elämämme päättyisi nopeasti ja kivuttomasti? Sotiiko se liikaa yleistä lisääntymispyrkimystä vastaan? Tulisiko siitä liiankin suosittu? Olisiko itsensä surmaamisen mekanismi kerta kaikkiaan liian houkutteleva?

Kukapa meistä ei haluaisi kuolla mieluiten nukahtamalla uneen, josta ei vaan enää herää? Ainakin minä haluaisin. En kammoksu tai vieroksu itse kuolemaa, se on biologiaa, mutta kuolemisen monet epämukavat tavat synnyttävät stressiä ja jopa epätervettä ennakoivaa kauhua. Ikääntymisen myötä tuo stressi myös helposti kasvaa, koska se kuolemisen hetki ja tapa lähestyvät, ehkä jopa kiihtyvällä vauhdilla. Myönnän suoraan ja epäröimättä, etten toivo mitään enempää kuin saada kuolla nukahtamalla, ilman ahdistavaa tukehtumisen tai vastaavan kauhua. Fyysinen kipukin on OK, jos se on lyhytaikaista eikä aivan hirmuisen kovaa.

* * *

Jostain minulle tuntemattomasta ja arvoituksellisesta syystä moni uskonnollisesti orientoitunut ihminen tuntuu olevan sitä mieltä, ettei ihminen saa haluta kivutonta ja stressitöntä kuolemaa. Näiden armottomien ihmisten mielestä heidän jumalansa on sitä mieltä, että ihminen tekee vähemmän syntiä, kun joutuu pelkäämään sekä kuoleman tapahtumaa että varsinkin sitä seuraavaa ikuista kidutusta ns. helvetissä. Minusta tällaiset ajatukset ovat perin vastenmielisiä ja luulisi moisen vähentävän uskonnollisen ajattelun suosiota radikaalisti. Vaan eipä näytä vähentävän. Ilmeisesti aliarvioin pahasti masokistisen nautinnon suosion uskonnollisesti aktiivisten ihmisten parissa. Muuten tuskin on selitettävissä se, että suosiossa ovat uskonnot, jotka uhkaavat helvetin kaltaisella sadistisella mielikuvalla. (Se, että kyseessä on katteeton uhkaus, ei ole merkitsevää, koska pelkkä helvetin pelko on yhtä tehokas kidutuskeino kuin itse helvettikin olisi).

Tarkoitukseni ei tässä yhteydessä perustella eutanasian oikeutusta saati tarpeellisuutta. Mutta näyttää kyllä siltä, että joillekin ihmisille omaa kuolemaakin suurempi ongelma on sellainen mahdollisuus, että joku toinen saisi päättää oman kuolemansa tavasta ihan itse sen sijaan, että siitä päättäisi tämän tai tuon uskonnon jumala. Eutanasiainsäädäntöä vastustavat armottomat uskovaiset tapaavat väittää, ettei ihmisellä ole oikeus ryhtyä päättämään elämästä ja kuolemasta, se kun on jumalan yksinoikeus. Minun korvissani tällainen kuulostaa paitsi sadistiselta ja huonosti perustellulta, myös historiallisesti täysin epäuskottavalta. Mitä muuta ihmisen historia on kuin kertomusta siitä, miten ihminen uskonnollisin verukkein surmaa toisella tavalla uskovia ja varsinkin ei-uskovia, oletettavasti kätevästi omalta jumalalta hankitun *franchise*-sopimuksen perusteella?

Epähumaaneissa, sivistymättömissä yhteiskunnissa valtiolle on säädetty oikeus sallia ihmisistä koostuvan tuomioistuimen tuomita ihminen surmattavaksi jollain ”kivuttomaksi” väitetyllä tavalla kuten ampumalla, kaula katkaisemalla, myrkyttämällä tai hirmuisella sähköiskulla. Miten vähäistä jumalten etuoikeuksiin puuttumista edustaa eutanasia valtiollisen kuolemantuomion tai sodan rinnalla? Silti yhdet ja samat uskovaiset ovat hiljaa todellisen ihmisten surmaamisen hegemonian kohdalla (Suomestakin tunnetaan sota-aseiden siunaamisen perinne), mutta jaksavat vastustaa vimmaisesti mahdollisuutta, että ihminen itse pyytää avustamaan kuolemisessa päästäkseen piinaavista kivuista ja ahdistuksesta. Häpeällistä on, että osa lääkäreistä haluaa tulkita myös lääkärinvalaansa niin, etteivät näe eivätkä kuule kuolemassa olevan ihmisen hätää ja tuskaa.

* * *

Koska evoluutio ei ole tuottanut meille helppoa itsensä surmaamisen tapaa, joutuu tuskatonta ja ahdistamatonta kuolemaa toivova miettimään, mitä vaihtoehtoja ihmisellä on. Oma suosikkini oli pitkään se, että menisi pakkasyönä ei-lämmittävästi pukeutuneena ulos, käpertyisi kuusen alle ja jäättyisi kuoliaaksi. Sehän olisi kätevää myös jatkotoimille, paitsi jos olisi jäänytynyt muuten kuin siististi suoraksi pötköksi. Nykyään paleltaa niin vähästä, ettei ajatus enää houkuta. Yleisen uskomuksen mukaan valtimon leikkaaminen auki lämpimässä kylvyssä on melko vähäkipuinen toimi ja veren poistuminen aivoista tuottaa nopean nukahtamiskuoleman. Jälkitoimet ovat tässäkin melko vaivattomat, veretön ruumis lienee helppo käsiteltävä. Joutuisin tosin varmistamaan, kelpaako veretön ruumis edelleen anatomian laitokselle ruumistestamentin mukaisesti. Osia ei saa puuttua, mutta en ole varma, lasketaanko veri ruumiin osaksi.

Valtaosa kuoleamisen tavoista kuulostaa ainakin etukäteen perin epämiellyttäviltä. Auton tai junan eteen heittäytyminen on myös äärimmäisen epäreilua kuljettajia kohtaan ja siksi epäeettisinä epäkelpoja. Kaikki tukehtumiseen perustuvat tavat ovat itselleni mahdottomia edes ajatella, koska pelkään tukehtumista kaikilla tasoilla. Luoti aivojen läpi lienee melkein aina kivuton tapa kuolla, mutta

äärimmäisen brutaalia, vaikka elokuvissa niin rakastettu tapa vähentää vihamiesten lukumäärää. Kaikenlaiset äkilliset, riittävän tujut räjähdykset varmaan tuottavat niin äkillisen tajun poistumisen, ettei kuolemaa ehdi tajuta. En silti pysty samastumaan itsemurhapommittajaan, joka laukaisee mahansa ympärille kiedotut räjähteet. Keneltäkään ei päästä kysymään, miltä se tuntui.

Apokalyptisista maailmanloppuelokuvista tuttu planetaarinen räjähdysaalto olisi yksilön näkökulmasta aika lohdullinen, varsinkin jos se tulisi varoittamatta, ei näkyvästi lähestyessä, kuten elokuvissa. Sehän olisi melkein sama asia kuin nukahtaa eikä koskaan enää herätä. Olisin helpottunut, jos kaikille elollisille olioille olisi tarjolla nopea ja tuskaton kuolema. Minua nimittäin vaivaa potentiaalisen oman ikävän kuoleman lisäksi tietoisuus siitä, miten hirveillä tavoilla ihmiset ovat joutuneet ja joutuvat edelleen kuolemaan, eläimistä nyt puhumattakaan. Jos minä saisin päättää, eliöiden elämä olisi pitkä ja suloinen, ja se päättyisi itse valitulla hetkellä nopeasti ja kivutta, ahdistuksetta. Arvelen tietäväni, ettei evoluutio mekanismina sisällä armeliaan kuoleman konseptia. Voi sellaisesta silti uneksia ja yrittää sitä edistää, milloin vain mahdollista.

Sunnuntai 23. huhtikuuta 2023

Ensimmäisen kylmän sodan kronikka

On virkistävää lukea kotimainen poliittisen historian populaariteos, jonka kirjoittajat ovat samaan aikaan aidosti asiansa tuntevia ja lukijaa arvostavalla tavalla neutraaleja. **Pekka Visuri** ja **Heikki Talvitie** tunnetaan myös rohkeudestaan esittää eliitin suosimia selitysmalleja kritisoivia näkemyksiä Venäjän ja NATO-yhteistyön kaltaisissa isoissa ja ikuisissa aiheissa. *Kylmän sodan päätös : Draama Helsingissä, Moskovassa ja Berliinissä* (Into 2023) vie lukijan kuitenkin kolmen vuosikymmenen taakse aikaan, jolloin ns. ensimmäinen kylmä sota (Yhdysvallat vs. Neuvostoliitto) päättyi arkisesti sen takia, että Neuvostoliitto hajosi sisältäpäin ja sen perilliset alkoivat vanhoa kapitalistisen markkinatalouden nimeen. Kirjan pääpaino on todellisuudessa Moskovassa ja vähemmän Helsingissä. Berliini jää jokseenkin vähälle käsittelylle, vaikka Saksojen yhdistyminen kiistatta kuuluu kylmän sodan ensimmäisen vaiheen raukeamisen seurauksiin.

Visurilla ja Talvitiellä on ollut selkeä työnjako, jonka tuloksena Neuvostoliitosta kirjoittaa Moskovassa suurlähettiläänä vuosina 1988–1992 toiminut Heikki Talvitie, kun taas Pekka Visuri vastaa Keski-Eurooppaa ja suomalaista päätöksentekoa koskevista osista. Ratkaisu on kohtalaisen onnistunut ennen muuta siksi, että kummankin kirjoitustyyli kuuluu samaan koulukuntaan. Teksti on korostuneen asiallista, suorastaan koruttomuudeksi ajoittain pelkistävää tosiasioiden raportointia ilman pyrkimystä vääntää lukijalle, miten asiat tulee ymmärtää. Jos aiheet eivät ole lukijalle ennestään lainkaan tuttuja, ratkaisu saattaa ajoittain tuntua hiukan tyylyltä. Toisaalta se luottaa lukijan arvostelukykyyn ja kaikenlaisen ylimielisen besserwischerismin täydellinen puuttuminen on erittäin virkistävää ja kiitoksen ansaitsevaa.

Vaikka *Kylmän sodan päätös* on yleisellä tasolla kronologisesti etenevä, sen verran tapahtumat liukuvat päällekkäin, että lukija joutuu pysymään tarkkana. Kirjoittajat ovat myös olettaneet, että lukijoille ei tarvitse erikseen kuvailla kirjassa esiintyviä poliittisia toimijoita ja päättäjiä. Käsitellyt vuodet omakohtaisesti eläneille tämä lienee täysin korrekti lähtökohta, mutta ennustan nuoremmille lukijoille jonkin sortin epätoivoa varsinkin tavattoman monien Neuvostoliittoa ja Venäjää edustavien toimijoiden kohdalla. Onneksi heillä on käytössään Wikipedia ja me iäkkäät saamme yllättyä, kuinka monet aikoinaan merkittävät nimet olivat jo kadonneet aktiivisesta muistista.

* * *

Arvelen, että moni kirjan lukija yllättyy siitä, miten monien käänteiden kautta jälkikäteen arvioiden nopeat ja yllättävät maailmanpolitiikan käänteet joutuivat todellisuudessa kulkemaan. Neuvostoliitto ei romahtanut hetkessä, eikä kylmä sota haihtunut parissa viikossa, Saksa ei yhdistynyt käden käänteessä eikä Suomi siirtynyt Neuvostoliiton valtapiiristä EU:n ja NATOn syliin vuodessa eikä kahdessa. Visuri ja Talvitie ovat välttäneet jälkiviisastelun vaaran nojautumalla kronikoinnissaan tiukasti virallisiin ja puolivirallisiin lähteisiin, jotka ovat usein subjektiivisia yksilöiden tulkintoja, mutta toisaalta oman aikansa objektiivisia lähtökohtia. Lukijan on syytä muistaa, että kirjan kattamana aikana ei ollut käytettävissä internetiä, älypuhelimia eikä myöskään kaikenkattavaa tiedustelupalveluiden urkintajärjestelmiä.

Kirjoittajat eivät ole voineet vastustaa kiusausta tuoda korostuneesti esiin molempien puolten tiedustelupalveluiden kyvyttömyys ennustaa tapahtumia millään hyödyllisellä tarkkuudella. Todellisuudessa valtavat tapahtumat vyöryivät eteenpäin tavoilla, joita kukaan ei osannut ennakoida. Toki voidaan sanoa, että **Ronald Reaganin** hallinnon käynnistämä asevarusteluhanke ”Tähtien sota” oli harkittu yritys romahduttaa Neuvostoliiton talous, joka sitten myös onnistui. Ei ole kuitenkaan näyttöä siitä, että Yhdysvallat olisi luottanut sen toimivuuteen, vaan ratkaisevat askeleet otettiin kuitenkin presidenttien keskinäisissä tapaamisissa. Jos **Mihail Gorbatšov** ei olisi noussut Neuvostoliiton johtoon, muutokset olisivat voineet lykkääntyä ties minne asti. Muutospaineet olivat olemassa, mutta historian askeleet ovat silti yllättävän oikukkaita.

Suomalaisen lukijan näkökulmasta kirjan parasta antia on ehkä juuri Neuvostoliiton muutosten analyttinen ja kiihkoton kuvaus. Heikki Talvitie oli tapahtumien keskellä ja kykenee kuvaamaan uskottoman monimutkaisen ja kymmenien sattumankantamien kirjavoittaman prosessin sekä uskottavasti että ymmärrettävästi. Näkökulma on ulkopuolisen tarkkailijan, eikä Talvitie ole edes yrittänyt eläytyä neuvosto-osapuolen toimijoiden ajatusmaailmaan. Minusta ratkaisu on erittäin hyvä, sillä näin rakentuu kuva itse tapahtumista, ei spekulatiivisista onnistumisista ja epäonnistumisista.

* * *

Vaikka kirjoittajat yrittävät urheasti piipahtaa aina välillä myös koto-Suomen vallan kamareihin, ei voi välttää tunnetta, että Suomen ratkaisujen selostaminen tuntuu kovin tylsältä ja epädramaattiselta, vaikka noina vuosina murenivat YYA-sopimus, Suomen puolueettomuusrooli ja varovaisuus länsisuhteissa. Osasyllinen Suomi-episodien väritykseen lienee **Mauno Koivisto**, jonka presidenttikaudelle kirjan tapahtumat sijoittuvat. Jähkailustaan ja fundeeramisestaan tunnettu presidentti piti kyllä huolta siitä, ettei Suomessa ryhdytty elämöimään Neuvostoliiton vaikeuksilla (halua olisi kyllä löytynyt). Sen seurauksena oikeisto syytteli Koivistoa esimerkiksi balttien itsenäistymisten tunnustamisen hidastelusta ja nihkeydestä. Visuri osoittaa tämän syyttelyn perusteettomaksi, Koivisto ei vain halunnut hätäillä.

Visuri muistuttaa myös siitä, että Koiviston edustamalle verkkaiselle ja epäluuloiselle suhtautumiselle muiden maailman valtioiden ratkaisuihin oli perusteitakin. Esimerkiksi Ruotsissa runsaina esiintyviin sukellusvenehavaintoihin Koivisto suhtautui epäillen, eikä tahtonut uskoa niitä Neuvostoliiton aiheuttamiksi, koska Ruotsin viranomaisilla ei ollut näyttää todisteita. Sittemmin onkin käynyt ilmi, että hän oli ollut oikeassa, kun Reaganin puolustusministeri **Caspar Weinberger** 2000-luvulla myönsi, että Yhdysvaltain sukellusveneet tekivät Ruotsin aluevesille runsaasti sukelluksia. Asiasta oli kuitenkin sovittu Ruotsin puolustusvoimien ylimmän johdon kanssa, sillä kyseessä oli harkittu pyrkimys horjuttaa luottamusta Neuvostoliittoon. Ruotsihan oli vain muodollisesti puolueeton, todellisuudessa se teki tiukasti salattua yhteistyötä NATO:n kanssa vuosikymmeniä.

Kun nyt on käynyt ilmeiseksi, että Yhdysvaltain näkökulmasta kylmä sota käynnistyi uudelleen viimeistään 2010-luvun alkupuolella, *Kylmän sodan päätös* tuntuu jotenkin häiritsevän tilapäiseltä – mitä se jälkiviisaasti arvioiden olikin. Kun Venäjä **Vladimir Putinin** toimikaudella nousi taas Yhdysvaltain arvioissa uhkaksi yksinapaiselle hegemonialle, kylmä sota palasi työväliseksi ongelmitta, vaikka Venäjältä oli tullut täysin markkinatalouden hallitsema valtio. Ongelmana ja uuden kylmän sodan pääsyynä lieneekin ollut se, että yhdysvaltalaiset yritykset epäonnistuivat pyrkimyksessään vallata Venäjän talouselämä ja markkinat. Kun venäläiset oligarkit ottivat Venäjän hallituksensa, ainakin Washingtonissa, ehkä myös Pentagonissa, päätettiin tehdä asialle jotain. Kylmä sota 2.0 uhkaa nyt muuttua koko ihmisen maailman tuhoavaksi ydinasein käytäväksi sodaksi, kun Yhdysvallat on siirtänyt mielenkiintonsa Venäjältä Kiinan tuhoamiseen. Samasta syystä.

Tiistai 18. huhtikuuta 2023

Luonto ilman ihmistä

Haittaisiko, jos ihminen yhtenä eläinlajina kuolisi sukupuuttoon? Kysymys on tietysti väärin asetettu, pitää kysyä samalla, kenen näkökulmasta moinen olisi haitta. Ihminen itse voi harmitella lyhyeksi jäänyttä kukoistuskauttaan tai oikein pettynyt voisi riemuiten todeta, ettei hetkeäkään liian aikaisin! Mutta jos yksinkertaistamme ajatusleikin – siitähän ainakin toistaiseksi on vielä kysymys –, asetetaan muun elonkirjon asemaan ja kysytään uudelleen, keitä haittaisi ihmiskunnan sukupuutto.

Kaksi ilmeistä ryhmää voidaan nimetä helposti: ihmisen domestikoimat lajit ja ihmisestä elävät ja hyötyvät loiset. Muille lajeille ihmisen katoaminen tarkoittaisi suunnatonta helpotusta sekä saalistuspaineessa että elinolosuhteiden tuhoamisen päättymisen muodossa. Valtaosalle lajeista ihmisen poistuminen olisi oletettavasti yhdentekevää, mutta niille lajeille, joita ihminen on vimmaisimmin vainonnut, tilanne voisi olla äärimmäisen helpottava. Esimerkiksi susi voisi perustellusti ulvoa iloaan maailmalle.

Ihmisen loisille katoamisemme aiheuttaisi evoluutioteknisen vaihtumisjakson, jonka aikana loistemme joutuisivat etsimään uuden isäntäelion. En osaa sanoa, onko olemassa pelkästään ihmisessä loisivia lajeja, mutta ne joutuisivat joko sopeutumaan korvikkeeseen tai poistumaan itse elonkirjosta. Sellaista kai tapahtuu joka tapauksessa jatkuvasti joka tapauksessa ja ihmisestä riippumatta.

* * *

Domestikoitujen eläinten kohdalla tilanne näyttää selkeämmältä. Naaraspuolisille naudoille eli lehmille lypsävän ihmisen katoaminen olisi hetkellinen katastrofi, joka aiheuttaisi oletettavasti miljoonien lehmien tuskallisen kuoleman. Sen sijaan härät, hevoset, siat, vuohet ja muut ihmisen alistamat, mutta lemmikin roolin välttäneet lajit todennäköisesti vain ryhtyisivät elämään ihmisettä. Puhummehan ”villiintyneistä” tuotantoeläimistä, jotka viettävät mukavaa lajinmukaista elämää ihmistä pakoillen. Ilmastoon huonosti sopeutuneet lajit varmaan kärsisivät ja ehkä katoaisivatkin ajan myötä. Mutta osa vain lopettaisi riippuvuuden ihmisestä ja ryhtyisi etsimään ruokaa luonnosta. Vaikuttaisi siltä, että useimmat lajit osaavat sen ihmisen toimista huolimatta.

Lemmikkien kohtalo on tietysti karu. Suomalaiseen häkkiin vangitulla papukaijalla ei ole selviytymisen mahdollisuuksia häkin ja säännöllisen ruokinnan ulkopuolella. Yleisen näkemyksen mukaan edes saalistajana edelleen täydellinen kissa ei todennäköisesti selviäisi Suomen talvista, vaan joutuisi joko nääntymään kylmyyteen tai yrittämään vaeltamista lämpimämmille seuduille. Tai sitten evoluutio seuloisi kissojen joukosta esiin ne, joille talvikaan ei olisi ylivoimainen haaste. Vaikka eiväthän kaikki ilveksetkään löydä aina riittävästi ravintoa.

Kaikkein surkein rooli olisi varmaan varattu koiralle, tuolle ihmisen täydellisimmin domestikoimalle ja geneettisesti vääristyneimmälle eläinlajille. Pohjolan luontoon vapautettuina osa koirista pärjäisi todennäköisesti ihan hyvin, jos niillä olisi riittävä turkki ja jalkojen pituus lumisesta talvesta selviämiseen. Yhtä selvää on, että kymmenillä ”jalostetuilla” lyttynaamaisilla, lyhytjalkaisilla ja ohutturkkisilla eläimillä elinikä jäisi hyvin lyhyeksi, kun ihmisen käsi herpaantuisi koiranmuonaskin ääreltä. Toisaalta tiedämme, että alueilla, joilla koirat ja kissat saavat vapaasti lisääntyä oman päätöksensä mukaisesti, koirista tulee yllättävän nopeasti samanäköisiä, suhteellisen kookkaita, pitkäjalkaisia ja isokuonoisia otuksia. Ehkä se tragedia jäisi muutaman sukupolven mittaiseksi ja ihmi-

settömässä maailmassa koirasta tulisi yksi monista koiraeläimistä, jotka elelevät omassa lokerosaan – ihmistä kaipaamatta.

* * *

Objektiivisesti tarkastellen ihmislajin sukupuutto olisi vain yksi lukemattomista sukupuutoista, joita Maan elonkirjo on tuottanut evoluution myötä. Koska ihminen on kiihdyttänyt luonnollista sukupuuttojen syntyä merkittävästi, ihmisen katoaminen todennäköisesti vähentäisi pidemmällä tähtäimellä sukupuuttojen määrää. Asiaa on ymmärrettävästi vaikea tutkia, mutta pelkästään se, että ihmisen valtaamat alueet maassa ja merissä palautuisivat muun elämän käyttöön, merkitsisi luultavasti lajimäärän lisääntymistä ainakin tilapäisesti.

Yhteenvedon omaisesti voisi todeta, että ihmiskunta voi kaikessa rauhassa kuolla sukupuuttoon. Siinä ei ole mitään dramatiikkaa, ellei sellaiseksi lasketa muun eliökunnan olosuhteiden merkittävää paranemista. Kukaan tai mikään ei jää pitkäksi aikaa kaipaamasta. Viimeistään 100 vuoden kuluttua mikään tai kukaan ei etäisestäkään muista ihmislajin olemassaoloa. Kasvit valtaisivat ihmisen rakentamat alueet parissa vuosikymmenessä, kylmässä pohjoisessa ehkä vähän hitaammin, mutta valtaisivat silti. Eduskuntatalon raunioilla pomppisivat ehkä vuohilaumat, jotka valitsisivat puhemiehensä paksukalloisimpien joukosta.

Henkilökohtaisesti en sinänsä toivo ihmisen sukupuuttoa, vaikka joudun myöntämään, että se olisi suuren enemmistön etujen mukainen tapahtuma. Hyvä kompromissi voisi olla, että ihminen lopettaa sotkeutumisensa muitten lajien elämään, tyytyy elämään kohtuullisesti sille helpoimman asuinalueen puitteissa. Kompromissiin voisi ehkä myös kuulua, että ihminen saisi jatkaa muiden lajien tutkimista, utelias kun on, mutta tietenkin vain muiden lajien suostumuksella. Jos esimerkiksi valaat toteaisivat, ettei niillä ole tarvetta eikä intressiä opettaa ihmistä ymmärtämään valaiden täysin erilaista viestintää, se pitäisi hyväksyä ja pitäytyä esimerkiksi kädellisten kanssa kommunikointiin.

© Heikki Poroila 2022

Tiistai 11. huhtikuuta 2023

Wanna-Be-Harari

Harvoin olen lukenut tietokirjaa yhtä ärtyneenä kuin tätä. Kysymys ei ole vain ylenpalttisen runsaista huutomerkeistä, ilmaisun ”eKr.” käyttämisestä (sitä käyttävät nykyään enää vain hartaat uskovaiset, jollainen kirjoittaja ei taida kuitenkaan olla), termin ”sairaaloinen” populistisesta ylikäytöstä, jatkuvasta ideologis-poliittisesta asenteellisyydestä tai edes mielipiteiden esittämistä kiistattona tosiasioina. Ennen muuta kyse on ylimielisestä suhtautumisesta monimutkaisiin ilmiöihin. Siitä, että halutaan **Yuval Noah Hararin** tavoin selittää ”kaikki” oman älyn ja tietämyksen valossa ottamatta huomioon sellaista mahdollisuutta, ettei kukaan pysty olemaan asiantunteva kaikessa ja sellaisen yritys johtaa helposti epäonnistuneeseen tulokseen. Aivotutkija ja psykologi **Lauri Nummenmaa** – joka kustantajan mainoslauseen mukaan on ”maamme johtavia aivotutkijoita” –, on kirjoittanut kirjan *Pahuus : Ihmisluonnon pimeä puoli* (Tammi 2022). Kirja tavoittelee ostajiksi lukijoita, joita kiehtoo ajatus ihmisen ”pimeästä” ja ”valoisasta” puolesta ainakin silloin, kun moisia käsitteitä kääntelee aivotutkija. Hänenhän oletetaan asian tietävän, kun aivoja työkseen kuvantaa.

Kyllä kirja tätä populaaria dikotomiaa myös hyödyntää, mutta Nummenmaalla lienee ollut paljon kunnianhimoisempia tavoitteita kirjaa kootessaan. Näin voi päätellä jo ennen kirjan lukemista sen lukujen otsikoista: ”Syntyneet tappajiksi – Rikollinen mieli – Murhaaja meissä kaikissa – Seksiä vaikka väkisin – Tappavat tunteet ja tunteettomat tappajat – Perhe on pahin – Syyttömät – Kosto on suloista – Pieniä suuria valheita – Järjen naamio – Sadistiset nautinnot – Kuolema valkokankaalla – Laki ja järjestys – Luottamusverkosto – Väkivaltailtuusio – Viisaasti kesytetyt – Turvassa”. *Pahuus* onkin enemmän yhteiskuntapoliittinen julistus kuin aivotutkijan varovainen pohdiskelu tämän tai tuon epämiellyttävän ilmiön syistä. Nummenmaalla ei ole estoja esiintyä perimmäisen totuuden ja tiedon haltijana. Vaikka kirja vilisee loppuviitteitä, niitä paljon enemmän on itsevarmoja, sen kummemmin perustelemattomia, mutta kiistanalaisia väittämiä.

Nummenmaan tapa nähdä ihmisen ”pahuus” liittyy yleisempään vahvaan ”edistysuskoon”, jonka viitekehysessä pahuuden määrä on vähentynyt suoraan verrannollisesti ”markkinatalouden” etene-
misen myötä. Nummenmaa ei suoraan julista mitään ideologista sanomaa, mutta tapa, jolla hän kuvailee asioita, kertoo vahvasta antivassemistolaisuudesta. Itse asiassa jos ei kirjassa selkeästi kerrottaisi, että sen kirjoittaja on suomalainen tutkija, lukija olettaisi kirjoittajan olevan yhdysvaltalainen *best seller* -markkinoille tähtäävä popularisoija. Kirjoitustyyli on ajoittain niin kädestä pitäen ohjaavaa, että aikuinen lukija ärtyy ilmoittamaan, ettei ole mistään tietämätön pussinperäläinen. Nummenmaa käyttää karkeasti yleistäviä ja todellisuudessa heikosti perusteltavissa olevia iskusanoja sekä paljon että huolettomasti. *Pahuus* ei olekaan varsinainen aivotutkijan tietoteos, vaan pyrkimys kirjoittaa suomalaisittain jotain, mitä verrattaisiin Hararin tuotantoon. Minusta *Pahuus* on enemmän pamfletti kuin tietoteos.

* * *

En väitä, ettei Nummenmaan tekstissä ole myös pätevää asioiden erittelyä ja analyysiä. Lukijan on kuitenkin vaikea ellei mahdotonkin tietää, milloin äänessä on neutraali aivotutkija, milloin voimakkaasti asenteellinen psykologi ja pahuuden popularisoija. Sen seurauksena kirjoitin kymmenen A5-lappusta täyteen ärtyneitä kysymyksiä ja kommentteja lukuprosessin aikana. Jos kävisin kaikki kommenttini läpi, tarvitsisin 3-4 normaaliblogin verran tilaa. Sitä en halua tehdä, sen arvoinen tämä

Pahuus ei ole. Mutta nostan seuraavassa esiin joitakin Nummenmaan lausumia, joihin kustannustoi-
mittajan – jos Tammella sellaisia vielä on palkkalistoillaan – olisi pitänyt puuttua, kun ei kirjoittaja
itse ole nähnyt niissä mitään ongelmaa.

* ”Vaikka Chávez on edelleen elossa, hänen hirmutekojensa tarkkoja motiiveja on mahdotonta sel-
vittää” (s. 22) – **Hugo Chávez** kuoli jo vuonna 2013 ja varsin laaja kansainvälinen konsensus Yh-
dysvaltain hallinnon ulkopuolella on siitä, että Chávezin ratkaisuille oli muiden kuin rikkaimpien
kansalaisten kannatus. ”Hirmuteot” on poliittista liioittelua ja propagandaa.

* ”luonnon julmuus” (s. 26) – Luonnon kuvaaminen julmaksi on ihmiskeskeinen käsitys, jolle ei
löydy todellista vastinetta luonnosta eikä uskoakseni myöskään tieteellisestä biologiasta.

* ”valailla, lepakoilla ja jäniseläimillä ei ole anatomiansa puolesta mahdollisuutta surmata toisiaan”
(s. 27) – Mikä niiden anatomiansa puolesta viittaa, mutta ei ulotu muihin eläinlajeihin? Näin rajua
väite pitäisi jotenkin perustella. Jokainen, joka on nähnyt kaskelotin tai miekkavalaan purukaluston,
jättää ainakin valaat listalta pois. Toisaalta en itse keksi, miten esimerkiksi gnu-antiloopin anatomia
olisi jänistä kummoisempi surmaväline.

* ”maailmanennätystä synnytettyjen lasten määrässä pitää hallussaan rouva Feodor Vassileyv, joka
synnytti yhteensä 69 lasta” (s. 39) – **Fjodor Vasiljev** eli vuosina 1707–1782 ja hänen nimettömäksi
jääneen vaimonsa synnyttämien lasten määrä on Wikipedian mukaan vain kuulopuhetta (”is said to
have had”). Maailmanennätyksestä puhuminen on tällaisen asian kohdalla tyylillisestikin arvelutta-
vaa.

* ”Älykkyys on luotettavasti mitattava henkinen ominaisuus” (s. 49) – Onkohan kukaan älyä amma-
tikseen tutkiva näin suorasukaista mieltä? Pitäisi ainakin puhua ”mitattavissa olevasta” ominaisuu-
desta.

* ”Syyt murhiin, itsetehtyihin abortteihin ja lapsensurmiin kumpuavat syvältä aivoistamme.” (s. 57)
– Kuinka moni suomalainen rinnastaa abortin murhaan kristillisdemokraattisten fundamentalistien
ulkopuolella? Moniko tutkija uskoo, että murhat ”kumpuavat” pelkästään aivoista, eivät mitenkään
ympäristötekijöistä?

* ”Vallankäyttö tai väkivalta ei ole raiskaajien ensisijainen motiivi. Raiskaaminen perustuu aina
seksuaaliseen motivaatioon.” (s. 77–78) – Nummenmaa kiistää motiivien moninaisuuden, koska on
vakuuttunut siitä, että raiskaajan tavoitteena on aina ”naisen hedelmöittäminen” (s. 82). Aika vahva
väite, jonka todistaminen lienee mahdotonta, kuten kirjan tekstikin osoittaa.

* ”Terrorismi tarkoittaa jonkun muun ryhmittymän kuin valtion harjoittamaa väkivaltaa” (s. 114) –
Tämä on omavaltainen rajaus, joka vääristää merkittävästi ”terrorismin” analyysiä pelkistämällä sen
yksilöiden tuottamaksi ongelmaksi. Modernin terrorismin luonne on usein pikemminkin valtiollista
kuin yksilöstä kumpuavaa.

* ”Kyky liittoutua ja ystäväystyä muiden kuin sukulaistemme kanssa tekee ihmisistä ainutlaatuisia.”
(s. 141) – Koko ajan lisääntyvä todistusaineisto kertoo siitä, että monet eläinlajit kykenevät jopa la-
jienväliseen liittoutumiseen ja ystäväyteen. Muut valaat ovat todistetusti pelastaneet ihmisten lisäksi
myös muita eläinlajeja miekkavalaiden hyökkäyksiltä. Ihminen ei ole sosiaalisuudessaan ollenkaan
ainutlaatuinen, jos edes mallikappale.

* ”Yhdysvaltalaiset sotilaat puolustivat Kuwaitissa Lähi-idän vapautta ja vakautta.” (s. 144) – Näin uskotaan vain Yhdysvaltain hallinnon virallisessa propagandassa ja sen aivopesemissä piireissä, kaikki muut ymmärtävät, että sotilaat olivat Kuwaitissa turvaamassa öljylähteiden säilymistä Yhdysvaltain hallinnassa.

* ”Yhdysvaltain tukemat vapaustaistelijat yrittivät kaataa Fidel Castron hirmuhallinnon ja ottaa Kuuban haltuunsa Sikojenlahden maihinnousussa.” (s. 173) – Jopa porvarillinen media myöntää nykyään, että kyseessä oli CIA:n kouluttaman palkkasoturijoukon väkivaltainen kaappausyritys eli Nummenmaa toistelee tässäkin vain kritiikittä Yhdysvaltain hallinnon virallista propagandaa.

* ”Sadismitutkimus todistaa, että toimeettomat kädet ovat paholaisen työkalu.” (s. 217) – Nummenmaa puhuu muuallakin ”paholaisesta” ilman ironian etäisyyttä. Olisiko hänellä siltäkin jonkinlainen uskonnollinen taustakuvi, jota ei vaan kaupallisista syistä ole haluttu avata?

* ”Hamasin toiminta perustuu Israelin siviilien tappamiseen.” (s. 228) – Nummenmaa toistelee Israelin ja Yhdysvaltain hallintojen virallista propagandaa, vaikka on fakta, että Hamas tavoittelee itsenäistä Palestiinaa ja surmatyöt ovat olleet tuon tavoittelun seurausta, eivät itse tavoite. Kansainvälisen oikeuden näkemyksen mukaan Israel miehittää laittomasti suuria osia Palestiinasta.

”Genomi varustaa ihmiset käsittämättömällä pahuudella” (s. 263) – Voiko mitään monimutkaista ilmiötä kuvata populistisemmalla ja mutkat suoristavammalla tavalla? Tällaista kieltä käytetään yleensä vain uskonnollisen fanatismiin piirissä.

* ”Kilteiksi mielletyt vauvat eivät suinkaan ole pelkästään kilttejä, vaan samanaikaisesti he ovat oikeita pikku julmureita.” (s. 264) – Päästäisikö tällaisia lauseita kirjoittavan psykologin hoitamaan omaa lastasi? Vauvan reaktioiden kuvaaminen termillä ”julmuus” kuulostaa äärimmäisen epäammattimaiselta – tai huolimattomalta kirjoittamiselta.

”socialismin ikeen alla räpiköivä Itä-Saksa” (s. 276) – Tätä ei ole kirjoittanut antikommunistinen pamfletisti vuonna 1985, vaan suomalainen aivotutkija vuonna 2022. Asenteellisuutta ei ole piilotettu edes rivien väliin. Nummenmaan parhaaman valtion nimi oli sitä paitsi Saksan demokraattinen tasavalta, piti siitä tai ei.

”ateistit ovat vainonneet uskovia” (s. 277) – Nummenmaa ei kerro siitä, millä tavalla uskovat ovat vainonneet ateisteja ja uskonnottomia. Nummenmaa ei ole myöskään oivaltanut, ettei ateismi ole ideologia vaan uskomuksen puutetta.

* * *

Edellinen litanian on vain tiivistelmä asioista, jotka minua Nummenmaan kirjassa tökkivät. Vaikka *Pahuus* analysoi myös ”pahuuden” käsitettä ja ilmenemismuotoja, otsikko ei selvästikään vastaa kirjan sisältöä. Kirja tähtää laajempaan maailmankatsomukselliseen julistukseen, jonka olisi voinut myös reilusti myöntää vaikka kirjan alaotsikkoa mietittäessä. Itse suhtaudun hyvin nihkeästi puheeseen inhimillisestä ”pahasta” ja ”hyvästä” siitä yksinkertaisesta syystä, ettei niissä selvästikään ole kysymys vastakohdista, vaan pitkän ja monitasoisen jatkumon eri kohdista. Nummenmaa tulee asian monta kertaa myöntäneeksi kuvatessaan sitä, miten monet ”pahat” piirteet ovat evoluutiossa kehittyneitä ominaisuuksia, jotka hyödyttävät yksilöä tai laajempaa ihmisryhmää taistelussa selviämisestä ja elintilasta. Jos Nummenmaa sanoisi asian suoraan, monet kirjan väittämät asettuisivat ymmärrettävämpään valoon. Mutta halu kehua ”hyviksiä” ja haukkua ”pahiksia” on ottanut yliotteen ja tuottanut poliittisen pamfletin ja psykologisen tietoteoksen sekasikiön.

Lukija jää myös pohtimaan, miksi Nummenmaa käyttää niin häkellyttävän vähän asiantuntemustaan aivotutkijana ja korvaa sen yleisluontoisella ja omahyväisellä besserwiserismillä. Onko niin, ettei aivojen kuvantamisen ja mallintamisen tutkimus ole edistänyt ymmärrystämme ”pahuuden” problematiikan avaamisessa merkittävästi? Vai eikö se antaisi riittävästi tukea näkemyksille, jotka Lauri Nummenmaa on jo omaksunut? Jonkinlainen anomalia tässä kuitenkin on, ellei kyseessä sitten ole lukijan katteettomissa oletuksissa, että aivojen kuvantamisen professori kirjoittaa ihmisen ”pahudesta” lähinnä aivojen kuvantamisen tarjoaman todistusaineiston pohjalta. Niin ei nyt ainakaan näytä tapahtuneen.

On täysin sallittua kirjoittaa populistisesti, asenteellisesti ja omia näkemyksiä painottaen. Itse ahkerana tietokirjojen lukijana arvostaisin kuitenkin sitä, että kirjoja julkaistaisiin omat tavoitteet avoimesti myöntäen, ei sammutetuin lyhdyin. Kaupallinen kustantaja on tietysti vapaa valitsemaan oman linjansa, mutta henkilökohtaisesti en arvosta tällaista lukijan huijaamisen tapaa. *Pahuus* on osittain tietokirja, mutta ei pelkästään sellainen. *Pahuus* houkuttelee lukijoita populistisin keinoin, koska sen tavoitteena ei selvästikään ole pelkästään tietämyksen lisääminen vaan myös ihmisen historian ja tulevaisuuden esittäminen tiettyssä valossa. En tuota ”valoa” tohdi tarkemmin määritellä, mutta sellaiselle lukijalle, joka on kahlannut ahkerasti läpi yhdysvaltalaisia populaaritiedekirjoja, tulee kyllä tuttuuden tunne. Aivan Hararin itsevarman harppailun tasolle Nummenmaa ei ole yltänyt, mutta arvelen, että jonnekin sinne päin on tarkoitus kuitenkin ollut päästä. Myös kustantajalla.

Torstai 6. huhtikuuta 2023

Se suurin kysymys

Suurin kysymys, johon ei ole vastausta, ei liity jumaliin tai muihin satuolentoihin. Suurin todellinen kysymys, joka jää epäilemättä ihmisen olemassaolon aikana vastaamatta, liittyy maailmankaikkeuden itsensä olemassaoloon.

Miksi on jotain sen sijaan, ettei olisi mitään?

Uskonnollisuuteen taipuvaisilla ihmisillä on mielestään yksinkertainen vastaus eli että jumala on niin halunnut. Tämä vastaus on tietysti työpöyhjä ja hyödytön, koska se jättää selittämättä, miksi on jokin jumala sen sijaan ettei olisi mitään jumalan kaltaista. Fyysikoilla ja muilla luonnontieteilijöillä ei taas ole vastausta, koska kysymys on pohjimmiltaan filosofinen, ei luonnontieteellinen. Ei ainakaan muuten kuin siinä mielessä, että voidaan kysyä, onko maailmankaikkeuden olemassaololle jokin fysiikan löydettävissä oleva pakottava syy. Itse pidän tällaisen syyn löytämisen mahdollisuutta vähäisenä, vaikkei sitä varmaankaan kokonaan voi torjua.

Monet kosmologit eivät tunne edes tarvetta pohtia koko kysymystä siitä yksinkertaisesta syystä, että ainakin tämä yksi maailmankaikkeus näyttää olevan tukevasti olemassa, eikä luonnontiede osaa suhtautua siihen, että sen tutkimuskohdetta ja sitä itseään ei olisi. Kysymystä pidetään turhana ja hedelmättömänä, koska siihen ei ole eikä tule olemaan vastausta. Olen itse asiassa pitkälle samaa mieltä. Tämän lyhyen tekstin kysymystä ei pidä ottaa liian vakavasti. Jotain on olemassa sen sijaan ettei mitään olisi, mutta on epätodennäköistä löytää sille selitystä.

Itseäni tämä ”suurin kysymys” kiinnostaa kuitenkin siksi, että olen lapsesta asti ihmetellyt sitä, mistä tai miten maailmankaikkeutemme on oikein tupsahtanut olemaan. Ihmettely liittyy sekä ns. alkuräjähdykseen että pohdintoihin muiden maailmankaikkeuksien olemassaolon mahdollisuudesta eli multiversumeihin. Olen tuntenut intuitiivista vastenmielisyyttä kaikkia alkuräjähdysteorioita kohtaan, koska jokainen rehellinen kosmologi joutuu myöntämään, ettei meillä ole mitään tietoa siitä, mistä se alkuperäinen ”singulariteetti” tai muu maailmankaikkeuden siemen on peräisin. Fyysikot ovat keskittyneet pohtimaan ja tutkimaan sitä, mitä on voinut tapahtua todellisen alun eli kaiken siemenen ilmaantumisen jälkeen. Sen alkusiemenen lähteestä tai aiheuttajasta ei ole tieteellistä teoriaa.

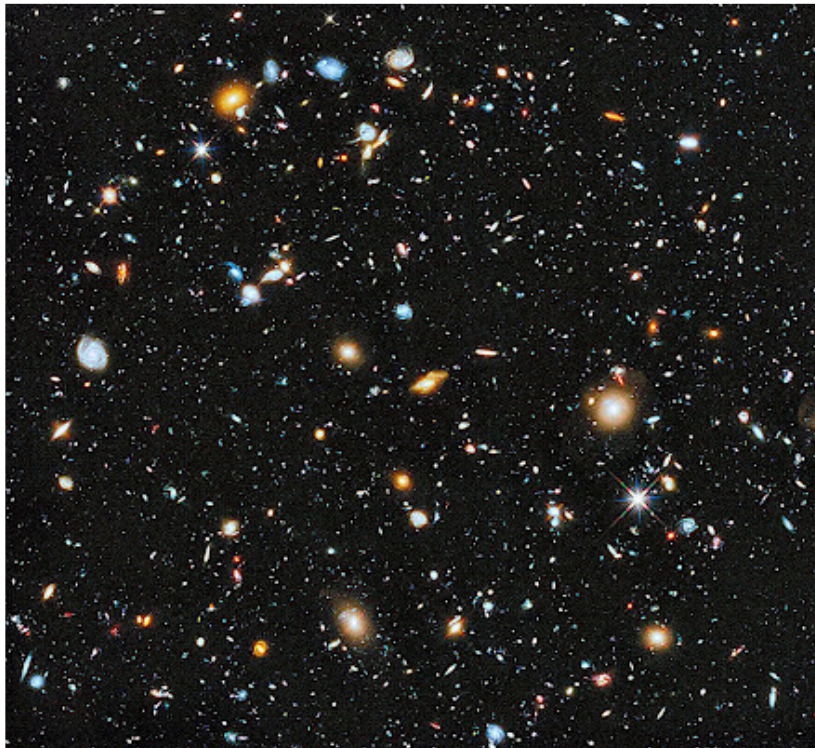
Tai itse asiassa on yksi, mutta sekin on näennäinen. Nimittäin ajatus maailmankaikkeuden syklistä olemuksesta. Tämän ajattelun ytimessä on oletus, että maailmankaikkeuden alkusiemen ei ole sen kummempi asia kuin laajentumista seuranneen luhistumisen lopputulos, käsittämättömän tiheä pistemäinen kaiken olevaisen sisältävä ”singulariteetti”. Ajatus voi teoriassa olla todellisuutta vastaava, ehkä maailmankaikkeus on joskus luhistunut pisteeksi ja nykyisen syklimme alkusiemeneksi. Tätä on vaikea todistaa mahdottomaksi, joskin kosmologit taitavat olla asiasta montaa mieltä. Filosofisesti teoria ei kuitenkaan vastaa ollenkaan alkukysymykseen eli siihen, miksi olisi ollut jokin ”ensimmäinen singulariteetti” sen sijaan, ettei mitään sellaista olisi koskaan ollut.

Ihailen suuresti fyysikoiden kykyä etsiä ja löytää mahdollisia selityksiä ilmiöille, joita ei suoraan voida tutkia. Maailmankaikkeuden synty on ilman muuta ilmiö, jonka selittäminen on toisaalta triviaalin turhaa, toisaalta kiehtovampi salaisuus kuin mikään muu (sen rinnalla elämäksi kutsuamme ilmiö taitaa sekin olla aika vähäpätöinen kemiallinen arvoitus). Modernin tutkimuksen

saavutukset ovat kaikessa huikeudessaan kuitenkin enimmäkseen oletuksia ja teorioita, joiden kestävyyttä jatkuvasti tehostuvat tutkimukset koettelevat. Mitä lähemmäs sitä alkusiementä on päästy, sitä vaikeampaa eteneminen on. Tutkijat ovat tietenkin haluttomia myöntämään avuttomuuttaan, mutta monia keskeisiä ilmiöitä joudutaan lähestymään puhtaasti matemaattisesti tai tietokonesimulaatioilla, ei fysikaalisilla mittauksilla, koska sitä siementä ei enää ole, on vain sen seurauksia. Kaikki joskus ilmaantunut sitä paitsi jotenkin ärsyttävästi loittonee kaikesta muusta, ikään kuin hyvin kaukana ajassa ja avaruudessa olevien asioiden tutkiminen ei jo sinällään olisi haastavaa.

Alkuperäiseen kysymykseen vastaaminen on muuttunut aiempaa vaikeammaksi myös sen myötä, mitä hiukkasfysiikassa on jouduttu kohtaamaan. Kvantti-ilmiöt ovat ihmisen ajattelulle vieraita, outoja ja vaikeatajuisia. Makrotason ilmiöiden selittäminen ilman kvanttitasoa ymmärtämistä ja hallitsemista on silti jotenkin epäuskottavaa. Onko maailmankaikkeuden syntyminenkin pohjimmiltaan kvanttitasoa prosessi vai onko olemassa vielä senkin takana jokin taso, joka paremmin selittää, mistä tässä kaikessa on kysymys? Vai ovatko kvantit ilmaantuneet vasta alun jälkeen? Emme tiedä, emme todellakaan tiedä.

Eikä minulla tietenkään ole vastauksia esittämiini kysymyksiin. Olen utelias ihmisparka, joka ties mistä syystä esittää kysymyksiä, joihin kukaan ei ole vastauksia. En mieti ja kysy näitä siksi, että kuvittelisin kenenkään vastaavan. Luultavasti haen ääneen kysymällä lohdutusta siihen ”kosmiseen ahdistukseen”, jonka tietämättömyys ja ymmärtämättömyys synnyttävät. Koska en ole fyysikko tai kosmologi, minun ei myöskään tarvitse keskittyä asioihin, joita voi oikeasti tutkia ja selvittää. Siksi tuijotan häpeämättä upeita valokuvia maailmankaikkeuden materiakeskittymistä, pohdiskellen niitä näitä, vilpittömän uteliaana sattuman oikkuna, jonka edustama laji saattaa olla maailmankaikkeuden ainoa osanen, joka ylipäätään pohtii kaiken olevaisen salaisuuksien kaltaisia asioita.

Kuvan lähde ei ole tiedossa.

Lauantai 1. huhtikuuta 2023

Kohtalona Stalinin lihamyly

Professori **Maria Lähteenmäki** on lähtenyt täyttämään sitä valkeaksi jäänyttä historian aukkoa, jonka kohdalla on tuhansien Neuvostoliittoon paenneiden suomalaisten naisten elämäntarina. ***Punapakolaiset : Suomalaisnaisten elämä ja kohtalo Neuvosto-Karjalassa*** (Gaudeamus 2022) yhdistelee yleistä ja yksityistä historiaa, jossa jälkimmäistä edustavat ennen muuta aiemmin hyödyntämättömät pienoiselämäkerrat ja ”taistelukertomukset”, joita naiset ovat itse kirjoittaneet tai kertoneet haastattelijoille Neuvostoliiton sisällä (arkisto on osa Karjalan Tiedeakatemian elämäkerta-aineistoa, joka ei ole aikaisemmin kiinnostanut ketään ja joka tämänhetkisen sotatilan takia on jälleen tutkijoiden ulottumattomissa). *Punapakolaiset* on tieteellinen tutkimus, jolla kuitenkin lienee suhteellisen paljon yleistä kiinnostavuutta, onhan Suomi virallisemminkin ryhtynyt selvittämään, mitä suomalaisille itärajan tuolla puolen vuoden 1918 jälkeen on tapahtunut.

Lähteenmäki on parhaimmillaan, kun hän kuvailee Neuvostoliittoon poliittisina pakolaisina, rajoikkareina tai laillisesti muuttaneiden suomalaissyntyisten naisten vaiheita käytännössä vuosien 1918 ja 1939 välisenä aikana. Lähteenmäki antaa naisten itsensä puhua, mutta samalla taustoittaa sekä puhujien persoonia ja suhteita esimerkiksi miespuolisiin vallankumouksellisiin ja puolueaktivisteihin. Kuva on ehdottomasti paljon moninaisempi ja rikkaampi, kuin luultavasti useimmat nykypäivän lukija odottaisi tai millaisen propagandistisen kuvan vuoden 1918 valkoinen voittaja mielellään rajan yli menneistä rakensi. Lähteenmäki ei ole pelkästään neutraali tutkija, vaan hän tarkastelee tapahtumia myös feministisen ja solidaarisen viitekehyksen läpi. Se synnyttää kaiken objektiivisen kurjuuden keskelle suhteellisen rauhan alueen, jonka sisällä naisten ääntä ei väkivallalla suljeta tai edes ohjata miehisen tulkinnan uomaan.

Huonoimmillaan *Punapakolaiset* on, kun Lähteenmäki intoutuu kronikoimaan koko Neuvostoliiton prosesseista, bolševikkien (kirjassa ”bolševikkien”) politiikasta, **Leninistä** ja **Stalinista**. Yleisellä tasolla Lähteenmäki luopuu pitkälle tutkijan neutraalista asenteesta ja luisuu paikoitellen hyvin tavanomaiseen kritiikkiin, jota ei motivoi kirjan varsinainen tematiikka, vaan ideologinen tarve todistella, että Stalinin hirmuvalta ei ollut pelkästään Stalinin henkilökohtaisten ominaisuuksien seurausta, vaan jotenkin vääjäämätön seuraus sekä Leninistä että bolševikkien alusta lähtien omaksu- masta väkivallan linjasta. Ongelmana on ennen muuta se, ettei Lähteenmäki ole näissä asioissa selvästikään itsenäisten huomioitten ja johtopäätösten esittäjä, vaan pääosin toistelee miltei vuosisataisen antikommunistisen perinteen mukaisia, lukuisista kirjoituksista tuttuja syytöksiä. Mitään uutta tai omaperäistä ei tässä suhteessa ole tarjolla, joten kontrasti yleisen ja yksityisen historian välillä muodostuu jyrkäksi, jälkimmäisen eduksi.

* * *

Lähteenmäki osoittaa aineistollaan monet ns. punapakolaisiin liitetyt stereotyyppit sekä valheellisiksi että ymmärtämättömiksi. Neuvostoliittoon paettiin monista eri syistä ja pakenijat edustivat yhteiskunnallisesti varsin laajaa skaalaa, vaikka odotusten mukaisesti varsinaisen varakkaan yläluokan edustajia ei mukana ollutkaan. Vaikka suuri enemmistö tulikin köyhimmän työväestön piiristä, tarkempi kuva on yllättävän moniääninen. Pakolaiset eivät olleet yhtenäinen joukko sen paremmin hyvässä kuin pahassakaan. Eikä heitä myöskään kohdeltu rajan toisella puolella yhtenäisenä joukkona, vaan alusta alkaen myös pakolaisten status vaihteli ennen muuta sen perusteella, oliko tulija jo Suomessa ollut ns. aktivisti vai oliko hän vain huuhtoutunut pakokauhun aallon mukana rajan yli. Mo-

nen naisen pakolaisuus oli poliittisesti motivoitunutta, mutta ei kaikkien. Osa vain seurasi puolisoaan ilman omaa valintaa tai vaihtoehtoa.

Lähteenmäki kuvailee monipuolisesti ja uskottavasti sitä, miten näennäiseksi nuoren neuvostovaltion ääneen julistama sukupuolten tasa-arvo jäi, vaikka eräissä yksityiskohdissa (avioeron helppous) menttiin maailmanlaajuisen kehityksen kärjessä. Neuvostoliitossa asioista päättivät miehet ja jos Leninillä vielä oli ollut lukuisia naispuolisia arvostettuja työtovereita ja ystäviä, Stalin suhtautui naisiin yksiselitteisen alentuvasti. Hänen kohdallaan voi modernein termein ilman muuta puhua tokisesta maskuliinisuudesta ja misogyniasta, vaikka sen erottaminen yleisestä brutaalista suhtautumisesta muihin ihmisiin voikin olla vaikeaa. Neuvostovaltio halusi kyllä pitää huolta väestönkasvusta, mutta siinä ei ollut kysymys lasten yksilöllisestä ihmisarvosta vaan valtion tarpeista. Asenne heijastui väistämättä myös suhtautumisessa naisiin, joiden kyky lisääntyä oli jo päättynyt.

Itseäni kiinnosti Lähteenmäen kuvaus siitä, miten suomalaisten pakolaisten erittäin vähäinen venäjän kielen osaaminen ja sen opiskelun alhainen motivaatio muuttui Stalinin vallan lujittumisen myötä suorastaan hengenvaaralliseksi piirteeksi. Siinä missä vielä Lenin oli korostanut tarvetta kohdella vähemmistökansallisuuksia tasa-arvoisesti ja arvostavasti, georgialaista syntyperää ollut Stalin hylkäsi moisen vaarallisenaihaihatteluna ja käynnisti jyrkät toimet, joiden tarkoituksena oli paitsi pakottaa kaikki puhumaan venäjää (isossa maassa sinänsä rationaalinen toimi), myös lopettaa kaikki kansallisen kulttuurin vaaliminen, joka Neuvosto-Karjalassa oli edennyt varsin pitkälle siitä huolimatta, ettei suomalaisten ja pääosin ortodoksisten karjalaisten yhteiselo ollut suinkaan ongelmantonta. Kun Stalinin tappava lihamyly käynnistyi täydellä teholla, ei-venäläinen syntyperä ja kieli muuttuivat käytännössä rikollisiksi teoiksi. Sen joutuivat myös Suomesta tulleet kokemaan.

* * *

Punapakolaiset sisältää monia kiinnostavia alateemoja, joita ei näin lyhyessä esittelyssä pysty edes esittelemään. Ehdottomasti tutustumisen arvoinen on kuitenkin se prosessi, joka ensin nosti **Edvard Gyllingin** kaltaiset sivistyneet, tarmokkaat ja luontaiset kansanjohtajat johtamaan Neuvosto-Karjalaa kohti parempaa elämää, mutta joka kuitenkin myöhemmin syöksi jokaisen jollain tavalla henkilökohtaiseen tuhoon. Yksikään naispuolinen pakolainen ei noussut ulkoisesti merkittävään asemaan, mutta heillä oli silti hyvin tärkeitä rooleja, joista ei juuri mitään ole aiemmin tiedetty. Sadat suomalaisnaiset olivat aktiivisesti rakentamassa sitä suhteellista hyvinvointia, jota Neuvosto-Karjala ehti edustaa ennen Stalinin moukarin tuhoisaa iskua. Tässä joukossa oli myös runsaasti amerikansuomalaisia, jotka olivat jo kerran aikaisemmin lähteneet rohkeasti etsimään onneaan Atlantin takaa. Lopputulos on surkea, mutta se ei johtunut suomalaispakolaisista itsestään.

Maria Lähteenmäki on tehnyt kulttuuriteon kootessaan tuntemattomiksi jääneiden suomalaisnaisten kokemukset jälkipolvien ulottuville. Ne eivät välttämättä selitä suurtakaan osaa Neuvostoliiton tapahtumista, mutta auttavat osaltaan ymmärtämään, miksi moni pettyi, mutta yhtä moni halusi uskoa parempaan tulevaisuuteen senkin jälkeen, kun Stalin oli tehnyt selväksi, että se tulevaisuus ei ole tarkoitettu ainakaan muista maista tulleille punapakolaisille, jos kenellekään tavalliselle ihmiselle. Suomalaisnaisten kertomukset ovat järkyttäviä, mutta myös syvästi liikuttavia osoituksia siitä, miten ihminen on kuolemanhädässä valmis hylkäämään kaiken entisen ja yrittämään sitä parempaa elämää jossain muualla. Ei ollut näiden naisten omaa syytä, että unelmat murskautuivat. Ne murskattiin, tekivät naiset itse mitä tahansa.

Vaikka Lähteenmäki ei liene niin tarkoittanut, hänen kirjansa muistuttaa tuon tuostakin siitä, että Neuvostoliittoa yrittivät varsinkin alussa rakentaa tuhannet vilpittömät ja hyvää tarkoittavat ihmiset, jollaisiin useimmat suomalaispakolaisetkin kuuluivat. Heillä ei ollut tavoitteena yhden miehen tai

edes yhden puolueen diktatuuri, vaan idea tavallisen työtä tekevän ihmisen oikeudesta elää rauhassa kapitalistisen pakkokoneiston ulkopuolella. Ei ollut pakolaisten vika, että tuo idea murskautui ja murskattiin vallasta vääristyneissä käsissä. Pakolaiset saattoivat syyllistyä hyväuskoisuuteen ja katteettomaan toiveikkouteen, mutta kumpikaan niistä ei ole suuri synti. Se Suomi, josta he lähtivät pakoon, ei tarjonnut sekään edes myötätuntoa, kun osa pakolaisista pyrki takaisin Suomeen. Pienen ihmisen osa oli surullinen, kauhistuttava ja anteeksiantamaton. Olemmeko tämän päivän suhtautumisessamme pakolaisiin yhtään parempia kuin valkoinen Suomi ja punainen Neuvostoliitto 1920- ja 1930-luvuilla?

Sunnuntai 19. maaliskuuta 2023

Me onnistuneen propagandan uhrit

Termi ”propaganda” ei ole ikeikainen. Sen taustalla on kyllä latinan verbi *propagare* eli levittää. Muoto ”propaganda” otettiin kuitenkin käyttöön vasta vuonna 1622, kun katolinen kirkko perusti – oletettavasti ennen muuta torjumaan protestanttisten vääräoppisten teologiaa tulkintoja erityisesti uusissa siirtomaissaan – organisaation *Sacra Congregatio de Propaganda Fide* (”Uskon levittämisen pyhä järjestö”). Semanttiset miellelyhtymät ovat eläneet vuosisatojen ajan, mutta Wikipedian mukaan propagandasta tuli kielteisesti latautunut sana vasta ensimmäisen maailmansodan kansallismielisten kampanjoiden myötä. Ei voi kuitenkaan todeta, että sanaa olisi senkään jälkeen käytetty automaattisesti kielteisesti värityneesti, vaan esimerkiksi Neuvostoliitossa termiä käytettiin myös teknisenä ilmaisuna agitaatio toiminnan rinnalla. Perinteisesti on puhuttu myös myönteisestä, valkeasta propagandasta, joka ei tukeudu valehtelemiseen, vaan keskittyy kehumään jotain ilmiötä. Osa mainoksista kuuluu selkeästi tähän ryhmään, eivät kaikki niiden väitteet ole valheita. Useimmille propaganda tarkoittaa kuitenkin ”mustaa” eli kielteistä toimintaa, jossa väitteitä ei edes yritetä perustella eikä niille aseteta oikeellisuuden tavoitetta. Modernissa kielenkäytössä puhutaan usein suoraan *disinformaatiota* eli informaatiosta, jonka levittäjä tietää harkituksi valheeksi, mustamaalaukseksi.

Arjen puheessa propagandalla tarkoitetaan jokseenkin aina sellaista informaatiovaikuttamista, johon oletetaan turvauduttavan, kun totuudella ei päästä toivottuun tulokseen. Kun toteamme, että tämä tai tuo on propagandaa, tarkoitamme viestinnän olevan vähintäänkin puolueellista, yksipuolista, liioittelevaa, vääristelevää ja tarkoitushakuista. Kun puhumme ajatellun vastapuolen propagandasta, lähemme siitä, että sen viestintä on aina valheellista ja pahantahtoista, oman näkemyksemme kumoamiseen tähtäävää toimintaa. Ääneen lausumaton tausta-ajatus on, että vastapuoli syyllistyy propagandan levittämiseen, itse harrastetaan jotenkin reilumpaa viestintä. Tässä suhteessa arkipuhe ei välttämättä tee selvää eroa yksilöiden ja yhteisöjen, erityisesti valtiovallan välillä, vaikka lienee ilmeistä, että yksilön harrastamalla propagandalla on ratkaisevasti vähäisempi vaikutus kuin valtiollisella tai valtauskonnon taustalla olevan organisaation viestinnällä.

Vaikuttaa siltä, että propagandaa käytetään vaikuttamisen välineenä joko rutiininomaisesti tai vastasitten, kun totuudellinen viestintä ei tuota toivottua vaikutusta. Todennäköisesti oletamme, ettei ”demokraattinen valtio” harrasta propagandaa ainakaan omaa kansaansa kohtaan, vaikka samaan aikaan saatamme olettaa, että esimerkiksi poliittiset puolueet ja eri alojen etujärjestöt hoitavat viestintäänsä aina propagandan avulla. Kun poliitikko puhuu kauniisti ilmastonmuutoksen ja luontokadon estämisen puolesta, mutta kieltäytyy kaikista konkreettisista toimista, toteamme rutiininomaisesti hänen valehtelevan propagandistisista syistä. Valtion virkamiehen ei sen sijaan oleteta koskaan levittävän propagandaa, ei myöskään jotain ”instituuttia” edustavan tutkijan titteliä käyttävän.

* * *

Ihminen ei ole tyhmä, mutta taitavan propagandan edessä hän on aika aseeton. Taitavin propaganda ei edes etäisesti muistuta mielikuvaamme propagandasta. Ajattoman kaskun mukaan venäläinen ja yhdysvaltalainen joutuivat lentokoneessa vierustovereiksi. Venäläinen kertoo olevansa Kremlin propagandaosaston työntekijä ja olevansa matkalla tutkimaan alan edistyneintä propagandaa Yhdysvaltoihin. Vierustoveri ihmettelee, mitä ihmeen propagandaa? Olemmekin siirtyneet räikeästä karikatyyripropagandasta vaikuttamiseen, jota ei tunnusteta ja jota ei myönnetä, vaikka kuinka osoittaisi

tuon propagandan muodot, menetelmät ja logiikan. Teoreettisesti ajatellen onnistunein propaganda onkin sellaista, jota juuri kukaan ei tunnista propagandaksi. Tässä suhteessa ei ole merkityksellistä, kuinka suuria valheita meidät saadaan pitämään täytenä tosiasiana. Merkityksellistä on se, että kansalaisten suuri enemmistö ei usko elävänsä propagandistisen vaikuttamisen ja viestinnän alaisena.

Eikö demokraattinen, avoin yhteiskunta ja vapaa, riippumaton media takaa, että propaganda voi onnistua vain hetkellisesti ja vain rajoitetusti? Tällaisen mielikuvan hienostunein propaganda todellakin synnyttää eikä pelkästään synnytä, vaan myös pitää pystyssä koko ajan muuttuvissa olosuhteissa. Suomalaisilla on luultavasti sellainen käsitys, että meillä on maailman vähäisin korruptio, olematon määrä julkista propagandaa ja fiksun kansan lisäksi myös vastuuntuntoinen media, joka omistajien tahdosta piittaamatta tavoittelee aina perimmäistä totuutta. Tällaiseen mielikuvaan propagandistinen viestintä myös pyrkii, koska vaikutus on tehokkaimmillaan, kun vaikuttamisen kohteet kieltäytyvät ottamasta vastaan informaatiota, joka on vähänkin ristiriidassa kollektiivisen mielikuvan ja illusorisen itsekuvan kanssa. Vastaavasti propaganda on epäonnistunutta, kun sitä kutsutaan propagandaksi ilman merkittävää kieltävää reaktiota.

Ei ole perustetta uskotella, että moderni ammattilaisten tuottama propaganda näyttää selkeästi propagandalta. Voimme naureskella poliitikkojen vaalipuheille tai mainostajien härskille liioittelulle ja valheellisille mielikuville. Naureskeluun ei ehkä ole kuitenkaan syytä, sillä kaikkein taitavin propaganda saa meidät keskittymään vaarattomille asioille naureskeluun sen sijaan että pyrkisimme erittelemään propagandistisen vaikuttamisen koko kuvan ja tunnistamaan sen keinot ja muodot. Vaikka hekottelemme mainosten väitteille naisen ihon luonnollisen ikääntymisen ihmeenomaisesta torjumisesta, suurten kosmetiikka-alan yritysten vuotuinen liikevaihto on jättimäisen suurta (L’Oreal vuonna 2014 yli 20 miljardia euroa, Procter & Gamble yli 75 miljardia). Sähköautoja myydään ja ostetaan ”vihreinä ekotekoina”, vaikka sähköauto on ekoteko pelkästään verrattuna fossiilisia polttoaineista käytäviin autoihin. Peilistä katsoo propagandistiseen vaikuttamiseen täydellisesti mukautunut kansalainen.

* * *

Propagandaa on aina harrastettu, mutta koskaan sen vaikutus ei ole ollut yhtä globaali ja kaikki maailman ihmiset tavoitettava kuin internetin aikana. Ennen internetin aikaa propagandistista viestintää suunnittelevan suurin haaste oli saada ihmiset vaikutukselle alttiiksi eli lukemaan, kuuntelemaan ja katsomaan propagandaa niin, ettei välitön hylkimisreaktio katkaise vaikuttamista heti alkuunsa. Internet ja ennen muuta ihmisen taskussa mukana kulkeva puhelin on ollut propagandisteille uskomaton onnenpotku: ihmiset pitävät vapaaehtoisesti mukanaan teknistä välinettä, jonka kautta voidaan tuottaa katkeamatonta propagandan sadetta ajasta, paikasta ja rahasta piittaamatta. Ihmiset eivät pelkästään ole mukautuvia, vaan he tekevät merkittävän osan propagandan levittämisestä ihan itse. On varmasti ollut hienoa päästä propagandistiksi juuri meidän aikanamme.

Epäilijä voi kysyä, eikö internet toisaalta tarjoa myös vastapropagandalle täsmälleen yhtä suuria etuja, jolloin lopputuloksena kukaan ei voi hyötyä yksipuolisesti? Teoriassa näin voisi olla, mutta ei käytännössä, koska internetin tai somen tasa-arvoisuus on valhetta ja harhaa. Suurin osa internetin viestinnästä on yksityisomistuksessa olevien ”alustojen” hallussa. Vaikka vasta **Elon Muskin** Twitterin osto on osoittanut miljoonille sen mielivallan, johon yksityinen omistaja voi riehaantua, on yleisesti tiedossa esimerkiksi **Mark Zuckerbergin** Facebookin harrastaneen jo pitkään omistajan mieltymyksistä kumpuavaa sensuuria, joka estää esimerkiksi tehokkaan Israelin apartheid-hallinnon kritiikin levittämisen. Myöskään valtiolliset viestintäkanavat eivät tietenkään tarjoa tasapuolista mahdollisuutta erilaisten näkemysten esittämiselle. Kun valtio on sitoutunut tiettyyn ulkopoliitik-

kaan, sen kriittiseen arviointiin ei tarjota minkäänlaista kaistanleveyttä. Mitäs valitatte, joka neljäs tai kuudes vuosi on vaalit.

Kun olen fiksuillekin ihmisille sanonut, että **kaikki** esimerkiksi Ukrainan sotaan liittyvä informaatio on jonkin osapuolen propagandaa, saa nopeasti ”Putinin kätyri” -katseita. On vaikea myöntää, että meidät on kesytetty ja huijattu lukemaan valtamedian uutisia jotenkin neutraaleina tosiasioina, vaikka esimerkiksi Ukrainassa kuolleiden määrästä on olemassa vain hyvin karkeita, toisistaan jyrkästi eroavia arvioita ja Ukraina on järjestelmällisesti kieltäytynyt antamasta mitään sellaisia tietoja. Yhtä vaikeaa on myöntää, että kun samaiseen sotaan liittyviä asioita kommentomaan valitaan **aina** vain valtiojohdon myötäilemää viestiä tukevia ”asiantuntijoita”, kysymys ei ole sattumasta vaan propagandakoneiston normaalista toiminnasta, jonka olennainen osa on kritiikin hiljentäminen. Läntisen median täydellinen vaikeneminen NordStream 2:n räjäyttämisestä on sekin harkittua propagandaa, emme vaan osaa enää ihmetellä valikoitua tiedonvälitystä. Sekin on selkeä todiste toimivasta propagandasta. Sieltä peilistä katsoo edelleen onnistuneen propagandan uhri.

Muokatun kuvan tekijä ei ole tiedossa.

Lauantai 18. maaliskuuta 2023

Mieli sekaisin

Käsitteillä ”psykedelia” ja ”psykedeelinen” ei ole yksiselitteisiä määritelmiä, vaan niitä käytetään tarkoitushakuisesti. Itse käytän niitä vain puhuessani eräistä 1960-luvun lopun musiikillisista ilmiöistä ja niihin usein liittyneistä visuaalisista keksinnöistä, joilla molemmilla avarrettiin taiteellista ilmaisua. Kun jyvaskyläläinen **Kari Saaristo** kirjoitti kirjan *Mielen aika : Psykedeelisen kulttuurin historia ja visio* (Basam Books 2022), hän käytti taiteilijanimeä ”Kari Kosmos” ja käsitteli pääosin ihmisen psyykeen vaikuttavien kemiallisten aineiden ympärillä ja myös voimalla pyörineitä, pääosin yhdysvaltalaisia kultteja. Sanon suoraan, etten ole henkilökohtaisesti tästä osakulttuurista kiinnostunut. Minulle Kari Kosmoksen vyöryttämä kulttuurihistoria voisi yhtä hyvin olla puhdasta fiktiota, josta en löydä tolkun hiventäkään. Mutta koska näillä asioilla on jonkin verran yleistä kiinnostusta ja koska *Mielen ajan* ytimessä olevilla kemiallisilla yhdisteillä voi olla tulevaisuudessa merkitystä sekä mielen että ruumiin terveyden edistämisessä, päätin kahlata tämän melkein 500-sivuisen järkäleen läpi.

Kirjan julkaisuhistoria on niin erikoinen, että se on syytä tässä lyhyesti kuvata. *Mielen aika* on kirjoitettu kirjaimellisesti kuoleman kolkuttaessa ovelle parantumattoman sairauden muodossa. Kari Saaristolle tuli niin kiire, että hän julkaisi kirjansa ensimmäinen laitoksen omakustanteena – mutta sekä taitollisesti että tekstillisesti niin keskeneräisenä, että painos vedettiin pois. Olin itse asiassa tehnyt kirjasta hankintaehdotuksen kirjastoon heti, kun olin huomannut Kari Saariston kuolinuutisen, jossa kirja mainittiin. Kirjasto ei sitä versiota ehtinyt hankkia, mutta yllätyksekseni tuli tarjolle tämä uusi laitos, jonka jälkisanoissa Kari Saariston elämäntoveri **Helena Saaristo** kertoo näin: ”Tässä Basam Booksin julkaisemassa kirjassa aiemman version virheet on korjattu. Tekstin luettavuus on merkittävästi parantunut, ja teoksen sisältö pääsee paremmin esille. Myös Kosmoksen alun perin kirjaan tarkoittamat kuvat ovat nyt mukana.” (s. 477)

Varmaan on, kuten Helena Saaristo kertoo, mutta rehellisyyden nimissä on todettava, että kyllä kirjaa olisi postuumisti voitu toimittaa vielä vähän enemmän. Kari Kosmos kirjoittaa asiantuntevasti, mutta myös melko huolettomasti ja taakse katsomatta. Postuumin julkaisun yhteydessä on varmaan korjattu paljon, mutta ei kaikkea. Omaan silmääni kävivät mm. ilmaisut ”cinemaattinen” (po. sine-maattinen), ”biljoona”, jota Kosmos käyttää selvästi yhdysvaltalaisittain eli miljardia tarkoittaen, ”tajuste” (on käytössä, mutta ei yleinen eikä Kosmoskaan sitä täsmennä), ”defaultti” (eli oletusarvo) ja ”Appe Vanas” (po. Appe Vanajas). Pikkujuttuja sinänsä, mutta kun Kosmos ei muutenkaan pyri terminologiseen johdonmukaisuuteen (hamppu, kannabis ja hasis ovat kirjassa sekaisin käytettyjä synonyymejä, vaikka jokaisella on oma semanttinen merkityksensä), psykedelian lukemattomiin kulttuurisiin vivahteisiin huonommin perehtynyt lukija on kyllä välillä aika ulalla.

* * *

Mielen aika on joka tapauksessa varsin kattavalta vaikuttava katsaus lähinnä yhdysvaltalaisen psykedeliakulttuurin ilmiöihin, keskeisiin henkilöihämiin ja tunnetuimpiin ”tajuntaa laajentaviin” kemiallisiin yhdisteisiin. Oma penseyteni alaa kohtaan on subjektiivinen tulkinta, kuten on myös Kosmoksen asiallisuuteen pyrkivä, mutta pohjimmaisen hengenheimolaisuuden vivahteen sisältävä näkemys. Minusta kirjassa esitellyt alan miehet ja naiset ovat järjestään lähinnä eri tavoin kahjoja ja useimmiten pseudosyvällisyyksiä latelevia hedonisteja. Kosmos jättää varsinaiset arviot pääosin tekemättä, mutta tekstistä huokuu ainakin jonkinasteinen arvostus, vaikka ei aina täysi yhteisymmär-

rys. Epäselväksi ei kuitenkaan jää, että *Mielen aika* on psykedeelisestä kulttuurista innostuneen ja siihen myönteisesti suhtautuvan kronikoitsijan kirja. Kaltaiseni penseän tarkkailijan kannalta on suuri helpotus, että Kosmos pitää koko ajan jonkinlaista etäisyyttä myös niihin ilmiöihin, joita selvästi arvostaa. En rupea kirjan sisältöä tämän tarkemmin erittelemään, jätän lukijan oman arvion varaan, tuottaako kirja mielekästä tai peräti hyödyllistä informaatiota käsittelemistään aiheista, joista suurin osa ei jaksanut omaa mielenkiintoani pitää yllä.

Haluan kuitenkin kehua kirjan Suomea koskevaa osuutta, joka kertoo tšekäläisten toimijoiden psykedeelisten päihteiden käytöstä valaisevasti ja avoimesti henkilöiden ja heidän nauttimiansa aineitten nimiä salaamatta. Tämä jakso jää suppeaksi, koska loppujen lopuksi piiri oli kukkeimmillaankin varsin pieni, eikä meille syntynyt tulkintani mukaan ainuttakaan kultiksi nimitettävissä olevaa psykedeliakulttuurin ilmiötä. Rivien välistä voinee myös lukea, etteivät suomalaiset ole koskaan ottaneet kirjainyhdistelmillä tunnettuja aineita kuten LSD, MDA, DMT jne. yhtä vakavasti kuin valtavien yhteiskunnallisten ongelmien ja paineitten alaiset Yhdysvaltain asukkaat. Myös psykedeelistä musiikkia koskeva osio on pääosin antoisa ja asiallinen, joskaan ei järin syvälle menevä. En tosin itse innostu väitteestä, että **Claude Debussyn** orkesteriteos *La Mer* sisältäisi jotain kosmisia viestejä, mutta siitä Kari Kosmos saa pisteet, että hän jättää **Frank Zappan** pois listalta, joka luettelee varhaisia psykedeelisen rockin toimijoita. Zappahan suhtautui happopäihin hyvin torjuvasti ja lähinnä pilkkasi niin hippejä kuin rockin muoti-ilmiöitä muutenkin.

Kirjan liitteeksi kasattu ”ajatuskartta” kirjan keskeisistä teemoista ei mielestäni ainakaan selvennä yhtään mitään, kuten Helena Saaristo toivoo. Tämä aukeamalle taitettu fläppitaulu kertoo kuitenkin karusti siitä, miten hurjiin älyttömyyksiin vahvojen huumeiden käyttäjät ajautuvat (en tosin ole varma siitä, kumpi on syy, kumpi seuraus). Seuraavien sitaattien tarkoitus ei ole pilkata, vaan kuvata maailmaa, johon *Mielen ajan* toimijat suhtautuvat tosissaan: ”korkeampien värähtelyjen todellisuustaso”, ”sykkivä, värähtelevä, tosi”, ”ulkoavaruuden entiteetit”, ”myyttisten toteemien hajoaminen, muuttuminen”, ”ihmisen sisäisten energioiden kartta, energian pyörittäminen”, ”non-dual”, ”visionaari tajunta” ja niin edespäin. Kirjan toimijat ovat taipuvaisia uskomaan jumaliin (laajasti ymmärtäen), ufoihin, salattuun viisauteen, ns. luonnonkansojen viisauteen ja luonnossa syntyneiden kemiallisten yhdisteiden tarkoitukselliseen olemassaoloon. Vastaavasti kirjan toimijat suhtautuvat (luonnon)tieteisiin joko nihkeästi tai vihamielisesti. On ihmisiä, joiden mielestä tämä on hieno juttu. Minun mielestäni tämä on lähinnä surullinen tarina.

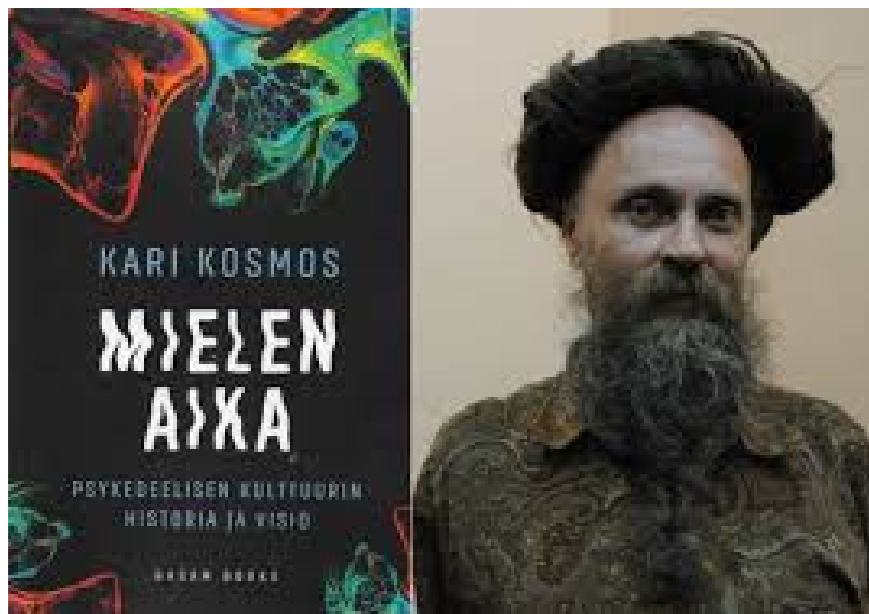
* * *

Vaikka suhtaudun henkilökohtaisesti psykedeelisten kemikaalien nauttimiseen missä tahansa tarkoituksessa päätäni puistellen, pidän mielekkäänä, ettei ihmisen tajuntaa vahvasti myllääviin aineisiin suhtauduta moralisoiden, vaan rationaalisesti niiden mahdolliset vaarattomat hyödyt tutkien ja hyödyntäen. En itse ikinä söisi psilositybiiniä silkasta uteliaisuudesta, mutta jos sen osoitetaan olevan käyttökelpoinen mielenterveyttä tukeva aine, sitä täytyy voida vapaasti tutkia. Sama koskee esimerkiksi lääkekannabista, johon Suomen viranomaiset suhtautuvat lähinnä hysteerisesti. Kun joku vuosi sitten kysyin viattomasti lääkäriltäni, olisiko mahdollista kokeilla, vaimentaisiko lääkekannabis jalkojani vaivaavia neuropaattisia kipuja, hän katsoi minuun ehkä hiukan säälien ja totesi, että Suomessa laillinen resepti on kirjoitettu muutamalle terminaalivaiheessa olevalle syöpäpotilaalle eli unohda koko juttu.

Vaikka unohdettaisiin psykonauttien hourupäisyydet psykedeelien avaamista yhteyksistä maailman-kaikkeuden kaikkiin osiin, on kiistatonta, että Maan evoluution tuottama elonkirjo tarjoaa valtavan määrän erilaisia kemiallisia yhdisteitä, joista ihmisen tiede tuntee luultavasti vasta pienen murto-osan. Minusta on kiehtova ajatus, että kaotistien happotrippien sijasta ryhdyttäisiin selvittämään,

millä kaikilla tavoilla eri yhdisteet vaikuttavat aivoihin ja mitkä yhdisteet ja käyttötavat voisivat tarjota terveydellistä apua ihmiselle. Avulla en tarkoita eskapistista pään sekoittamista millä tahansa, vaan tarkkaan kohdistettua kemiallista vaikuttamista, jossa vain hyödynnetään eliöiden kehityksessä syntyneitä yhdisteitä. Tällainen tutkimus edellyttää riittävien resurssien lisäksi sellaista juridista ja kulttuurista ilmapiiriä, jossa huumaaviakin aineita voidaan tutkia tieteellisesti ilman konservatiivien hälytyshuutoja ja poliisin järjestämiä koeviljelmien ratsioita.

Tarvitsemme epäilemättä uutta suhtautumista kemialliseen aivoihin vaikuttamiseen. Mikään ei luonnonvoimaisesti pakota suhtautumaan psykedeelisiin mustavalkoisen tylästi. Jos niin tehdään, se on poliittinen valinta, josta pitää joutua vastuuseen. Suomen pelkurimaisten kansanedustajien selänkäntö kannabiksen käytön dekriminisoinnille ei ole huono juttu vain niille, jotka haluavat tuprutella kannabista mielihyvää tavoitellen, vaan myös kaikille niille, jotka voisivat saada siitä helpotusta kipuihin, joihin mikään muu ei tunnu tehoavan. Mikään kemiallinen yhdiste ei ole ”paha” tai ”hyvä”, niillä on vain erilaisia vaikutuksia eliöiden hermostoon. Jos emme tutki niitä avoimin silmin ja mielin, suljemme uuden tiedon mahdollisuuden ihan itse ja omaksi tappioksemme. Moralismi ei ole koskaan hyödyllinen asenne, psykedeelien kohdalla moraalinen paniikki saattaa merkitä koko ihmiskunnan kannalta tärkeiden keksintöjen toteutumattomuutta. Tajuntaa ei tarvitse ”laajentaa” kemiallisesti sen tajuamiseksi, että vain (tieteellinen) tieto vapauttaa ihmisen lajina ja yksilöinä.

Maanantai 13. maaliskuuta 2023

Peruuttamattoman lumo ja kauhistus

Olen ns. kontrollifriikki. Olen myös ylivarovainen, suhtaudun fyysiseen turvallisuuteen liioitellen ja kärsin voimakkaasta korkean ja ahtaan paikan kammosta. Moni asia on pahentunut iän myötä, lapsena kyllä kiipeilin puihin ja tunkeuduin ahtaisiin luoliin vielä nuorena aikuisenakin. Mutta en enää pitkään aikaan. Olen klassinen arkajalka pelkuri, jolle ns. ekstreme-harrastukset eivät ole pelkästään vieras, vaan tyystin torjuttu asia. Jos jossain kuvavirrassa eteeni tulee kuva tai videonpätkä tyypeistä temppuilemassa jonkun radiomaston huipulla tai 600-metrisen pystysuoran pudotuksen reunalla, en jää ahdistumaan, vaan siirryn pois refleksin nopeudella. Katsoisin mielelläni näkymiä maanalaisista luolista, mutta en voi katsoa niitä osia, joissa sukeltaja työntyy vaivalloisesti läpi 30 cm levyisestä aukosta, jonka toisella puolella olevasta maailmasta ei ole mitään tietoa. Ajatus tukehtumiskuolemasta on kauhistuttava, vaikka kuolema sinänsä ei pelota.

Olen tietoinen siitä, että kaikki ihmiset eivät ole kaltaisiani, vaikka myös kohtalontovereita on. Myönnän avoimesti, etten enää muista, millaista on olla niin, ettei mahanpohjasta vihlaise pelkkä ajatus riskipitoisesta toiminnosta, josta rationaalisesti tarkastellen kaikki selviävät vaurioitta. Esi-merkiksi Lintsillä minusta ei ole paljon iloa reippaille lapsille, koska ainoat laitteet, joihin uskallan pujahtaa mukaan, ovat Toukkajuna ja maksuton näköalakiekko, joka nousee kyllä kauhistuttavan korkealle, mutta jossa voi nojautua kohden kiekon keskipistettä ja pitää kaiteesta kiinni. Itse asiassa muistan hetken, jolloin ahtaan paikan kammoni ryöpsähti esiin. Olimme lasten kanssa menossa katsomaan Saint-Michelin kumpuhautaa (*tumulus*) Bretagnen Carnacissa heinäkuussa 1990. Kun ovi iskettiin perässämme kiinni ja kirkas auringonpaiste muuttui hautakammion pimeydeksi, jouduin paniikkiin. Lapset rynnistivät uteliaina käytäville, mutta isäpappa huohotti eteisessä ja psyykkasi itsensä uskomaan, että paikka on täysin vaaraton. Luultavasti vain lasten läsnäolo sai minut onnistumaan. Vähitellen silmätkin uskoivat, että siellä haudassa ihan pimeää ollutkaan ja toisessa päässä sokkeloa oli kuin olikin lukitsematon ovi vapauteen.

Korkean paikan kammoni on tullut todistetuksi kymmeniä kertoja mitä pienimpien ja sievimpien näkötornienv alatasanteella. Saan itseni pakotettua Viikin lintutorniin, koska reitti on aika suljettu, eikä alaspäin näe. Mutta jos on pelkät ritilät ja pudotus näkyy joka puolella, reiteni muuttuvat nopeasti käyttökelvottomaksi hyytelöksi, eikä mikään mahti saa minua ylemmäs. Paniikkini ulottuu myös niihin muihin ihmisiin, joiden näen olevan pudotuksen partaalla. Eikä kyse tarvitse olla omista tai tutuista lapsista, ihan kuka tahansa kelpaa. Siksi en voi katsoa äärimmäisiä harrastushurjasteluja, koska minua vihloo sietämättömästi. Olen paljon pohtinut syytä tai syitä siihen, miksi suhtaudun niin vahvasti tällaisiin sinänsä tavallisiin pelonaiheisiin. En ole maailman ainoa korkean ja ahtaan paikan kammainen, meitä on paljon. Mutta miksi en pelkää hämähäkkejä tai käärmeitä (varon toki myrkyllisiksi tietämiäni), avoimia paikkoja tai jotain muuta fobioiden suuresta perheestä? Miksi en pelkää avoimia paikkoja, mutta istun teatterissa mieluiten rivin siinä päässä, josta on helppoin päästä pois esimerkiksi tulipalon sattuessa?

* * *

Luulen lopultakin löytäneeni selityksen fobioitteni ytimeen. Kyse ei ole pelkästään sinänsä luonnollisesta vakavan loukkaantumisen tai kuoleamisen mahdollisuudesta, jotka molemmat sisältyvät korkeisiin ja ahtaisiin paikkoihin (en ahdistu asioista, jotka eivät oikeasti ole vaarallisia ihmisen terveydelle ja hengelle). Ainakaan omalla kohdallani ei ole kysymys vahingon todennäköisyydestäkään;

minulle on yhdentekevää, onko satoja metriä syvän kanjonin yli rakennettu silta täysin turvallinen, täysin turvallinen tuulettomassa säässä vai turvallinen, kun noudatetaan annettuja ohjeita. Mikään rationaalinen turvallisuuden peruste ei toimi, koska pohjimmiltaan en laskelmoi turvallisuuden todennäköisyydellä. Minulle on turha vakuutella, että jokin on ”täysin turvallista”, kun pystyn itse toteamaan, että ilmaisu on katteeton ja tarkoittaa todellisuudessa turvallisuutta hyvin täsmällisin ehdoin ja oletuksin, joitten ulkopuolella turvallisuutta ei enää kukaan takaa. Mikään tekninen rakenne ei ole sataprosenttisen kestävä. Yllättävällä sattumuksella on rajattomasti vaihtoehtoja.

Pystyn palauttamaan mieleeni hetken, jolloin tajusin, mitä itse asiassa pelkäsin, vaikka en tuolloin vielä osannut yhdistää ajatusta myöhemmin voimistuneisiin fobioihin. Puhutaan jostain 1990-luvun lopusta, jolloin pelasin jonkin aikaa ensimmäisiä 3D-toimintapelejä. Ne viehättivät uteliaisuuttani, jota kaksiulotteiset tasohyppelyt ja vastaavat eivät ole koskaan kutkuttaneet. Ensimmäinen *Doom* oli vaikuttava, koska vaikka sen grafiikka oli nykypäivän näkökulmasta naurattavaa tai säälittävää, sen ja mielikuvituksen avulla oli kuitenkin mahdollisuus eläytyä tilanteisiin aivan uudella tavalla. Tätäkin tärkeämpää oli pelissä kuoleamisen ja henkiin heräämisen kokemus. En enää muista, mikä noista ensimmäisen aallon peleistä oli kyseessä, ehkä *Doom II*, mutta siinä piti liikkua ison alueen läpi hyvin kapeita väyliä pitkiin, käytännössä eräänlaisten kuilujen ohuita reunamia pitkin. Tila oli pimeä, väylän erotti juuri ja juuri. Jos astui vähänkin sivuun, putosi kuiluun ja kuoli.

Olin pitkään jännityksestä aivan sairaana ja odotin kauhulla sitä putoamista, joita tapahtui varmaan kymmenen ennen onnistumista. Eläydyin tilanteeseen ikään kuin se olisi ollut todellisuutta. Riittävän monen ylösnousemuksen jälkeen tajuntaani hiipi kuitenkin kumouksellinen ajatus: kauhuun ei ole syytä, koska tämä on peli, jossa ei oikeasti tapahdu peruuttamattomia vahinkoja. Tämän oivaluksen jälkeen pystyin pelaamaan jatkossa vastaavissa tilanteissa pelkästään ihokarvat pystyssä, mutta en maha kouristellen ja iho hikoillen. Myöhemmin olen tajunnut, että en pelkää vahinkoja siinänsä. Pelkään peruuttamattomia vahinkoja. Olen leikannut kymmeniä kertoja puukolla sormiani, saanut polviini verinaarmuja ja vastaavia, kaikille tuttuja pikkuvahinkoja. En ole ollut niistä huolissani, vaikka en ole niitä halunnutkaan. Olennaista on ollut, että tällaiset haavat ja naarmut paranevat, niistä toipuu, niistä ei seuraa peruuttamatonta vahinkoa.

* * *

Fobiani pohjautuvat siis peruuttamattoman vahingon pelkoon. En usko olevani ainoa, joka kärsii vähemmän elokuvassa syntyvästä ampumahaavasta olkapäässä kuin yakuzan tai mafioson katkaisuudesta sormesta. Edellinen paranee, jälkimmäinen ei. Kun sormi on katkaistu, sitä ei enää ole. Kun ihmisen silmä sokeutuu jonkun typerän kiven tai huolimattomasti käsitellyn terävän esineen takia, sitä silmää ei saa takaisin. Jos ihminen lipsahtaa yli Norjan *Preikestolenin* näköalapaikan jyrkänteen reunan, hän kuolee 604 metrin pudotuksen jälkeen peruuttamattomasti ja varmasti. Jos maanalaisissa veden täyttämässä luolissa sukeltava jää kiinni ahtaaseen väylään, eikä häntä saada ajoissa pelastetuksi, kuolema on varma, peruuttamaton. Vahingon ja vahingon välillä on siis laadullinen ero. Yksi on harmillinen, mutta korjaantuva. Toinen on lopullinen, peruuttamaton.

Vaikka en haluaisi, joudun silti myöntämään, että minua syvästi kauhistuttava peruuttamaton vahinko on monelle muulle vastustamattoman kiihottava mahdollisuus haastaa itsensä ja tavoitella mielihyvän ryöppyä, jollaisesta minulla pelkurilla ei ole mitään käsitystä eikä tule koskaan olemaankaan (paitsi siinä toivottavasti ei-toteutuvassa tilanteessa, jossa joudun tahtomattani peruuttamattoman onnettomuuden uhriksi, mutta sitten jotenkin selviän hengissä ja ilman peruuttamattomia vahinkoja). Olen varma, että jokaisella ison riskin ottajalla on uteliaisuuden ja näyttämisen halun lisäksi kysymys sen mielihyvän tavoittelusta, jota selviäminen hengenvaarallisesta teosta tuottaa. En tiedä, mitä kaikkia hyvän olon aineita elimistö vereen pumppaa, kun aivot toteavat

adrenaliiniryöpyn jälkeen uhkapelin onnistuneen ja persoonan olevan täysin elossa, kenties jopa juhlistuna sankarina. Mutta noita kemiallisia stimulantteja moni janoaa ja on valmis ottamaan suuriakin riskejä niitä saadakseen.

Tiedän, että fobiat rajoittavat elämääni. Minulta jäävät näkötornit, luolat ja kaupunkien epämääräiset alueet kokematta. Harmittelen itsekin sitä, että vaikka pystyn lentokoneessa psyykkaamaan läpinäkymättömän lattian ansiosta itseni näennäisen rauhalliseksi, koen jokaisen matkustuksen jossain määrin epämukavana. Lentokone voi pudota, laiva voi upota, juna voi suistua raiteilta jne. Jopa henkilöautoon istuminen on minulle hiukan ahdistavaa sekä siksi, että olen ylipäättäen ahdettuna pienen metallipurkkiin että siksi, että tuo metallipurkki kiittää kohta tappavan kovalla vauhdilla tuhansien muiden metallipurkkien keskellä ja peruuttamattomat vahingot estää vain niinkin epämääräinen asia kuin ajajien havainnointi- ja reagointinopeus. Mutta minkäs teet, ihminen ei ole tässäkään mielessä vapaa. En lupaa muuttua, kuolen varmasti yhtä paljon peruuttamatonta vahinkoa pelkäävänä kuin elänkin. Hetkinen, huomauttaa tarkka lukija, enkö juuri aiemmin todennut, etten pelkää kuolemaa vaan kuolemissen tapaa? Juuri näin. Kuolema itsessään on tervetullut, mutta jos valita saan, mieluummin ei kiitos elävältä haudattuna tai 300-metrinen televisiomaston huipulle jätettynä.

Kävin läpi joukon ahdistavia kuvia vain todetakseni, etten ainakaan niitä halua tämän tekstin yhteyteen. Lopulta löysin tämän näennäisklaustrofobisen, mutta todellisuudessa seesteisen rauhallisen kuvan. Se on otettu elokuussa 2022 Gotlannissa Holmhällarin suojelualueella. © Heikki Poroila

Torstai 9. maaliskuuta 2023

USA:n vakoilupropagandaa

En yritä kaunistella asiaa. Brittiläinen BBC:n toimittaja **Gordon Corera** on kirjoittanut yksisilmäisen vakoilukirjan, jonka Atena on arvioinut mielekkääksi käännättää suomeksi (**Mari Janatuinen**) ja julkaista nimellä *Vakoojajahti : Putinin salaiset agentit ja heidän jäljittäjensä* (Atena 2022). Alkuteos on vuodelta 2020 eli kirjan tapahtumat eivät yllä tälle vuosikymmenelle saati Ukrainan sotaan, josta Coreralla olisi saattanut olla jotain kerrottavaa, tai sitten ei. Kirjan varsinaisena aiheena ovat ns. uinuvat agentit eli väärän henkilöllisyyden turvin kohdemaahan soluttautuneet vakoojat. Aiheesta ei olisi saanut kovinkaan hyvin mielenkiintoa yllä pitävää populaarikirjaa, joten Corera käyttää paljon tilaa Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton/Venäjän keskinäisen vakoilun vaiheiden esittelyyn. Tätä muuta on niin paljon, että lukija unohtaa helposti, minkä piti olla se pääasia.

Corera on vuonna 1974 syntynyt kirjailija ja toimittaja, ei tutkija. Kirja on täynnä viitteellisiä ja viitteettömiä väitteitä, joiden uskominen tai epäily on täysin lukijan vastuulla. Näin on erityisesti siksi, että useimmat lähdeviitteetkin ovat täysin epäluotettavia eli asianosaisia eli yhdysvaltalaisia tiedustelualan lähteitä. Joku lukija voi tietysti olla niin vahvassa uskossa, että uskoo ”oman puolen” vakoilijoiden väittämät silmiä räpäyttämättä. Itse kannustan lukijaa epäilemään jokseenkin kaikkea kirjassa esitettyä. Ei siksi, ettei kuvattuja asioita ja ilmiöitä olisi ollut tai tapahtunut, vaan koska kaikkea katsotaan ja arvioidaan yksipuolisesti Yhdysvaltain tiedusteluviranomaisten näkökulmasta. Arkikielessä tällaista kutsutaan joko naiiviksi propagandaksi tai vaihtoehtoisesti härskisti muokatuksi todellisuudeksi.

Vaikka kirja on hyvin asenteellinen ja lähtee ääneen lausumattomasta oletuksesta, että Yhdysvallat ja Iso-Britannia ovat hyviä, venäläiset pahoja, Corera antaa välillä myös tunnustusta venäläisten tiedustelutaidoille ja onnistuneille operaatioille. Hän voi tehdä näin, koska pääkertomus on FBI:n ja CIA:n riemuvoitto, mikä tietenkin on kirjan pääviesti. Sivujuonteena on **Vladimir Putinin** ponteva demonisointi, joka menee monin paikoin avoimen parjaamisen puolelle. Ei siinä mitään, mutta tämä on kirjan ja sen tapahtumien näkökulmasta täysin epäolennaista ja mukana selvästi vain siksi, että kirjaa voidaan myydä vannoutuneille anti-putinisteille (Corera tai kustantaja on ottanut tämän huomioon kirjan alanimekettä myöten). Todellisuudessa kirjassa ei kyetä mitenkään osoittamaan, että Putinilla olisi ollut oikeastaan minkään kuvattun tapahtuman suhteen jotain erityistä roolia.

* * *

Propaganda on harvoin riemukasta luettavaa. Sitä se ei ole myöskään Coreran tapauksessa. Kirja on pitkäväteinen, keinotekoisesti pitkitetty (ehkä siinä toivossa, että jokin suoratoistopalvelu tekee siitä kahdeksanosaisen sarjan) ja tyyllillisesti tasapaksu. Vaikka kuulun potentiaalisesti uteliaiden lukijoiden joukkoon, jouduin tuon tuostakin harppomaan nopeasti, koska Corera ei kerta kaikkiaan ole osannut tai halunnut tiivistää draaman kannalta joutavanpäiväistä silppua pois. Toki ”illegaalina” (kirjassa käytetty termi uinuvista vakoilijoista) toiminen on teoriassa sosiologisesti ja psykologisesti kiinnostavaa, mutta tässä tapauksessa selostuksen ovat aika tylsiä. Hiukan eloa tekstiin tulee vain, kun Corera pääsee esittämään analyysejään hyvistä ja vähemmän hyvistä venäläisistä vakoilijoista. Kirjan luettavuutta parantaa se, ettei itse vakoilijoita ole Putinin tavoin demonisoitu, vaan heidätkin nähdään lähes ihmisen kaltaisina olentoina. Väärän valtion tukijoina, mutta silti ihmisinä.

Lukijan on mahdoton tietää, kuinka vahvasti Corera itse luottaa välittämäänsä informaatioon asioitten kulusta. Tässä yhteydessä onkin pakko kysyä, millä perusteella mikään vakoilukirja, joka ei suhtaudu ankaran kriittisesti kaikkiin toimijaosapuoliin voi edes teoriassa väittää välittävänsä tosiasioita eikä propagandaa. Hyvä esimerkki on **Sergei Skripalin** myrkytysjuttu, jota Isossa-Britanniassa käytettiin muutama tunti julkistamisen jälkeen Venäjän vastaiseen sanalliseen hyökkäykseen ja jota Corera esittelee täysin selvitettyinä ja vastuun osalta ongelmattomana esimerkkinä venäläisten tiedustelupalveluiden keskinäisen taistelun esimerkkinä (tässä tapauksessa sotilastiedustelu GRU:n epäonnistumisena). Todellisuudessa mitään avointa ja riippumatonta tutkintaa ei ole tehty tai julkistettu, vaan koko operaatio hoidettiin syytösten ja epäilyjen – ja niiden torjumisen – muodossa. Brittien konservatiivijohto pääsi näyttämöllä moralistisella asenteella ja Yhdysvallat sai taas kerran heikennettyä Venäjän mainetta. Sitä, miksi venäläiset olisivat valinneet kaikista murhakeinoista sen ainoan, joka voitaisiin suoraan yhdistää Venäjän valtioon, kukaan ei ole edes yrittänyt selittää.

Ei ole mitään väärää siinä, että vakoilukirjan kirjoittava käyttää lähteenään CIA:n johtajan kaltaisia toimijoita. Mutta jos kirjoittaja ei ymmärrä tämän puhuvan puolueellisesti, ollaan propagandan äärellä. Corera näyttää lähteneen siitä, että läntiset tiedustelumiehet kertovat aina totuuden, kun taas venäläisten puheet ovat valhetta ja propagandaa tai jotain vielä pahempaa. Kun sama asenne toistuu koko paksun kirjan ajan, lukijan on vaikea uskoa Coreran vilpittömyyteen. Jos hän toimii BBC:n turvallisuusasioiden kirjeenvaihtajana, kai siinä tehtävässä ensimmäisellä oppitunnilla on korostettu, etteivät tiedustelumiehet koskaan kerro totuutta saati koko totuutta, vaan tarinan, joka on sovitettu haastattelijan tarpeisiin. Kutsun kirjaa propagandaksi, koska en usko Coreran olevan tietämätön tyyperiys, vaan ideologisesti motivoitunut propagandisti.

* * *

Tiukasti karsimalla *Vakoojajahdistia* olisi saanut mielenkiintoisen 200-sivuisen tarinan siitä, miten Neuvostoliitto lähetti Yhdysvaltoihin kymmeniä ihmisiä väärän henkilöllisyyden avulla siltä varalta, että heistä voisi olla hyötyä käytännön tiedustelutehtävissä. Vielä mielenkiintoisemman kirjasta olisi saanut, kun rinnalle olisi kerrottu tarina niistä väärän henkilöllisyyden varassa toimineista Yhdysvaltain agenteista, joilla on ollut Venäjällä sama tehtävä. Mutta jotenkin kirjassa sattuu nyt vaan niin, että pelkästään Venäjä tekee tällaista. Olisiko voinut käydä niin, että se mukava CIA:n pomo unohti kertoa oman järjestönsä moninaisista operaatioista ulkomailla? Toisaalta on selvää, että jos Corera olisi yrittänyt löytää sellaiselle kirjalle kustantajaa Yhdysvalloista tai Isosta-Britanniasta, olisi tulos voinut olla nihkeä.

Jos unohdetaan Coreran kirjan Putin-demonisointi, kuvaukset venäläisistä uinuvista agenteista ovat varsin asiallisia, eikä esimerkiksi heidän isänmaallisuuttaan pilkata. Siksi onkin tylsää todeta, ettei tämä ymmärrys ulotu Venäjän valtion suhtautumiseen niihin entisiin venäläisiin vakoilijoihin, jotka pettivät isänmaansa ja loikkasivat vastustajan puolella. Corera ei näitä pettureita sinänsä ihaile, mutta tuntuu jotenkin moittivan sitä, että virallinen Venäjä suhtautuu esimerkiksi tiedustelu-upseeri Sergei Skripaliin vähemmän rakastavasti. Näissä tilanteissa Coreran yksisilmäisyys on huonoimmillaan, kun hän ei näytä tajuavan oman tekstinsä puolueellisuutta. Täytyyhän asioihin perehtyneen toimittajan ymmärtää, etteivät vakoilijat ole mitään esimerkkikansalaisia, vaan väkivaltakoneiston osia isänmaastaan riippumatta.

Sitä 200-sivuista tiivistelmää olisin voinut varauksin suositella maailmanpolitiikasta kiinnostuneille, tätä tupla-annosta vain pinttyneille Yhdysvaltain ihailijoille. Muille kirjan propagandistisuus aiheuttanee ainakin lievää epämukavuutta, mutta jos piittaa Coreran ilmeisestä epäkriittisyydestä ja hänen väitteidensä uskottavuuspulasta, lievää pahempaakin. Putinin inhoajille tämä kaikki varmasti maisuu, vaikka Corera maalailleekin hänen roolinsa epäuskottavan isoksi. Epäilemättä Putin on

valtakaudellaan voinut määrätä isoista asioista, mutta kyllä hänkin on joutunut delegoimaan valtaosan asioista alaisilleen, oli se sitten onnistunut ratkaisu tai ei. Mutta kirjassa käsitellyt ”illegaalit” eivät olleet vain Putinin idea, vaikka hän lienee ajatusta pitänyt edelleen lämpimänä. Vakoilijoiden maailmassa mikään ei pääty koskaan lopullisesti, paitsi tietysti vakoilijan oma elämä. Mutta uusia tulee tilalle, kun vallasta taistellaan.

Lauantai 4. maaliskuuta 2023

Takaisin eläimeksi!

Moderni luonnontiede on hyväksynyt ajatuksen, että ihminen on yksi eläinlaji monien muiden joukossa. Meillä voi olla joitakin ominaisuuksia ja kykyjä, joita juuri sellaisina ei ole muilla eläimillä. Tarkemmin tutkittuna osoittautuu ainutlaatuisuutemme yleensä vain oletukseksi, jota on vaikea todistaa, koska emme tunne muiden lajien kykyjä kuin pinnallisesti ja yhdestä yksipuolisesta näkökulmasta. Käytännössä melkein mistä tahansa eliölajista voidaan todeta, että se on eräissä suhteissa ainutlaatuinen ja ehkä muita taitavampi tai monipuolisempi. Ihmiskeskeinen vertailu ei toimi, koska se lähtee liikkeelle vääristä oletuksista. Niiden taustalla on ikaikainen kuvitelma ihmisestä luonnon kehityksen (evoluution) tai vaihtoehtoisesti jonkin jumalan luomistyön kruununa. Tämä kuvitelma ei kuitenkaan perustu objektiivisiin faktoihin, vaan sitkeään väärinkäsitykseen, ehkä myös tietoiseen valhepropagandaan.

Sami Keto on sekä ekologi että kasvatustieteilijä. Hän tarkastelee maailmaamme näkökulmasta, joka ei useimmille tule edes mieleen. Keto ei ole vastuussa otsikon huudahduksesta, mutta arvelen, että hänen filosofiansa voisi jotenkin noin tiivistää. Hänen mielestään ihminen, *Homo sapiens*, on niin riippuvainen muusta luonnosta, että ainoa tapa selvitä tähän mennessä aiheutetuista katastrofeista on luopua vaarallisista harhakuvitelmista ja palata osaksi eliökuntaa, johon kuulumme riippumatta siitä, mitä mieltä asiasta olemme. Luonto ei tarvitse meitä, mutta me tarvitsemme luontoa. Lisämaustetta yhtälölle antaa tietenkin se, että ihminen on onnistunut pääsemään asemaan, jossa se voi tuhota – ja on jo ehtinyt tuhota – valtavasti ainoan tunnetun elollisen planeetan toimintakykyä. Omasta mielestään upeasti edistynyt *Homo sapiens* on muille eliöille suunnilleen yhtä vaarallinen kuin Jukataniin iskenyt asteroidi.

Enemmän kuin sapiens : Kasvu elonkirjon jäseneksi (Into 2022) on käsittääkseni yhteenveto kaikesta siitä, mitä Sami Keto on ajatellut ja kirjoittanut viime vuosien aikana. Hän on kirjoittanut kirjan, joka on tarkoitettu meille kaikille, mutta erityisesti niille, joita harha ihmisen ylemmyydestä ja tärkeydestä riivaa pahimmin. Keto ei harrasta itseruoskintaa eikä soimaa myöskään sitä typeryyttä, joka tällä hetkellä ajaa ihmistä kohti omaa tuhoaan ja samalla koko elonkirjoa ainakin tuhon partaalle. Hän käy kärsivällisesti läpi sekä harhojemme historiaa että pelastautumisen strategioita. *Enemmän kuin sapiens* on populaaria tiedettä ja samalla viestiltään, vaikka ei tyyliältään, aito herätteleeseen pyrkivä pamfletti. Sen lukeminen vaatii keskittymistä ja hetkittäin Keto kirjoittaa niin ”akateemisesti”, että kärryillä on vaikea pysytellä. Suuret linjat eivät kuitenkaan missään vaiheessa katoa näkyvistä.

* * *

Enemmän kuin sapiens jakautuu karkeasti ottaen kahteen aihepiiriin. Ensimmäinen muodostuu todistusaineistosta, jonka avulla Sami Keto osoittaa, että ihminen on paitsi vain yksi eliölaji monien joukossa, myös vain yksi lukemattomista ainutlaatuisista lajeista. Toinen osio koostuu ehdotuksista, joita Keto tekee meille sillä tavoitteella, että ihminen palaa osaksi muuta luontoa ja sillä lupauksella, että jos ihminen näin tekee, hänen maailmansa ei taannu, vaan aloittaa ihmiskunnan historiassa uuden, paremman, kestävämmän ja muuta elonkirjoa vähemmän häiritsevän vaiheen. Molemmissa osioissa Keto käyttää todistusaineistonaan sekä luonnontieteiden, erityisesti biologian ja ekologian tuottamaa kovaa tutkimustietoa että ihmisen oman käyttäytymisen tutkimisesta saatuja tuloksia.

Sami Keto ei käännä analyysiään missään vaiheessa poliittisen vallankäytön kielelle, mikä voi olla ymmärrettävä ratkaisu kirjan potentiaalista lukijakuntaa ajatellen. Ratkaisu jättää kuitenkin Kedon päättelyyn valkoisen laikon, jonka yksityiskohdista on vaikea saada selvää. Keto puhuttelee yksilöitä, joiden harhasta luopuva ajattelu tekee muutoksen mahdolliseksi. Keto ei kuitenkaan pohdi sitä, millä tavalla tuo muutos ihmislajin organisaatiossa voisi tapahtua. Mehän tiedämme, että vaikka poliittiset päättäjät aivan varmasti tietävät (vaikka eivät haluaisi uskoa), minkälaisia toimia olisi valtioitten tasolla tehtävä, jotta ihmisen aiheuttamat tuhot eivät toteudu, me myös näemme, miten haluttomia he ovat noita toimia toteuttamaan, koska he pelkäävät äänestäjien seuraavissa vaaleissa rankaisevan niitä, jotka ottavat ekologiset todisteet tosissaan.

Vaikka olen Sami Kedon kanssa yhtä mieltä jokseenkin kaikesta hänen kirjansa kattamista aiheista, en löydä hänen teksteistään uskottavaa suunnitelmaa siitä, MITEN itsekkään ja usein myös omnipotentssin harhoissa elävän ihmisen mieli voisi muuttua. En ole myöskään varma siitä, miten Keto arvelee muutoksen parempaan lopulta tapahtuvan, hitaan kulttuurievoluution kautta, valaistuneiden päättäjien pakkotoimilla vai kuilun partaalla lainehtivien katastrofien pakottamana. Itse en jaksa uskoa, että Tuulispään kaltaiset upeat ja kiistatta tuen ansaitsevat projektit ratkaisevat asioita riittävän nopeasti. Vaikka pidän ihmistä pohjimmiltaan hyvänä, en uskaltaisi luottaa siihen, että ”järki voittaa”. Se voi toimia yksinkertaisissa yksilön edun ja tappion laskelmissa, mutta tuskin monimutkaisissa, hädin tuskin edes tutkijoiden kunnolla ymmärtämissä globaaleissa prosesseissa.

* * *

Sami Keto siis vastaa kyllä kysymykseen, miten asioiden pitäisi olla, mutta huonommin siihen, miten tuohon muutokseen voidaan päästä. Rohkenen siksi esittää oman näkemykseni, joka menee sekä ekologian että kasvatustieteen ulkopuolelle eli suurimman luokan järjestelmän faasimuutoksiin. Siirtyminen keräilystä ja metsästyksestä maanviljelykseen oli ihmislajin ensimmäinen suuri faasimuutos, siirtyminen tehottomasta käsityöstä teolliseen tuotantojärjestelmään oli toinen. Kolmas

muutos on joko koko fossiilisten polttoaineiden tuhlaavaan ja sosiaalisesti epäarvoistavaan käyttötapaan perustuvan kapitalistisen talousjärjestelmän romahtaminen pääosin ekologisista syistä tai sen korvaaminen järjestelmällä, joka ei perustu luonnonvarojen ryöstökäyttöön, vaan koko eliökunnan edut tunnustavaan paluuseen osaksi elonkirjoa.

On selvää, että Sami Keto elää ja toimii, jotta tuo paluu elonkirjon osaksi toteutuu. Mutta onko se realistinen vaihtoehto maailmassa, jossa valtaa käyttää määrällisesti pikkuriikkinen eliitti, joka kuitenkin hallitsee valtaosaa Maan luonnonvaroista ja käytännössä myös ihmisten elämiä sekä kepin että propagandistisen porkkanan voimalla. Karu tosiasia nimittäin on, että paluu elonkirjon osaksi tarkoittaa, että suurin osa ihmiskunnasta ei koskaan tule pääsemään (tai joutumaan) sellaiselle kuluksen (eli tuhlaailun) asteelle, jolla nyt eletään Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa sekä muutamassa muussa valtiossa. On vaikea kuvitella, miten uhkaavat ekokatastrofit eivät olisi tuhlaavan elämäntavan jatkumisen vääjäämätön seuraus. Samalla on mahdotonta kuvitella, että katastrofit voitaisiin välttää muuten kuin radikaalilla tuhlaamisen vähentämisellä. Se puolestaan ei ole suosittu ehdotus nyt eikä tulevaisuudessa.

Tiede on osoittanut – ja Sami Keto on sen viestin meille popularisoinut –, että ihmisen on pakko palata elonkirjon osaksi, jos haluamme välttää tuhoutumisen. Emme voi odottaa, että luonto suhtautuisi vähäisimmälläkään hellämielisyydellä ja empatialla lajiin, joka tekee kaikkensa tuhotakseen paitsi itsensä, myös pääosan muusta luonnosta. Miljardien ihmisten väkivaltainen kuolema ei hetkauta elonkirjoa, joka varmasti sopeutuu ihmisettömään ratkaisuun nopeasti, muutamassa vuodessa tai vuosikymmenessä. Mutta miten pakotamme päättäjämme, sen edellä mainitun eliitin, uskomaan tiedettä? Ei ainakaan hyvältä näytä. Joku kiilusilmä **Elon Musk** unelmoi Marsin asuttamisesta, ei Maan tuhoamisen lopettamisesta (Tesla ei ole osa pelastusprojektia). Lyhytnäköinen ahneus hallitsee maailman eliittejä, tieteelle, humanisteille, ekologeille ja kaunosieluille näytetään keskisormea sekä symbolisesti että konkreettisesti. Haluaisin todella tietää, miten Sami Keto säilyttää näissä olosuhteissa optimisminsa? Itse en näe muuta vaihtoehtoa kuin että pakotamme yhdessä eliitin kääntämään suuntaa noin 180 astetta. Elon Muskin kohdalla se tarkoittaisi, että hän käyttäisi loppuelämänsä ajan kaiken energiansa ja miljardinsa ihmisen todellisten ongelmien ratkaisemiseen, ei ultrarikkaiden kanssa hengailuun ja muihin vastaaviin älyttömyyksiin.

Kiinalainen juttu

Kannattaako suomennoksena julkaistavan kirjan nimeä ruveta kauheasti muuttamaan siitä, mihin kirjoittajat ja alkuperäinen kustantaja ovat päätyneet? *Uusi keisari Xi Jinping* herättää nimittäin odotuksia ja miellelyhtymiä, joita alkuperäinen nimi *Xi Jinping – der mächtigste Mann der Welt* ei ole lähelläkään. Kirjan kirjoittajat, saksalaiset veteraanitoimittajat **Stefan Aust** (*Der Spiegelin* entinen päätoimittaja) ja **Adrian Geiges** (mm. *Sternin* kirjeenvaihtaja ja Bertelsmannin kiinalaisen tytäryhtiön toimitusjohtaja) eivät muistaakseni kertaakaan esitä vertausta Kiinan aiempiin keisareihin, vaan he avaavat **Xi Jinpingin** tämänhetkisen mahtiaseman taustoja liioittelua ja sensaatiohakuisuutta vältellen. Veikkaan, että Bazar Kustannuksen ratkaisu ei ole välttämättä ollut saksalaisten mieleen. He eivät nimittäin katso olevansa väittämässä mitään täsmällistä, vaan esittelevät Xin sisä- ja ulkopoliittisia linjauksia sekä teoriassa että käytännössä.

Kirja on jopa yllättävän kuivakka, eikä **Sari Ristolaisen** asiallinen käännös anna vihjeitä siitä, että alkuteos olisi ollut tätä riehakkaampi. Kirjoitusvirheitä on vähän, mutta henkilöhakemiston puuttuminen on selvä kustantajan moka, kiinalaisten nimien haltuunotto on suomalaiselle lukijalle muutenkin haastavaa. Kun yhdessä kohdassa puhutaan ”punaisista taistolaislauluista”, on vaikea tietää, onko kyse kääntäjän alitajuisesta virheestä (”taistelulauluista”) vai harkitusta piiloviestistä. Austin ja Geigesin kirjallinen yhteistyö ei ehkä ole ollut täysin saumatonta, sen verran asioita toistellaan ja varmistellaan, että muistaahan lukija nyt varmasti tämän ja tämän asian.

Mitään varsinaisesti uutta Kiinan tapahtumista ei kirja kerro, mutta ainakin itselleni juuri Xi Jinpingin henkilöhistoria sisälsi paljon informaatiota, jota en ole tiennyt (en ole varsinainen ”sinologi” missään suhteessa, korkeintaan utelias generalisti). Toisaalta kaikki hänen persoonaansa liittyvä teksti on selvästi kohteliaan suodattimen läpi kuljetettua, minkä lisäksi hetkittäin oikein hieraisee silmiään, kun muuten niin pontevan antikommunistiset kirjottajat näkevät Xin politiikan myös ymmärtäväisin silmin ja ennen muuta päästävät ääneen monia saksalaisia toimijoita, jotka puolustelevat Kiinan valitsemaa politiikkaa, vaikka eivät kaikista sen yksityiskohdista olekaan samaa mieltä. Tältäkin osin kirjan suomenkielinen otsikko ei vastaa ollenkaan kirjan sisältöä.

* * *

Edellä sanotusta ei pidä päätellä, että Aust ja Geiges olisivat Kiinan kommunistisen puolueen uskollisia satureita. He kritisoivat maan demokratiavajetta (demokratiaa ei ole edes muodollisesti) voimakkaasti ja kuvaavat esimerkiksi Kiinassa valittua totaalista henkilövalvontaa samaan aikaan vaikuttavana esimerkkinä modernin digitaalisen tekniikan hyödyntämisenä ja eurooppalaisen individualismin syvimpänä painajaisena. Kiinan puoluekeskeisyyttä ja -valtaa kuvataan jokseenkin inho-realistisesti, mutta jostain syystä Aust ja Geiges eivät pohdi enempää kysymystä siitä, kuulostaako virallinen propaganda kiinalaisten korvissa yhtä naurettavalta, pompöösiltä ja epäuskottavalta kuin eurooppalaisen mielestä. Pikemminkin kirjoittajat korostavat uudestaan ja uudestaan, että puolueen linjalla on vankka kannatus, koska kiinalaisia kiinnostaa vain arjen sujuvuus.

Itselleni tuli tuon tuostakin olo, että jokaisen kiinalaisten viranomaisten kanssa tekemisiin ryhtyvän täytyy kyetä teeskentelemään huippunäyttelijän veroisesti ja jaksaa kuunnella päivästä toiseen sisällyksetöntä menestyspropagandaa, joka muuttaa kurjuuden loistoksi ja vääryydet oikeudeksi. Aust ja Geiges ovat selkeästi päättäneet, että heillä on kahdet kasvot: kovaakin kritiikkiä pehmentää sen

toteaminen, että Kiina on toteuttanut uskomattomia harppauksia, vaikka esimerkiksi ympäristötuhojen hinta on ollut hirvittävä. Kirjoittajat eivät ole halunneet piilottaa sitä, että Xi Jinpingin johdolla Kiina on aivan oikeasti eikä vain propagandan tasolla noussut maailman johtavaksi teollisuusmaaksi ohi Yhdysvaltojen. Xi vakuuttaa, että Kiina haluaa toimia globaalina hyvän jakajana, ei Yhdysvaltain kaltaisena maailmanpoliisina. Ongelma on, että kiinalaisten ja varsinkin vähemmistökansallisuuksien todellisuutta havainnoimalla on vaikea Xin lupauksiin uskoa.

Xi Jinping on osoittanut odotukset hallinnon pehmentymisestä katteettomiksi. Hän on jatkuvasti kiristänyt otetta sekä Kiinan sisällä että sen ulkopuolella. Vaikka han-kiinalainen on kaikissa tilanteissa etuoikeutettu uiguureihin tai tiibetiläisiin verrattuna, Xin ankara suhtautuminen vähäiseenkin kritiikkiin ja itsenäiseen ajatteluun on kauhistuttavaa luettavaa. Kiinalainen poliisi on sekä mieltä väkivaltainen, eivätkä aina edes hyväveliverkostot pelasta tavallista kansalaista kohtuuttomalta kohtelulta. Tämä ei ole vahinko, vaan poliisi toimii, kuten johtava puolue ohjeistaa. Ei ole liioittelua sanoa, että Xi Jinpingin johtama Kiina on päättänyt toteuttaa sataprosenttisen kansalaisten valvonnan, paljastaa kaiken, vähäisenkin itsenäisen ajattelun ja rangaista ankarasti jokaista, joka antaa vähäisenkin aiheen mielivaltaiseen tuomioon. Kiina ei ole edes muodollisesti demokraattinen, vaan se on yhden puolueen diktatuuri ja juuri tällä hetkellä tuota diktatuuria ohjaa lujin ottein Xi Jinping.

* * *

Kirjassa pohdiskellaan jossain määrin sitä, miten Xi ja muut johtajat hahmottavat propagandistisen ideologiansa ja kapitalistisen tuotantotavan välisen ristiriidan. Tällä hetkellä pääpaino on selkeästi ”kiinalaisuuden” korostamisessa eli nationalismiin nostamisessa sosialismin rinnalle. Omissa korvisani kiinalaisten ”sosialismi” on kovin ontto käsite, koska siitä puuttuvat kokonaan oikeusvaltion ja kansalaisten aidon osallistumisen mahdollisuus. On totta, että Kiina haastaa ns. läntisen kapitalismin, mutta vain taloudellisesti. Se ei edes yritä esittää olevansa teknisesti demokraattinen. Kun on riittävän iso, ei tarvitse varsinaisesti miellyttää ketään muuta. Riittää, että tottelevat. Se näyttää olevan Xi Jinpingin keskeinen ideologia matkalla kohti maailmanhegemoniaa, jota moni kammoksuu, mutta moni myös odottaa innostuneena, koska länsimaitten militaristinen ja siirtomaahenkainen sortovalta ei sekään herätä minkäänlaista sympatiaa.

Tässä yhteydessä on aina kysyttävä, voiko maailma aidosti luottaa siihen, että Kiina haluaa kyllä olla ykkönen, mutta ei muiden kustannuksella. Kiina on käyttänyt valtavasti rahaa saadakseen valtaa, mutta ennen muuta vaikutusvaltaa ympäri maailmaa. Se on toiminut toisin kuin Yhdysvallat, joka alisti suuren osan maailmasta valtansa alle lähinnä uhkailemalla, kaatamalla hallituksia ja silkillä rahan voimalla. Kiina on toiminut hitaammin, mutta ehkä taitavammin. Se on jakanut rahaa, mutta halunnut vastineeksi joko passiivisen tai aktiivisen tuen omille pyrkimyksilleen. Kun tarpeeksi rahaa siirtyy valtiosta toiseen, halu julkiseen kritiikkiin vaimenee tehokkaasti. Tämän kirjan perusteella Kiina on jo ”ostanut” merkittävän osan maailmasta hallintaansa. Omahyväiset entiset siirtomaaisännät eivät asiaa ehkä hahmota, mutta kun hahmottavat, on jo myöhäistä reagoida.

On vaikea kiistää kiinalaisten oikeutta rakentaa tulevaisuuttaan haluamallaan tavalla. On kuitenkin mahdotonta tietää, keiden tahdon mukaisesti Kiina tällä hetkellä kehittyy. Kun puolue on itse itsensä täydentävä suljettu organisaatio, eikä kansalaisilla ole edes alkeellisia lailla turvattuja vaikutuskanavia, on lähinnä arvailua, kuinka vahva tuki Xi Jinpingin politiikalla on kansan keskuudessa. Siitä päätellen, miten vahvaa poliisi- ja valvontavaltiota Xi pontevasti kehittää, hän pelkää omia kansalaisiaan enemmän kuin vaikkapa Yhdysvaltain asevoimia, jotka härkkivät herkeämättä Kiinan rajoilla (Kiina ei ole moiseen syyllistynyt, vaan on pitänyt asevoimansa tiukasti omalla maaperällä). Ehkä kyseessä on täydellisen yksinvallan tuottama näköharha, joka synnyttää vainoharhaisuutta ja epäluuloisuutta. Näennäisesti Xi Jinping voi nukkua rauhassa, mutta hänen toimensa ja ankaruutensa vihjaa, että tämä keisari tietää olevansa jonkinlainen nykypäivän Stalin.

Torstai 23. helmikuuta 2023

Maailman vaarallisin valtio

Samalla kun Yhdysvaltain imperialistinen sotakoneisto pyrkii kuluttamaan Venäjän voimia Ukrainassa mahdollisimman intensiivisesti ja pitkään, se myös valmistautuu sotaan Kiinaa vastaan. Ei siksi, että sota olisi paras talouden tukija, vaan koska muita keinoja ei sillä enää ole. ”Länsi” (jolla tarkoitan tässä tekstissä kaikkia niitä valtioita, jotka ovat hyväksyneet Yhdysvaltain hegemonian ja alistuneet tukemaan sen ylläpitoa; myös Israel, Etelä-Korea ja Japani kuuluvat tähän ”länteen”) on vääjäämättä eristäytymässä suurimmasta osasta maailmaa ja sen asukkaita, joihin sillä on vain hyödyntäjän ja alistajan suhde. On vaikea nähdä, millä tavalla länsi voisi mitenkään estää sitä, että tulevaisuus kuuluu Aasialle, Afrikalle ja latinalaiselle Amerikalle. Lännen tappiota symboloi erinomaisesti Brasilian tuoreen presidentin **Lulan** vastaus Yhdysvaltain presidentille **Joe Bidenille**, kun tämä yritti taivutella Lulaa liittymään Venäjän vastaiseen sotaan Ukrainassa. Lula totesi, ettei Brasilia tue kenenkään sotaa, vaan pelkästään rauhan tavoittelua.

Lännen alamäestä on paljon välillisiä todisteita, vaikka virallinen propaganda, joka täyttää maailman median ylivoimallaan, uhoaa Yhdysvaltain voimaa ja hegemonista asemaa. Myös **Joseph Goebbels** uhoi Saksan voittoa siihen asti, kunnes surmasi itsensä ja viattomat lapsensa ennen neuvostojoukkojen ehtimistä Berliiniin. Yhdysvallat esittää edustavansa jonkinlaista ihmiskunnan enemmistöä, mutta se on pelkkää propagandaa. YK:ssa Yhdysvallat jää jatkuvasti yksin tukemaan Israelin apartheid-hallintoa ja monissa äänestyksissä sitä tukevat vain lännen yhdet ja samat vasallit sekä muutama Tyynen valtameren mikrovaltio, oletettavasti sievoista rahasummaa vastaan. Asukasmäärin mitattuna Yhdysvaltojen sotapolitiikalla on selkeä vähemmistö takanaan. Pääosalle maailmaa Yhdysvaltain sijaissota Ukrainassa on merkityksetön konflikti jossain kaukana.

Yhdysvallat on liittovaltiona sisällissodan partaalla. Maan hallinto on toistuvasti lamassa kahden valtuutetun keskinäisen taistelun takia. Vain onnekas sattuma pelasti muodollisen demokratian fasisiselta vallankaappaukselta tammikuussa 2020. **Mike Pence** ja **Nancy Pelosi** olisivat yhtä hyvin voineet joutua lynkkausintonsen äärioikeiston hirttämiksi. Kumpikaan valtuutettu ei etsi sopua, puhumattakaan siitä, että ne olisivat todellisia vaihtoehtoja toisilleen. Kysymys on enemmän siitä, ketkä superrikkaat ovat kummankin puolueen johtajien taustalla ja rahoittajina. Raha hallitsee liittovaltiota, osavaltioissa rahan lisäksi kiihkeät ideologiat ja antidemokraattinen väkivalta. Yhdysvallat on lännen sisällä pahalta haiseva anomalia, kun puhutaan kansalaisten hyvinvoinnista, sosiaaliturvasta, terveydenhuollosta, suhtautumisesta kuolemantuomioon, aseväkivallasta, poliisiväkivallasta tai rasismista ylipäätään.

* * *

Onko länsi vääjäämättä sidottu Yhdysvaltain tulevaan romahdukseen, joka voi olla taloudellisesti taantunut entinen suurvalta tai keskenään taistelevien, vahvasti aseistettujen alueellisten valtablokkien viidakko? Perustuuko lännen muiden maiden alistuminen Yhdysvaltain rikkaitten etujen puolustamiseen harkintaan ja tietoiseen valintaan, vai onko kyseessä kalteva pinta, jota pitkin valtiot ovat valuneet toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvaltain apureiksi ja Neuvostoliiton kadottua maailmasta jääneet ilman realistista vaihtoehtoa? Tällä hetkellä Yhdysvaltain valtiollinen propaganda hallitsee kaikkea mediaa lännessä, sille ei ole minkäänlaista vastapainoa tai kilpailijaa. Isossa-Britanniassa valtiovalta lähinnä kilpailee siitä, pystyisikö se kohtelemaan kansalaisiaan vielä tylymmin kuin Yhdysvallat omia ei-valkoisia ja ei-varakkaita ihmisiään.

EU on teoriassa rakennettu vahvistamaan Euroopan maiden taloudellista kilpailua myös Yhdysvaltoja vastaan. Käytännössä tällaista ei enää tapahdu, EU on alistunut palvelemaan Yhdysvaltain etuja myös taloudessa. Kun korskea imperialisti tuhoaa Nord Stream 2:n kaasuputken aiheuttaen ihmiskunnan ehkä suurimman metaanipäästön ja ympäristörökosen ja pakottaen EU:n suurimman talouden eli Saksan luopumaan edullisesta Venäjän kaasusta (Nord Stream 2 oli myös Saksan hanke), EU:n reaktiona on ensin syyttää räjähdyksestä Venäjää ja sitten vaieta täydellisesti. Kun EU:n pitäisi esittää Yhdysvalloille miljardien dollareitten lasku, se vaikenee täydellisesti nöyryytettynä ja alistettuna. Sen päälle länsi myös kaivelee kaikki asevarastonsa täydentääkseen Yhdysvaltain tarpeita Ukrainassa, vaikka yksikään EU:n valtio ei sodasta ole hyötynyt eikä tule hyötymään. Ukrainan kaikki jälleenrakennushankkeet on jo luvattu jenkkifirmoille. Ukrainalaiset joutumaan kuolemaan, ettei yksikään jenkkisotilas joutuisi.

Mutta pidemmällä tähtäimellä Yhdysvallat ja muu länsi ovat heikoilla. Imperialistinen sodankäynti on aina merkki siitä, että taloudellinen pakotuskyky ei riitä. Siinä missä Yhdysvallat paimentaa liittolaisiaan tukemaan inahdamatta sotaa Ukrainassa, Kiina ja Venäjä lisäävät yhteistyötään, Intian ja Brasilian kaltaiset jättivaltiot kieltäytyvät liittymästä lännen sotarintamaan. Yhdysvallat ilmoittaa jo melko suoraan sodan Kiinaa vastaan alkavan kahden vuoden sisällä, ampuu alas kiinalaisen sääpallon ja kolme harrastelijoiden 12 dollarin ilmapalloa pelkän pelottelupropagandan takia. Kiina moititii, mutta ei provosoidu. Ei provosoidu, koska sillä ei ole kiirettä, aika on Kiinan puolella. Kiina on jo pitkään rakentanut rauhanomaisesti tulevaa hegemoniaansa. Sillä ei ole kiire eikä se kaipaa sotimista, vaikka onkin siihen hyvin varautunut.

* * *

Lännen valtioilla on edessään aika, jolloin niiden on lopullisesti valittava puolensa: vajoava Yhdysvallat vai nouseva Kiina, Afrikka, Intia ja Brasilia. Suomen valtiojohto on hätiköiden lukinnut maamme Yhdysvaltain aseenkantajaksi. Meillä ei ole enää mitään toivoa. Yksikään EU-valtio ei ole tosissaan pyrkinyt itsenäiseen ulko- ja talouspolitiikkaan. Yhdysvaltain sotilastukikohdat täplittävät puolta maailmaa, myös Eurooppaa. Vaikka Kiina nyt ojentaisi pelastavan käden, lännen valtiot eivät uskalla siihen tarttua, koska pelkäävät Yhdysvaltain kosta, rangaistusta. Uncle Sam tiedetään äärimmäisen julmaksi, verenhimoiseksi ja pitkävihaiseksi. **Julian Assange** paljasti kiusallisia sotarikoksia, mutta kunniamitalin sijasta häntä kidutetaan ja kohdellaan rikollisena, jonka Uncle Sam haluaa mätänemään vankikoppiin, koska salamurhahankkeet eivät onnistuneet. **Edward Snowden** joutui hakemaan turvapaikan Moskovasta, koska lännen valtiot eivät uskaltaneet sitä antaa USA:n rikollisen urkinnan paljastajalle.

Kysymys ei ole siitä, ovatko Kiina ja muut länttä vieroksuvat suurvallat vähemmän tai enemmän pahoja kuin Yhdysvallat. Kysymys on historiasta, joka ei tunne sellaista ilmiötä kuin pysyvä hegemonia, pysyvä suurvalta. Jokainen sellainen on lopulta romahtanut, syystä tai toisesta. Yhdysvaltain hegemonia tulee romahtamaan, koska se ei tavoittele tavallisen ihmisen hyvää, vaan toteuttaa kapitalismin kieroutuneinta pakkomiellettä eli kaikkein rikkaimpien muuttamista vielä enemmän kaikkein rikkaimmiksi 99 %:n kohtalosta piittaamatta. Yhdysvallat tulee romahtamaan, koska se ei tavoittele ihmisarvoista elämää jokaiselle. Kaikki suurvallat ovat ”pahoja”, mutta juuri tällä maailmanhistorian hetkellä Yhdysvallat on ylivoimaisesti vaarallisin ja useimmilla tavoilla pahin suurvalta. Se on myös ainoana valtiona maailmassa käyttänyt ydinasetta. Sillä on eniten menetettävää, joten se on valmis ottamaan riskejä, joita kukaan muu ei halua.

Ei tällaista ole hauska kirjoittaa. Kirjoittaisin paljon mieluummin toiveikkuudesta, jonka taustalla on kaikkien suurvaltajohtajien ja EU:n vakava pyrkimys säilyttää rauha, ratkaista ilmastonmuutoksen ja luontokadon kaltaiset globaalit ongelmat yhteisvoimin ja poistaa eriarvoisuuden ja nälän

kaltaiset painajaiset maailmasta. Mutta en voi kirjoittaa sellaisesta, mitä ei ole eikä ole edes näköpiirissä. Elämme globaalin kylmän sodan maailmassa, jonka osat (Ukraina, Syyria, Jemen jne.) ovat jo tulossa ja jota uhkaa lopullinen tuho kolmannen maailmansodan ydinasehelvetin muodossa. Ei sitä kukaan voi aidosti haluta, mutta sitä kohti mennään, jos alistutaan Yhdysvaltain maailmanhegemonian kuolinkouristusten tarpeille. Nurkkaan ahdistettu imperialismi reagoi äärimmäisellä väkivallalla, on aina reagoinut. Se voidaan tehdä vaarattomaksi vain kaikkien muiden yhteistyöllä, kärsivällisellä kansainvälisen oikeudenmukaisuuden tavoittelulla.

Kuvan lähde ei ole tiedossa.

Heinäkuu 2023: Maailmanpolitiikassa muutokset voivat olla hyvin nopeita. Yhdysvalloissa Joe Bidenin hallinto on muuttunut sotaisammaksi sitä mukaan kun sota Ukrainassa on muuttunut asemasodaksi, jossa Venäjä on vahvoilla ja kiire päästä nujertamaan Kiinaa on muuttunut hysteriaksi. Jos Biden tuli valituksi toivein, että hän peruu Trumpin hallinnon ikävimpiä ratkaisuja, ne toiveet on jouduttu hautaamaan. Biden antaa öljynporauslupia ja suhtautuu tylästi kotoisiin rahaa tarvitseviin uudistuksiin, koska kaikki raha menee Ukrainan sotaan. Yhdysvaltain hegemoniaa uhkaa realistisesti BRICS, jonka piirissä on jo pitkälle toteutettu irtautuminen dollarista keskinäisessä kaupassa. Maata, joka ei käytä kaupassaan dollareita, ei voi Yhdysvaltain pakotteilla kurjistaa. Myös sisäpoliittisesti tilanne on huono. Demokraattinen puolue on päättänyt ohittaa ehdokasasettelun ja on asettanut ilmiselvästi seniilin Bidenin ehdokkaakseen vuoden 2024 vaaleihin, vaikka Bidenilla on jo nyt suuria vaikeuksia sekä pystyssä pysymisessä että puhumisessa. **Bernie Sandersin** ja **Alexandra Ocasio-Cortezin** kaltaiset "vasemmiston" ehdokkaat ovat alistuneet ja ilmoittaneet tukevansa Bidenin ehdokkuutta. Vastapuolella suurinta kannatusta nauttii **Donald Trump**, joka on lukuisten oikeudenkäyntien ja syytteiden uhatessakin täynnä intoa, jota **Ron DeSantisin** kaltaiset avoimesti fasiset kilpailijat eivät näytä pystyvän horjuttamaan. Peliä sekoittaa **Robert Kennedy Jr:n** kaltaiset ehdokkaat, jotka tulevat viemään merkittävästi ääniä demokraattipuolueelta sekä Fox Newsistä potkut saanut **Tucker Carlson**, joka haukkuu tällä hetkellä molempia mahtipuolueita olan takaa. Pakka tuskin voisi olla enempää sekaisin. Suurvalta on sisäisesti hajalla, eivätkä uhkaava häviö Ukrainan sodassa ja toivoton Kiinan haastaminen tilannetta ainakaan helpota.

Lauantai 18. helmikuuta 2023

Eero Koivistoisen valtakunta

Eero Koivistoinen on suomalaisen jazzin suuria nimiä, ehkä yleisemminkin musiikin alalla. Hän on ollut tuottelias, palkittu ja meritoitunut toimija niin soittajana kuin säveltäjänä, sovittajana ja orkesterinjohtajana. Koivistoisen muistelmiin tarttuu siksi enemmän kuin uteliaana, nyt on äänessä ihminen, joka on ollut monessa mukana ja toimii edelleen aktiivisesti. *Lennosta kii!* (Teos 2022) on korostuneen henkilökohtainen kertomus, tässä ei ole käytetty haamukirjoittajaa (eikä ilmeisesti myöskään kustannustoimittajaa – palaan asiaan tuonnempana). Koivistoinen osoittautuu sujuvaksi muistelijaksi, jonka tyyli on napakasti toteava ja pelkistetty. Kirjaa on helppo lukea, Koivistoinen ei jaarittele eikä selittele, vaan toteaa päälausein. Pääosin kronologisesti etenevä kirja kuvaa kirjoittajan elämän vaiheet suhteellisen tarkasti. Kirjassa on täysin välttämätön henkilöhakemisto, mutta teosten luettelo on valitettavasti vain ”valikoitu”. Lukija ei voi tietää, mitä on jätetty pois tai miksi. Ainakin nuottibibliografia on pahasti puutteellinen.

Lennosta kii! ei ole täysin ongelmaton muistelmateoksena. En tiedä, onko käsikirjoitus käynyt kustantamossa kustannustoimittajan kriittisten silmien kautta, mutta vähän epäilen. Jotkin asiat tulevat kirjassa kahteen kertaan melkein sanasta sanaan samalla tavalla (esimerkiksi albumin *Valtakunta* CD-painoksen historia) ilman mitään loogista selitystä. Tällainen taitaa olla seurausta suurehkosta tekstimäärästä, joka on osittain selittänyt soittajana virtuoosisen Koivistoisen hallintakyvyn. Tämä näkyy ajoittain myös kronologisena sekavuutena, kun yhtäkkiä siirrytään 1990-luvun lopulta takaisin 1980-luvun alkuun. Tuskin tällaiseen monikaan lukija huomiota kiinnittää, itseäni se vähän vaivasi. Koivistoisen niukka kertomistyyli synnyttää myös vähäisen yksitoikkoisuuden vaaraa, kun dramatiikan keinoja ei käytetä. Kuvia on ilahduttavan paljon, mutta niiden kytkeytyminen tekstiin on aika satunnaista, mikä vähentää kuvien informaatioarvoa. Klassisia levynkansia olisi myös mielellään nähnyt pikkuruisten mustavalkokuvien sijasta värikuvaliitteessä, joka on harmillisen suppea, vaikka hienoja kuvia tarjoaakin (erityisesti pidin **Maarit Kytöhongan** tuoreesta kuvasta vuodelta 2020, jossa vanhat mestarit **Juhani Aaltonen** ja Eero Koivistoinen ovat saaneet svengaavaan kuvaan rinnalleen nuoren polven **Timo Lassyn**, kuva on kerta kaikkiaan upea).

Henkilökohtaisesti harmittaa ihan pikkuisesti se, ettei Koivistoinen mainitse soitto- ja levytyspitoisessa tekstissään sitä vähäistä episodista, jonka puitteissa itse tutustuin maestroon 1990-luvun lopulla. Koivistoinen nimittäin otti yhteyttä minuun ja toimittamaani Suomen musiikkikirjastoyhdistyksen julkaisusarjaan ehdottamalla nuottikokoelman toimittamista. Se oli meille uutta, mutta koska Koivistoinen oli valmis jakamaan julkaisemisen taloudellisen riskin ja tarjosi valmiin tavaran, päätin tarttua ehdotukseen. Mielenkiintoisen projektin tuloksena julkaisimme ensimmäisen ja toistaiseksi lajissaan ainoan, pelkästään Koivistoisen sävellyksiä sisältäneen jazz-sävellyskokoelman *What Is This? : Music of Eero Koivistoinen* vuonna 1998. Kokoelma sisältää yli 50 sävellystä Koivistoisen itsensä sovittamana ja nuotintamana koossa A4. Minä vain koostin aineiston, lisäsin pienen disko-grafian ja pieni painos on ainakin meidän päässäme käytännössä loppuun myyty. Jatkoimme yhteistyötä vuonna 2004 julkaisemalla samalla periaatteella 50 Koivistoisen laulun nuottikokoelman nimellä *Lennosta kii! : 50 laulua*. Molemmat julkaisut ovat päässeet kyllä em. valikoivaan disko-grafiaan.

* * *

Eero Koivistoinen suhde musiikkiin ja soittamiseen on intohimoisen syvällinen, Hän kertoo suurentelematta tai vähättelemättä, kuinka hänen oma tiensä on ollut jatkuvaa opiskelua, muitten seuraamista ja siitä oppimista, ikuista uuden etsimistä. Koivistoinen suhtautuminen kollegoihin on kautta muistelmien pelkästään myönteinen, useimmiten vilpittömän ihaileva ja arvostama. En löytänyt kirjasta käytännössä yhtään muihin kohdistunutta moitetta. Sen sijaan itseään Koivistoinen kyllä haukkuu – ja usein passien ja avainten hukkaamisten ja saksofonien autoon varastettavaksi jättämisen takia myös täysin aiheellisesti – hyvin hauskaasti ja itseironisesti. Kaikesta käy ilmi, että Koivistoinen on verkostoitumisen hallitseva muusikko, jolle kanssakäyminen satojen kollegojen kanssa on olennainen osa elämää ja ammatillista toimintaa.

Koivistoinen suhtautuu myös saamaansa kritiikkiin rehellisesti, ei hauku kritikoitaan, vaan julkaisee reilusti otteita näiden moitteista lukijan arvioitavaksi. Poikkeuksellisen vaatimattomasti hän suhtautuu saamiinsa lukuisiin palkintoihin ja voittoihin. Ei vaikuta ollenkaan teeskentelyltä, että Koivistoinen on iloisesti yllätynyt aina kun kiitoksia on sadellut. Ja kyllä niitä on tullutkin, tuskin kenelläkään Suomessa on tässä suhteessa ainakaan jazzin puolella komeampaa saldoa. Mutta ei Koivistoinen siitä numeroa tee. Kuten ei siitäkään, että hän on paitsi tuntenut jazzin huippunimiä, myös soittanut useimpien maailmankuulujen muusikoiden kanssa. Koivistoinen ei myöskään tyydy ylistämään kollegoitaan, vaan analysoi näiden vahvuuksia ja ominaispiirteitä tarkkuudella, johon kai vain kollega pystyy.

Yksityiselämästään Koivistoinen ei paljoakaan kirjoita, mutta senkin vähän hän tuo esiin koruttomasti ja mitenkään itseään jälkikäteen kaunistelematta. Perhe-elämän vuoret ja laaksot tulevat mainituiksi, vaihtuvat tyttöystävät joko etu- tai koko nimellä mainituksi ilman mitään kielteistä muisteluja. Itseään Koivistoinen moittii, jos ketään. Päihteiden käytöstäänkin ja kokeiluista Koivistoinen kertoo arkisen rehellisesti ja kaunistelematta. Ehkä dramaattisimman käsittelyn saa ukkovoosina havaittu eturauhasen syöpä, jollainen koitui esimerkiksi **Frank Zappan** – erään Koivistoinen idolin – kohtaloksi. Tarina saa kuitenkin suhteellisen onnellisen käänteen ja elämä jatkuu. Kirjan teksti ulottuu julkaisuvuoteen asti eli on todella kattava.

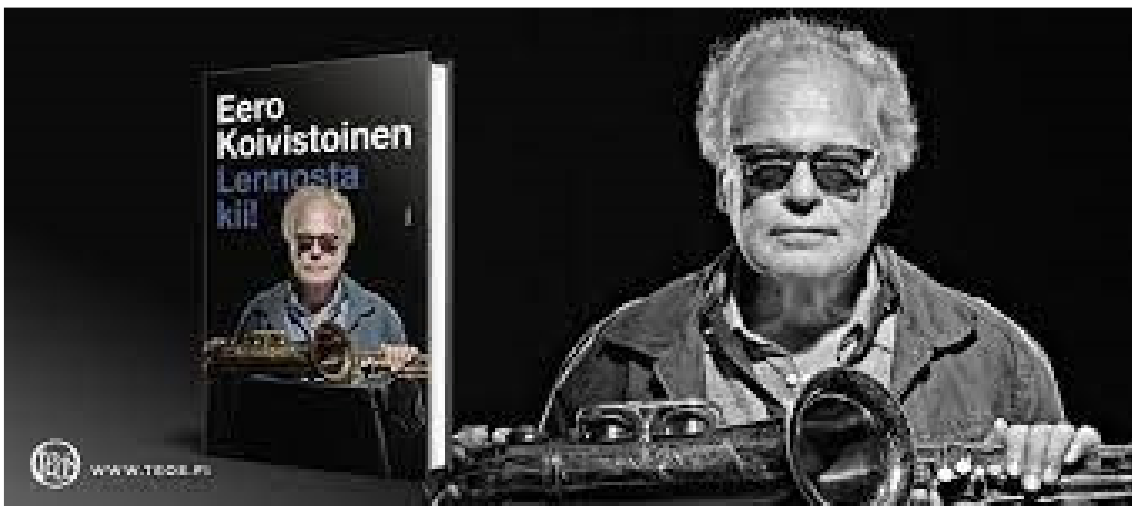
* * *

Koivistoinen kuvaa elämänsä vaiheet kattavasti, mutta ei ymmärrettävästi voi esittää minkäänlaista yhteenvetoa, ei ole ehkä halunnutkaan. Lukija sen sijaan voi todeta, että Koivistoinen on elänyt läkähdyttävän täyden, antoisan ja tuotteliaan elämän, josta kuka tahansa voisi olla ylpeä. Hän on saavuttanut käytännössä kaiken, mitä suomalaisen jazz-muusikon ulottuvilla ja mahdollisuuksien rajoissa on ollut. On vaikea keksiä ketään, joka nousisi saavutuksiensa osalta Koivistoinen yläpuolella. Rinnalle voi toki nostaa moniakkin, mutta tuskin ohi. Itse jäin silti miettimään sitä, olisiko Koivistoinen kuitenkin pitänyt yrittää uran luomista Yhdysvalloissa, joka on hänelle, omasta mielestään täysin epäpoliittiselle muusikolle, monin tavoin ihannemaa (Koivistoinen ilmaisee vasemmistoanti-patiansa muutamain aika töröttävien ja vähän heppoisten purkausten muodossa). Niin ei tapahtunut, mutta ainakin ulkopuolisen arvion mukaan olisi voinut tapahtua. Koivistoinen onnistui rakentamaan yhdysvaltalaisen muusikoiden keskuudessa niin hyvän verkoston, että sai käytännössä melkein ket tahansa levyttämään kanssaan.

Suomalaisten näkökulmasta oli tietysti onnekasta, ettei Koivistoinen jäänyt jenkkilään, vaan palasi matkoiltaan ympäri maailmaa (konkreettisesti, ei vain kuvaannollisesti) aina takaisin Suomeen. Sekä säveltäjänä että bändin johtajana ja sovittajana Koivistoinen on ollut varsin korvaamaton, vaikka niitä fonisteja on aina ollut muitakin. Tyyllillisesti Koivistoinen ei kai ole koskaan ollut erityisen radikaali, mutta ainakin näiden muistelmien perusteella hän on koko elämänsä etsinyt uusia näkökulmia, vaikka kritiikot ovat joskus pitäneet häntä turhan sovinnaisena. Lukijan tuomio on

kuitenkin herkästi se, että kyllä Koivistoinen on luonut oman tiensä ja tyylinsä monipuolisena tyylien fuusiona, eikä häntä ainakaan voi syyttää yksipuolisesta ja vanhoihin kaavoihin kangistuneesta musiikista. Mutta kuten kaikki hyvät säveltäjät, Koivistoinen on halunnut ottaa jo tehdystä hyvästä parhaat ainekset ja rakentaa niistä jotain uutta.

Vaikuttaa vahvasti siltä, että Eero Koivistoinen on kahdeksaakymmentä lähestyvänä veteraanina paitsi edelleen työkunnossa, myös sovussa itsensä ja maailman kanssa. Näin valoisia ja myönteisiä muistelmia pääsee harvoin lukemaan. Koivistoinen on onnistunut jakamaan innostunutta elämänfilosofiaansa sekä musiikin että nyt tekstin kautta kaikille kiinnostuneille. Se ei ole vähän se. Kun en ole varsinaisia jazz-miehiä, en osaa sanoa Koivistoisen levytetystä tuotannosta mitään mielekästä yleistystä – paitsi että se on poikkeuksellisen laaja ja täynnä hienoja muusikoita. Mutta melkein yhtä iäkkäänä kuin Koivistoinen kuuntelen edelleen mielelläni *Valtakuntaa*, jonka ostin aikoinaan 1960-luvun lopulla ihan omilla vähillä rahoillani ja johon vuonna 2004 älysin pyytää Koivistoiselta signeerauksen. Kun albumin barokkinen alkusoitto saavuttaa aivojeni muistojen poimut, siirryn väivä vatta yli 50 vuoden takaisiin tunnelmiin. Kiitos Eero tästäkin!

Maanantai 13. helmikuuta 2023

Ei tulta ilman elämää

Stephen J. Pynen kirja *Pyroseeni : Miten loimme tulen aikakauden ja mitä sen jälkeen tapahtuu* (Terra Cognita 2022) onnistui yllättämään aika täydellisesti. Minulla ei ollut ennakkoon muuta oletusta, kuin että tulesta kirja puhuu. Mutta se, miten tulta kirjassa käsitellään, se on kaikki uutta. Kirjan otsikoksi valittu termi on Pynen keksimä. ”Pyroseeni” on nimitys ”kolmannen tulen” aikakaudelle, jota nyt elämme. Ensimmäinen tuli on luonnossa ilman ihmistä ilmenevä, yleensä salaman aiheuttama tuli. Toinen tuli on esiteollisen kauden ihmisen tuli, joka on osittain valjastettu, mutta vielä tavalla, joka ei muuta maailman mitassa olosuhteita. Pyroseeni kuvaa nykyistä aikaa, joka perustuu fossiilisten poltettavien aineiden varaston ryöväämistä, mikä on johtanut ”hyvän tulen” vähenemiseen ja ”pahan tulen” lisääntymiseen. Seurauksena on mm. tällä hetkellä hallitsematon ilmaston lämpeneminen, historiallisesti katsoen ennennäkemättömät maastopalot ja aiemmin luonnon omien palomekanismien kunnossa pitämien alueiden rappeutuminen.

En ole koskaan aikaisemmin törmännyt Pynen keskeisiin teorioihin. En myöskään ajatukseen, että tulta esiintyy aurinkokunnassamme vain Maassa, koska tulen edellytyksenä on biologinen polttoaine (Pyne määrittelee asian siis siten, että esimerkiksi Auringon liekehdyntä on eri asia, samoin Maassa tulivuorten synnyttämä tulisuus, eivätkä myöskään salammat ole tulta, vaikka ne sitä sytyttävätkin). Jos ei ole elämää ja sen luoman eliöstön jätteitä, ei ole myöskään tulta. Pyne korostaa kautta kirjan myös sitä, kuinka välttämätön luonnon tuli on kokonaisuuden ekologisen hyvinvoinnin ylläpidossa. Paradoksaalisesti luonnon oma tehokkain suurpalojen torjuntamenetelmä on tuottaa pieniä, laikkumaisia paloja, jotka poistavat maastosta suurimman osan palavasta aineksesta ja estävät siten suurempien paloalueiden syntymisen. Pyne kutsuu näitä asioita tutkivaa tieteenhaaraa nimellä paloekologia. Onnistunut termi.

Varsin häkellyttävä on rinnastus, jonka Pyne tekee jää- ja tulikausien välillä. Hän on sitä mieltä, että jäätä ei ole ilman tulta ja tulta ei ole ilman jäätä. Näiden kahden ääripisteen välillä luonnon oma heiluri liikkuu, hyvin hitaasti, mutta vääjäämättä. Tai on ainakin liikkunut tähän asti. Pyne arvelee, että ihmisen toiminta ja luomamme kolmas tuli ovat lyhentäneet 1500-luvulla käynnistynyttä ns. lyhyttä jääkautta ja mahdollisesti jopa lykkää seuraavaa oikeaa jääkautta hamaan tulevaisuuteen. Hintana on kuitenkin se, että voimme tuhoutua luomamme tuliplaneetan sietämättömissä olosuhteissa. Pyne ei lietso hysteriaa, mutta toteaa täysin välttämättömäksi paitsi lopettaa fossiilisten polttoaineiden käyttö, ottaa myös uudelleen käyttöön kaikki ensimmäisen ja toisen tulen käytännöt, jotta luonto saa mahdollisuuden parantaa itsensä.

* * *

Pynen teksti on hämmentävä sekoitus tiukkaa ja kiivaaseen tahtiin ryöppyävää tieteellistä tietoa ja jonkinlaista akateemis-runollista kieltä, joka kieputtaa lukijaansa aika haastavalla tavalla. Pyne kertoo itse kirjan olevan kooste, josta noin 80 % on vanhemmista teksteistä kierrätettyä, 20 % aivan uutta (alkuteos ilmestyi 2021, eli vuoden 2022 hirmuiset palot ja myrskyt eivät ehtineet mukaan). **Kimmo Pietiläisen** käännös on pääosin asiallinen, vaikka paikoitellen Pynen runolliset ilmaisut tuntuvat suomeksi aika jäykiltä. En myöskään innostu Pietiläisen tavasta jättää suomenkieliseen teokseen sellaisia ilmaisuja kuten ”narratiivi” ja ”regiimi”, joille kummallekin on erinomaiset oma-kieliset vastineet eli kertomus ja hallinto. Kirja on taitettu A5-kokoiseksi taskukirjaksi, mikä helpot-

taa matkoilla lukemista, mutta jonka seurauksena taitto on ahtaantunut ja kuvaliitteen kuvat turhan pieniä.

Kirjan teksti on periaatteessa popularisoitua tiedettä, mutta Pynen tyyli on sellainen, että välillä on lukijan vaikea päätellä, milloin liikutaan todistamattomien hypoteesien, milloin tieteellisesti perusteltujen väitteiden alueella. Ainakaan oma taustatietoni ei varoittanut asiasta, vaikka Pyne itsekin myöntää, että mukana on myös kiistanalaisia ajatuksia, ei pelkästään tiedeyhteisön siunaamia toituksia. Pyneä pidetään kyllä johtavana tulen historian asiantuntijana, mutta kun hän harrastaa myös tulevaisuuden vaihtoehtojen pohtimista, lienee niin, että vastaanotto vaihtelee kauhistuneesta torjunnasta alistuneeseen nyökyttelee. Pohjimmiltaan Pyne vaatii kuitenkin vain kahta asiaa: kolmannen tulen käytön lopettamista (mahdotonta, sanovat kapitalistit ja varsinkin fossiilisten polttoaineiden tuottajat) ja luonnon omien tulimekanismien palauttamista kunniaan (tästä monet ovat jo samaa mieltä ja monilla maailman alueilla on pidetty tiukasti kiinni ikivanhoista kulutusperinteistä, vaikka valtiot ovat yrittäneet hyvällä ja pahalla saada maalaiset kuriin).

Ulkopuolisen on jokseenkin vaikea arvioida, mikä osuus Pynen uhkakuviassa on pyrkimyksellä hiukan dramatisoida kuvaa huomion herättämiseksi. Minusta Pynen kuvaama logiikka näkyy ja kuuluu kyllä jokapäiväisissä uutisissa ja siinä vastakkainasettelussa, joka vallitsee taloudellisen eliitin ja tulevaisuudesta huolestuneen kansalaismielipiteen kesken. Meillä Suomessahan esimerkiksi Keskuapuolue viittaa kintaalla Pynen varoituksille, vaikka juuri maanviljelijöiden näkökulmasta tulisi kiireesti palata ensimmäisen ja toisen tulen käytäntöihin. Pynen sanoma on kieltämättä aika monimutkaisesti ilmaistu, mitä nyt nuo kaksi päävaatimusta ovat minusta selkeästi hahmotettavissa. Mutta kuten tiedämme, fossiiliteollisuudesta luopuminen uhkaa niin valtavia omaisuuksia, ettei prosessista tule ainakaan helppoa.

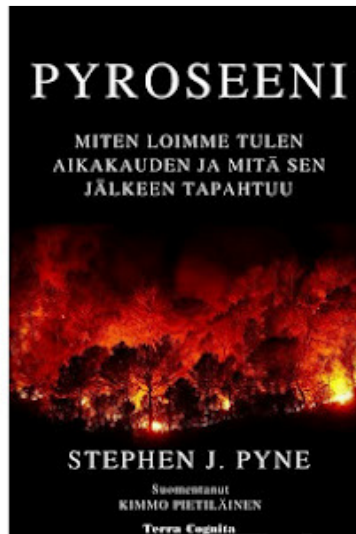
* * *

Kuulun itse ihmisiin, jotka pelkäävät tulta ja sen tuhovoimaa. Pyne on eri maata. Hän on selvästi mielistynyt tuleen sekä teoriassa että käytännössä. Mutta ei siihen kolmanteen tuleen, se on syytä ymmärtää. Pyne menee niin pitkälle, että hän kuvailee tulta paitsi luonnonvoimana, myös viruksen kaltaisena puolielollisena ilmiönä. Hän toki myöntää, että tuli on pohjimmiltaan kemiallinen reaktio, mutta puhuessaan tulesta laajempaan ilmiönä hän kuvailee sitä paljon enempana. Hiukan empien päädyn olemaan samaa mieltä, vaikka vähemmän runollisin ilmaisuin kuin Pyne. Hän onnistuu kuvaamaan tulen roolin sekä luonnon että ihmisen maailmassa niin uudesta näkökulmasta, että ihan nolottaa, miten yksitotisesti lämpöä ja tuhoa aiheuttavana voimana sitä on pitänyt.

Pynen viesti ei ole luddiittinen, teknologian tai modernin kaupunkielämän vastainen. Mutta hän väittää, että ajaudumme umpikujaan eli elinkelvottomaan tulimaailmaan, jos emme ota nopeasti reiluja taka-askelia ja palauta hyvän tulen valtaa. Kielikuvat voivat olla outoja, mutta taustalla on mielestäni kestävä ajatus siitä, että tulen luontainen rooli on ihmisen myötä tukahdutettu, tuli on pakotettu pääosin ihmisen rakentamien laitteiden sisään ja sen seurauksena elävä luonto voi huonommin kuin se voisi, jos tuli saisi hoitaa tehtäviään, joihin eliöiden evoluutio on sopeutunut. Tätä kuviota on hiukan vaikea hahmottaa, mutta Pyne tuntuu ajattelevan, että myös tuli on jollain lailla evoluution seuraus tai ainakin sen seuralainen.

Pöydällä hiljalleen palava kynttilä edustaa toista tulta, samoin se leirinuotio, jonka äärellä lukematomat ihmispolvet ovat tunteneet lämmön lisäksi muuta turvallisuutta ja yhteisyyttä. Se ensimmäinen tuli on harvoille nykyihmisille tuttu, vaikka aina silloin tällöin joku meistä osallistuu salaman synnyttämän metsäpalon rajoittamiseen tai tarkoituksellisen kulottajan tehtäviin. Pienen tulen käyttäminen ison tulen torjumiseksi on jollain lailla viehättävä ajatus, vaikka edelleen suhtaudun avo-

tuleen varauksella. Olen nähnyt videon, jolla poppelin höytyvät poltetaan puistonurmikolta sekä ulkonäkösyistä että siksi, että ruoho pääsee esteettä kasvamaan. Palaneen maan uumenista nouseva tuore vihreä ruoho on monille kasvisyöjäläimille suoranainen elinehto. Tuli on koko luonnolle välttämätön apulainen, joskus tuhoisa, mutta yleensä hyödyllinen. Kaikkea sitä oppii, kun riittävän vanhaksi elää.

Perjantai 10. helmikuuta 2023

Tiu tau tikusta asiaa

Tartuin **Juha Hurmeen** kirjaan *Tiu tau tilhi* (Teos 2022) enemmän uteliaisuudesta kuin määrätietoisesti. Kuten nimestä saattaa uumoilla, kirja tosiaan käsittelee menneitten sukupolvien suosittua lastenlaulua *Pikku Inkerin laulu tilhille*. Tai käsittelee ja rönsyilee. 200-sivuista kirjaa, vaikka kuinka pienikokoista, ei saisi kasaan pitäytymällä itse asiassa. Itse asiassa kaiken oikeasti olennaisen lauluun liittyvän selvittäisi parilla sivulla kaikkia laulusta kiinnostuneita tyydyttävällä tavalla. Mutta se ei ole ollut Juha Hurmeella mielessä. Laulu on hänelle pelkkä tekosyy päästä assosioimaan vapaasti suomalaisten parin sadan viimeksi kuluneen vuoden kulttuuristen ilmiöiden, henkilöiden ja tapahtumien pariin. Lyhyesti ilmaisten kirja on kulttuurinen alkuräjähdyks, jonka loittonevaa tapahtumahorisonttia kirjailija käyttää, miten tahtoo.

Juha Hurmeen tapa kirjoittaa on ristiriitainen ja oletuksen mukaan jakaa ihmiset ihastuneisiin ja ärtyneisiin. Samalla kun Hurme lumooa lukijansa asiantuntevalla löpöttelyllään ja valtavalla informaation määrällä hän myös haastaa sietämään paitsi jokseenkin pidättelemätöntä poukkoiluaan jokaisen repsottavan langanpään perässä myös sietämään tyylillisiä maneereita, joita on ainakin minun on mahdoton ymmärtää ja hyväksyä. Mainitsen tässä muutaman itseäni eniten ärsyttävää - ja mainitsen ne tietoisena siitä, että Hurme käyttänee molempia täysin tietoisesti juuri lukijaa ärsyttävässä tarkoituksessa.

Helsinkiläisen slangin sujauttelu sujuvan ja hyvin koostetun asiatekstin lomaan herättää minussa lähinnä myötähäpeää. Se, mikä voisi olla kerran huvittava kontrasti, muuttuu toistuessaan omituisuudeksi, joka saa lukijan vilkaisemaan ympärilleen ja hiukan nolostumaan. Se kai on tarkoituksin.

En tiedä, onko ”zydeemi” missään asiayhteydessä erityisen onnistunut ilmaisu, mutta suomalaiskansalliseen tikusta asiaa -puuroon se sopii yhtä huonosti kuin kinuskikastike graavisiian päälle. Ei uskoisi, että on vielä tätäkin nolompia tapoja kirjoittaa, mutta kyllä vain, sellainen löytyy Hurmeen tavasta vääntää aikoja sitten kuolleiden mieshenkilöiden nimistä ”vitsikkäitä” muunnoksia tyyliin ”Henkka” (= Henrik Renqvist), ”Uno-boy”, ”Unski” (= Uno Cygnaeus) ja ”Rela” (= Lauri Kristian Relander). En myöskään ymmärrä, miksi Hurmeen kaltainen kielimies kirjoittaa niin usein teosnän yksikössä, vaikka tekijöitä on useampia.

Toisaalta Hurme kirjoittaa vierasmaalaisten kuninkaiden nimet oikein eli heidän omalla kielellään. Hurme myös kutsuu fasisteja fasisteiksi antautumatta polemiikkiin siitä, oliko joku suomalainen fasisti sataprosenttinen natsi vai mahdollisesti vain 87-prosenttinen. Hurmeella on valtavasti tietoa kielistä ja kulttuurihistoriasta, eikä hän peittele tätä vakkaansa minkäänlaisella kannella. Lukija oppii ihan oikeasti paljon uutta, vaikka epävarmempaa on, jäävätkö tuhannet yksityiskohdat mieleen, niin vinhaa on Juha Hurmeen rynnistys aina uuden langanpään perään. Tämä tekniikka on kiehtova, mutta ajoittain lukija unohtaa kokonaan, mitä kirjaa hän on lukemassa. Arvaan, että tämäkin on tarkoituksellista.

Tiu tau tilhi on parhaimmillaan upeaa, opettavaista ja ajattelemaan panevaa tekstiä. Juha Hurmeen tapa kirjoittaa jakaa lukijoiden tuntemukset ainakin kahtia, mutta sanoisin kauniiksi lopuksi, että kyllä edellä olevista moitteista huolimatta tämä kirjaa jää selvästi plussan puolelle. Mutta olisi kustantaja voinut henkilöhakemiston laatia, ellei sitten Hurme ole kieltänyt, vaikea tietää. Kansi on esteettisesti aika erikoinen, mutta niin on sen kätköihin laitettu kirjakin.

2023: Alkutekstissä unohtui kertoa ääneen Hurmeen kirjan taustalla olleen laulun tekijät, vaikka se oli kyllä tarkoitus (Hurme panttaa asiaa pitkään hänkin). Laulun sanat kirjoitti **Ilmari Kianto**, musiikin laati satojen laulujen rutiinilla **Mikael Nyberg**. Viimeistään 1910 laulu oli nuottina halullisten ulottuvilla kokoelmassa *Kevätesikko I*.

Kekkonen vakoilijoiden pihdeissä

Mikko Virta on nuoren polven tutkija (s. 1989), jolla ei ole kohteensa, Urho Kekkonen, kanssa yhtään yhteistä elinvuotta. Voidaan siis olettaa, että näkökulmaa ei ainakaan rasita henkilökohtainen suhde Kekkoseseen ja hänen aikaansa. Kirja *Operaatio Kekkonen : Lännen agentit Tamminiemen sisäpiirissä* (Otava 2022) perustuu Virran väitöskirjatutkimukseen, mikä näkyy lukijalle hyvässä ja pahassa. Kirja on ilman muuta turhan yksityiskohtainen ja monilta osin myös toisteinen, vaikka Virta mainitsee tiivistäneensä tekstiä väitöskirjaan verrattuna. Mutta kun pelkästään loppuviitteitä on 1509 ja lähdeluettelo vie 30 sivua, lukija olisi kiitellyt tiivistämisestä vielä kerran. Erityisesti kahden brittivakoojan, **Rex Bosleyn** ja **James H. Magillin** henkilöhistoriaa selostetaan niin moneen otteeseen ja niin perusteellisesti, etten ainakaan itse pystynyt pitämään ratkaisua enää perusteltuna. Virta kirjoittaa sujuvasti, vaikka ei erityisen vetävästi – paitsi kun hän useimpien muiden suomalaisien kirjoittajien tavoin ”vetää” johtopäätöksiä, kun voisi ihan suomalaisittain ”tehdä”.

Kirjan perusteellisudessa on se hyvä puoli, että Virta näyttää kääntäneen jokseenkin kaikki arkistokivet, joihin on päässyt käsiksi. Toisaalta hän toteaa, että vaikka paljon mielenkiintoista uutta on avautunut tutkijoille erityisesti Yhdysvalloissa, pääosa brittien arkistoista pitää edelleen salassa 1950- ja 1960-luvun salaisen toiminnan arkistoja ja julkistetuistakin asiakirjoista on usein salattu ratkaisevia tietoja, erityisesti vastuullisten toimijoiden nimiä. Tästä syystä Mikko Virta myöntää avoimesti joutuneen monessa – liian monessa – tilanteessa tekemään päätelmiä voimatta nojautua selkeisiin lähteisiin. Toisaalta lienee selvää, että kun aiheena on salainen tiedustelutoiminta, vakoilu ja sabotaasi, valtavasti raskauttavaa aineistoa on harkiten tuhottu ja niiltä osin monet kysymykset jäänevät pysyvästi avoimiksi. Ehkä suurin toivo on siinä, että osa läntisten tiedustelupalveluiden datasta saattaa joskus löytyä Venäjän suljetuista arkistoista. Jos jokin tieto on kulkenut pisteestä A pisteeseen B, ei riitä, että se tuhotaan pisteessä A tai B.

Vaikka **Urho Kekkonen** on nimeä myöten kirjan päähenkilö, kirja kertoo enemmän hänen ympärillään pyörineistä kuin Kekkosesta itsestään. Mitään erityisen uutta poliitikko-Kekkosesta ei ole nähdäkseni tarjolla, vaikka kuva hänen suhtautumisestaan lähellä pörränneisiin lobbareihin muodostunut kuva tarkentaa melko lailla. On vaikea sanoa, onko lohdullista vai masentavaa lukea, kuinka suuressa määrin isotkin ratkaisut ovat perustuneet toisen tai kolmannen käden väittämiin, ideologisiin pakkomielteisiin ja silkkään ymmärtämättömyyteen. Tässä suhteessa pahimpia olivat yhdysvaltalaiset, joiden antikommunistinen pelko ja hysteria vaikeuttivat merkittävästi kaikkea järkevää päättelyä erityisesti 1950-luvulla. Kekkonen ei pitänyt yhdysvaltalaisista ja arvioi heitä usein tylyin sanoin päiväkirjaansa. Tältä osin tilanne muuttui vasta 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin kylmän sodan pahimmat ylilyönnit osoittautuivat tarpeettomiksi.

* * *

Kekkonen suhde brittiläisten tiedustelumailmaan oli merkittävästi kiinteämpi. Sekä Bosley että Magill solmivat henkilökohtaisen ystävyysuhteen, vaikka erinäisistä muista brittidiplomaateista presidentillä ei ollut mitään myönteistä kerrottavaa päiväkirjalleen. On vaikea arvioida, johtuiko tämän parempi suhde Kekkonen anglofiilisista sympatioista vai sattumasta eli onnekkasta henkilökohtaisen kohtaamisesta (mieltymys viskiin näyttää erityisesti kiinnittäneen Mikko Virran huomiota, se kun näytti olevan olennainen osa Kekkonen ja Magillin eli ”Mäkelän” seurustelua). Todennäköisesti tärkeämpää oli se, että brittien tiedustelupalveluissa ymmärrettiin yhdysvaltalaisia paremmin –

vaikka ei suinkaan aina riittävästi – suomalaista mentaliteettia, historiaa ja geopolitiikkaa. Venäläisten kanssa Kekkonen pärjäsi tunnetusti parhaiten, eikä Virralla näytä olleen ongelmia päätyä sellaiseen arvioon, että vaikka Kekkonen joutui monta kertaa antamaan periksi Moskovan miehille, toisaalta myös siellä jouduttiin monta kertaa toteamaan, ettei Kekkonen päätä saada kääntymään. Virta arvioi suoraan, että puheet Kekkosesta Neuvostoliiton tai lännen agenttina ovat katteettomia.

Mielenkiintoisempi kysymys on pohdinta siitä, viihtyikö Kekkonen suhteellisen hyvin vakoilijoiden seurassa siksi, että hänellä oli itsellään taustaa EK:n toimihenkilönä (Kekkonen tosin näyttää vaienneen visusti tästä elämänsä vaiheesta kaikissa ulkomaisissa suhteissaan). Virran mukaan Kekkonen olisi poliitikon uran tyssätessä halunnut suomalaisen (siviili)tiedustelutoiminnan johtajaksi. Siihen hänellä epäilemättä olisi ollut riittävät kyvytkin, kuten ulkomaisissa arvioissa usein todettiin, kun Kekkonen arvioitiin kyvykkääksi ja älykkääksi, mutta myös kieroksi, ovelaksi ja salakavalaksi, samoin myös vallanhimoiseksi ja häikäilemättömäksi. Sellainenhan tiedustelu-ukon täytyy olla. Länsimaisten vakoilijoiden näkökulmasta Kekkonen suurimpia ongelmia oli paitsi oletettu riippuvuus Neuvostoliiton painostuksesta, ennen muuta huono englannin kielen taito. Sitä kyllä yritettiin parantaa tehostetulla opetuksella ja kielikylvyllä ennen ensimmäistä vierailua Lontoossa. Mutta kuten me aikalaiset muistamme, Kekkonen englanti oli esimerkiksi ETYK:n päivinäkin aika jäykkää, vaikka ei yhtä huonoa kuin asiasta pilkatulla **Ahti Karjalaisella**.

Brittien ja Yhdysvaltain tiedustelupalveluitten pakkomielteistä kiinnostusta Suomeen ja Kekkoseen ei Virta ehkä avaa riittävästi. Hän korostaa monta kertaa, kuinka asiakirjat paljastavat, ettei Yhdysvallat olisi ryhtynyt vastatoimiin, jos Neuvostoliitto olisi miehittänyt Suomen. Toisaalta Virta tarjoaa paljon esimerkkejä siitä, miten tarkasti jokaista suomalaisten ja erityisesti Kekkonen liikkadusta suhteessa Neuvostoliittoon seurattiin ja miten ylimitoitettuja reaktioita niihin liittyi pelkästään siksi, ettei Suomen geopoliittista asemaa – siis paasikiviläistä ajattelua – tunnettu tai ei haluttu ymmärtää. Kaikessa nähtiin ”liukumista” Neuvostoliiton syliin, puolueettomuuden katoamista ja – tietenkin – ”kommunismien” leviämistä ja kaikkea siihen liitettävissä olevaa kauheaa. Minusta on ilmeistä, että läntinen tiedustelupalvelutoiminta perustui toisaalta liioiteltuun pelkoon Neuvostoliiton vaikutusvallan kasvusta, toisaalta ylimieliseen Suomen olojen väärin ymmärtämiseen.

* * *

Siinä mielessä myös Mikko Virta on sisäistänyt perinteisen poliittisen historian kaanonin, että läntisten tiedustelupalveluiden toimintaa ja niitä juridisesti maanpetturimaisesti palvelleita suomalaisia upseereita ja poliitikkoja ei oikeastaan millään tasolla tarkastella kriittisesti. Vaikka tiedustelupäällikkö, kenraali **Lauri Sutela** suoraan kielsi alaisiaan näyttämästä jotain paperia Kekkoselle, se ei näytä väräyttäneen Virrasta esiin kysymystä siitä, kenellä Sutela itse asiassa oli uskollinen. Hän kertoo valtavasta määrästä juridisesti laittomasta toiminnasta kysymättä kertaakaan, onko tällaista pidettävä demokraattisen yhteiskunnan luonnollisena osana. Virta näyttää ainakin hiljaisesti hyväksyneen ajatuksen, että mikä tahansa rikollinenkin toiminta, jonka tarkoituksena on vastustaa kommunisteja (ja/tai Neuvostoliittoa, sama asia), on automaattisesti hyvin ja oikein tehty. En tarkoita tässä tiedustelutoimintaa sinänsä, se sisältää aina laittomuutta. Mutta on vähän eri asia, kun laittomuuksia tekevät virkamiehet ja luottamustehtäviin valitut. Kekkoselle asia ei ollut ongelma, kunhan toimi oli hänen hyväksymänsä. Mutta nuori tutkija olisi voinut asiaa tarkastella myös perustuslain, kansalaisten yhdenvertaisuuden ja muiden näennäisten oikeuksien näkökulmasta.

Karmivan esimerkin läntisten tiedustelupalveluiden vapaasta mellastelusta tarjoaa vuonna 1962 Neuvostoliiton aloitteesta ja tahdosta järjestetty nuorisofestivaali, joka joutui alusta lähtien tiedustelupalveluiden keinoja kaihtamattoman (murhia ei tietävästi sentään tehty) häirinnän ja suoranaisten sabotaasin kohteeksi. Yhdysvaltain hallinto komenteli suomalaisia sekä uhkaillen että mairitellen.

Kekkonen vastusti festivaalin järjestämistä, mutta ei uskaltanut antaa arvoaltaansa sen puolesta eikä sitä vastaan. Pelkästään yksi osallistuminen johonkin unkarilaisten järjestämään tapahtumaan synnytti länsimediassa hirveän haloon. Se siitä suomalaisesta itsenäisyydestä ja demokratiasta. Yhdysvalloista matkustaneiden palkattujen mellakoitsijoiden hillitseminen osoittautui vaikeaksi työksi jopa ratsupoliiseille. Tänä päivänä tuollaista toimintaa pidettäisiin käsittämättömänä, mutta itse asiassa Yhdysvallat on käyttänyt täsmälleen samaa taktiikkaa esimerkiksi yrittäessään syöstä vallasta Venezuelan Maduron.

Operaatio Kekkonen on oiva silmäys asioihin, joista ei koskaan puhuta avoimesti muuten kuin pitkien aikojen kuluttua. Kyynisesti ajatellen voidaan todeta, että nythän Yhdysvallat on lopultakin saanut kaiken sen, mitä se on ajanut 75 vuotta eli Suomen suhteet Venäjään on käytännössä katkaistu, Suomi on taloudellisesti sidottu mielettömän kalliisiin asekauppoihin ja kirsikkana piirakan päällä Suomesta tehdään Naton täysjäsenenä ensi-iskun looginen kohde. Vaikka Kekkonen oli pesunkestävä porvari ja antikommunisti, hän luultavasti nikottelisi nykyhetken tajutessaan ja joutuisi toteamaan perintönsä joutuneen tarviolle. Suomen itsenäisyydestä tai neutraalin toimijan roolista ei ole jäljellä mitään, olemme vain yksi pienimmistä sotilasliitossa, joka seuraavaksi aikoo haastaa Kiinan. Turkin ja Unkarin diktaattorit kypsyttelevät Suomi-neitoa vartaassa siihen asti, kunnes neitsyyden lisäksi on ulosmitattu kaikki muukin mahdollinen. Suomesta on tullut Vogue-Marinin johdolla Euroopan militaristisin Yhdysvaltain osavaltio. Kiitos siitä teille, te entiset ja nykyiset lännen agentit.

Kleptokratiat ja ”hyvä länsi”

Tämä kirja on järkyttävää luettavaa. Sekä sisältönsä että kirjoittajan ideologisen sokeuden takia. **Frank Vogl** on taloustoimittaja, entinen pankinjohtaja (Maailmanpankki) ja Transparency Internationalin perustaja. Nykyään hän luennoi George Mason Universityssä Washintonissa. Voglin kirja *Mahdollistajat : Miten länsi tukee kleptokraatteja ja korruptiota vaarantaen demokratiamme* (Terra Cognita 2022) sisältää valtavan määrän informaatiota siitä, miten maailmaa johtavien poliitikkojen, pankkiirien ja muiden vallankäyttäjien ahneus ja häikäilemättömyys ovat johtaneet suunnattomaan korruptioon, rahanpesuun ja yhteiskunnalliseen epävakauteen. Vogl on seurannut asioita varsin läheltä, joten häntä on pakko pitää aiheen asiantuntijana. Ei myöskään ole selkeitä perusteita epäillä, että hän kirjoittaisi vastoin vakaumustaan.

Sitä järkyttävämpää on se sokeus, jolla Vogl suhtautuu kritisoimansa ilmiön syihin ja syyllisiin. Kautta kirjan toistuu Voglin yksisilmäinen maailmankuva, jossa toisella puolella on ”hyvä länsi” ja sen vaalima länsimainen demokratia, toisella puolella kleptokratit ja muut ällöttävyyden, jotka – Venäjä ja Kiina etunenässä – väsymättä ”nakertavat” tuota kultaista länsimaista demokratiaa. Voglin sokeus korostuu sen takia, että hänen kirjansa on itse asiassa varsin vahva todiste sen puolesta, että nuo mahdollistajat (englanniksi *enablers*) ovat keskeinen osa länsimaista kapitalismia, eivät suinkaan mikään hyvien joukkoon piiloutunut pahisten klaani. Melkein joka sivulla Vogl joutuu toteamaan, että hänen ihanien länsimaittensa poliittiset johtajat ovat haluttomia säätämään tiukkoja korruption vastaisia lakeja ja jos niitä säädetään, jätetään valvonta hoitamatta. Melkein joka sivulla Vogl joutuu toteamaan, että suurimmat läntiset pankit syyllistyvät systemaattiseen korruptioon ja rahanpesuun ja että miljardisakat ovat vain osa tuotannon kustannuksia.

Voglin sanastoon ei kuulu sellaista käsitettä kuin ”kapitalismi”. Sana taitaa vilahtaa kerran tai pari, mutta silloinkin jonkun toisen sitaatissa. Vogl ei missään kohdin edes spekuloi sillä mahdollisuudella, että korruptio, rahanpesu, taloudellinen rikollisuus ja muut hänen vastustamansa ilmiöt kuuluisivat erottamattomasti kapitalistiseen järjestelmään tai että hänen kritisoimansa mahdollistajien ryhmä on kapitalistisen systeemin ydinjoukkoa, itse asiassa kapitalismin mahdollistajia. Sokeus joutuneen siitä Voglin omaksumasta harhasta, että kapitalistisen lännen johtajat ovat moraalisesti hyviä, vaikka ihmisinä erehtyväisiä, kun taas ei-lännen kleptokratit eli kaikki vallankäyttäjät ovat moraalisesti huonoja. Pitkin kirjaa joutuu lukija siksi miettimään, miten noilla mahdollistajilla onkin niin valtavasti valtaa, vaikka hyvät läntiset johtajat ovat vallassa.

* * *

Voglin saarnan ontouden tajuaa viimeistään siinä vaiheessa, kun lukija alkaa miettiä, mikä tekee moraalisesti hyvistä läntisistä johtajista niin voimattomia sekä mahdollistajien että kleptokraattien edessä. Voglilla ei ole tähän mitään hyvää selitystä, pikemminkin hän pyrkii kaikin tavoin väistämään ongelmaa, vaikka se ei tietenkään katoa minnekään vain siksi, ettei Vogl halua siihen kajota. Jos Vogl olisi älyllisesti rehellinen, hän joutuisi myöntämään, että mahdollistajat kykenevät toimintaansa, koska eliitti haluaa sallia sen toiminnan. Yhtälö ei ole korkeampaa matematiikkaa. Eliitti ei puutu korruptioon, koska se itse hyötyy siitä joko suoraan tai välillisesti. Vogl ei halua nähdä, että ero ei-läntisten kleptokraattien ja läntisten kleptokraattien välillä koskee enemmän välineitä ja toimintatapoja kuin tavoitetta.

Vogl joutuu myöntämään, että esimerkiksi Yhdysvalloissa, missä rahan yhteiskunnallinen valta on kaikenkattava, muodollisen demokraattinen päättäjien valintajärjestelmä ei tuota eettisesti vahvaa korruption vastaista hallintoa, koska melkein kaikki päättäjät ovat jonkin lobbarin taloudellisen tuen nauttijoita ja siksi heidän kätensä ovat sidotut niissäkin tapauksissa, joissa joku päättäjä aidosti haluaisi vähentää korruptiota. Vogl yrittää muistuttaa, että Yhdysvalloissa on Eurooppaa tiukempi korruption vastainen lainsäädäntö, mutta jättää sanomatta, että poliitikkojen ostamiselle säädetty vähäisetkin rajoitukset on viime vuosina poistettu, eikä mikään käytännössä estä rikkaita ostamasta kansanedustajia edistääkseen tai estääkseen itselleen mieluisaa lainsäädäntöä.

Lienee kiistatonta, että kaikissa länsimaissa toimii ”mahdollistajien” ammattikunta. Se ei kuitenkaan ole syntynyt siksi, että ei-lännessä on niin paljon kleptokraatteja vaan kleptokraattien toiminta on mahdollista, koska lännessä on sitä palveleva järjestelmä valmiina. Mutta koska tällainen toteamus sotii Voglin perusasetelmaa vastaan, hän kieltäytyy sitä näkemästä ja ääneen lausumatta. Siksi hän joutuu päivittelemään ja ihmettelemään, miten nuo moraalittomat mahdollistajat pärjäävät niin hyvin ja mistä niitä aina sikiääkin lisää, vaikka pankkeja sakotetaan hurjilla summilla. Vogl kyllä toteaa, etteivät suurimmat pankinjohtajat koskaan joudu vastuuseen rikoksistaan, etteivät yritysjohtajat joudu henkilökohtaiseen vastuuseen rikoksistaan ja etteivät varsinkaan poliitikot joudu vastamaan siitä, että he palvelevat lobbaria, eivät äänestäjiään.

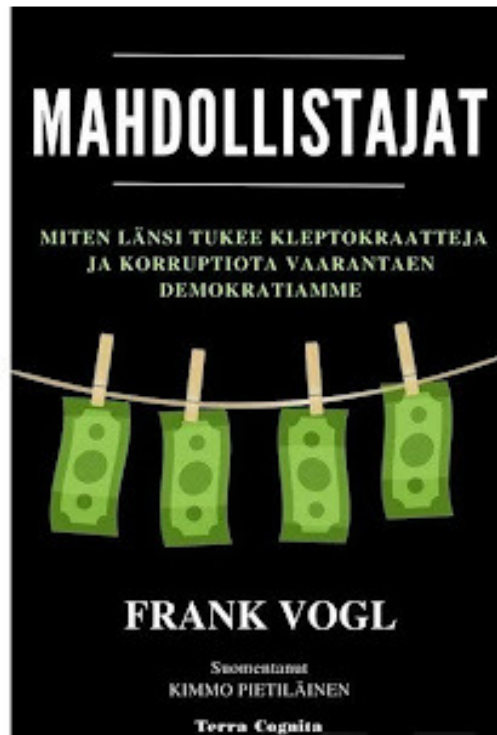
* * *

Kaiken edellä toteamani jälkeen lienee ilmeistä, etten voi suositella Voglin kirjaa muille kuin niille, jotka ymmärtävät lukea tekstin korjaavien lasien läpi. Sillä kyllä Vogl kritiikissään oikeassa on, vaikka hänen lapsellinen uskonsa länsimaiseen demokratian hyvyteen onkin rajatonta. Mutta koska Vogl on jättänyt analyysinsä harkiten puoliväliin, on lukijan osattava kääntää sen väittämät selkokielisiksi. Korruption uhan alla ei ole muodollinen demokratia vaan tavallisten ihmisten toimeentulo ja elämän laatu. Lähes koko maailma on kapitalistisen talousjärjestelmän alainen, eikä korruptiota voi mitenkään erottaa kapitalismista. Se ei ole sairaus, vaan kapitalismin olennainen osa. Vogl ei tietenkään halua tai osaa vastata, miksi näin on, joten se tehtävä jää lukijalle itselleen. Omasta puolestani väitän, että kapitalismi ei voi toimia ilman korruptiota, koska se on olennainen osa ns. markkinamekanismia.

Kapitalismin puolustajilla on tapana väittää, että markkinamekanismi ”oikaisee” kaikki kapitalismista aiheutuvat vääristymät, olivat ne pääoman omistajien tai kuluttajien toimien seurausta. Kapitalismin historia osoittaa hyvin tämän väitteen katteettomuuden. Markkinat eivät ole ”näkömätön käsi”, vielä vähemmän mikään yhteisen hyvän toteuttaja. Todellisuudessa jokainen kapitalistinen toimija vihaa markkinoita ja tähtää kohti monopolia. Jos voittoa voi kasvattaa korruptiolla – usein se toimii mainiosti –, kapitalisti edistää korruptiota. Jos voittojen kotiuttaminen edellyttää rahanpesua, kapitalisti pesee voittonsa. Jos voittojen saaminen edellyttää bisnesmahdollisuuksia hallitsevan diktaattorin lahjomista, kapitalisti lahjoo hänet ja takaa oman voittonsa maksimoinnin. Ainoa tapa vähentää korruptiota ja muita rakenteellisia rikoksia on puuttua itse talousjärjestelmään. Sitä kapitalistit eivät itse tietenkään halua, joten sitä eivät toteuta myöskään heidän rahoittamansa poliitikot.

Onko näkemykseni liian raadollinen? Eikö kuitenkin jossain ole aidosti kunnollisia, lahjomattomia ja eettisesti yhteistä hyvää tavoittelevia vallankäyttäjiä? Mahdollisesti on, mutta mitään näyttöä ei ole siitä, että heillä olisi vaikutusvaltaa. Ns. läntistä maailmaa hallitsevat samanlaiset voimat kuin ei-läntisiäkin. Tavat ja kulttuurit eroavat, pohjimmainen kapitalistinen eetos vähemmän. Eivät **Vladimir Putin** tai **Xi Jinping** ”nakerra” läntistä demokratiaa, he eivät yksinkertaisesti usko siihen, kuten eivät kaikki läntiset toimijatkaan. Siksi muodollinen demokratia ohitetaan säännöllisesti, kun kysymys on voittojen tavoittelusta. Korruptio on kansainvälinen ilmiö, jolla on kansalliset kasvot ja

käytöstavat. Venäläinen tai korealainen voi pitää lahjasta luonnollisena, kun taas suomalainen haluaa teeskennellä, ettei korruptiota ole, vaan lahjukset saadaan huomaamatta. Todellisuudessa me kaikki olemme niitä mahdollistajia, jos emme aseta kapitalismin mielekkyyttä kyseenalaiseksi.

PS. **Kimmo Pietiläisen** muuten asiallisessa käännöksessä pistää silmään joidenkin nimien huoleton kirjoitusasu. Esimerkiksi Erdoğan on ”Erdogan”, Orbán on ”Orban”, Jórgos Papakonstantínu on ”Giorgios Papaconstantinou”, Kwaśniewski on ”Kwasniewski” ja Vaxevánis on ”Vaxenis” (hakemistossa ”Vaxevanis”). Hakemistossa on myös väärää muotoja, jotka ovat leipätekstissä oikein (Nijazov vs. ”Niyazov”, Dmitri Kozak vs. ”Dmitry”). Pieniä asioita sinänsä, mutta olisivat helposti olleet tarkistettavissa ja korjattavissa.

Tiistai 24. tammikuuta 2023

Liian liberaali valkoiselle Suomelle

Oletan rohkeasti, että kulttuurihistorioitsija **Petri Laukka** on kirjallaan *K. J. Ståhlbergin armoton matka* (Into 2022) halunnut kerrata nuoren tasavallan vaikeaa alkua ja samalla valaista ensimmäisen presidenttimme, **Kaarlo Juhana Ståhlbergin** uraa ja elämäntyötä, ehkä myös valtiofilosofista ajattelua. Sama ajatus näyttää olleen mielessä monilla muillakin poliittisen historiamme tutkijoilla ja popularisoijina, sillä vuoden 2022 aikana ovat ilmestyneet myös **Esa Lehtisen** *Ensimmäinen tasavalta : K. J. Ståhlberg ja taistelu suomalaisesta demokratiasta* (ntamo) ja **Marjaliisa Hentilän** *Tasavallan ensimmäiset : presidenttipari Ester ja Kaarlo Juho Ståhlberg 1919-1925* (Siltala) sekä vuonna 2021 **Heikki Roiko-Jokelan** *Kriisien värjittämät vuodet* (K. J. Ståhlbergin säätiö). Petri Laukka on päättänyt erottaa joukosta yhdistämällä tarinan syksyllä 1930 vahingossa käynnistyneen ja lopulta täysin pieleen menneen muilutuksen perinteisempään kronologiseen elämäkertaan.

En ole ihan varma siitä, onko ratkaisu tyyllisesti tai tiedollisesti onnistunut. Muilutus on kerrottu Ståhlbergien subjektiivisesta näkökulmasta, joka on periaatteessa kiinnostava, mutta käytännössä aika vähätehoinen, koska lukija tietää alusta alkaen, miten hankkeessa käy. Muilutusmatkasta raportoiva Ståhlberg pohdiskelee jonkin verran, mutta mitään erikoisen mieleen jäävää ei tapahdu eikä yhteiseen muistiin kirjata. Tämän sivujuonen konnat eli äärioikeistolaiset muiluttajat on kuvattu tavalla, joka on yleensä varattu katalille kommunisteille. Tarinan mielenkiintoisimmaksi yksityiskohdaksi jääkin auto, kuvauksen perusteella upouusi Chevrolet, joka miellyttää matkustamisesta pitävää Ståhlbergiä, vaikka oma ja puolison henki ja hyvinvointi ovat uhattuina,

Jotain paradoksin kaltaista on siinä, että näennäisesti Ståhlbergin vaiheet tarjoavat valtavan määrää yleistä ja yksityistä draamaa, mutta loppujen lopuksi arki on yhtä ja samaa suuren arvostuksen ja loputtoman haukkumisen kirjomaa pötköä, koska päähenkilö on suoraan sanoen vähän tylsä; osaava, edistysmielinen ja yhteistä hyvää vilpittömästi tavoitteleva suurmies, mutta siltikin vähän tylsä. Kuvaavaa on, että Ståhlbergin julkinen kuva paranee merkittävästi, kun hän dramaattisesti ison perheen yksinhuoltajaksi jäätyään avioituu uudelleen kirjallisesti lahjakkaan ja edustuskykyisen **Ester Hällströmin** kanssa.

* * *

Petri Laukka on kirjoittanut Ståhlbergin elämäkertaa selkeästi äärioikeiston vimmaisista häijyyksistä torjuvaksi puolustuspuheeksi. Laukka ei piilottele Ståhlbergin suhteellisen harvoja selkeitä epäonnistumisia ja pelisilmän pettämisiä, mutta pääasiana on ja pysyy Ståhlbergin yhteiskunnallisen ajattelun puolustus ja esiin nostaminen. Hyvänä esimerkkinä tästä on kieltolaki, jota Ståhlberg vastusti jo ennen itsenäisyyttä kaukonäköisin ja järkiperaisista syistä sortumatta toiveajatteluun tai ideologiseen suhtautumiseen viinan kiroja pohdittaessa. Vaikka Ståhlberg kärsi 1919 äänestyksessä selkeän tappion, kieltolaki osoittautui käytännössä epäonnistuneeksi juuri niistä syistä, jotka liberaali oikeusoppinut osasi päätellä, vaikka ei saanut järempäisiä aikalaisia kuuntelemaan itseään.

On perusteltua väittää, että juuri Ståhlberg oli avainasemassa prosessissa, jonka seurauksena Suomesta tuli perustuslaillinen tasavalta ja oikeusvaltio. Hän ei tietenkään ratkaissut Saksan tappiota maailmansodassa, joka käytännössä veti maton alta sekä saksalaismieliseltä oikeistolta että monarkisteilta, jotka olivat laskeneet kaiken Saksan voiton varaan. Mutta kun Saksa oli romahtanut, juuri Ståhlberg symboloi varsinaisia luokkapuolueita ja niiden edustajia paremmin yleistä ja yhtäläistä

kansalaisyhteiskuntaa, jossa varallisuus ei määritä äänioikeutta eikä enemmistöllä ole oikeutta harastaa mielivaltaa. Tällä linjalla Ståhlberg sai keskustan ja vasemmiston tuen ja voitti ensimmäiset presidentinvaalit. Oli yhdestä äänestä kiinni, ettei hän saanut enemmistöä heti ensimmäisessä äänestyksessä, joten mistään taktikoinnista ei ollut kysymys.

Oikeisto vihasi Ståhlbergiä pysyvästi ja syvästi, koska hän ei jakanut luokkavihan, väkivaltaisen kokennon ja yleisen ahdasmielisyyden arvoja. Nykypäivän näkökulmasta tätä vihaa on vaikeampi ymmärtää, mutta juuri päättyneen sisällissodan julma henki hallitsi suurta osaa porvaristosta ja Ståhlbergin kaltaiset liberaalit ajattelijat olivat harvassa. Häntä pidettiin luokkapetturina, joka oli valmis armahtamaan punakapinalliset rivimiehet, mutta vaati lain mukaisia rangaistuksia valkoisten rikoksista. Todellisuudessa Ståhlberg taipui hyväksymään ns. kommunistilait, suhtautui kristinuskoon myönteisesti ja hyväksyi muutenkin ns. tavalliset porvarilliset perusarvot. Mutta se ei riittänyt, koska hän ei ollut valmis mihinkään laittomuuksiin, kiihkoiluun tai väkivaltaan. Ståhlberg ei myynyt periaatteita, mistä hän joutui maksamaan valkoisen vallan pisyvällä halveksunnalla.

* * *

Miksi lapualaiset ryhtyivät arvostetun ex-presidentin muilutuksen kaltaiseen älyttömään operaatioon? Vaikka kaikki yksityiskohdat eivät ole varmuudella selvinneet, voinee puhua ylenpalttisesta juopottelusta aiheutuneesta harkintakyvyn täydellisestä pettämisestä. Oikeistossa oli epäilemättä paljonkin ihmisiä, joilla ei ollut mitään Ståhlbergin kyyditsemistä vastaan sinänsä. Häntäkin haukuttiin kommunistiksi, joten miksi ei siis samaa kohtaloa kuin aidoillekin. On kuitenkin epätodennäköistä, että kukaan oikeiston merkittävä johtohenkilö olisi selvin päin lähtenyt juuri Ståhlbergiä muiluttamaan, koska teko herätti voimakasta vastustusta ja toimi käytännössä vastoin äärioikeiston toiveita. Syksyllä 1930 Ståhlberg oli kyllä vielä kelvollinen presidenttiehdokkaaksikin, mutta tuskin häntä laajemmin pidettiin vaarallisen ”vasemmistolaisena”. Hänellä ei ollut esimerkiksi suomalaisten kommunistien tukea yhtään sen enempää kuin äärioikeistonkaan suunnalta.

Ståhlberg näyttäytyy Laukan kirjassa vähän kömpelönä, mutta johdonmukaisena periaatteen miehenä, jonka poliittisen kunnianhimon laadusta ja määrästä ei oikein saanut selvää. Hän ei tyrkyttänyt tehtäviin, pikemminkin toppuutteli ja suostui vasta, kun näytti siltä, että ”kansa” häntä riittävässä määrin kutsui palvelukseen. Mutta esimerkiksi **Risto Rytin** pyyntöihin ryhtyä sotaa käyvän Suomen pääministeriksi Ståhlberg ei taipunut. Hän ei myöskään halunnut olla käytännössä yhteistyössä **Mannerheimin** kanssa. Välit olivat rikkoutuneet pian sisällissodan jälkeen, eivätkä ilmeisesti koskaan parantuneet. Pienen edistyspuolueen jäsenenä Ståhlberg joutui myös huomaamaan, että arvostus ei aina muuttunut poliittiseksi työnnöksi.

Nykypäivän näkökulmasta arvioituna Ståhlberg joutui melkein koko julkisen uransa ajan räikeän ja ilkeän vihapuheen uhriksi. Hän ei ollut kuitenkaan ainoa, kaikki puoluelehdet antoivat palstatilaa myös nimimerkin suojasta tapahtuneelle häijyydelle, jossa ei minkäänlaista intimiteettisuojausta tunnustettu eikä henkilökohtaisuuksiin menemistä kaihdettu. Lehdet eivät painaneet rivouksia, mutta kohteliaan sanakääntein ilmaistut herjaukset olivat tavanomaisia ja niitä arvioitiin usein myös oikeuselimissä. Vuoden 1930 muilutus oli poikkeuksellisen räikeä teko, sitä pahempaa olisi ollut vain poliittinen murha, joita niitäkin tapahtui muutamia. Mutta eräänlaisena vahingonlaukauksena kyyditystä on pidettävä, ei Ståhlbergin poliittisen merkityksen symbolina. Äärioikeiston vihapoliitikassa asenteet kärjistyivät usein henkilöihin kohdistuvina tekoina, mutta nämä teot kertoivat enemmän tekijöistään kuin kohteistaan.

Nuori Ståhlberg kihlattunsa Hedvig Wåhlbergin kanssa ateljeekuvassa.
Ina Liljeqvist & Co, Oulu, 1890-l. Helsingin kaupunginmuseo.

Perjantai 20. tammikuuta 2023

Me ja muut tietoiset eläimet

Tom Mustill on ns. valashullu ja hänen kirjansa *Kuinka puhua valasta : Tutkimusmatka eläinten viestinnän tulevaisuuteen* (Aula 2022) on voimakkaan ”puolueellinen” selonteko prosessista, joka teki kirjoittajastaan valasfanin ja vimmaisen lajienvälisen viestinnän tavoittelijan. Ikään kuin sivutuotteena Mustill tarjoaa loputtomasti pohdittavaa jokaiselle, joka suhtautuu kriittisesti ihmiskeskeiseen luontokehitykseen. Luotettavan tiedon vähyyden takia edes intoilija ei tohdi julistaa, millä tavalla valaat ja muut älykkäät eläimet ovat vähintäänkin kaltaisiamme, mutta se käy ilmi, että vanhat kuvitelmat jostain jyrkästä kynnyksestä, jonka yli vain ihminen on päässyt, ovat sekä kestävämpiä että hedelmättömiä. Mustill joutuu kirjan mittaan ja lopuksi myöntämään, ettemme osaa vielä valasta, vaikka ymmärtävä tieto eläinten kommunikaatiosta on lisääntynyt suorastaan räjähdysmäisesti.

Mustill kirjoittaa sujuvasti, vaikka hänen tyylinsä on ajoittain tiedelehtien haastatteluiden tapaista väsyttävää siirtymistä mahtavasta asiantuntijasta toiseen tekodramaattisten välihuokailuiden ja haastateltavien fyysisten piirteiden koomisten kuvailujen takia (”*Silmälasipäinen ja siistipartainen Bruce*”, ”*urheilullisen näköinen, hieman päälle kuusikymppinen nainen, jolla on puolipitkät kastanjanruskeat hiukset, oli pukeutunut farkkushortseihin ja siniseen T-paitaan*”). Kirjan kuvitus olisi mielenkiintoista, mutta sen mahdollisuudet on tuhottu pienillä matalan resoluution kuvilla. En tiedä, onko näin jo alkuteoksessa, mutta ratkaisu alentaa kirjan houkuttelevuutta. Onneksi oikoluku on pääosin kohdillaan ja hakemistokin löytyy.

Mustill ei vedonne lukijaan, jolla on omasta mielestään vankat ja perustellut näkemykset Maan eliökunnan hierarkkisesta rakenteesta. Kirjan pääviesti ei tosin liity siihen, missä määrin muut eläimet ovat ihmistä ”huonompia” tai ”parempia”. Mustill jahtaa henkilökohtaisesti mahdollisuutta päästä kommunikoimaan pienten ja suurten valaitten kanssa niin, että kumpikin tietää, mitä toinen ajattelee. Paljon on kertynyt aineistoa, jonka perusteella voidaan arvella valailla olevan paljon samantyyppisiä sosiaalisia ja viestinnällisiä tapoja kuin ihmisellä, mutta ratkaisevaa ymmärrystä siitä, mitä valaiden uskomattoman monipuolinen äänellinen (kattaen myös ihmisen kuuloalueen ulkopuolelle jääviä taajuuksia) aktiivisuus sisältää. Se voi olla ihmisen näkökulmasta ”rajoittunutta”, mutta on merkkejä myös siitä, että se voi olla huikeasti ilmaisuvoimaisempaa kuin ihmisellä. Ainakin se on paljon monipuolisempaa kuin aiemmin on uskallettu kuvitella.

* * *

Vaikka Tom Mustill on kiihkeä luontoihminen, hänen kirjansa toinen ylistyslaulu kaikuu ehkä hie- man yllättäen modernille tekniikalle ja erityisesti ns. tekoälytutkimukselle, jonka ansiosta tutkijoille kertynyttä suunnatonta dataa valaiden viestinnästä on päästy analysoimaan mielekkäällä tavalla. Mustill ylistää koodareita, joiden työn ansiosta tuhansista tunneista valaiden laulun ja muun äänte- lyn tallenteita pystytään löytämään – siis se tekoälyalgoritmi löytää – malleja, kuvioita ja konkreet- tisia tilastoitavia lukumääriä. Ihmisen aistit eivät näe likikään yhtä tarkasti, eikä hidas katsemme ehtisi koskaan käydä läpi sitä valtavaa datamäärää, jota algoritmi pureskelee nikottelematta tunnista ja päivästä toiseen.

Mustill ylistää sitä muutosta, jonka ansiosta melkein kaikki valaslajit sukupuuttoon ajanut tolkuton valaiden teurastaminen saatiin pääosin lopetettua 1970-luvulla. Kirjasta käy ilmi sekä se, että suh- tautuminen valaisiin muuttui aivan viime hetkellä, mutta myös se ilahduttava tosiasia, että monien valaslajien tilanne on tällä hetkellä suhteellisen valoisa eli sukupuutto uhkaa vain joitakin lajeja, ei koko eläinryhmää. Mustill ei kirjassaan paneudu tarkemmin siihen, mitkä maat ovat jatkaneet valai- den pyydystämistä tai pohdi, pitäisikö kuitenkin valaiden pyytäminen sallia sellaisille alkuperäis- asukkaiden ryhmille, joille kyse on sekä toimeentulosta että tärkeästä perinteestä. Tämä ei ole va- laanpyynnin kritiikkiä, vaikka kirjoittajan näkemys asiasta käykin ilmi. Kuten myös se, että vaikka suoranainen teurastaminen on lähes loppunut, monet muut ihmisen aiheuttamat häiriöt kuten valta- merten saastuminen, muoviroskan määrä, laivojen ja öljynporauksen äänet ja monet muut haitat vai- keuttavat edelleen valaiden elämää.

Mustill on selvästi pyrkinyt varomaan valaiden ylenpalttista inhimillistämistä, vaikka aika usein hä- nen puheensa valaiden upeudesta on aika hurmioitunutta. Mustill haluaa selvästikin pitää kiinni bio- logisesta perusasenteesta, siitä, että ihminen ja valaat ovat molemmat eläinlajeja, erilaisia, mutta myös yllättävän samanlaisia. Lempeästi, mutta selkeästi Mustill torjuu esimerkiksi joidenkin va- lasentusiastien näkemykset siitä, että valaat ovat todellisuudessa avaruudesta tulleen vieraan älyn edustajia, jonkinlaisen muinaisen viisauden ja kultaisen ajan jäänteitä, joita meidän tulisi palvoa ja seurata. Mutta toisaalta Mustill kertoo koko ajan uusia tietoja siitä, miten yllättäviä kykyjä valailta löytyy sekä yksilöinä että lajeina. Tieto on lisääntynyt, mutta se ei tarkoita, että tietäisimme välttä- mättä vielä kovinkaan paljon. Syvissä valtamerissä elävien eläinten tutkiminen on yllättävänkin hankalaa ihmiselle, joka ei valaan tavoin pysty olemaan 28 minuuttia hengittämättä tai sukeltamaan ilman vaurioita tuhansien metrien syvyyksiin.

* * *

Mustillin kiinnostuksen ytimessä on lajienvälinen viestintä. Lukija voi perustellusti kysyä, **miksi** meidän tulisi pyrkiä oppimaan muiden eläinlajien kieliä ja suoraan kommunikaatioon niiden kanssa.

Eikö riittäisi, että ihminen jättää nämä eläimet rauhaan murhanhimoltaan ja tyytyy keräämään tietoa tekniikoilla, jotka eivät häiritse valaiden elämänmenoa? Itse olisin taipuvainen vastaamaan, että ehkäpä olisi hyvä, että se riittäisi. Toisaalta ymmärrän varsin hyvin Tom Mustillin kaltaisten biologien valtavan kiinnostuksen sellaiseen mahdollisuuteen, että ihminen ja aivan toisenlainen eläinlaji pystyisivät aidosti kommunikoimaan tietoisella tasolla. Kädellisten lähisukulaistemme kanssa olemme onnistuneet kehittämään monenlaisia kommunikointitapoja, vaikka mikään muu kädellinen ei ole oppinut puhumaan. Monet eläimet ovat uskomattoman taitavia matkijoita ja äänentuottajia, mutta taidamme ymmärtää, ettei siinä ole kyse tietoisesta viestinnästä. Ei edes ihmisen ja koiran herkkä yhteispeli tunnu edustavan riittävästi lajien välistä ymmärrystä.

Mustill ei pääse kirjassaan julistamaan aitoa läpimurtoa, vaikka edistystä tapahtuu joka vuosi. Hän on kuitenkin optimistinen – tai toiveikas, jos asiaa tarkastelee vahvan kriittisesti. Tosiasia nimittäin on edelleen se, että emme edelleenkään tiedä mitään kovin varmaa ja täsmällistä siitä, mitä muiden lajien aivoissa tapahtuu, kun ne – ehkä – kommunikoivat keskenään tai peräti meidän kanssamme. Joudumme olettamaan ja tulkitsemaan rohkeasti, että sukeltajan paijattavaksi oma-aloitteisesti tuleva mustekala ”kaipaa ihmisen läheisyyttä” tai ihmisen selkäänsä turvaan miekkavalaalta heittävä ryhävalas ymmärtää, ettei ihminen pärjää miekkavalaalle ja vieläpä on sitä mieltä, että ihminen on ”suojelemisen arvoinen”. Kaikki tämä näyttää hienolta ja kiehtovalta, mutta on silti edelleen kaukana siitä, että voisimme väittää ymmärtävämme, mitä kaikkea vaikkapa valaan laulu sisältää ja merkitsee. Itse arvelen, että monet asiat jäävätkin ymmärtämättä, koska emme tunne edes ihmisaivojen toimintaa riittävän hyvin.

Kaikesta skeptisestä kriitikistä huolimatta on myönnettävä, että valaat ovat tavattoman kiehtova eliöryhmä, jonka tutkiminen tuntuu sekä mielekkäältä että uteliaisuutta herättävältä. Ei tarvitse olla höpsähtänyt ihaillakseen näiden eläinten olemusta, erilaisuutta ja arvoituksellisuutta. Ihminen on näkökykynsä varassa, valaat hahmottavat todellisuutta pääosin äänen, kuulemisen kautta. Se voi olla valtava ero tai sitten aivojen sopeutuvuus on niin suurta, että valaat ”näkevät” kuuntelemalla vähintään sen minkä me näkökyvyllämme. Tätä kannattaa varmasti tutkia ihan itsekkäistäkin syistä. Mutta vaikka ei pitäisi laillani suoran viestintäyhteyden luomista välttämättömänä tai edes mahdollisena, kaikki ymmärrys, jonka voimme tästä eliökunnasta saada, on varmasti hyödyksi sekä ihmiselle itselleen että valaille. Ei siksi, että valaat tarvitsisivat ihmistä voidakseen elää hyvää valaanelämää, vaan siksi, että ymmärtäisimme lopettaa tuota elämää haittaavat omat toimemme. Sillä saralla riittää tekemistä.

Sunnuntai 15. tammikuuta 2023

ChatGPT

”ChatGPT on älykäs kielialgoritmi, joka on kehitetty tekoälyn alalla. ChatGPT on erittäin hyödyllinen tavalliselle ihmiselle monilla eri tavoilla. **Ensinnäkin**, se pystyy ymmärtämään ja käsittelemään luonnollista kieltä erittäin tehokkaasti. Tämä tarkoittaa, että ChatGPT pystyy vastaamaan kysymyksiin, kirjoittamaan tekstejä ja jopa keskustelemaan ihmisten kanssa. Tämä tekee siitä erittäin hyödyllisen esimerkiksi keskustelu- tai asiakaspalveluagenttina. **Toinen** tärkeä ominaisuus on se, että ChatGPT pystyy jatkamaan tekstin jatkamista tai luomaan uuden tekstin aloittamalla vain pienestä osasta alkuperäistä tekstiä. Tämä on erittäin hyödyllistä esimerkiksi kirjoittamisessa, koska se helpottaa tekstin jatkamista tai uuden tekstin luomista aloittamalla vain pienestä osasta alkuperäistä tekstiä. **Kolmanneksi**, ChatGPT on erittäin skaalautuva ja se pystyy käsittelemään suuria määriä dataa. Tämä tarkoittaa, että se pystyy oppimaan ja kehittymään jatkuvasti, mikä tekee siitä entistä älykkäämmän. Tämä tekee siitä erittäin hyödyllisen esimerkiksi tekstianalyyseissä tai kielenkäsittelyn sovelluksissa, joissa tarvitaan suuren määrän dataa.

ChatGPT algoritmin vahvuudet ovat sen kyky ymmärtää ja käsitellä luonnollista kieltä tehokkaasti, jatkaa tekstin jatkamista tai luoda uutta tekstiä aloittamalla vain pienestä osasta alkuperäistä tekstiä, sekä skaalautuvuus joka mahdollistaa suurten datamäärien käsittelyn. Heikkouksista mainittakoon että ChatGPT ei välttämättä pysty täysin ymmärtämään ironiaa tai huumoria, ei välttämättä pysty täysin ymmärtämään erittäin epäselviä tai abstrakteja kysymyksiä ja riippuvuus datajoukosta, jonka se on koulutettu.”

* * *

Yllä oleva teksti ei ole minun kirjoittamani, vaan ChatGPT-nimisen kielialgoritmin pyynnöstäni tuottama suomenkielinen kuvaus algoritmin hyödyistä kenelle tahansa meistä, vahvuuksista ja heikkouksista. Ihan näin hyvä ei esittely ollut yhden pyynnön perusteella, vaan teksti on koostettu ohjelmalle annettujen täsmentävien ohjeiden perusteella syntyneistä teksteistä. Arvelen, että tekstejäni ennenkin luenut saattoi haistaa palaneen käryä hyvin pian, sillä algoritmi ei – tietenkään – osaa minun henkilökohtaista kirjoitustapaani, vaan se käyttää asiatyylisiä yleiskielitä. Tosin sitä voi pyytää keventämään tyyliä, ilmaisemaan asian murteella jne., mutta nämä ovat piirteitä, jotka eivät suomen kielellä toimi vielä kovinkaan hyvin ainakaan verrattuna englanninkielisiin tuotoksiin.

GPT on lyhenne sanoista *Generative Pre-trained Transformer* eli suunnilleen ”Generoiva esikoulutettu muuntaja”. Yritys nimeltä [OpenAI](#) avasi palvelun kaikelle kansalle marraskuussa 2022. Se on ollut niin suosittu, että uusien käyttäjien on odotettava vuorokauden aikaa päästäkseen edes kirjautumaan käyttäjäksi. Vastaanotto on ollut pääosin myönteistä tai suorastaan innostunutta. Mutta myös huolia on ehditty esittää. Esimerkiksi nobelisti **Paul Krugman** on kysynyt, mitä ohjelma tulee aiheuttamaan maailman tietotyöläisille. On myös epäilty, että ohjelma tarjoaa somen häiriköille nopean ja helpon tavan tuottaa valheellista tietoa, vaikka OpenAI on ilmoituksensa mukaan ohjelmoinut ohjelman torjumaan vihapuheen muodostamista.

Osa kriitikoista on myös kiinnittänyt huomiota siihen, ettei ohjelman tuottamiin faktatietoihin voi oikeasti luottaa. Eräässä testissä ChatGPT vastasi kysymykseen Väli-Amerikan alueeltaan toiseksi

suurimmasta valtiosta väärin (Guatemala, kun oikea vastaus olisi ollut Nicaragua). Ohjelma antaa selvästi luotettavampia ja paremmin muotoiltuja vastauksia englannin kuin suomen kielellä. On myös havaittu, että ChatGPT vastaa ”paremmin”, kun se ei ole pahasti ruuhkautunut eli prosessointivoimaa on tarjolla paremmin. Kaikesta kritiikistä riippumatta on ilmeistä, että ChatGPT ja oletettavasti uudet, sitä jäljittelevät ns. tekoälyohjelmat tulevat muuttamaan maailmaa, ehkä jo hyvinkin nopeasti.

* * *

Voisinko siis jatkossa panna ChatGPT:n kirjoittamaan puolestani blogitekstejä ajankohtaisista aiheista, uusista kirjoista, musiikista ja elokuvista luottaen siihen, että ne menisivät täydestä? Voisin, mutta en aio niin tehdä. Jos kuitenkin olisin tekemässä akateemista opinnäytettä, jonka aihe ei suurommin innosta, mutta valmista pitäisi tulla ripeästi, voisin päätyä toisenlaisiin ajatuksiin. Voi myös olla, että monet luovan työn tekijät käyttävät jo nyt vastaavia ohjelmia sekä inspiraation lähteinä että raa’an työn tekijöinä. Itse asiassa olen aika varma siitä, että ainakin modernin iskelmä- ja pop-musiikin puolella hommia tehdään paljon ohjelmallisesti. Ilmiö ei ole sinänsä uusi, jo vuonna 1967 **Esko Rahkonen** levytti tangon *Kesän muistatko sen*, jonka sävelmä oli koostettu IBM-tietokoneella säveltäjä **Toivo Kärjen** tuotannon pohjalta. Tekniikka oli toinen, mutta lopputulos oli erinomainen ”Toivo Kärki -tango”.

Olen yhtä aikaa innostunut ja vähän kauhistunut. On selvää, että olemme tekoälyn tuottaman sisällön osalta vasta aivan alussa. Tuskin kuluu montaakaan vuotta siihen, kun keskimääräinen kansalainen ei erota algoritmin tuottamaa sisältöä luovan ihmisen tuottamasta. Yksilöllisten tyyli- ja laajien matkiminen lienee haastavaa, mutta jos aineistoa on riittävästi ja oppimisaikaa kylliksi, en epäile ohjelmistojen onnistumista tehtävissä, joita vielä nyt pidetään ylivoimaisina. Käsite ”tekoäly” on toistaiseksi rampa, sillä sen tarkoittama ”äly” ei ole sama asia kuin ihmisen äly. Mutta pidän aika varmana, että raja tulee ylityksi ja jo sitä ennen se hämärtyy merkittävällä tavalla. Arkisten hommien kuten kääntämisen, editoimisen ja raakamateriaan tuottaminen ei jää ChatGPT:n kaltaisten algoritmien ainoaksi alueeksi. Tulevaisuudessa ehkä myös lakien kirjoittaminen ja poliittinen päätöksenteko tullaan jättämään kasvavassa määrin tekoälyn vastuulle.

Tai sitten ihminen pelästyy ja ryhtyy rakentamaan ainakin lainsäädännöllisiä ehtoja ja rajoituksia sillä, mitä ja miten algoritmit saavat työntyä luovan ja harkitsevan ihmisen tontille. Minä haluan jatkossakin tuottaa blogitekstini alusta loppuun itse, enkä usko varsinaisesti tarvitsevani ChatGPT:tä muuhun kuin älyllisesti virkistävään kokeiluun. Mutta entä jos rupean tietämättäni suosimaan chat-ohjelmien tuottamia sisältöjä ja pidän niitä poikkeuksellisen onnistuneina niin eettisesti, taiteellisesti kuin asiallisestikin, jopa kielellisesti? Tulenko silloin myöntäneeksi, että tekoälystä on kehittynyt aivan oikeaa – siis ihmisen näkökulmasta oikeaa – älyä? Ehkä niin on myönnettävä. Toistaiseksi olen päättänyt seurata alan kehitystä silmä tarkkana, sillä kyllä jo nyt esitetty kritiikki antaa perustellun syyn pitää pää kylmänä. Ei ChatGPT mikään viisasten kivi ole – ei ainakaan vielä.

PS. En minä omatoimisesti olisi aiheeseen törmännyt, mutta onneksi on seuraavassa sukupolvessa osaavia ja meitä kalkkiksia opastamaan jaksavia ihmisiä. Kiitos heille!

Tiistai 10. tammikuuta 2023

Talous-Ryti

En ole varma, lisäsikö kirjan *Kylmästi laskeva mies : Talousvaikuttaja Risto Rytin elämä* (Otava 2022) lukeminen ymmärrystäni mistään muusta kuin siitä, miten valkoisen Suomen taloushallinto rakennettiin vuoden 1918 välienselvittelyn seurauksena. **Sakari Heikkinen, Antti Kuusterä ja Seppo Tiihonen** ovat kaikki talous- ja hallintohistorian tutkijoita eli varsinaisia substanssiasiantuntijoita. Heidän asiantuntemuksensa varsinkin näin koottuna lienee sekä ylittämätön että kiistämätön, eikä itselläni ole edes kompetenssia sitä arvioida. Mutta lukijana voin esittää huomioita, joista osa on kiittäviä, osa moittivia. Kirja nimittäin onnistuu monissa asioissa, mutta ei kaikessa.

Teksti kulkee, mutta ei erityisemmin imaise. Tyyli on kuivan asiallinen ihan muutamaa sivulau-setta lukuun ottamatta. Taustalla lienee kirjoittajien luontainen asenne, mutta ehkä myös **Risto Rytin** tyyliä on alitajuisesti haluttu jäljitellä. Kirja on joka tapauksessa populaariteokseksi aivan turhan yksityiskohtainen ja laaja. Mukaan on otettu paljon sellaista aineistoa, joka liittyy yleisiin historiallisiin kuvioihin, mutta ei mitenkään erityisesti Risto Rytin vaiheisiin (kaikki toimijat elivät samoissa olosuhteissa). Vaikka Ryti pidetään keskiössä, hänen epäpersoonallinen puhetapansa muuttaa lopputuloksen enemmän yleiseksi kuin erityiseksi taloushistoriaksi. Ehkä näin on hyväkin, sillä vähien mukaan otettujen Rytin yksityiselämää sivuavien osien perusteella voi arvioida, ettei enempää olisi ollut irrotettavissa dokumenteista. Mitään ”Paasikiven päiväkirjoja” ei Ryti harrastanut tai ainakaan jättänyt jälkipolville.

Kirjaan on jäänyt turhan paljon pieniä kirjoitusvirheitä, jotka normaalilla oikoluvulla olisi pitänyt Otavan kokoisessa kustannustalossa helposti napsia pois. Oudoksuin myös eräitä nimiin liittyviä ratkaisuja. Kuivan asiallisessa tekstissä ei näytä hyvältä ratkaisulta käyttää oikein missään kohdassa pelkkään etunimeä Risto. Sekoittumisen vaaraa muihin Ryti-nimisiin henkilöihin ei ole, eikä kirja ole vähimmässäkään mielessä intiimi henkilökuva. En myöskään löytänyt logiikkaa siitä, että osalla kirjan toimijoista etunimi tai -nimet on avattu, osalla tyydytty vanhanaikaiseen (venäläiseen?) tapaan käyttää pelkkiä nimien alkukirjaimia. Vaikka joidenkin nimien kohdalla käytäntö on aika vaikiintunut nimen omistajan tahdosta, on myös aivan turhia lyhenteitä. Kun kirja vilisee henkilöhaamoja, tällainen ei helpota lukijaa. Kerronnan kertakaikkinen tasapaksuus eli draaman kaaren puute harmittaa lukijaa, mutta on tietysti kirjoittajien oikeuksien piirissä.

* * *

Kapitalismi ei saapunut Suomen talouselämään itsenäistymisen myötä, mutta irrottautuminen Venäjän keisarikunnan hallinnosta pakotti omistavan luokan ratkaisemaan, millä tavalla jatkossa säädel-lään valtasuhteita, edistetään yritysten toimintaa ja pidetään työntekijöiden osuus juuri ja juuri riittä-vänä, mutta ei liikaa omistajan voittoa kaventavana. Itsenäisen Suomen talouselämä oli korostu-neesti omistajien eli sisällissodan voittaneiden valkoisten määrittämää, koska vaikka sosialidemo-kraatit olivat eduskunnan selvästi suurin ryhmä, heillä ei ollut minkäänlaista sananvaltaa tärkeissä asioissa. Kysymys hallitusmuodosta oli iso vedenjakaja. Kun monarkistit hävisivät ja tasavaltalaiset voittivat (kun osa porvaristosta ja työväenluokka yhdistivät voimansa ja Saksa meni vielä häviä-mään maailmansodan), monet tulevaisuuden vaihtoehdot karsiutuivat kokonaan pois. Ensimmäiseksi tasavallan presidentiksi valittiin liberaalina pidetty **Kaarlo Juho Ståhlberg**, eikä yleinen äänioikeus varsinaisesti suosinut suurimpia omistajia, joiden edustajia valittiin eduskuntaan suhteel-lisen vähäinen joukko.

1920-luvun koittaessa oltiinkin Suomessa sikäli paradoksaalisessa tilanteessa, että vaikka oikeisto oli voittanut sisällissodan, se ei voittanut demokraattisia vaaleja tavalla, joka olisi mahdollistanut suoraviivaisen yksinhallinnon. Sekä Risto Rytin edistyspuolue että maalaisliitto olivat toki porvarillisia puolueita, mutta eivät luokkapoliitikassa yhtä armottomia kuin Kokoomus ja RKP. Ryti itse piti edistyspuoluetta luokkapuolueiden ulkopuolisena voimana, joka pyrki koko kansan hyvinvointiin, ei pelkästään omistavan luokan. Onkin mielenkiintoista havaita, kuinka avoimesti ja selkeästi Ryti puhui kapitalismista ja sen piirteistä, kun taas kirjan kirjoittajat käyttävät tuota sanaa tuskin kertaakaan. Ryti ei kiistänyt luokkaristiriitoja, mutta näki, että talouden ja hallinnon voi järjestää ottamatta selkeää kantaa jommankumman luokan puolesta toista vastaan.

Kirja analysoi Rytin ajattelua varsin onnistuneesti jättäen yksityiselämän erikoisuudet kuten vapaa-muurariuden ja muut ”henkiset” pyrinnot sivuun ja keskittyen Rytin kapitalismianalyysiin. Sen ytimessä oli talousliberalistinen usko markkinoiden vapauden voimaan. Vaikka Ryti tuli osallistuneeksi moniin valtion valtaa lisänneisiin operaatioihin ja puolusti esimerkiksi ns. luonnollisten monopolioiden valtion käsissä pysymisen tärkeyttä, pohjimmiltaan hän ihaili angloamerikkalaista yrittämisen vapautta ja näki kaikki raha- ja talouspoliittiset puuttumiset sallituiksi vain hätätapauksissa. Kirjan mittaan käy ilmeiseksi, että porvarillinen enemmistö taipui tämän linjan taakse ja palkitsi Rytin sarjalla merkittäviä valtiollisia vastuutehtäviä (valiokunnan puheenjohtaja, valtiovarainministeri, Suomen Pankin pääjohtaja, pääministeri ja lopulta presidentti).

* * *

Kirja opettaa paljon siitä, miten Suomi ennen vuotta 1945 ryhmittyi toisaalta selviytymään melskeisessä maailmassa, toisaalta pärjäämään haasteellisessa kaupankäynnissä ja lopulta myös järjestämään luokkaristiriidoista kummunneet haasteet pakon eli talvisodan myötä. Vaikka kirja ulottaa ajallisen kaarensa Rytin kuolemaan asti, kirjan todellinen anti koskee 1920- ja 1930-lukuja, joiden aikana Risto Ryti oli varsin keskeinen porvarillisen Suomen toimija ja vakauden takaaja. Esimerkiksi sotasyllisyysjakson olisi huolehti voinut jättää kirjasta pois, se ja eräät muut henkilöhistorialliset jaksot pikemminkin häiritsevät kuin auttavat ymmärtämään Rytin persoonaa ja roolia valtiolai- van eri tehtävissä. Vaikuttaa nimittäin vahvasti siltä, että Ryti onnistui juuri siksi, että hänellä oli jollain lailla sisäänpäin kääntynyt, pelkistynyt persoona, jolle ”kylmästi laskeminen” ei ollut taktiikkaa, vaan luontaista toimintaa.

Voi hyvinkin olla, että taluspäätäjäksi ja -viranomaiseksi sopii parhaiten ihminen, joka ei tunteile, hermoile eikä liioittele mihinkään suuntaan. Ehkä Rytillä oli juuri sopiva koostumus vastasyntyneen valtion talousasioiden järjestämiseen. Onnistumista edisti epäilemättä myös se, että Ryti oli kielitaitoinen, riittävän kosmopoliittinen – ja samalla myös dandy (tätä määritelmää nuoresta Rytistä käyttävät kirjan kirjoittajat, jossain määrin yllättäen). Poliittinen koti edistyspuolueessa ei ollut sattumaa, mutta pienen puolueen sidos ei näytä Rytin uraa haitanneen. Hän tuli toimeen kaikenlaisten ihmisten kanssa. Vaikka hän ja **Väinö Tanner** olivat kapitalismista jokseenkin eri mieltä, yhteistyö sujui paremmin kuin äärimmäisen oikeiston suuntaan.

Jälkipolvet ovat halunneet nostaa Risto Rytin jonkinlaiseksi vara-Mannerheimiksi, koska hän uhrautui ja teki **Adolf Hitlerin** kanssa faustisen sopimuksen, jotta **Mannerheim** hänen jälkeensä oli sitten vapaa sen rikkomaan ja solmimaan rauhan. Teko oli varmasti jonkin sortin henkilökohtainen uhraus, koska Ryti ei ollut viiksistään huolimatta Hitler-uskovainen missään mielessä. Mutta todennäköisesti Ryti teki tämänkin ratkaisun kylmän laskelmoinnin perusteella eli luottaen siihen, että se toimii, kuten toimikin, kuten jälkiviisaasti tiedämme. On vaikea arvioida, vähensikö Rytin liberaali maailmankatsomus mitään suomalaisten ei-rikkaiden ihmisten kokemaa ikävää (empatian kyky ei tainnut kuulua Rytin tunnepalettiin). Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Ryti piti loppuun asti kiinni siitä

näkemyksestä, että kapitalismikin perustuu – tai ainakin sen olisi hyvä perustua – jonkinlaiseen yhteiskuntasopimukseen, joka takaa myös omistamattomien luokalle ihmisarvoisen elämän. Tämähän ei valkoisessa Suomessa ollut mitään valtavirran ajattelua.

Risto Ryti 1920-luvulla
(Kuva kirjasta *Kylmästi laskeva mies*)

Perjantai 6. tammikuuta 2023

Taistelua ihmisten huomiosta ja kannatuksesta

Yhdysvalloissa asuva **Markus Tiittula** on otsikoinut uuden kirjansa tavalla, joka herätti ainakin minussa hiukan protestimieltä. *Taistelu totuudesta : Mikä salaliittoteorioissa koukuttaa ja miksi ne pitää ottaa vakavasti?* (Johnny Kniga 2022) käsittelee kyllä ns. salaliittoteorioita ja taistelua julkisesti levitettävän informaation uskottavuuskysymyksiä. Itse en pidä kirjan kuvaamaa taistelukenttää kuitenkaan taisteluna totuudesta, se antaa aivan liian ylevän kuvan useimpien Tiittulan kuvaamien toimijoiden motiiveista. Kysehän ei ole objektiivisesta totuudesta vaan siitä, kuka saa oman tulkinsa taakse niin paljon tukea ja kannatusta, että pääsee jostain valta-asemasta käsin määrittelemään sekä puheenaiheita että myös sitä, mistä ei käydä julkista keskustelua. Tiittulan toimijoita ei kannusta mikään sen ylevämpi kuin valta tai ainakin vaikutusvalta (jälkimmäistä voi olla, vaikka ei muodollista valtaa olisikaan).

Taistelu ihmisten huomiosta ja kannatuksesta koostuu enemmän propagandasta kuin totuudellisista väittämistä. Useimmat ns. salaliittoteoriat ovat itse asiassa varsin tyypillistä propagandakuvastoa, jossa mikään valhe tai vääristelty tieto ei ole liikaa, jos se auttaa vallan ja vaikutusvallan tavoittelussa. Se, mikä on muuttunut **Joseph Goebbelsin** ajoista, on modernin verkkoviestinnän mahdollistama viestintämonopolin murtuminen. Propaganda ei ole enää pitkään aikaan ollut pelkästään rikkaiden ja vallassa jo olevien yksinoikeus. Internet ja ns. somealustat ovat tehneet mahdolliseksi käynnistää propagandakampanja ihan minkä tahansa asian ympärillä tai tavoitteen saavuttamiseksi. Uutta ei ole valehtelun määrä ja härskiys, vaan sen tuottamisen demokratisoituminen käytännössä kenen tahansa ulottuville. Aiemmin tavallisen kiihkoilevan kylähullun yleisö jäi parhaassakin tapauksessa hyvin suppeaksi, eivätkä vakiintuneen median edustajat edes harkinneet tällaisten puheenvuorojen julkaisemista. Kylähulluilla ei ollut tehokasta sananvapautta.

Nyt on kaikki toisin. Nollasta voi aloittaa ja kehittyä maailmanlaajuisiksi ilmiöksi. Ei tietenkään ilman vaivannäköä, suhteita, osaamista ja onnea, mutta eliitin etuoikeus vastata pääosasta propagandaa on mennyt. Väitteille, joiden tueksi ei esitetä vähäisiääkään todisteita, voi löytyä miljoonien ihmisten innostunut tuki. Kuten Tiittulakin toteaa, tässä ei ole sinänsä mitään uutta. Juuri samalla tavalla ovat kaikki massauskonnot syntyneet ja kehittyneet. Millään uskonnolla ei ole esittää vähäisintäkään uskomisesta riippumatonta todistetta hurjien väitteittensä tueksi, mutta niitä ei kutsuta salaliittoteorioiksi, koska ne ovat niin vanha ilmiö ja koska järjestäytyneillä uskonnoilla on riittävästi valtaa pitää yllä erivapauksiaan myös sellaisissa olosuhteissa, joissa ns. maallistuminen vie kannatusta. Tiittula tuntuu jakavan näkemyksen, että uskonnot (siis kirkot) edustavat samaa perinnettä kuin modernit salaliittoteoriat, ne ovat vain onnistuneet pesemään nolon leiman otsastaan.

* * *

En suuremmin innostunut Tiittulan kirjasta, vaikka olen samaa mieltä useimmista hänen perusnäkemyksistään. Kirja rakentuu jenkkiytyliin suuresta joukosta haastatteluja, joissa ns. järkevät ihmiset kommentoivat erilaisia sekopäisyyksiä. Itselleni tuli monta kertaa sellainen tunne, että Tiittula olisi ihan huoletti voinut rakentaa nuo argumentit itsekin. Nyt kirjassa on laajan lehtijutun tunnelmaa, mitä ei vähennä se, että Tiittula kirjoittaa pääosin sillä asenteella, että lukijalla ei ole laajoja perustietoja tai yleissivistystä. Yhdysvaltain markkinoilla tämä voisikin toimia, mutta minusta tuntuu, että Tiittula aliarvioi suomalaisia lukijoitaan. Huomattava osa kirjan tapauskertomuksista ei sisällä oikeastaan mitään sellaista, mitä ei jokainen tällaisista asioista kiinnostunut olisi muutenkin jo luke-

nut. Lievä opettajamainen asenne lisäsi halua harppoa eteenpäin tekstissä, joka tuntuu vain siirtyvän kahjosta toiseen. Tällä en tarkoita, etteikö kirja käsitelisi sinänsä tärkeitä asioita ja ilmiöitä. Mutta Tiittulan näkökulma ei ole erityisen omaperäinen tai rohkea. Se on itse asiassa sääli, sillä hän on kyllä perehtynyt kuvaamiinsa ilmiöihin ja tuntee laajasti Atlantin takaista keskustelua ja ajattelua, joka välittyi meille usein varsin suodatettuna.

Tiittula myöntää, että todellisia salaliittoja on aina ollut ja on edelleen. Ne eivät kuitenkaan ole kirjan aiheena, vaan vaihtelevista motiiveista kumpuavat väittämät, joiden ytimessä on yleensä aina oletus siitä, että ”meiltä” salataan asioiden todellinen laita, koska ”heillä” tai ”niillä” on pahoja aikeita, koska taustalla häirii jokin globaali salainen järjestö (tai nippu sellaisia), joka tavoittelee uutta maailmanjärjestystä, globaalia kansanmurhaa, henkilökohtaisten aseiden takavarikointia (vain Yhdysvalloissa) tai jotain muuta laajoja joukkoja kuohuttavaa muutosta. Salaliittoteorioiksi Tiittula hyväksyy monenlaiset väittämät, joita yhdistää se, ettei niitä edes yritetä todistaa (todistustaakka jätetään näissä porukoissa aina niille, joiden pitäisi todistaa, ettei väittämä pidä paikkaansa). Tiittulan tarjoaman yleiskuvan mukaan salaliittokiikkoilijat ovat melkein aina ideologisesti oikeistolaisia, uskonnollisesti virittyneitä, arvoiltaan vanhoillisia ja tieteen torjuvia ihmisiä. Monet ovat harmittomia höpsöjä, mutta valitettavasti miljoonilla on myös väkivaltaisia, muiden ihmisten vapautta rajoittavia ja pahimmillaan muiden terveyttä ja henkeä uhkaavia pakkomielteitä.

En rupea erittelemään Tiittulan kahjovalikoimaa, mutta haluan korostaa, että vaikka joukossa lienee lääketieteellisesti henkisesti häiriintyneiksi luokiteltavissa olevia ihmisiä, valtaosa on muuten aivan tavallisia ihmisiä, paitsi että heidän elämänsä hallitsee tarve uskoa johonkin ”salaliittoon”, joka uhkaa heidän perusturvallisuuttaan. Joukossa on myös ilmeisiä laskelmoivia ja juuri sen takia niin vaarallisia ihmisiä, joita ei arveluta käyttää toisten hyväuskoisuutta ja heikkoa peruskoulutusta omaksi hyväkseen (taloudellisesti tai vallan saavuttamiseksi). Tiittula keskittyy esittelemään tyyppejä sekä Yhdysvalloista että Suomesta, mikä on tavallaan valaisevaa, vaikka Suomesta ei haaviin ole tarttunut ainuttakaan, joka tuntuisi aidosti vaarallisen vaikutusvaltaiselta. Yhdysvalloissa sellaisista ei sen sijaan ole pulaa, ei varsinkaan **Donald Trumpin** vaalivoiton jälkeen. Tiittulan mukaan Trumpin ihailu tai tukeminen näyttää yhdistävän useimpia yhdysvaltalaisia salaliitoista kiikkoutuneita ihmisiä. Se, mille me nauramme Trumpin käytöksessä pilkallisesti, on kymmenille miljoonille Yhdysvaltain asukkaille ihailtavaa viisautta ja väkevää totuutta.

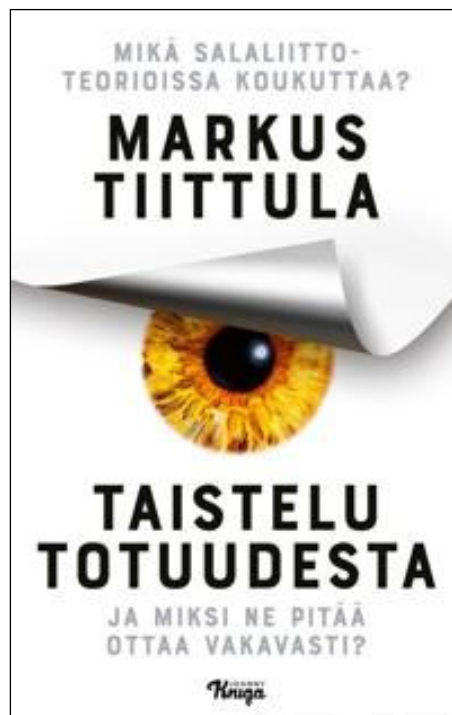
* * *

Tiittula haluaa selvästikin varoittaa, että ainakin Yhdysvalloissa salaliittoteorioilla ja niiden suurilla kannattajajoukoilla voi olla tuhoisia vaikutuksia sekä omassa maassaan että globaalisti (koska Yhdysvallat ohjailee niin monia kansainvälisiä ilmiöitä). Tiittula halunnee hälyttää, että somen huuruisiin kaninkoloihin pudonneet ihmisjoukot eivät ole naurun vaan huolen asia. En ole asiasta sinänsä eri mieltä, mutta pohdin, miksi paskapuhe (*bullshit*) on verkkomaailmassa erityisen vaarallista, ei-hän se ole historiallisesti uusi ilmiö, vaan poliitikot ovat aina sortuneet paskapuheeseen, kun poliittinen etu on näyttänyt sellaista vaativan. Yksi peruste huoleen on kansalaisten laiskuus ajatteluun ja loogiseen analyysiin, mikä yhdistettynä surkeaan koulutukseen tuottaa ihmisiä, joiden mielestä joku satunnainen some-mielipiteen esittäjä on uskottavampi kuin moderni tiede. Nämä ihmiset uskovat, että jokaiseen monimutkaiseen ongelmaan on olemassa yksinkertainen ratkaisu, eikä haittaa, vaikka se olisi väärä, toimimaton ratkaisu. Yhdysvalloissa on ilmeisen yleistä uskoa, ettei tiede ”selitä kaikkea” ja ettei se ole mikään totuudellisen tiedon esiin kaivamisen työkalu, vaan lähinnä pahojen ihmisten ideologia.

Tiittulan esittelemä ”vaihtoehtotodellisuus” – joka on täysin totta ja uskottava miljoonille ihmisille maailmassa – on kiistämättä pelottava ja synkkä näkymä. Jos ihmisellä on geneettinen taipumus

uskoa mieluummin hyvää tarinaa kuin itseään koko ajan korjaavan tieteen tuloksia, tulevaisuus näyttää aika lohduttomalta. Viimeistään Donald Trumpin aika osoitti, että ihmisiin uppoavalle valheellisella propagandalla ei ole mitään ylärajaa. Litteään Maahan uskovaa voi pyytää piirtämään paperille maailmankartta, mutta on turha odottaa hänen hämmentyneenä ihmettelevän, että kappas vain, miten Los Angelesista lennetään Tokioon lentämättä samalla koko maailman halki? Salaliitto-propagandaan uskotaan ja luotetaan, se ei ole todistelun asia yhtään enempää kuin usko johonkin teologiseen rakennelmaan. Vaaralliseksi asia muuttuu, kun tämä sokea usko kanavoidaan väkival-laksi niitä kohtaan, jotka kritisoivat julkisesti paskapuhetta. Tästäkin on erityisesti Yhdysvalloista karmeita esimerkkejä.

Kyllä, osaan salaliittoteorioista täytyy suhtautua vakavasti. Ei Litteään Maan uskovaisiin, mutta niihin, joiden mielestä mitään objektiivista totuutta ei ole olemassa tai jos se poikkeaa uskovaisen omasta vakaumuksesta, sillä ei ole mitään merkitystä. Millään lailla ei voida kieltää typeryyttä. Mutta laeilla voidaan puuttua typeryyden tietoiseen ja häikäilemättömään hyväksikäyttöön, joka johtaa Yhdysvaltain kongressin valtausyriksen kaltaisiin murhenäytelmiin. Suomessa johtava valheilla propagandaa tekevä organisaatio on ollut Perussuomalaiset, eduskuntapuolue, joka nauttii nyt noin 19 % kannatusta. Kyllä eduskuntapuolueitten edustajat pitäisi voida saattaa vastuuseen valheellisista väittämistä ja selkeästä vahingoittamistarkoituksessa toteutetusta maalittamisen kaltaisesta pahanteosta. Yhdysvalloissa puhutaan paljon vakavammista ongelmista, koska kaksipuoluejärjestelmässä voi käydä toisenkin kerran niin, että ylimmän vallan saa häikäilemätön, valehtelemisestä elämäntavan kehittänyt oman edun tavoittelija. Sillä tiellä hämmöttää fasistinen vallankaappaus, jota tukevat monet vakiintuneet viestijät siinä missä vastuuttomat some-kiihottajat. Sille tielle ei ole pakko joutua, mutta itsestään se mahdollisuus ei katoa.

Sunnuntai 1. tammikuuta 2023

Kuoleman jälkeen

Oikeuslääkäri **Ursula Valan** kirjaa *Kuoleman monet kasvot : Totuus oikeuslääkäarin työstä* (Into 2022) voisi suositella jokaisella aikuisella, vaikka on selvää, että osalle ihmisistä sen yksityiskohdat voivat olla vaikeaa luettavaa. Vala itse muistuttaa, että hän on kirjoittanut ”viihdekirjan”, ei tutkimusta ammattilaisille. Tämä onkin totta, kyseessä on lähinnä opettavainen – ja ajoittain suorastaan opettajamainen – käsikirjasta kaikesta siitä, mitä me siviilit emme tiedä emmekä näe, mutta joka silti tapahtuu aina, kun ihminen on kuollut. Vala on valinnut ammatin, jossa ei kohdata kuolemaa, vaan kuolleita ihmisiä, jotka eivät enää ole sairaita, ahdistuneita ja kärsiviä, vaan hiljaisia, liikkumattomia ja mistään toimista piittaamattomia. Vaikka kirja herättänee vahvoja tunteita useimmissa lukijoissa, syynä on uskoakseni enemmän samastuminen kuoleman rajaviivan ehdottomuuteen kuin vaikkapa ruumiinavauksen yksityiskohtien kammoksunta.

Voin sanoa epäröimättä, että 98 % Ursula Valan kirjan tietopuolisesta sisällöstä oli itselleni uutta ja osin hyvinkin yllättävää. En ole tiennyt, miten tiukasti lainsäädännöllä säädeltyä kuoleman jälkeiset toimet ovat. En ole tiennyt, miten iso rooli ja laajat valtuudet poliisilla on kuolleisiin. Poliisi voi esimerkiksi vaatia ruumiinavauksen, vaikka sekä omaiset että oikeuslääkäri eivät pidä sitä tarpeellisena. Poliisilla on siis eräänlainen veto-oikeus. He pääsevät halutessaan myös kuolleiden luo, toisin kuin useimmat muut viranomaiset. Silti on uskottava Valaa, kun hän muistuttaa siitä, että monet asiat tehdään Suomessa toisin kuin yhdysvaltalaisissa poliisi- ja lääkärisarjoissa. Ei siis kannata kuvitella, että tietää. Ei tiedä.

Itselleni tuli ehkä suurimpana yllätyksenä Valan perusteellisesti kuvaama vainajan tunnistamisen prosessi. Kun itse kulkee henkkari lompakossa, ei ole tullut ajatelleksikaan tilanteita, joissa vainaja löytyy muualta kuin kotoaan (mikä ei sekään yksinään riitä kenenkään tunnistamiseen) ilman mitään henkilöllisyyttä osoittavaa dokumenttia. Valan kertoman mukaan näin on yllättävän usein. Pahimmillaan vainajaa ei saada ollenkaan tunnistettua edes moderneilla tekniikoilla (sormenjäljet, DNA, hammaskartat), vaan järjestelmä joutuu odottamaan, että joku omaisista, naapureista tai muista satunnaisista ihmisistä alkaa kaivata kuollutta. Vainajan varma tunnistus on kuitenkin äärimmäisen tärkeätä sekä inhimillisistä tunnesyistä että väestökirjanpidon kannalta. Vahingossa kuolleeksi julistettu saadaan kyllä takaisin elävien kirjoihin, mutta sitä ennen väärä tieto on ehtinyt sähköisesti levitä laajalle ja voi aiheuttaa kiusallisia ja harmillisia tilanteita.

* * *

Ursula Vala käyttää kiitettävän paljon tilaa kuvataksaan realistisesti, mutta myös ennakkoluuloja tyynnyttelevällä tavalla kuollutta ihmistä ja niitä muutoksia, joita elintoimintojen päättyminen käynnistää. Luonto ei todellakaan jää odotelemaan, vaan elimistö alkaa tuntien kuluessa hajota. Populaarikulttuurissa paljon käytetty kuolonkankeus on fyysikaalinen tosiasia, joka johtuu lihasten joustavuuden loppumisesta. Kankeus on kuitenkin lyhyt vaihe prosessissa, joka johtaa kudosten mätänemiseen ja maatumiseen. Ihmistä kiltisti palvelut bakteerikanta ei kuole, vaan muuttaa suojelunsa maatumisen edistämiseksi (jos näin ei kävisi, maailma täyttyisi kuolleiden eläinten ja ihmisten raadoista). Prosessiin kuuluvat epämukavat nesteet, hajut ja aiemmin niin kiinteiden elinten muuttuminen velliiksi.

Oikeuslääkäreillä on toki konstinsa pysäyttää maatumisprosessi, mutta tuo konsti eli *formaliini*-niminen pahanhajuinen ja myrkyllinen neste ei palvele haitatta. Formaliinilla käsitelty vainaja muuttuu harmaaksi ja iho kovaksi, mutta elinten hajoaminen pysähtyy, joten oikeuslääkärillä voi olla mahdollisuus tehdä kuolinsyyn selittäviä löytöjä, vaikka aina olisi parempi päästä leikkaamaan tuore vainaja. Vala kuvaa jotenkin lohduttavasti sitä, miten samanlaisia kaikki me ihmiset olemme leikkauspöydällä, kunnes ruvetaan tutkimaan tarkemmin elimiä, joita elämäntapamme ja varsinkin paheemme kuluttavat. Nuorena kuolleella on yleensä kaikki täydellistä, siistiä, puhdasta ja tervettä. Mutta kun leikataan koko elämänsä tupakoinutta tai alkoholia käyttänyttä, maksa loistaa kirkkaan keltaisena ja keuhkot ovat täynnä sidekudosta ja nesteitä.

Ursula Valan mukaan vainajan muumioituminen eli kuivuminen ennen mätänemisen alkamista on yleisempää kuin yleisesti kuvitellaan yksittäisten lehtien kohujuttujen perusteella. Olosuhteet eivät tietenkään yleensä mahdollista kuivumista, mutta jos asunto on viileä ja hyvin tuulettuva, niin voi käydä missä vain. Yleensä muumioituneet vainajat ovat vanhempia, yksin eläneitä ihmisiä, joiden ystävät ovat kuolleet pois. Mitään outoa ilmiöön ei kuitenkaan liity, eikä muumioituminen kerro mistään muusta kuin kuolinpaikan ilmastollisista oloista. Pikemminkin voisi ihmetellä, miksei **Nikolaus Rungiuksen** kaltaisia muumioituneita vainajia ole löydetty paljon muualtakin kuin vain Ke-minmaan *Pyhän Mikaelin kirkon* lattian alta. Sellaisissa paikoissa kun sattuu usein olemaan optimaaliset olosuhteet kylmyyden ja hyvän ilmanvaihdon takia.

* * *

Ursula Vala kertoo myös, että kuolemme kaikkialla missä myös elämme. Vaikka nykyään kuollaan usein sairaalassa, jonne vaikeasti sairaat passitetaan odottamaan viikatemiestä, paljon kuollaan kodin lisäksi myös julkisilla paikoilla, saunoissa, hiihtolenkeillä ja tietenkin tapaturmissa ja itsensä surmaamisen tapauksissa, joiden paikkana voi olla ihan mikä tahansa muu kuin sairaala (onnistuu se joskus sielläkin). Kaltaisiani ruumiinsa anatomian laitokselle tutkimustarkoituksiin testamentaneille Valalla on myös tärkeää kerrottavaa. Jotta ruumis voidaan testamentin mukaisesti käyttää, sen täytyy olla ”normaalissa” kunnossa. Ruumiinavaus estää aina ruumiin käytön opetustarkoituksissa. Myös tapaturmat vahingoittavat usein vainajaa niin pahasti, ettei järkevää käyttöä enää ole. Siksi on parasta kuolla niin, ettei syystä jää epäselvyyttä sen paremmin oikeuslääkärille kuin poliisillekaan. Varminta on kuolla sairaalassa, josta pystytään nopeasti toimittamaan vainaja prosessin läpi anatomian laitokselle. Ei parane myöskään kupsahtaa metsäretkellä ja tulla löydetyksi viikon kuluttua. Se on jo liian myöhään.

Kuolemme varsin harvoin ”vanhuuteen”, vaikka yhä useampi elää melkein satavuotiaaksi, joskus sen ylikin. Valan mukaan tapauksia, joissa kuolinsyytä ei pystytä tarkemmin osoittamaan, on aika vähän. On mahdollista kuolla ”luonnollisesti”, mutta yleensä jokin ikävä sairaus ehtii ensin. Monet näistä sairauksista ovat ihmisen elämäntavoista riippumattomia ikäviä sattumia, mutta eivät kaikki. Alkoholi ja tupakka ovat uskomattoman monen ihmisen kuoleman aiheuttaja. Myös ylensyömisestä aiheutuva liikapaino aiheuttavat monia hengen vieviä sairauksia, vaikka ei aina eikä vääjäämättä. Ursula Vala ei harrasta moralisointia, kunhan toteaa viileästi, että useimmat kuolemat eivät ole tahattomia sattumia, vaan yleensä kuollaan elämäntapojen, ylettömän riskien ottamisen aiheuttamiin tapaturmiin sekä oman käden kautta umpikujaksi koetun elämäntilanteen takia. Eräessä mielessä sekä alkoholistit että huumeiden käyttäjät kuolevat säännönmukaisesti kaikkien kolmen ”tahallisen” syyn seurauksena.

Kuolemaa ei voi välttää, mutta kuollut ei enää murehdi, se on eloonjäävien osa. Ursula Vala muistuttaa toistuvasti siitä, että vainajalla ei ole enää murheita, vaikka hän saattaa jättää oikeuslääkärin visaisten byrokraattisten ongelmien keskelle. Mutta kuolemiseen voi silti varautua jo eläessään

tekemällä testamentin, sopimalla lähiomaisten kanssa hautajaisista ja vaikka kokoamalla muistilistan, mitä tehdä kuoleman käytyä. Ursula Vala tarjoaa kirjansa lopuksi erittäin konkreettisia neuvoja ja ohjeita asioista, jotka täytyy ihmisen kuoleman jälkeen hoitaa. Viranomaiset – kuten oikeuslääkärit – hoitavat vain osan prosessista, melkoisesti jää myös elävien omaisten vastuulle. Mikään ei ole ylivoimaisen vaikeata, mutta hyvin valmisteltu on puoliksi tehty, myös kuolemassa. Ystävistä ja omaisista kannattaa siis pitää huolta, että on kuoleman jälkeen joku, joka siivoaa jäljet ja sammuttaa valot. Se ei ole oikeuslääkärin tehtävä.

Torstai 22. joulukuuta 2022

Huuhaa, kasvatuksellinen haaste

Skeptikko **Vesa Sisättö** on käsitellyt epäuskottavien väitteiden ja tarinoiden rannatonta aihepiiriä usein aiemminkin, nyt käsissäni on astetta systemaattisemmin aiheeseensa tarttuva *Huuhaa-Suomen historia* (SKS Kirjat 2022). Kirjaa on rattoisa lukea, teksti on sujuvaa eikä painovirheitä löydy hermoja rassaamaan. Ote on tosiaan historiallinen siinä mielessä, että tapauksertomuksissa edetään pääosin kronologisesti ja Sisättö on reippaasti kirjannut aloituskohdaksi vuoden 1150. On ehkä kuitenkin syytä todeta ääneen, että tämän pontevampaa historiantutkimuksellista metodologiaa kirjassa ei sovelleta, joten ehkä ”historiikki” olisi ollut sisältöä paremmin kuvaava. Näin myös sen takia, että kuten Sisättö reilusti myöntää, hän on jättänyt kirjastaan pois monia sinne loogisesti kuuluvia juttuja siksi, että on ehtinyt käsitellä niitä jo aiemmissa kirjoissaan, ennen muuta 2018 ilmestyneessä opuksessa *Only in Finland : Suomalaisen järjenkäytön tähtihetkiä* (SKS). Ratkaisu on ymmärrettävä, mutta korostaa uuden kirjan luonnetta jäävuoren huippuna, ei koko vuoren analyysinä.

Sisätön määritelmä käsitteelle ”huuhaa” on aika lavea. Kirjaan mahtuvat yhtä hyvin ikiliikkujien rakentajat, Kuikka-Koponen kuin joogalentäjät. Ratkaisu laventaa viihdyttävän kattauksen monipuolisuutta, mutta panee toisaalta miettimään, mikä kaikkia kirjassa esiintyviä tapauksia oikeastaan yhdistää. Oma tulkintani on, että ”huuhaa” tarkoittaa tässä kirjassa mitä tahansa todistamattomaksi jäänyttä ja jo lähtökohdaltaan epäuskottavaa väitettä, ei merkityksetöntä hömpää sinänsä. Sisättö on kuitenkin tehnyt merkittävän rajauksen jättämällä käsittelemättä uskonnolliset uskomukset, jotka kyllä täyttävät em. määritelmät ehdot, mutta jotka eivät – yleensä – edes pyri todistelemaan mitään, kun pelkkä usko riittää. Kriittinen lukija voi tosin tähän todeta, että ihan sama periaate voidaan ulottaa koskemaan muitakin huuhaa-uskovaisia. Tämä on kuitenkin Sisätön ratkaisu, johon hänellä kirjoittajana on oikeus. Aihe vaatisi oman kirjan, eikä siitäkään tulisi ohut.

Kirja olisi voinut ehkä toimia paremmin, jos kronologian sijasta olisi valittu jokin muu järjestysperiaate, koska vaikka monilla huuhaa-uskomuksilla on ihan omat kukoistuskautensa, eikä esimerkiksi lentäviä lautasia osattu nähdä ennen lentokoneiden teknologista aikaa, huuhaan perusolemus ei nähdäkseni ole ajan kuluessa muuttunut. Perusrakennelma on pysynyt vakaana: on epäuskottavan väitteen esittäjä ja hyväuskoisuuteen taipuvainen kuulijajoukko, joiden liitto antaa ao. huuhaan lajille paikallista, alueellista, kansallista tai joissain harvinaisissa tapauksissa jopa kansainvälistä huomiota. Lukuisista yksityiskohtien eroavuuksista huolimatta ilman sinisilmäistä yleisöä ei mikään huuhaa-henkinen väite pysy elossa. Poikkeuksen tähän sääntöön tarjoavat ehkä ikiliikkujan rakentajat ja muut itseopiskelleet nerot, joita ei suuremmin hetkauta se, onko heillä uskovaisia kuulijoita vai ei. Näillä ihmisillä on todistamisen halu ja taakka, joka ei uskomisesta miksikään muutu.

* * *

Sisättö ei suuremmin erittele ”viattomien” ja huijareiden veljeskuntia. Itse ajattelen, että väitteestä riippumatta siihen lujasti uskova on itsekin uhrin roolissa, kun taas tietoinen huijari on pelkästään rikollinen, joskus ehkä harmiton, mutta pahimmillaan todella vaarallinen ja ihmiskunnalle haitallinen tyyppi. Toki sellaiseksi voi nousta myös ”viaton” julistaja, kun hänen viestinsä yllyttää hylkäämään lääketieteen tai nauttimaan jotain hengenvaarallista kemikaalia. Tunnistetut ja paljastetut huijarit, kuten kirjassakin esiintyvä **Uri Geller**, olisi minusta hyvä käsitellä ihan omana ryhmänään. Sisätöllä on tässä ollut se ongelma, että vaikka monet historialliset toimijat on osoitettu huijareiksi, moni tällä hetkellä aktiivinen toimija – esimerkiksi vaarallisia terveysohjeita estoitta tarjoileva ark-

kitehti **Maria Nordin** – on eräänlaisessa välitilassa, eikä heidän ”viattomuuttaan” tai huijariuden astettaan ole kyetty yksiselitteisesti osoittamaan.

On kuitenkin ilmeistä, että huuhaan julistajissa on sekä huijareita, veijareita että julistukseensa vilpittömästi ja lujasti uskovia. Erityisesti veijarit ovat skeptikoille hankalia tapauksia, koska heidän ”paljastamisensa” voi päättyä myös veijarin röhönauruun. Veijari kun voi olla aktiivinen ihan vain piruuttaan ja ilman varsinaista taloudellisen tai muun henkilökohtaisen hyödyn tavoitetta. Erinomaisena Suomenlinnan oppaana toiminut **Ior Bock** ei välttämättä uskonut itse tarinoitaan, mutta kertoi niitä, koska ihmiset pitivät niistä ja halusivat uskoa. Sadunkertoja on aina rakastettu, miksi ei myös Ior Bockia? Itse inhoan lähinnä tietoisia huijareita, jotka käyttävät tunnonvaivoita hyväkseen ihmisten hyväuskoisuutta, mutta myös henkisiä häiriöitä, tasapainottomuutta ja avutonta tilannetta. Sellainen on minusta aina eettisesti tuomittavaa aiheutetun vahingon määrästä ja laadusta riippumatta.

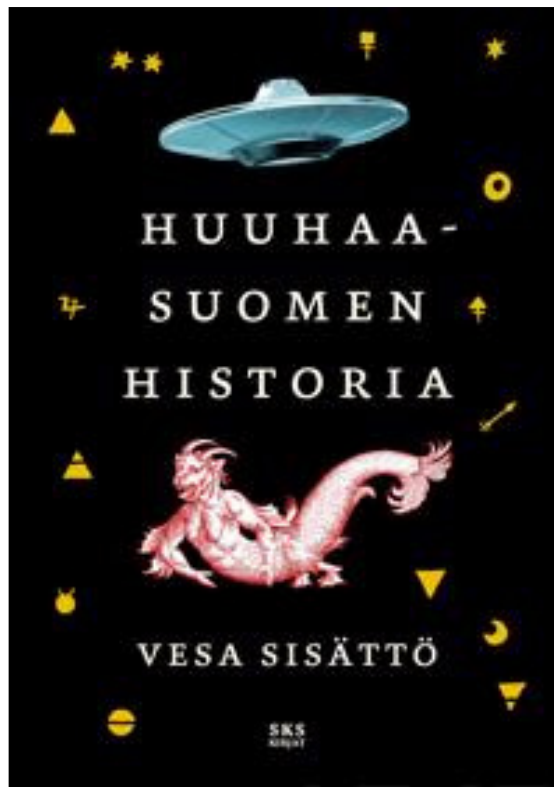
Sen sijaan asiaansa lujasti uskovia kohtaan tunnen runsaasti empatiaa. Meillä kaikilla on joitain epätosia uskomuksia, eikä ole välttämättä ihmisen tietoisesta tahdosta kiinni, milloin sellainen kiihtyy pakkomielteeksi. Sellaisestahan on useimmiten kyse, kun mikään takaisku ja epäonnistuminen ei saa ihmistä itsekriittiseksi vaan pikemminkin vahvistaa uskoa oman väitteen totuudellisuuteen. Turkulainen **Keijo Parkkunen** on hyvä esimerkki ihmisestä, jonka usko (ettei jääkausia ole ollut, vaan kaikki selittyy avaruudesta ryöpynneillä vesiputouksilla) on jotenkin sympaattinen, vaikka selvästi täysin epäuskottava ja varsinkin filosofisen Occamin veitsen periaatteen vastainen. Myös Sisätön poikkeuksellisesti mukaan ottama saarnaaja **Niilo Yli-Vainio** näyttäytyy vilpittömänä ja jopa itsekriittisenä toimijana, joka lähti ruljanssiin mukaan, mutta epäili kykyään parantaa ihmisiä oikeasti ja pysyvästi (ja hyvästä syystä, kuten sitten osoittautui).

* * *

Sisättö jättää melko kokonaan käsittelemättä huuhaa-yhtälön toisen elementin eli huuhaa-väitteet nielevän yleisön. Se on ymmärrettävää, koska yleisöä on tutkittu melko vähän, eikä mikään laaja ja perusteellinen tutkimus edes ole käytännössä mahdollinen. Olen itse sitä mieltä, että huuhaan levittäjiä mielenkiintoisempi ja isompi asia on se mekanismi, joka saa isommankin ihmisjoukon uskomaan väitettä, joka ulkopuolisen arvion mukaan on hyvin epäuskottava, usein suorastaan naurettava. Sisättö kertoo mielenkiintoisesta tutkimuksesta, jonka mukaan huuhaa-uskovaisilla on todettu keskimääräistä enemmän mielenterveydellisiä ongelmia. En itse pidä kuitenkaan uskottavana ajatusta, että milloin minkin oudon väittämän taakse ryhmittyy mielenterveydellisesti epätasapainoisten joukko. Monissa tapauksissa – erityisesti terveystväittämien ja uskontojen kohdalla – mitä ilmeisimmin pääjoukko koostuu aivan tavallisista ihmisistä, joiden kohdalla kyseinen väittäjä jostain syystä synnyttää myönteisen reaktion.

Varmaankin on niin, että osa meistä on persoonallisesti herkkäuskoisempia kuin muut. Tällainen ihminen suhtautuu outoihinkin väittämiin avoimesti ja ei-analyttisesti. Esimerkiksi monet kirkkoihin kuulumattomat ihmiset uskovat silti, että olemassa ”jotain”, mitä tiede ei voi selittää. Olen itse tavannut älykkäitä ihmisiä, jotka uskovat homeopaattisten valmisteiden tehoon. Rokotekammoisten joukossa suinkaan kaikki eivät usko, että rokotteet tappavat tai niihin on ujutettu **Bill Gatesin** valmistama mikrosiru ihmiskunnan orjuuttamiseksi, mutta heitä huolestuttavat rokotteisiin usein liittyvät sivuvaikutukset. Toisaalta myös erittäin skeptinen persoona saattaa suhtautua ”viralliseen totuuteen” kriittisesti ja suosii sen sijaan jotain poikkeavaa näkemystä. Useimmat huuhaa-uskomusten kohteet ovat joka tapauksessa sellaisia, ettei tavallinen ihminen pysty ilman merkittävää vaivannäköä itse tutkimaan uskomuksen faktista taustaa. Homeopaattisen teorian mukaiset vaikuttavat aineet ovat määrältään niin vähäisiä, ettei niitä parhaillakaan tutkimuslaitteilla pystyttäisi havaitsemaan.

Itse ajattelen, että huuhaa-usko on ennen muuta kasvatuksellinen haaste. Jos ihminen ei koskaan elämässään opi kriittisen ajattelun alkeitakaan, tuleva huuhaa-uskovainen on syntynyt. Kyse ei ole mistään oppiaineesta, vaan kaiken opetuksen asenteesta. Itse en muista koskaan kuulleen kouluvuosina lausettakaan, joka olisi kannustanut epäilemään opettajien kertomia ”totuuksia”. Kuitenkin juuri tuo lause olisi pitänyt sanoa, moneen kertaan, erityisesti luonnontiedettä, historiaa ja uskontoja käsittelevillä tunneilla. Outoja tapahtumia tulee aina olemaan, mutta niiden kehittyminen huuhaa-ilmioiksi riippuu havainnoivien ihmisten valmiuksista. Myös julkisuudessa esiintyvien ihmisten esimerkillä on suuri vaikutus. Jos media antaa paljon tilaa – ja näin se valitettavan usein tekee – huuhaa-uskovoille julkkiksille, se on osa ongelmaa. Vesa Sisätön kohteliaasti huuhaa-ihmisiin suhtautuvan kirjan lukee ehkä muutama tuhat ihmistä, iltapäiväroskalehtien välittämät julkkisten enkelinäyt ja muut höpinät tavoittavat miljoonia. Se on huuhaa-ilmion todellinen ongelma ja syyllinen.

Maanantai 19. joulukuuta 2022

Ihminen, eläin ja jotain muuta?

Riikka Kaihovaara on virallisesti ”helsinkiläinen dokumentaristi ja kirjailija”, mutta hänen tuoreimman kirjansa perusteella myöskään titteli ”elofilosofi” ei osuisi harhaan. *Vieras eläin ja muita uusia luontokappaleita* (Atena 2022) tutkailee kahdeksan luvun tai esseen kautta ihmisen suhdetta Maan elonkehään, ja välillä tuon elollisen kokonaisuuden suhdetta tai suhtautumista ihmiseen, yhteen hankalimmista lajeista, joita evoluutioksi kutsuttu elämän perusmekanismi on koskaan sattunut tuottamaan. Tätä tekstien kokoelmaa on vaikea kommentoida. Kaihovaara kirjoittaa poikkeuksellisen kauniilla kielellä asioista, jotka hänelle itselleen ovat jotain muutakin kuin ”luonnontiedettä” eli myyttejä, selittämättömiä rihmastoja ja filosofiseen kieputteluun houkuttelevaa toisaalta-toisaalta - päättelyn kohteita. Seuraavat ajatukset eivät siksi seuraa Kaihovaaran omaa jaottelua saati esittele hänen ajatteluaan sinänsä, sitä varten kannattaa lukea itse koko teksti ajatuksella ja ajan kanssa.

Pitkin kirjaa kulkeva kärsimyksen merkityksen pohdiskelu on itselleni tuttua aivotyötä, jossa on vaikea päästä loogisesti ja eettisesti kestävään lopputulokseen. Helppointa olisi, jos voisi peruuttaa evoluution ja jättää varhaisimmat pieneliöt lillumaan keskenään siihen asti, kunnes aurinko armaamme muuttuu Maan vedet kiehauttavaksi raivopääksi. Mutta kun en ainakaan itse keksi, miten evoluutiosta ja sen tuottamasta suunnattomasta kärsimyksen määrästä pääsisi eroon, tyydyn toteamaan, ettei elämä ole koskaan ollut, ei ole eikä näillä näkymin koskaan tule olemaankaan mitään, mihin voimme liittää inhimillisen käsitteen reiluus. Evoluutio ei pyri mihinkään, eikä ainakaan toteuttamaan kenenkään tai minkään näkökulmasta reilua peliä. Maan evoluution tuottamaa elämää ei voi erottaa kärsimyksestä, jonka määrä ja rankkuus vaihtelevat, mutta joka päättyy eliöyksilön näkökulmasta vasta kuolemassa ja eliömaailman näkökulmasta ei koskaan.

Tästä näkökulmasta pidän perusteltuna Kaihovaaran näkemystä siitä, ettei muodollinen vegaanius ole oikea vastaus mihinkään todelliseen kysymykseen. Luonto ei kaipaa vegaaniutta, se on puhtaasti itsensä kuseen saattaneen ihmislajin reaktio, joka saattaa olla myöhässä tai sitten toimia siihen suuntaan, ettei ihmislaji kuolekaan vielä aiheuttamansa ilmastonmuutoksen, luontokadon ja massasukupuuttojen vanavedessä. Ylipäätään kysymys siitä, saako ihminen syödä muiden lajien lihaa on kokonaisuuden näkökulmasta jokseenkin merkityksetön. Yhtä merkityksetön kuin pohdinta siitä, pitäisikö kuitenkin suden ryhtyä syömään ahon kasvillisuutta ja lampaan ruveta popsimaan autojen tappamia raatoja. Evoluution näkökulmasta kysymys siitä, miten jokin eliölaji osallistuu hiilen kiertokulkuun, jota kutsumme elämäksi, on merkityksetön. Kaikki tavat, joilla laji ja yksilö parantaa selviytymismahdollisuuttaan, ovat merkityksellisiä.

* * *

Myönnän suoraan, etten pysty seuraamaan enkä halua seurata Kaihovaaran monitasoista vaeltelua myyttien ja muiden ei-biologisten ilmiöiden maailmassa. Minusta jaottelu tietoisuus – tuntoisuus on perusteltu, mutta monina hetkinä tunnen epämukavuutta, vaikka Kaihovaara yleensä palaakin siihen tosimaailmaan, jota itse pidän ainoana maailmana. Tämä epämukavuus ei tarkoita, etten haluaisi antaa kirjailijalle tai filosofille tämän vaeltamisen ja pohdiskelun oikeutta. Se ei mielestäni vaan tuota mitään aidosti uutta ymmärrystä. Emme tiedä, onko muilla eläimillä kuin ihmisillä metakognition kykyä eli tietoisuutta tietoisuudestaan. Tästä tietämättömyydestä ei voi kuitenkaan mielestäni tehdä sellaista johtopäätöstä, että todellisuudessa olisi jokin osio, jonka tavoitamme muiden eläinten tavoin vain jollain muulla kuin kehollisella ja aistimellisella tavalla.

Ainakaan se tapa ei ole moraaliksi tai vapaa tahto, jota Kaihovaara näyttää pitävän todellisena ilmiönä: ”Lopulta moraaliksi palaa vapaaseen tahtoon. Moraalinen toiminta edellyttää vapaan tahdon olemassaolon. Vain vapaalla eläimellä on omatunto, vain vapaa eläin voi kokea syyllisyyttä. [– –] Uskon, että kaikilla eliöillä on vapautta, mutta monimutkaisemmillä eliöillä vapautta on enemmän kuin yksinkertaisilla. Ja suuremmasta vapaudesta seura suurempi vastuu.” (s. 193) Itse pidän tätä päättelyä epäuskottavana. Aivotutkimuksen uudempien löytöjen mukaan se, mitä kutsumme ihmisen vapaaksi tahdoksi (ja uskonnolliset ihmiset sieluksi), on todellisuudessa aivojen itsenäisyyttä, ei tietoisuuden minän. Onko muilla eläinlajeilla sama tilanne, sitä emme tiedä. Mutta en itse keksi syytä, miksi esimerkiksi valailla olisi tietoisuuden valinnan osuus yhtään sen suurempi tai pienempi kuin ihmisellä.

Vaikuttaa siltä, että Riikka Kaihovaaralle ihminen on eläin ilman merkittäviä paitsi-ehdoja. Minulle ihminen on sataprosenttisesti eläin, vaikka toimintamme yhtenä eläinlajina on asettanut niin valtavasti monet muut lajit toteutuneen tai toteutumassa olevan tuhoutumisen kohteeksi. Mikään siitä, mitä aivomme kykenevät tekemään ja josta arvelemme, ettei mikään mukaan eläinlaji siihen samaan kykene (kuten vaikka kolmiosaisen sinfonian säveltäminen tai pilvenpiirtäjän suunnittelu), ei minusta muuta sitä tosiasiaa, että evoluution näkökulmasta olemme vain yksi selviytymiskykyinen laji, jolla tosin on paljon luonnonvalinnasta irrallaan olevaa käyttäytymistä, jota evoluution mekaniikat eivät näytä tavoittavan saati hallitsevan. Esimerkiksi sotiva ihminen ei ole kadonnut geenipoolista, kuten eivät myöskään empatiakyvyttömät psykopaatit.

* * *

Riikka Kaihovaara on heikoimmillaan sivutessaan syytä siihen, miksi ihmislaji kohtelee sekä omaa että muita lajeja lyhytnäköisen tylysti ja tuhoisasti. **Antti Nylénin** provosoimana Kaihovaara myöntyy toteamaan, että ”systeemissä” on jotain vikaa ja että ”*Länsimainen elämäntapa perustuu valheelliseen elämäntapaan, jossa pedot eivät uhkaa ja ruokaa riittää.*” (s. 181) Hän ei kuitenkaan ole valmis nimeämään tätä valheellista elämäntapaa sillä nimellä, jolla me muut sen tunnemme eli kapitalismiksi. Puhe ”länsimaisesta elämäntavasta” ei ole enää relevanttia muutenkaan, sillä ekologisesta näkökulmasta ”aasialainen elämäntapa” on muuttunut ja kiihtyvällä vauhdilla muuttuu vähintään yhtä vaaralliseksi. Syykin on sama, kapitalistinen tuotantojärjestelmä, joka ei tunnusta eikä tunnista sen paremmin ekologiaa kuin moraalisia näkökohtia. Voi siinä puhua vertauskuvallisesti Ukko Ylijumalan suuttumisesta, mutta eipä näytä tällainen puhe tehoavan kapitalismin nimissä valintoja tekeviin sijoittajiin ja keinottelijoihin.

Kaihovaara pohdiskelee kiinnostavasti sitä, mikä tapa siirtää kuollut ihminen hiilen kiertokulkuun olisi luonnon kannalta optimaalisin. Sinänsä hyvin perustein hän toteaa, että usein ekologisena vaihtoehtona hehkutettu tuhkaaminen on kaikkea muuta kuin optimaalinen tapa; se vaatii energiaa, se vapauttaa ilmakehään hiilidioksidia ja se riistää maaperän eliökunnalta maatuovasta raadosta saatavan energian ja ravinteet. Kaihovaara on realisti ja toteaa, että ihmisten jättäminen hautaamatta petojen ja pieneliöiden armoille on mahdoton ratkaisu määrällisistä syistä. Meitä on yksinkertaisesti liikaa koko ajan kuolemassa, mikään määrä lähes sukupuuttoon vainottuja petoja ei riittäisi meidän syömiseemme. Itseäni viehätti Kaihovaaran esittelemä vaihtoehto eli ihmisruumiiden kompostointi puutarhajätteiden tapaan. Se vaatisi aika isoja teknologia ratkaisuja, mutta kerran rakennettuna järjestelmänä olisi varsin luonnonmukainen.

Kirjansa loppuluvussa Kaihovaara antaa joko tietämättään tai harkitun provokaation tarkoituksessa väärän todistuksen ”ateistisesta kuoleman käsityksestä”. Hän kirjoittaa kun ei olisi koskaan kuullut useimpien uskonnottomien ihmisten suhtautuvan kuolemaan hyvin biologisesti eli täydessä yhteydessä ympäröivään luontoon. Materialistinen maailmankuva ei nojaa kristilliseen kahtiajakoon, vaan torjuu sen hylkäämällä kuvitelmat erillisestä sielusta. Ei kuolema irrota ihmistä luonnosta vaan

palauttaa hänet sinne, jos ihmispari jotain muuta erehtyi kuvittelemaan. Se ”hengellisyys”, jota Kaihovaara näyttää jollain tasolla kaipaavan, on uskonnottomalle aivojen tuottama harha, joka kyllä loppuu samalla kun eliö kohtaa henkilökohtaisen kuolemansa. Yksilö katoaa, elämä säilyy ja jatkuu.

Keskiviikko 14. joulukuuta 2022

Oh England, my Lionheart?

Iso-Britannia on jäänyt suomalaisessa kulttuurissa selvästi Yhdysvaltojen vyörytyksen alle. Omassa nuoruudessani 1960-luvulla tilanne oli toinen, kun kiinnostavin pop ja folk tulivat briteiltä, samoin koko nuorisomuoti ainakin vuoteen 1967 asti. Tässä ajassa olen tajunnut, etteivät nuoret enää seuraa Brittein saarten asioita, vaikka muuten puhuvat toisena kotimaisena kielenä Yhdysvaltain englantia. Viimeistään brexitin jälkeen on ollut fakta, ettei Isolla-Britannialla tai Englannilla ole enää keskeistä paikkaa sydämissämme, kuten on ollut toisen maailmansodan tuloksesta (Saksa ei voittanut eikä nujertanut brittejä) lähtien. Harva kuitenkaan murehtii asiaa kuten **Tommi Uschanov**, joka tuoreessa kirjassaan *Onko brexit totuus Suomesta?* (Teos 2022) tekee syvällisenä anglofiilina surutyötä, jonka sivutuotteena pohdiskelee myös brexitin ja brittiläisyyden painoarvon vähenemisen vaikutuksia Suomeen ja suomalaisiin. Meillähän on historiallinen suhde Isoon-Britanniaan, koska britit hakkasivat omat metsänsä laivoiksi jo satoja vuosia sitten ja ovat olleet pakotettuja ostamaan puutavaraa Suomenkin kaltaisilta siirtomailta. Muita painavia syitä en keksi, vaikka Uschanovilla niitä varmaan olisi.

Vaikka suhtaudun brexitiin ja Isoon-Britannia toisin kuin Tommi Uschanov (minulle Britannia on julma ja häikäilemätön siirtomaaisäntä, jonka rikas yläluokka suhtautuu halveksuen kaikkiin muihin, eikä häpeä tämän suhtautumisen näkymistä käytännön politiikassa), pidän aika murheellisena sitä, että Iso-Britannia jätti Euroopan juuri nyt ja vieläpä niin typerällä, suorastaan rikollisen typerällä ja huonosti hoidetulla tavalla kuin vahingossa käsiin lipsahtaneella kansanäänestyksellä. En haikaile brittejä Eurooppaan, mutta jokainen tullimuuri maailmassa on liikaa, kaikki liikkumisen ja

kanssakäymisen esteet ovat pahasta. On myös se riski, ettemme jaksakaan enää kantaa murhetta siitä, miten Euroopan epädemokraattisin vaalilainsäädäntö pitää huolen siitä, että Englannin rikas yläluokka pysyy vallassa, tapahtui vaaleissa joksikin mitä hyvänsä.

Uschanov syyttää brexististä – ja paljosta muusta – **Margaret Thatcheriä**, ei niinkään muodollisesti asian kanssa hutiloineita **David Cameronia** ja **Boris Johnsonia**. Uschanov väittää suoraan, ettei brexit olisi koskaan tullut edes mieleen, jos Thatcher ei olisi brutaalilla luokkapolitiikalla sotkenut perinteisiä kuvioita niin täydellisesti, että EU-jäsenyyttä perinteisesti vastustanut työväenpuolue kääntyi kannattajaksi samalla kun tory-puolue juuttui yhä pahemmin äärioikeistolaisen yläluokan harrastamaan isolationismiin ja ”rappeutuneen Euroopan” (eli Ranskan ja Saksan) haukkumiseen sillä seurauksella, että puolue kääntyi kannattamaan brexitiä, vaikka se samaan aikaan jyrkästi vastusti moista taloudellisesti katastrofaalista ratkaisua. Uschanovin päättely on minusta varsin uskottava. Niin siinä taisi käydä, että kun Thatcher himoitsi työväenluokan eli köyhien lopullista murskaamista, hän tuli nostaneeksi perinteisen puolueensa osaksi ulkomaalaisvihasta voimaa keräävää räyhäoikeistoa.

* * *

Uschanovin tietämys Ison-Britannian asioista on korkeaa luokkaa ja hän jakelee tietämystään anteliaasti. Yksi keskeinen valhe, jonka hän haluaa korjata, on väite että Margaret Thatcher onnistui tavoitteissaan. Ei onnistunut, sillä työväenpuolue ei pelkästään jäänyt murskaamatta, vaan Thatcher varmisti sen pitkän hallituskautensa harjoittamalla niin vihattua sisäpolitiikkaa, etteivät konservatiivit mitenkään voineet muuta kuin hävitä vaaleja pahimman alkuhuuman haihduttua. Thatcher onnistui monissa yksityistämistoimissaan teknisesti, mutta ei tulosten osalta. Vaikka moni oikeistolainen ilmoittaa Thatcherin edelleen ihanteekseen, kukaan ei vakavasti kiistä sitä, että perustoimintojen yksityistäminen ei johtanut parempiin ja halvempiin palveluihin vaan huononsi ja kallisti niitä. Thatcher onnistui ja epäonnistui siis samaan aikaan, eikä Malvinas-saarten sodan lopputulosta muista enää kukaan.

Uschanov avaa mielenkiintoisesti myös Ison-Britannian historiaa, joka aivan liian usein pelkistetään ”Englannin” historiaksi sillä seurauksella, että skotit, irkut ja walesilaiset puivat nyrkkiään ja latelevat herjojaan. Iso-Britannia on tuore juttu ja Skotlanti ehti olla itsenäinen valtio paljon pidempään kuin se on ehtinyt olla Ison-Britannian osa (Uschanov ei laajemmin erittele Skotlannin itsenäistymistahdon tilannetta, mutta tuskin hän vastustaa Skotlannin halua itsenäistystä). Uschanov todistelee myös, ettei Wales olisi tosiasiallisesti äänestänyt brexitin puolesta, ellei siellä olisi tuhatmäärin englantilaisten vauraiden eläkeläisten loppusijoituspaikkoja, joista tulvineet äänet ratkaisivat Walesin kokonaisuutena niukasti brexitin puolelle. Tässä ei paljon ilahduta Uschanovin kaltaisia brexitin inhoajia se, että nyttemmin luvut ovat kääntyneet selkäesti brexitin vastustajien hyväksi. Äänestys oli ja meni, eikä kukaan uskalla ehdottaa eron perumista.

Pidän erittäin valitettavana, että Uschanov keskittyy ruotimaan historian lisäksi vain konservatiivien tonttuilua ja jättää työväenpuolueen roolin varsin vähälle. Hän ei myöskään uhraa riviäkään sille prosessille, jonka tuloksena Ison-Britannian lähihistorian ”vasemmistolaisiin” (suomalaisittain ehkä **Li Anderssonin** tyyppinen) puoluejohtaja **Jeremy Corbyn** savustettiin Israelin suurlähetystön pöytäavustuksella työväenpuolueen johdosta ja hänen tilalleen nostettiin **Keir Starmer**, nopeasti itsensä Britannian johtavaksi sionistiksi tunnustautunut järjestöjyrä, jonka johdolla puolue on siirtynyt niin nopeasti ja niin pitkälle kohti konservatiiveja, että mahtaa **Tony Blairia** ihan harmittaa. Työväenpuolueen jyrkempi siipi kuvailee Starmeria äärioikeistolaiseksi konservatiiviksi. Määrittely ei ole monien hänen tylyjen kannanottojensa perusteella välttämättä lainkaan liioiteltu.

Siitä ei päästä yli, ohi eikä ympäri, että brexit oli ja on edelleen epädemokraattisen enemmistövaalitavan synnyttämä lapsi, jonka elinkelpoisuutta ei vielä tiedetä. Normaalisissa vaalissa kannatuksen suhteessa jakava poliittinen järjestelmä ei olisi koskaan johtanut brexitiin, kuten ei ole johtanut missään EU-maassa, vaikka kritikoista ei ole ollut pulaa. Onkin yllättävää, että Uschanov on halunnut kirjoittaa brexit-kirjansa korostuneesti Suomen ja Britannian tilanteen rinnastamalla. vaikka toteaa itsekin, että maitten poliittiset tarinat eroavat toisistaan kaikissa mahdollisissa kohdissa, eikä kaksipuoluevaltion ja suhteellisen vaalitavan valtiota voi mielekkäästi verrata. Minusta koko Suomen kiskominen tähän analyysiin on turha operaatio, eikä näy Uschanovin johtopäätöksissä oikein mitenkään. Kun hän toteaa (s. 125), ettei brittiläisen oikeiston kokema takinkääntö ole joistakin vihjeistä huolimatta mahdollinen Suomessa, koska poliittiset järjestelmämme ovat niin erilaiset, hän tulee myöntäneeksi, että Suomi ei ole Iso-Britannia ja brexit ei ole totuus Suomesta. Itse olisin ollut valmis vastaamaan kirjan provosoivaan kysymykseen samalla lailla ilman näin pitkää johdantoakin.

Mutta brittien tulevaisuudesta Uschanovilla on painavaa sanottavaa, kuten kellä tahansa oman kiintymyksensä kohteesta. Hän nostaa esiin kolme toteamusta: (1) identiteettipolitiikka on voittanut talouspolitiikan (brexit oli korostuneesti identiteettipolitiikkaa, vaikka sitä propagoitiin valheellisilla talouspoliittisilla väittämillä), (2) identiteettipolitiikka on ongelmallista, koska sen polariteetit voivat muuttua hyvin nopeasti ja hyvin ennakoimattomilla tavoilla ja (3) brexitin (eli Uschanovin sanoin ”yhteiskunnallinen tyhmyys ja tietämättömyys”) pidemmän aikavälin vaikutukset riippumat eniten yleensä näkymättömissä olevista rakenteellisista tekijöistä eli lyhyesti sanottuna siitä, miten vahva brändi Iso-Britannia loppujen lopuksi on. Uschanov toteaa varsin osuvasti, että ”*on tois- taiseksi vaikeaa nähdä, kuinka brittiläisyys ja brittiläinen kulttuuri voisivat tulla muotiin enää koskaan*” (s. 133). Suomalaisen voi olla vaikea samastua tällaisen ennalta murehtimiseen, koska meillä ei todellisuudessa ole juuri mitään menetettävää.

Mutta syvästi anglofiilin ja EU-myönteisen Uschanovin brexit heittää hankalaan tilanteeseen. Kysymys ei vain triviaaleista asioista kuten tullimaksuista ja nöyryyttävästä kohtelusta lentokentällä (ei se EU-kansalaisten kohtelu 1990-luvullakaan kummoista ollut) vaan jonkinlaisesta puolenvälinnasta. Kuten ehkä arvata saattaa, Uschanov ei suostu puolta valitsemaan, vaan hän haluaa pitää molemmat, vaikka myöntää eron helpottaneen EU:n sisäistä päätöksentekoa: ”*Hirvittää kuvitella, miten esimerkiksi koronaelpymispaketille olisi käynyt, jos se olisi pitänyt muotoilla paitsi Suomen kookomuksen, myös Britannian konservatiivien sisäpoliittisia tarpeita vastaavaksi.*” (s. 134) Itse asiassa Uschanov ennustaa jo – lähinnä äänestäjien iän ja brexitin korrelaatioiden valossa –, että joskus kymmenen vuoden kuluttua Britannia voisi ilman suurempaa draamaa palata EU:n jäseneksi, onhan jo nyt kyselyissä jäsenyyden kannattajilla selvä enemmistö. Mutta Britannian kaksipuoluejärjestelmässä ei kansalaisten mielipiteen enemmistöllä ole merkitystä, joten jäädään odottamaan.

Heinäkuu 2023: Olen seurannut Twitterin kautta Ison-Britannian konservatiivihallinnon armotonta politiikkaa, jonka ytimessä on avoin ja armoton leikkauspolitiikka (*austerity*). Sen perusajatuksena on varakkaimman kansanosan etujen suurentaminen köyhimpien elintason romahtamisen kustannuksella. Tilannetta pahentaa Brexitin seurausten lisäksi se, ettei Keir Starmerin johtama työväenpuolue tarjoa todellista vaihtoehtoa, vaan pikemminkin tukee konservatiivien ”ei vaihtoehtoja” -politiikkaa. Starmer ei haasta miljonääri **Rishi Sunakin** poliittista linjaa, vaan jättäytyy tietoisesti hiljaiseen oppositioon. Tuoreen mielipidemittauksen mukaan Starmerin syrjäyttämä **Jeremy Corbyn** on Ison-Britannia suosituin poliitikko. Englanti on aina ollut jyrkkä luokkavaltio, mutta sitten Thatcherin valtavuosien jälkeen ei politiikka ole ollut yhtä raakaa pienituloisimpia kohtaan. On vaikea uskoa, että Iso-Britannia pysyy ehjänä näin monen voiman ristiaallokossa.

Lauantai 10. joulukuuta 2022

Epämukavia sanoja

Seuraavasta saatte syyttää tai kiittää suomalaista saunaa, jonka lämmössä nousi mieleen sekä mukavia että epämukavia sanoja. Niitä mukavia, sellaisia kuten **vanamo**, **vunukka** tai **kardemumma** ei pidempään tarvitse pohtia, en minäkään lauteilla. Mutta niitä epämukavia päässä listatessa tulini ajatelleeksi, miten moneen lokeroon nekin voi ryhmitellä. Tai voi ainakin luokitteluun tottunut ja tykästynyt kirjastonhoitaja. Kaikki seuraava on ehdottoman epätieteellistä, subjektiivista, itsekästä ja kritiikin tuolla puolen. Ei siis pidä turhaan provosoitua, jos siltä alkaa tuntua. Mutta aina kannattaa ajatella toisenkin kerran. Varsinkin käyttämiämme sanoja.

Ajatusteni kymi käynnistyi luontevasti sanoista, joita ei mielellään edes kirjoita tai lausu, koska ne ovat niin rumia, totaalisen epäesteettisiä outouksia. Tarkoitan sellaisia sanoja kuten **terska**, **kyrpa** ja **syhy**. Ajatelkaa, miten näitisi esimerkiksi ruotsalaiset ovat saman asian järjestäneet (ollon/glans, kuk, skabb). Heti huomaa, kummalla kielialueella on pidempi kulttuurihistoria. Soma kysymys ”*Hur mår ditt ollonet idag?*” olisi suomeksi hävittömän ruma lause. Esimerkkisanat antavat myös selvän viitteen siitä, mikä suomen kielessä ei nyt vaan näytä eikä kuulosta kivalta eli r-kirjain toisen konsonantin edellä eikä liian monta y-kirjainta samassa sanassa. Kun konsonantteja on peräti kolme peräkkäin, voi syyttää vain itseään, **Mikael Agricolaa** tai **Elias Lönnrotia**, jotka vastaavat useimmista perinteisistä uudissanoista. 60 % Agricolan keksimistä sanoista on edelleen käytössä, vaikka esimerkiksi **kyrkästyä** (närkästyä) ei jaksanut yleistyä, kuten eivät myöskään Lönnrotin **tyhjukkä** (nolla), **varataivas** (sateenvarjo) ja **lieke** (sähkö).

Esteettisesti epämukavien sanojen esimerkit saattavat antaa olettaa, että se olisi erityisesti sukupuolielinten nimitysten piirre. Näin ei mielestäni kuitenkaan ole, suurin osa alan termeistä on esteettisesti ihan nättejä. Mutta jonkinlaista tehoa tuolla r + konsonantilla lienee aina tavoiteltu, minkä voi huomata maailman tehokkaimmasta kirosanasta **perkele**. Ei myöskään liene sattumaa, että Yrjöparka on joutunut antamaan viattoman nimensä myös alatyyliseen käyttöön oksennuksen synonyyminä. Muilta osin en tässä yhteydessä edes hipaise etunimiä, joista moni muukin kuuluu kiistatta epäesteettisten kategoriaan. En edes hipaise, koska yleisluonteisestikin aihetta lähestymällä synnyttää väistämättä pahaa mieltä siellä ja täällä. Miltä se nyt tuntuu äidistä ja isästä, jos joku tuiki tuntematon blogisti herjaa esteettisesti kyseenalaiseksi juuri sen ihanan suvun perinteisen etunimen, joka

annettiin myös omalle lapselle. Pyydän siis kaikilta Yrjöiltäkin anteeksi, tuo slangi-ilmaisu ei ole omaa keksintöäni.

* * *

Jos jätämme estetiikan rauhaan, makuasioissa kun niin monella tuppaa olemaan joka tapauksessa huono maku, huomio kääntyy kuin itsestään yhteiskunnallisesti ällöttäviin sanoihin. Tarkoitin tällä sellaisia sanoja, jotka kuullessaan keskivertokansalainen alkaa vilkuilla pakoreittiä ihan varmuuden vuoksi. En siis tarkoita tässä sanoja, joita käytetään tietoisina haukkumasanoina loukkaamisen, ärsyttämisen tai alustavan ilmapiirin tunnustelun merkeissä. Tällaisia ovat esimerkiksi **kommari, lah-tari, natsipelle, persu, suvakki** ja **lakupeikka**, joiden epämukavuus syntyy suurelta osin käyttötarkoituksesta, ei itse sanasta (vaikka ”persu” voisi kyllä kuulua myös esteettisesti epämukavien ryhmään, jätin sen pois ihan yleisen suopeuden takia).

Yleisesti epämukavia yhteiskunnallisia sanoja ovat sen sijaan **konsultti, pankkiiri, kauppa-mari, puhelinmyyjä, verokarhu, influensseri, valtiovarainministeriö, perintötoimisto** ja **puoluetoimitsija**. Vaikka lista on lyhyt ja vain esimerkin omainen, valistunut lukija ymmärtäneen asian tälläkin. On siis asioita, joiden nimikin herättää epämukavuutta riippumatta siitä, onko kuulijalla henkilökohtaista riskiä joutua ko. asian tai toimijan kanssa tekemisiin. Näiden sanojen epämukavuus ei myöskään liity siihen, mille kohdalle yhteiskunnallisten toimintojen eettistä asteikkoa niiden edustamat asiat asettuvat. Vaikka toisaalta eräät edellä mainituista lienevät epämukavia juuri siksi, että ne edustavat eettisesti kyseenalaista toimijuutta. Mutta ei siitä tässä enempää, tarkoitus ei ole moittia, vaan listata ja luokitella.

Kolmannen luokan muodostavat sanat, joiden epämukavuus liittyy suoraan siihen, ettemme keskimäärin tiedä ollenkaan, mihin sana liittyy tai miksi sellainen on edes olemassa. Seuraavat esimerkit ovat kuin hiekkarannan jyväsiä, näitä epämukavan omituisia sanoja on loputtoman paljon ja ennen kaikkea niitä keksitään koko ajan lisää. Tässä listassa ei ole mitään logiikkaa, mutta täältä pesee: **hulevesi, aarpora, totipotentti, vasomotorinen, eksegeesi, haahkeisillaan, famppuinen, innovatiivisuusvolitiojohtaminen, pöhinä, asiakasrajapinta, likvori, okseri** ja **matriisiorganisaatio**. Tällaisissa sanoissa epämukavaa ei ole se, mitä ne oikeasti tarkoittavat vaan se, ettemme ole varmoja siitä, näytämmekö kaikkien muiden silmissä tosi surkeilta, jos emme tunnista niitä ja hymyile merkittävästi. Jotkut itse asiassa elävät käyttämällä pääasiassa tällaisia sanoja antaakseen valheellisen mielikuvan käyttäjän ammattitaidosta ja sivistyneisyydestä. Fiksu tietysti kysyy, mitä helevettiä tuo ”famppuinen” oikein tarkoittaa. Ei meillä ole mitään velvollisuutta tietää ja muistaa kaikkia maailman sanoja.

* * *

Lopuksi sanat, jotka ovat useimmille meistä epämukavia joko ihan sinänsä tai sitten ainakin omaan persoonaamme yhdistyvinä. Sairauksista sellaisia eivät ole – siis pelkkinä sanoina – **sydäninfarkti, viherkaihi** tai **solisluun murtuma**. Ne ovat asiallisia, kenelle tahansa huonolla onnella osuvia epäonnen iskuja. Mutta kukaan ei halua olla läsnä, kun puhutaan veneerisistä taudeista kuten **kuppa, tippuri, klamydia, satiaiset, kondylooma** tai **HIV**. Niitähän on vain ”muilla” tai ”niillä”, ei koskaan ”minulla” tai ”meillä”. Samaan kaukaa mieluiten kierrettäviin sanoihin ja vaivoihin kuuluvat **impotenssi, valkovuoto**, jo aiemmin mainittu **syhy, täit, peräpukamat** ja **ilmavaivat**. Näitä emme haluaisi kohdata myöskään ammattilaisen eli lääkärin läsnä ollessa, koska toisin kuin asialliset sairaudet, näihin liittyy intiimin nolouden ulottuvuus, jota emme halua vapaaehtoisesti jakaa oikeastaan kenenkään kanssa. Hyvä, jos kestämmme niitten olemassaoloa edes yksin.

Sanojen epämukavuudella on edellä pohditun perusteella monimutkaiset syyt, mistään yhdestä sanamaagisesta varjosta ei ole kysymys. Itseäni on usein mietityttänyt, ovatko ikävät asiat saaneet valmiiksi epämukavia nimiä pitämään meitä kaidalla tiellä, vai olemmeko alkaneet mieltää ikävien asioiden nimet epämukaviksi. Onko ”kuppa” ollut aina ikävänkaikuinen sana, sillä onhan se saman kuuloinen kuin **kuppaus**, tuo perin kunniallinen, joskin lääketieteellisesti kyseenalainen perinnetapa luovuttaa verta? Se lienee selvää, ettei kukaan nolostele hienosti vieraskielistä termiä ”impotentti” vaan torjunta kohdistuu itse asiaan, jota ”sivistyssana” kainosti kuvaa. Yksikään mies ei halua olla julkisesti ”impotentti”, vaikka se kuulostaa melkein samalta kuin ”omnipotentti” ja vaikka Wikipedian artikkeli lupaa, että ”*Kaikkiaan impotenssin ennuste on varsin hyvä.*”

Olen vahvasti sitä mieltä, että vähintä mitä valtiovalta tässä tilanteessa voisi tehdä, on tarjota epämukaville sanoille virallinen vaihtoehto. En tässä ryhdy tekemään asiaa valmistelevalle komitean työtä tarpeettomaksi, mutta heidän muutaman esimerkin siitä, millaisia sananmuunnokset voisivat olla. Poimin ne myös pahimmasta päästä, missä helpotuskin olisi ehkä suurin (”konsultin” vaihto ”paskanjauhajaksi” ei ehkä muuttaisi maailmaa yhtään paremmaksi). Joten ehdotan, että jatkossa terska = kikkelinpampula, kuppa = tuusannuuska ja impotenssi = nukkuneenrukous. Tällä linjalla inhimillisen elämän mukavuus kohenee (toki vain suomenkielisten piirissä, mutta se kai lienee tärkeintä?) ja yleinen ärtymys vähenee. Rohkenen toivoa, että tällä olisi myös esimerkin rooli keväällä uhkaavien eduskuntavaalikeskusteluiden henkevoittamiselle. Aina voi ainakin yrittää puhua niin kuin kivasti!

Kuvan piirtäjän nimi ei ole tiedossa.

Perjantai 2. joulukuuta 2022

Mukautuvat aivot

David Eagleman on aivotutkija, jolta on aiemmin suomennettu *Aivot – ihmisen tarina* (Atena 2018). Nyt on meille käännetty (**Nina Mäki-Kihniä**, sujuvasti ja moitteettomasti) teos *Aivojen äännetön tarina* (Atena 2022), joka monessakin suhteessa jatkaa edellisen teoksen linjoilla. Nyt on pääroolissa aivojen omalaatuinen joustavuus tai mukautuvuus, jolle Eagleman on antanut myyntinimen *livewired*. Termi viittaa siihen, kuinka aivojen tärkein ominaisuus on jatkuva muutos ympäristön (hyvin laajasti ymmärrettynä) tarjoamien impulssien ja syötteen perusteella. Kirja tarjoaakin paljon esimerkkejä siitä, kuinka vanhentunut ja väärä perinteinen käsitys aivoista staattisena tietokoneena on. Eaglemanilla on tapausesimerkkejä ihmisistä, joiden aivojen tai aistien katoamisen olisi pitänyt johtaa katastrofiin, mutta sen sijaan aivot ovatkin mukautuneet, siirtäneet tuhoutuneen osan tehtävät muille ja korjannut järjestelmän jos ei ihan ennalleen, niin toimivaksi kokonaisuudeksi.

Eagleman korostaa myös sitä, että aivot eivät ole geenien tuotos. Geenit antavat vain peruspalikat ja itse muovautuvuuden, kaikki muu riippuu syöttestä, joka aivoihin kantautuu eli ympäristöstä. Vaikka Eagleman ei asiaa näin sano, hän torjuu pontevasti näkemykset, joiden mukaan aivot ovat jossain vaiheessa valmis ja lopullinen kokonaisuus. Hän kyllä puhuu paljon ”ovien sulkeutumisesta” eli siitä, kuinka esimerkiksi kielen oppiminen on pienelle lapselle helppoa (aivojen muovautuvuus on siltä osin äärimmillään), mutta helppous katoaa iän myötä ja ”ovia sulkeutuu”. Ei oppimiselta sinänsä, vaan siltä erityiseltä joustavuudelta, jonka ansiosta ihminen, jonka on opittava valtava määrä asioita, normaalisti siitä urakasta myös selviytyy. Ovet sulkeutuvat myös jostain mielekkäästä syystä, esimerkiksi siksi, että vakaus on monissa ominaisuuksissa hyödyllinen piirre. Aivot eivät aiheuta kantajalleen harmia ilman hyvää syytä.

Eaglemanin tyyliin kuuluu myös heittää lukijalle tulevaisuuteen sijoittuvia näkymiä, joille hän osoittaa nykypäivästä alkavan tien. Eräs tällainen on kyky paitsi korjata vaurioituneita perinteisiä aisteja kuten kuuloa ja näköä (monet Eaglemanin tapauskertomukset ovat hyvin lähellä tieteistarinointia), myös mahdollisuus rakentaa aivoihin kokonaan uusia aisteja, kuten kyky nähdä infrapunan alueella, havaita magneettikentät ja huomata radioaktiivinen säteily. Nämä ovat useimmiten kykyjä, jotka jo löytyvät joltain eläimeltä, vaikka ei juuri ihmiseltä. Eagleman kuitenkin lupaa, että tarjolla voi olla myös aisteja, joita ei Maan eliökunnassa tällä hetkellä esiinny ja joita emme osaa oikein edes kuvitella. Lukijan vastuulle jää ratkaista, painaako hän tällaisen lupauksen muistiinsa vai ei. Skeptinenkin voi olla, Eaglemanin puhetapa ei ole omahyväinen, vaan enemmänkin loputtoman optimistinen.

* * *

Eaglemanilla on myös aivan uusi selitys sille, miksi eliöt nukkuvat. Hänen mukaansa unien näkemistä ei tarvita aivojen ”lepäämiseen”, vaan se liittyy jatkuvan *livewired*-tilan synnyttämään aivoalueiden kiistelyyn resursseista, tässä tapauksesta alueesta, joka aivoissa tätä tai tuo asiaa käsittelee. Eaglemanin ajatus on, että unet ovat tarpeen, jotta ihmiselle tärkeä näkökyky ei menetä reviiriään muille aisteille sinä aikana, jolloin nukumme ja näköaistia ei pommiteta minkäänlaisella informaatiolla tai muulla syötteellä. Valitettavasti Eagleman ei laajemmin pohdiskele väittämäänsä vasten sitä tosiasiaa, että kaikki ihmiset nukkuvat keskimäärin saman verran (tämä on karkea yleistys) riippumatta siitä, miten pitkiä yöt ovat (evoluutio ei ole ehtinyt kertoa aivoille keinovalosta, vaan se

tuottaa ärsykeitä siinä missä luonnonvalokin). Kun Enontekiöllä nukutaan makeasti myös yöttömän yön aikana, Eaglemanin idea voinee olla totta vain siinä mielessä, että silmien sulkeminen noin 8 tunniksi on muista syistä välttämätöntä ihmiselle ja sen seurauksena aivot ovat keksineet sisäistä tekemistä tuoksi ajaksi, jolloin silmäluomet ovat kiinni, eikä syötettä tule, vaikka valoa riittäisi.

Samantyyppinen ajatus on taustalla havainnossa, että silmämunan on havaittu liikkuvan koko ajan, vaikka emme kiinnitä itse asiaan mitään huomiota, jotta silmien kautta tuleva signaali virkistyy koko ajan ja kuva pysyy terävänä. Näyttää nimittäin olevan niin, että aivot lakkaavat reagoimasta informaatioon, joka ei muutu ollenkaan. Aivot lakkaavat kiinnittämästä huomiota(mme) syötteesen, joka pysyy samana ja keskittyy muuttuvaan. Tästä seuraa, että ympäristössämme voi olla asioita ja ilmiöitä, joita emme näe sen takia, että ne eivät muutu ollenkaan. Eagleman ei vie tätä ajattelua tämän pidemmälle, mutta lukija voi helposti kuvitella äänen, hajun tai vaikka paineen, jota emme aisteillamme havaitse, koska se on muuttumaton. Muistan ensimmäisen käyntini Valkeakoskella; paikalliset vain naurahtivat nenännyrpiestelylleni ja vakuuttivat, että muutaman päivän kuluttua sellunkeiton oheishajua ei enää huomaa.

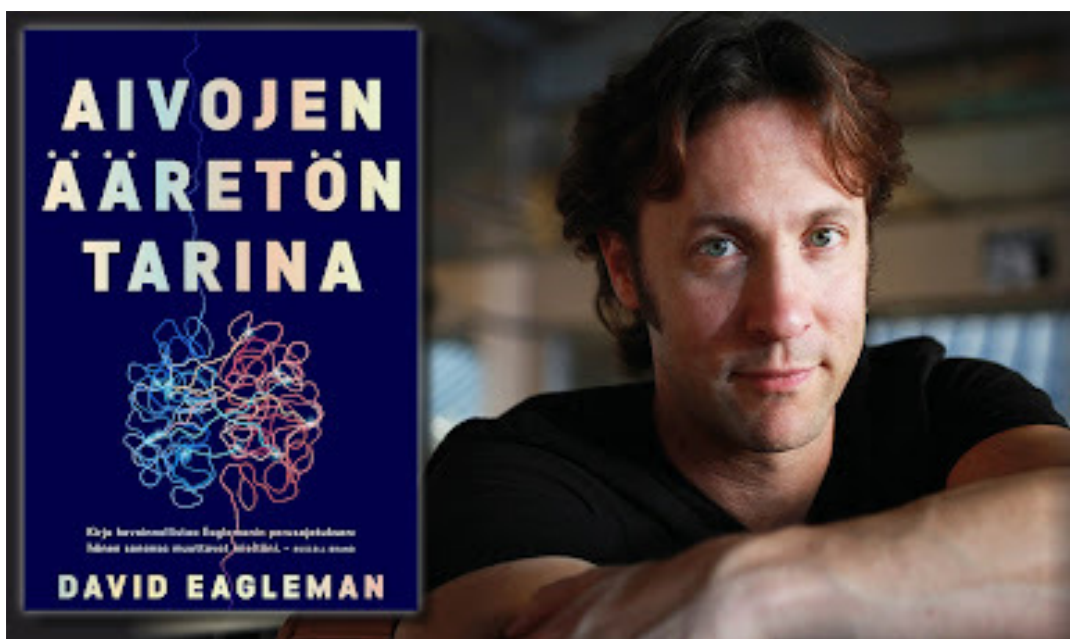
Eagleman kirjoittaa myös paljon aivoista ennusteita tekevänä järjestelmänä. Aivot ennustavat, korjaavat ennustetta eli mukautuvat ja ennustavat taas uudelleen. Tämä on eräs keskeinen syy siihen, että oli addiktio mitä lajia tahansa rakkaudesta heroiniin, sillä on tapana väljähtyä niin, että aiemman, korjaamattoman tilan saavuttamiseksi tarvitaan aiempaa voimakkaampaa syötettä. Aivojen kyky ennustaa, korjata ja sopeutua estää ikuisen onnen lähteen rakentamisen. Sama piirre vaikuttaa myös siihen, että suuren taituruuden hintana on melkein aina muun elämän mahdottomuus. Muusiikon on päivittäin tarjottava aivojensa motoriikasta vastaaville osille tuoretta syötettä, jotta ne pysyvät elossa ja vireinä. Eagleman väittää suoraan, että neuronit käyvät eloonjäämiskamppailua, jossa syöte on sitä ravintoa ja ase kuolemaa vastaan. Kuulostaa varsin uskottavalta.

* * *

Eaglemanin yhteiskunnallisesti virittynyt puhe on joko tietoisesti hyvin varovaiseksi muotoiltua tai luonnostaan vähän lapsellista (hän kuvaa esimerkiksi **Bill Gatesin** yksinkertaisesti filantrooppina jättäen kaikki muut opporikkaan vaikuttajan ulottuvuudet käsittelemättä). Sellaisen näkemyksen hän kuitenkin esittää, että lähes kaikki merkittävät keksinnöt tehdään nuorina ja vakaa ympäristö (= vähemmän erilaista syötettä) tuottaa asenteiden tasolla joustamattomia mieliä. Ei hän tätä ajatusta pidemmälle vie, mutta hän näyttää tarkoittavan, että kannattaa toimia, kun aivojen ovet ovat vielä ammoltaan kaikkiin suuntiin, eikä pidä ihmetellä sitä, että ympäristössä, missä mikään ei koskaan muutu, myös ihmiset ovat jähmeitä, vanhoillisia ja muutosta vastustavia. Edellä mainittu ovien sulkeutuminen näyttää nimittäin olevan lopullinen tapahtuma, siltä osin aivot eivät muovaudu loputtomasti. Suljettu ovi pysyy kiinni, eikä avaimia ole.

Eaglemanin livewired-aivot ovat hyvin antihauras järjestelmä, mutta eivät ne mielivaltaisesti toimi. Aivot sopeutuvat syötteesen eli sillä on merkitystä, missä ympäristössä aivot elävät. Aivot pystyvät hyödyntämään mitä tahansa informaatiota, joten aivojen omistaja voi vaikuttaa siihen, mitä hyödynnetään, mitä ei. Aivot ovat pitkälle kehosta riippumattomat, koska ne mukautuvat ohjaamaan sitä kehoa, johon ne kuuluvat (takajaloista halvaantunut koira oppii elämään iloisena kaksikäisenä hyvin nopeasti). Aivot maljassa on täysin mahdollinen vaihtoehto, jos monipuolisen syöteen virta on turvattu. Aivot jakavat resursseja sen mukaan, onko asialla merkitystä omistajalleen vai ei. On turha odottaa, että ihminen oppii soittamaan viulua vain siksi, että aivot kykenevät siihen. Aivot pitää ensin motivoida, sitten vasta niiltä voi odottaa omistautumista.

Eagleman muistuttaa myös siitä, että muistamme enemmän tai vähemmän pysyvästi sellaisen informaation, joka tuntuu olevan pysyvää, muuttumatonta. Lapsena kuultu ja laulettu pysyy aivojen kätöksissä, vaikka dementia tuhoaa lähimuistin. Syöntein laji ja laatu vaikuttaa siihen, miten joustaviksi aivojen alueet päätyvät. Mukautuvuus ei johdu minkään ”hyvántahtoisuudesta”, vaan aika raadollisesti järjestelmän eri osien välisestä reviiiri- ja henkiinjäämistaiselusta. Emme vain huomaa tätä, koska se tapahtuu aivojen sisällä nousematta tietoisuuteemme. Aivojen kaikki alueet janoavat dataa ja informaatiota. Käsitksemme kaikesta perustuu malliin, jonka aivot rakentavat saamansa syöntein perusteella. Jos tässä mallissa jokin ennuste on väärä, mallia korjataan ja aivot sopeutuvat uuteen, korjattuun malliin. Tämä jatkuu siihen asti, kunnes aivoja ruokkiva keho väsähtää ja kuolee pois. Emme ymmärrä olla kiittollisia aivojen työstä, mutta syytä kyllä olisi. Se tuntuisi olevan Eaglemaninkin viesti rivien välissä.

Kipu

Noustessani taas kerran keskellä yötä kävelemään lievittääkseni jalkaterässä sykkivää neuropaattista kipua, yritin muistella, milloin viimeksi on ollut aika, jolloin elämässä ei ollut mitään kroonista kipua. En muistanut, joten joudun olettamaan, että joskus lapsena tai ainakin nuorena. Kipu on ihmisen alituinen seuralainen, eikä se johdu pelkästään siitä, että elämme biologisesti vanhemmiksi kuin mihin evoluutio on ehtinyt meidät muovata. Kutsumme kivuksi aistimusta, joka on yhtä aikaa ihmisen paras ystävä ja synkin vihollinen. Ilman kivun tunnetta emme osaisi varoa riittävästi olemassaololle ja terveydelle haitallisia asioita kuten tulikuumia liesiä, leikkaavia teriä ja syövyttäviä aineita. Silti useimmat meistä ovat luultavasti sitä mieltä, että henkilökohtaisesti koettua kipua voisi olla paljon vähemmän kuin mitä sitä on. Kipu on monimutkainen asia sekä aistimuksena että evoluution kehittämänä.

Kipu on oletettavasti elintärkeä aistimus, muuten se olisi haipunut vuosituhansien aikana. Emme tosin voi tietää, onko ihmislajin olemassaolon aikana tapahtunut kipuaistimuksessa muutoksia. Se on mahdollista, mutta ei todennäköistä. Ympäristömme on näennäisesti radikaalisti muuttunut, mutta osa ihmisistä elää edelleen kuten me kaikki tuhansia vuosia sitten, joten on järkevää olettaa, että esivanhempamme aistivat kipua kuten mekin. Muistan lapsuuden Villiin Länteen sijoitetut tarinat ja sen pelonsekaisen kunnioituksen, jolla suhtauduin tarinoiden intiaanisureihin, jotka olivat käytännössä immuuneja kivulle tai kykenivät torjumaan luonnolliset reaktiot eli vääntelehtimisen, huutamisen ja syvän ahdistuksen. Noissa kirjoissa annettiin ymmärtää, että ”alkukantaiset ihmiset” kestävät kipua paremmin kuin me nykyihmiset. Rivien välissä – mistä en tuolloin osannut löytää mitään – annettiin ymmärtää, että ei-valkoiset rodut ovat jotenkin lähempänä eläimiä, jotka eivät nekään näytä pahemmin kärsivän kivusta.

Molemmat ajatukset ovat tietysti silkkää rasismia ja huonon omantunnon torjumista. Kaikilla ihmisillä on periaatteessa sama biologinen hermostojärjestelmä, jonka yksi viestintätapa on kipuaistimus, joka turvaa nopean reaktion vaarallisessa tilanteessa. Yksilöitten välillä toki on suuria eroja siinä, miten kipuun reagoi. Hyvin pieni ihmisryhmä kärsii synnynnäisestä kyvyttömyydestä tuntea kipua (CIPA, *congenital insensitivity to pain with anhidrosis*). Nämä ihmiset eivät myöskään tunnista kuumaa ja kylmää, eivätkä he yleensä myöskään hikoile. Lienee myös mahdollista ”karaista” itseään eli opetella sietämään kipua keskimääräistä paremmin. Näinhän esimerkiksi monet urheilijat joutuvat tekemään päästäkseen huipputuloksiin. Aivotutkimusten mukaan naiset välttelevät kipua miehiä enemmän, koska he ovat sille herkempiä. Ero ei kuitenkaan ole yhtä merkittävä kuin yksilöiden välillä löytyvä ero, joka on ilmeisesti osittain geneistä, osittain ympäristöstä johtuvaa. Vaikuttaa myös siltä, että osa meistä on ”erityisherkkiä” ja reagoivat myös kipuun keskimääräistä enemmän. Toisaalta on vahvaa näyttöä siitä, että ihminen voi heikentää kipuaistimusta tietoisella keskittymisellä.

* * *

Harkittu julmuus eli halu tuottaa toiselle ihmiselle tai eläimelle sietämätöntä kipua on yksi vaikeimmin käsitettävistä piirteistä ihmisessä. Tiede osaa selittää ilmiön osittain (sadisti on kyvytön myötä-elämiseen eli empatiaan eikä ahdistu kivun tuottamisesta muille), mutta uskoakseni vain osittain. Tiedämme, että monet ihmiset syyllistyvät säännöllisesti harkittuun ja tietoiseen kivun tuottamiseen erityisesti eläimille (tehotuottajat, kalastajat, metsästäjät, jopa usein lemmikinpitäjätkin) mutta myös

muille ihmisille (väkivaltaurheilu, humalatappelijat, raivostunut väkivalta jne.). Kyvyttömyys empatiaan ei ole sama asia kuin toisen kivusta nauttiminen, mikä kuitenkin on sadismin ydinasioita vallan tunteen lisäksi. En ajattele, että kaikki eläimiä kaltoin kohtelevat ovat sadismiin taipuvaisia, mutta heidän täytyy kyetä sietämään ajatusta, että he tuottavat toiselle eliölle kipua oman mielihyvän tavoittelun takia. Senhän moderni tiede on jo osoittanut, että kaikki eliöt aistivat kipua ja kokevat sen epämukavana, vaikka emme pysty kovinkaan hienovaraisesti määrittelemään, miten epämukavaa tai stressaavaa eläimen kipu on. Itse uskon, että ainakin keskushermoston omistavilla mitään periaatteellista eroa ei voi olla.

Ei ole uusi ajatus, että henkinen kipu voi olla yhtä traumaattista kuin fyysinenkin. Monet klassiset kidutustavat perustuvat enemmän psyykkiseen stressaamiseen kuin välittömään fyysiseen kipuun. Kivun pelko voi olla voimakkaampi tunne kuin itse kipu. Kynnys tuottaa henkistä kipua näyttää ainakin olevan useimmille meistä alempi kuin aiheuttaa fyysistä kipua. Maailmankirjallisuus on täynnä kuvauksia siitä, kuinka hirvittäviä vaurioita ihmiselle voidaan aiheuttaa ilman ensimmäistäkään fyysistä viiltoa tai pistoa. Esimerkiksi kokemus hylätyksi tulemisesta koetaan helposti yhtä kovan kipuna kuin tulen polte. Eikä pidä paikkaansa väite, ettei haukku haavaa tee. Kyllä se tekee ja haukkuhaava sykkii kipua siinä missä konkreettinenkin viilto. Sananlaskun onkin luultavasti keksinyt ihminen, joka itse haukkuu muita, mutta ei ole joutunut saman kohtelun armoille.

Vaikka kipu on yleensä tilapäistä, on olemassa myös kroonista kipua, joka saattaa välillä heikentyä, mutta palaa aina takaisin. Usein sanotaan, että krooniseen kipuun on pakko tottua. Tämä on osittain totta, eihän kroonisesta kivusta kärsivällä muuta vaihtoehtoa yleensä ole. Mutta siitä ei seuraa, ettei kivulla olisi kroonisena jatkuvaa vaikutusta. Se muuttaa ihmistä ja pahimmillaan se muuttaa ihmisen aivan toiseksi. Kovimmat kivut, joihin ei löydy helpotusta edes modernin lääketieteen kaapeista, voivat johtaa ihmisen mielummin surmaamaan itsensä kuin kärsimään. Kipu on välttämättömyyttä, mutta ei se jalosta ihmistä eikä kaikkeen kipuun totu. Moista voi väittää vain ihminen, jolla ei koskaan ole ollut ns. sietämättömän kivun kokemusta. Se krooninen kipu voi sitä paitsi olla myös psyykkistä laatua, ja juuri niihin voi olla vaikea löytää edes tilapäistä lievittäjää.

* * *

Eläinten maailmassa ei ole lääkkeitä, ei myöskään kipua lievittäviä. Siksi eläin julistaa harvoin kipuaan kovalla äänellä. Se ei hyödytä, vaan lähinnä väsyttää ja lisää kipua. Jokainen lemmikinomistaja joutuu yleensä kokemaan sen ahdistuksen, joka välittyy kipua kokevan eläimen olemuksesta, vaikka eläin vain kyhjöttää jossain suojaosan tuntuksessa sopessa. Ihmisen omassa maailmassa huudetaan, lapsesta lähtien, kun kipu tulee, kun kipu ei katoa ja kun lievittävää lääkettä ei riittävän nopeasti ole saatavilla. Nykyään on muodikasta syyllistää kipulääkkeitä runsaasti käyttäviä ihmisiä ”medikalisaatiosta” ja suositella heille lääkkeettömiä keinoja kuten itsesuggestiota ja mietiskelyä. Itse en lähtisi syyllistämään kovinkaan herkästi. Toki on tapauksia, joissa ihminen popsii buranaa täysin turhaan, vain tavan ja luulosairauden takia. Mutta yleensä kivun lievittäminen tai poistaminen on niin tärkeätä ihmisen mielenterveydelle ja toimintakyvylle, ettei saarnaaminen auta. Kun kova migreenikohtaus iskee, mikä tahansa oloa helpottava keino on tervetullut. Kipulääkkeeksi kelpaa mikä tahansa, jolla on vaikutusta.

Toisaalta on totta, että kipu on joskus suhteellista ja keskittyminen johonkin aivan muuhun – pakosta tai omasta tahdosta – saattaa hävittää kovankin kipuaistimuksen pitkäksi ajaksi. Selitys on tietysti siinä, että kipu ei ole materiaa vaan aivojen tulkinta joistakin aistimuksista ja viesteistä. Kipua ei ole ilman aivoja, mutta siitä ei valitettavasti seuraa, että kipua olisi helppo hallita ja ohjailta. Neuroopaattisen kivut – joiden todellista aiheuttajaa ei yleensä tiedetä – saattavat kadota kokonaan vain siksi, että aivot keskittyvät johonkin täysin muuhun. Minulla on tästä omakohtaista kokemusta,

kuten myös siitä, miten kipu hyökkää esiin heti, kun antaa aivoillensa luvan tai käskyn pelätä kivun ilmaantumista. Omalla neuropatiallani on sellainen piirre, että se herättää kivun tunteita esimerkiksi vain siksi, että näen korkeanpaikankammos eli akrofobiaa aiheuttavan kuvan, filmin tai tilanteen. Reaktio on uskomattoman välitön ja väistämätön, koska aivot eivät tällaisissa asioissa hidastele.

Voiko kovaakin kipua hallita (tai hillitä) tahdon voimalla, siis itsesuggestiolla? Olen taipuvainen uskomaan, että jossain määrin voi, mutta ei mielin määrin eikä kuka tahansa milloin ja missä tahansa. Olen kokeillut itsesuggestiota monta kertaa elämäni aikana (ja oikeat lääkärit ja hoitajat tietysti miljoona kertaa useammin) ja uskallan väittää, että joskus se tosiaan toimii. Mutta on myös kipuja, jotka tuntuvat olevan kaikenlaisen itselääkinnän ulottumattomissa. Jostain syystä näitä esiintyy paljon selässä ja muissa ihmiskehoa pystyssä pitävissä rakenteissa. Itse evoluutio siinä varmaan varmistele, ettei ihminen yritä vakuuttaa itseään siitä, että säpäleiksi menneellä sääriluulla kävelee hyvinkin kymmenen kilometriä upottavassa lumessa tai suossa, kuten toimintaelokuvissa toistuvasti kävellään. Mutta varsinkin kaikenlaiset neurologiset kivut lienevät suggestiolla tavoitettavissa, vaikka eivät poistettavissa. Siksi suggestiota kannattaa aina edes kokeilla. Se ei maksa kuin vaivan.

Kuvan lähde ei ole tiedossa.

Heinäkuu 2023: Henkilökohtainen kipuhistoriani on jatkunut sikäli, että pääsin pitkään terveydenhuoltojärjestelmää painostettuani neurologin vastaanotolle. Sen tuloksena oli alustava polyneuropatian diagnoosi, uuden lääkityksen kokeilua (ei ainakaan toistaiseksi tehokasta) ja myös passitus neurologiseen tutkimukseen. En odota siltä paljoakaan, mutta kun sormenpäiden neuropatia vaikeuttaa jo merkittävästi teräskielisen kitaran soittamista, pakkohan tässä on jotain yrittää. Haaveilen edelleen lääkekannabiksen kokeilemisen mahdollisuudesta, vaikka ehdin epäilemättä kuolla, ennen kuin suomalainen huumepolitiikka edes tältä osin humanisoituu. Kipua tarvitaan, mutta invalidisoiva kipu tuottaa yhteiskunnallekin pelkästään ikävyyksiä, joten sen estämiseen ja kipujen lievittämiseen kannattaisi satsata nykyistä enemmän. Nopeinta olisi muuttaa lakeja niin, että terveyskeskuslääkäri voi määrätä potilaalle lääkekannabista siinä missä muitakin koepalloja. Mikä tahansa, millä voidaan välttää opioidipohjaisten kivuntorjujen käyttö, on tervetullutta.

Maanantai 14. marraskuuta 2022

Suomen ja Hitlerin Saksan salasuhte

Yleisradion tuottama ohjelmasarja *Natsi-Saksa ja Suomi* (toimittajat **Kai Byman** ja **Hannu Sokala**, tuottaja **Hanna Hakala**, vastaava toimittaja **Jouko Jokinen**) on ristiriitainen kokemus. Sen peruseetos on asiallinen ja kannatettava eli pyrkimys valottaa Suomen ja Hitlerin johtaman Saksan välistä suhdetta toisen maailmansodan vuosina. Tavoitteena on selvästi ollut käsitellä myös sellaisia teemoja, jotka ovat olleet suomalaisille (tai ainakin osalle meistä) kovin arkoja ja lähes tabun asemassa kuten suhtautuminen juutalaisiin, Suur-Suomen rakentaminen Saksan avulla, suomalaiset SS-miehet ja maiden välisen suhteen tosiasiallinen kiinteys ja ideologinen tausta. Tässä tavoitteessa on osittain onnistuttukin, joskin vain osittain ja joissakin täysin riittämättömästi (tämä korostuu SS-miesten tapauksessa). Dokumenttisarjan tyyli on korostuneen ”asiallinen”, etten sanoisi suorastaan akateemisen kuivakka (toimittajat eivät synnytä vaikutelmaa omasta asiantuntemuksesta, he vain johdattelevat puhetta). Ääneen päästetään ehkä hitusen enemmän tabujen rikkojia kuin perinteisen vähättelyn ja vaikenemisen tukijoita. Niin hyvin on kuitenkin sekuntikelloa ja puntaria käytetty, että sarjaa on vaikea syyttää minkään käsittelemänsä aiheen kohdalla yksipuolisista väitteistä. Avoimesti kansallissosialistisen Saksan toimia kiittelevää ja ihailevaa ääntä ei sentään ole mukaan otettu. Kai sellainen nyky-Suomesta olisi löytynyt sekkin.

Kun sarjan aihepiiri on itselle suhteellisen tuttu, ohjelman toisteleva ja hiukan opettajamainen rakenne kävi kyllä jossain määrin rasittavaksi ja innosti pikakelaukseen. Mielestäni aineistoa oli myös venytetty keinotekoisesti niin, että toistot karsimalla vajaan kahden tunnin tavara olisi mahtunut reiluun tuntiin. Toisaalta on totta, että katsojien joukossa on toivottavasti ollut myös niitä, joilla ei ole mitään tai edes vääristynyttä käsitystä tapahtumien kulusta ja taustoista, joten ratkaisua voi myös perustella ja puolustaa. Ohjelman kuvamaailma oli kovin kaksijakoinen, kun mustavalkoisen dokumentaarinen filmin (josta luvattoman paljon oli toistoa ja toiston toistoa) tunnelma muuttui haastateluosuuksissa korostuneen hillittyyn keskusteluun ja vähän väkinäiseen poseeraamiseen ”sivistyneissä” kulisseissa. Ääniraita oli miellyttävän rauhallinen, mutta myös aika persoonaton. Perinteinen ”aikakauden oma ääniraita” loistaa poissaolollaan.

Ohjelman puhujat jakautuivat oman tulkintani mukaan kolmeen ryhmään. Saksa-suhteen selkeitä kritikoita ovat tutkija **Oula Silvennoinen**, VTT ja eversti evp. **Pekka Visuri** sekä myös tutkija **Markku Jokisipilä**, joka on joissain muissa yhteyksissä ehkä profiloitunut enemmän Suomen Saksa-politiikkaa ”ymmärtävänä”. Perinteistä ajattelua (”Suomi ei syyllistynyt muuhun kuin korkeintaan toiveajatteluun”) edustavat vähemmän yllättäen Kannuksen kunnanjohtaja, sotatiedon dosentti **Jussi Niinistö**, joka vähättelee natsisympatioita ja aika yllättäen presidentti **Tarja Halonen**, joka pitää kiinni erillissotateoriasta kuin olisi ohjelmassa nimeltä mainitsemattoman puoluetoveri **Väinö Tannerin** kunniaa puolustamassa. Myös sodista kirjoittanut **Antti Tuuri** näyttäytyy aika vanhakantaisena suomalaisten valintojen ymmärtäjänä. Muut ääneen päässeet (kirjailija **Juha Hurme**, kirjailija **Sirpa Kähkönen** ja Helsingin juutalaisen seurakunnan puheenjohtaja **Yaron Nadbornik**) puhuvat rakentavasti, mutta myös antamatta eettisesti kestävämmälle aseveljeydelle minkäänlaista oikeutusta.

* * *

Tarkoitukseni ei ole käydä läpi ohjelmasarjan sisältöä tai väittämiä, vaan pohtia lähinnä sitä, miksi Suomen ja Saksan salasuhte on edelleen niin arka asia ja miksi omaa viattomuuttaan ja kansanval-

taisuuttaan korostaneessa Suomessa ei koskaan uskaltauduttu samanlaiseen avoimeen keskusteluun fasismin vaikutuksesta kuin Saksassa. Olimme kuitenkin sodan jälkeen periaatteessa samassa tilanteessa kuin Saksa eli kuuluimme sodan häviäjien joukkoon. Täydeltä Saksaan samaistamiselta meidän pelasti vain se, että Suomi irtautui sodasta ja Hitleristä, kun sodan kello näytti viisi vaille eikä tasan 12 keskiyöllä. Sen sijaan että olisimme nöyrästi myöntäneet häviön ja siihen johtaneen politiikan epäonnistumisen, koko valvontakomission aika kului vastuun välttelyyn. **Paasikivi** käytännössä pakotti vastaan pyristelevät sotapoliitikot ratkaisuihin, joita Neuvostoliitto piti välttämättöminä ja kieltäytyi keskustelemasta muista vaihtoehdoista. Mutta missä valvontakomissio ei suoraan vaatinut ja määrännyt, Suomi jatkoi samalla linjalla kuin ennen sotaa.

On psykologisesti ymmärrettävää, että hävinnyt on kiukkuinen, kun tarkoitus oli ollut voittaa sota ja hävittää sekä kommunistit että Neuvostoliitto (= lue ”ryssät”) ja samalla laajentaa Suomen valtion aluetta roimasti Venäjän Karjalan kustannuksella. On silti häkellyttävää todeta, että **Stalin** ei sallinut koskea **Mannerheimiin** (joka ei meinannut uskoa hyvää onneaan, vaan pakeni varmuuden vuoksi ulkomaille välttyäkseen ikäviltä seurauksilta) ja räähkäsi Suomea sotakorvauksilla juuri sen verran, että niistä selvittiin ja samalla pakolla luotiin metalliteollisuudelle pohja, jollaista ennen sotia ei ollut. Stalin ei muutenkaan ”kostonut” Suomelle jatkosodan hyökkäystä, vaan tyytyi talvisodan rajoihin muutamien muutoksin eli lähinnä Petsamon ja sen myötä Jäämeren yhteyden viemiseen suomalaisilta. Miten Saksan rinnalla sotinut Suomi reagoi? Se kiukutteli jokaisesta valvontakomission määräyksestä, piti Porkkalan vuokrasopimusta kohtuuttomana, takautuvaa sotasyllisyystuomioistuinta pöyristyttävänä ja vahingossa paljastunutta asekatkenta suomalaisten omana asiana. Samaan aikaan muissa Hitlerin liittolaismaissa teloitettiin vastuullisia ja kaikki fasismiin vivahtavakin sai lähtöpassin.

Syntyikö Suomessa sellainen mielikuva, että fantasia erillissotaa käyneestä ajopuu-Suomesta olikin täyttä totta ja Suomi itse asiassa voitti sodan, kun armeija hätisteli Saksan Lapin armeijan Norjan puolelle samalla poltetun maan taktiikkaa soveltaneen ex-aseveljen tulipaloja sammutellen? Johtiko Stalinin selittämätön kostonhaluttomuus illuusion, että näinhän se oikeudenmukaisuuden mukaan pitikin mennä? Että aseveljeydestä Hitlerin tuhoarmeijan kanssa selvitään rahalla, Petsamolla ja vähäisillä vankeustuomioilla johtajilla, jotka vielä todellisuudessa armahdettiin varsin nopeasti ja joiden syyttömyyttä porvarilliset tutkijat ovat todistelleet 2000-luvulle asti väsymättä. Häviö Hitlerin Saksan rinnalla ei johtanut myöskään merkittäviin puhdistuksiin kansallisen eliitin sisällä. Jokunen pieni sanktioluonteinen tehtävienmuutos toteutettiin, natsihenkisimmät professorit siistivät kielenkäyttöään ja kas – kaikki jatkui pian, kuin mitään jatkosotaa ei olisi käytykään.

* * *

Valkoinen Suomi selvisi jatkosodasta kuin vikkela koira myllynkivien välistä, minne muualla Euroopassa päätyi natsien kanssa yhteistyötä tehneiden herrojen ja narrien rooli yhteiskunnan johdossa. Suomessa ei päätynyt eikä päätynyt, vaan samat voimat palasivat perusteellisen saunareisun jälkeen taas kansalliseksi eliitiksi. SKDL sai vuoden 1945 eduskuntavaaleissa 49 paikkaa, vain yhden demareita vähemmän. Vaalitulos säikäytti porvarillisen Suomen, mutta vain säikäytti, SDP sitoutui estämään vasemmiston yhteistyön ja näin sotaa edeltänyt liitto sai jatkoa myös hävityn sodan jälkeen. Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin lakkauttaminen ei sekään osoittautunut vaaralliseksi, koska järjestöjen omaisuus saatiin pelastettua tulevan propagandatoiminnan tueksi. Näennäisesti pidettiin kovaa ääntä kommunistien ”vallankaappausyrityksistä”, mutta todellisuudessa porvari ja salanatsi nukkuivat melko rauhallisesti, vaikka **Andrei Ždanov** oli vielä hotelli Tornissa maljoja nostelemassa.

Kaikesta edellä toteamastani *Natsi-Saksa ja Suomi* lähinnä vaikenee. Ohjelma tyytyy esittelemään Suomen Saksa-suhteen eri puolia, mutta ei avaa millään tavalla jälkipyykin pesua, vaikka se on uskoakseni avainasemassa pohdittaessa sitä, millä siteillä Suomi ja Hitlerin Saksa olivat toisissaan kiinni. Siitä, ettei Mannerheim ollut natsi ei nimittäin tule tehdä päätelmää, ettei hänen johtamansa armeija olisi hyvissä ajoin pohjustanut tulevaa yhteistyötä Saksan armeijan kanssa. Suomalaiset upseerit eivät ehkä olleet natsseja, mutta tiukkoja oikeistolaisia ja Neuvostoliiton vihollisia joka tapauksessa kaikki. Sillä, mitä propagandakuvissa johtajien kasvoilta on luettavissa tai ei ole, ei ole suurtakaan merkitystä sen rinnalla, miten sotilaat ajattelivat ja toimivat. ”Erillissotaa” muka käyvä Suomi salli Saksan miehittää koko Pohjois-Suomen ja synkronoi oman hyökkäyksen täydellisesti Hitlerin hyökkäyksen kanssa toimivaksi.

Miksi tätä ei haluta vielääkään myöntää? Miksi dosentti Jussi Niinistölle ja muille samanhenkisille on niin tärkeää pitää 70 vuotta sitten päättyneen sodan tosiasiat salassa ja vakuutella suomalaisten puhtaita motiiveja, puolustella suomalaisten Waffen-SS-miesten olematonta kunniaa ja Suomen Saksa-suhteen välineellisyyttä? Onko kyse vain siitä, että tosiasiat myöntämällä suomalainen oikeisto joutuisi samalla myöntämään, että se oli innokkaasti valmis tuhoamaan Neuvostoliiton ja sen asukkaat kansanmurhaaja **Adolf Hitlerin** avulla? Voisiko tämä asia jotenkin nolottaa dosentti Niinistön kaltaisia ihmisiä, joille on tässäkin ohjelmasarjassa tärkeintä vähätellä suomalaisten natsisympatioita? Miksi ei tehdä. kuten saksalaiset tekivät: myönsivät syyllisyytensä toisen maailmansodan kauhutekoihin, pyysivät anteeksi ja lupasivat jatkossa tehdä kaikkensa, ettei fasismi nousisi enää koskaan valtaan sen paremmin Saksassa kuin missään muuallakaan? Miksi tämä on mahdollonta Suomessa, vaikka kaikki jatkosotaan syylliset ja useimmat siihen osallistuneet ovat jo kuolleita? Pelkäävätkö valkoisen Suomen jälkeläiset sitä, etteivät ehkä koskaan saa tilaisuutta revanssiin?

Adolf Hitler ja Risto Ryti 1942 © SA-kuva

Perjantai 11. marraskuuta 2022

Uiguurit ja kurdit...

Uiguureilla ja kurdeilla on ollut hämmentävän samanlainen kohtalo. Molemmat ovat islaminuskoinen kansa ilman omaa valtiota. Molempiin kohdistuu armoton sorto, jonka kutsuminen kansanmurhan yritykseksi näyttää hyvin perustellulta. Kurdeja sortaa ennen muuta Turkki, uiguureja Kiina. Molempia kansoja syytetään samoista ”rikoksista” eli halusta itsenäistyä irti sortavasta valtiosta (sortajien kiellä ”separatismista” ja ”terrorismista”). Merkittävä ero kurdien ja uiguurien välillä näkyy keinoissa, joilla kokonaista monimiljoonaista kansaa yritetään nujertaa ja hävittää. Turkki käy avointa, päättymätöntä tapposotaa valtioiden rajoista piittaamatta ja oheisvahingoista ja kansainvälistä tuomioista välittämättä (kurdeja elää myös Syyriassa ja Irakissa). Myöskään Kiina ei piittaa vähääkään siitä, miten muu maailma reagoi. Mutta Kiina on valinnut verisen valtionterrorin sijasta hitaan, täydelliseen valvontaan perustuvan hivuttamisen linjan (toki poliisin bruttaalin pamputtamisen kaltaisin maustein).

Tästä Kiinan sodasta uiguureja vastaan kertoo journalisti **Geoffrey Cainin** kirja *Totaalinen poliisivaltio : Tutkimusmatka Kiinan valvontakoneiston uumeniin* (Atena 2022). Kirja on toisaalta yhteenvetoa ja raportointia pääosin julkisiin dokumentteihin perustuvalla tyyllillä, toisaalta muutamien laajoihin haastatteluihin perustuvien elämänkohtaloiden tarinointia. Jälkimmäisten päähenkilönä on uiguurinainen ”Maysem”, jota edes kiinalaisittain korkea yhteiskunnallinen tausta ja niihin liittyvä suhdeverkosto ei pelastanut joutumasta Kiinan hallinnon bruttaalin indoktrinaation eli aivopesun yrityksen kohteeksi. ”Maysem” pelastuu äidin ponnisteluiden ja hyvän onnen turvin Turkkiin ja on kirjan päättyessä edelleen pakosalla, mutta periaatteessa vapaana. Monen muun kohdalla tarinat eivät pääty hyvin.

En osaa sanoa, onko Cainin ratkaisu onnistunut. ”Maysemin” ja muutaman muun tarina tuovat kokonaiskuvaan uskottavia yksityiskohtia, mutta toisaalta kokonaisuuden jännite tuntuu katkeavan uudelleen ja uudelleen, koska Cainin huomion toinen pääpaino on suuryrityksissä, maailmanpolitiikassa ja Kiinan poliisivaltiojärjestelmän kehityksessä. Lukija joutuu vaihtamaan orientaatiokulmaansa ehkä turhan tiheään ja monet langanpäät jäävät pikemminkin törröttämään kuin tulevat solmituiksi. **Riina Vuokon** suomennoksen kontolle tätä ei pidä laittaa, se on asiallinen ja sujuva. Mutta ehkä Cainin journalistitausta painaa turhan paljon, eikä hän ole kyennyt päättämään, onko tekemässä laajaa lehtijuttua vai tietokirjaa. Itse olisin ehkä kuitenkin lukenut mieluummin enemmän taustoihin keskittyvää kirjaa.

* * *

Yksilöiden kohtaama kohtelu on kauhistuttavaa, mutta vielä paljon hyytävämmän kuvan Cain rakentaa Kiinasta kansainvälisenä toimijana. Hän ei tosin avaa kunnolla sitä, missä määrin uiguurien asuttaman Xinjiangin kohtelu on yleistettävissä koko Kiinaan ja sen han-kiinalaiseen enemmistöön. Cain antaa jotenkin ymmärtää, että han-kiinalainen väestö ei tiedä eikä ymmärrä, mitä uiguureille tapahtuu, koska he itse ovat ”turvassa”. Toisaalta on selvää, ettei Kiina rakenna täydellisen valvonnan järjestelmää (panoptikon) pelkästään uiguurien takia. Sama järjestelmä koko Kiinan alueelle ulotettuna takaa valtaeliitin vallan säilyttämisen myös muitten uhkatekijöiden edessä. Sitäkään Cain ei oikein hyvin selitä, onko uiguurien synnyttämä haaste poikkeuksellinen ilmiö vai valikoituiko Xinjiang valvontajärjestelmän testialueeksi muista syistä tai peräti sattumalta. Kiinassa on muitakin

uskonnollisia ja etnisiä vähemmistöjä, mutta kenties uiguurien maantieteellinen sijoittuminen keskellä Kiinan havittelemaa uutta Silkkietä on koitunut heidän kohtalokseen.

Cainin piirtämää kuvaa ei ole syytä epäillä tendenssimäisesti vääristellyksi, niin hyvin hän on väitteensä dokumentoinut. Ei silti ole varmaa, että tuo kuva sisältää kaiken olennaisen. Myös Cain itse vihjailee siihen suuntaan, että Xinjiangista saatuja kokemuksia tullaan soveltamaan paitsi muualla Kiinassa, mahdollisuuksien mukaan myös Kiinan ulkopuolella. Suurempi ongelma on se, että Cain ei kunnolla analysoi kansalaisten valvonnan tilannetta Kiinan ulkopuolella, ennen muuta Yhdysvalloissa, jonka omien lakien rikkomiseen perustuvan seurannan ja vakoilun **Edward Snowden** ja **Julian Assange** paljastivat maailmalle. Vaikka Kiina epäilemättä on muita päättäväisemmin valinnut tylyn dystooppisen tien, ei ole uskottavaa ajatella, että vain Kiinalla on tällaisia pyrkimyksiä. Kaikilla suurvalloilla on aina ollut tarve pitää oma väestönsä kurissa ja nuhteessa, koska suurvalta koostuu yleensä aina heterogeenisistä aineksista, joiden yhteiseen ”isänmaallisuuteen” ei parane luottaa.

Cain ei peittele lainkaan sitä, että Kiinan valitsema politiikka on ennen muuta presidentti **Xi Jinpingin** tahto. Kaikki luvut alkavat jollain hänen pahaenteisellä iskulauseellaan. Cain puhuu rutiininomaisesti ”kommunismista” ja ”kommunisteista”, mutta tulee silti kuvanneeksi aivan erityistä järjestelmää, jollaisesta kiihkeimmäkään Gestapon, Stasin tai KGB:n virkailijat eivät olisi voineet uneksia. Kiinan politiikassa on kysymys sekä yksinvaltiudesta, orwellilaisesta uuskielestä ja todellisuuden muokkaamisesta että uusimman tekniikan hyödyntämisestä. Cainin mukaan Kiinan eliitti on tajunnut, että maailman hegemoniaa ei voiteta kaikille tuhoisalla perinteisellä sodalla, vaan alistamalla ensin oma kansa ja sen jälkeen kaikki muutkin tekniikan avulla hoituvalla valvontajärjestelmällä. Kun eliitti tietää (tai ainakin uskoo tietävänsä) jo etukäteen, missä ”rikoksia” tulee esiintymään, esimerkiksi kansanmurhasta tulee lähinnä koodareiden ja laitevalmistajien projekti.

* * *

Onko Kiina nyt astunut tielle, jolla kukaan tai mikään ei aiemmin ole kyennyt tai uskaltanut? Tai onko Xi Jinpingin visiona alistaa ainakin koko Euraasia Kiinan keisarin eli hänen itsensä vallan alle? Vaikka Yhdysvaltain hegemonistisen aseman saavuttaminen on ollut paljolti tykkivenediplomatian sinetöimää, ei pidä vähätellä siihen kytkeytyneen kulttuurisen ja taloudellisen alistamisen merkitystä. Uskon itse, että Kiinassa on luettu ja omaksuttu **Kungfutsen** ja **Sun Yat-senin** oppien lisäksi myös **Disneyn**, Big Pharman ja Big Oilin kootut menestystarinat. Xi Jinping julistaa itse mielellään Kiinan edustavan rauhaa, vakautta ja globaalia hyvinvointia. Vaikka muut ymmärtävät siihen kuuluvan myös ääneen lausumattoman loppuhenkosen ”Kiinan johtamassa maailmassa”, näyttää melko ilmeiseltä, että Kiina todella satsaa enemmän tekniikkaan kuin aseisiin. Kiinalla on kyllä eniten miehiä armeijassaan, mutta esimerkiksi ydinaseita sillä on vain 350, kun sekä Yhdysvalloilla että Venäjällä niitä on noin 6000 kpl.

Cainin piirtämä kuva Kiinan kyvystä hakata **George Orwellin** kuvaama dystopia mennen tullen on melko uskottava. Hän korostaa silti vaikeuksia, joita ns. tekoälyn soveltamisessa ihmisten valvontaan on edelleen olemassa. Ihmisten automaattinen tunnistaminen kasvojen, puheen, kielen jne. perusteella on edennyt valtavasti, mutta tuskin vielä vallanhimoisia johtajia täydellisesti tyydyttävällä tavalla. Cainin mukaan Kiina on edennyt harppauksin, mutta ratkaisemattomia ongelmiakin onneksi edelleen on. Uiguurien näkökulmasta panoptikon saattaa olla jo kauhistuttavan täydellinen, mutta eihän Xi Jinping voi nukkua rauhassa niin kauan kun ei ihmisten ajatuksia pystytä seuraamaan ja niihin puuttamaan. Joka siihen ratkaisun löytää, voi odottaa Kiinan korkeinta kunniamerkkiä.

Cain kuvaa maailmaa, joka tuntuu individualistiseen eurooppalaiseen kulttuuriin tottuneesta perinoudolta jo sinänsä, ilman uiguureihin kohdistettuja valvontatoimiakin. Vaikka tuntisimme miten tahansa suurta myötätuntoa uiguurien kohtaloa kohtaan, vielä enemmän pelkäämme sitä, että kiinalainen yhteiskuntamalli (jolla ei tietenkään ole mitään tekemistä marxilaisen kommunismin takia, sa-nottakoon se nyt edes tässä sulkeissa) jonain päivänä ulottuu omaan maailmaamme. Eivät kiinalaiset itsekään tietenkään tahdo keskitysleirillä tai vankilassa elää, mutta Cainin todistuksen perusteella vaikuttaa siltä, että kollektiivinen, miljardin ihmisen kokoinen huijaus ja valhe on täysin mahdollinen myös han-kiinalaisten keskuudessa. Onton valheellisia iskulauseita toistellaan, eikä kukaan halua leimautua keisarin olemattomien vaatteiden paljastajaksi. Sillä kiinalaisessa sadussa keisarille ei naureta, vaan totuuden kertoja heitetään vankilaan, ellei joku armelias poliisi ammu saman tien hengiltä. Jokainen uiguuri ja kurdi tietää tämän.

Kuvan lähde ei ole tiedossa.

Heinäkuu 2023: Tästä tekstistä olen saanut palautetta, jonka mukaan olen uskonut liian herkästi USA:n kontrolloimaa propagandaa ja ettei uiguureihin oikeasti kohdistu Kiinassa valtiollista sortoa. Asiaa on vaikea todentaa suuntaan tai toiseen, mutta pidän todennäköisenä, että Kiinan johto suhtautuu islamilaisiin väestöryhmiin ainakin epäluuloisesti ja radikaaleihin ryhmiin etnisestä taustasta riippumatta kovaotteisesti. Uiguurien tilanteesta on ehkä mahdotonta saada objektiivista kokonaiskuvaa varsinkaan nyt, kun käynnissä on koko ajan kiristyvä taistelu globaalista hegemoniasta Yhdysvaltain ja Kiinan välillä. Molemmilla on vahva intressi esittää uiguurien tilanne propagandistisessa valossa, joten meillä etäältä tarkkailevilla on epäkiitollinen tehtävä arvioida itse, mihin informaatioon uskoa, mihin ei. Ehkä se totuus on taas kerran jossain ääripäiden välillä – mutta missä siellä?

Torstai 27. lokakuuta 2022

Filosofi tuhovimman kimpussa

Timo Airaksinen on aina osannut provosoivan ja monikerroksisen (tai tulkitsijasta riippuen rönsylevän epäselvän) tekstin tuottamisen. Nyt, kun hänen ei enää tarvitse piitata suurten kustantajien herkkähipiäisyydestä (Airaksinen kuvaa itse, miten hänen käsikirjoituksensa eivät enää kelvanneet Otavalle tai muille isoille, joten hän siirtyi pienten kustantajien puolelle), uuden kirjan otsikoksi on voinut tulla aika nihilistiseltä kuulostava *7 tapaa tuhota ihminen* (Robustos 2022). Kyseessä on tietenkin pelkästään ajatusten voimalla tapahtuva pohdinta, jossa räväkkä otsikko on vain houkute empivälle lukijalle, joka ei suin surminkaan halua ruveta pohtimaan ihmisenä olemisen syntyjä syviä. Itse tartuin kirjaan Airaksisen aiempien kirjojen synnyttämässä jatkumossa, en kuvitellen, että nyt se Airaksinen on ruvennut antamaan konkreettisia ohjeita kiusaajille ja pahantekijöille.

Airaksinen kirjoittaa kuten ennenkin kevyesti kulkevaa, mutta lukijalta jatkuvaa tarkkaavaisuutta vaativaa tekstiä. Kustantaja kuvailee tyyliä ”kyyniseksi realismiksi”, kai sen on kirjoittajakin hyväksynyt. Itse en pidä Airaksista varsinaisena kyynikkona. Jos hän olisi sellainen, tuskin hän vaihautuisi filosofiseen pohdiskeluun keskittyvien kirjojen kirjoittamiseen vaan kiertelisi yritysseminareissa ja muissa vastaavissa pippaloissa hyvin palkattuna ja hyvältä tuoksuvan hevonpaskan erittelijänä ja jakelijana. Silti on myönnettävä, että aika raadollisesti Airaksinen meidän olemistamme ruotii, eikä aina erityisen helppotajuisesti. (Jos teksti olisi kovin helppotajuista, Airaksinen ei tietenkään voisi käyttää titteliä filosofi.) Ajoittain lukija pääsee nauttimaan todellisista kielellisistä helmistä kuten tässä: ”*Ukko ristinpuulla ja toinen pöntössä valmiina puhumaan mukavia urkusoolon ja epäviereisen veisuun päätyttyä vihjaa kirkossa oloon.*” (s. 118) Hitusen olisi Robustoksen kustannustoimittaja voinut silti tekstiä vahtia, vähän turhan monta kertaa Airaksinen käyttää sanaa ”joka”, vaikka pitäisi käyttää sanaa ”mikä”, eikä sitä ”neuronipommia” olisi pitänyt jättää huomaamatta.

Airaksinen ei ole poliittisesti kantaa ottavan maineessa, mutta taitavasti hän sujauttaa näennäisen ulkopuolisen tekstiinsä kevyttä vittuilua mm. Yhdysvaltain asehulluudesta (s. 113) ja Israelin apartheid-hallinnosta (s. 117). Saavutuksena voinee pitää sitäkin, että hän ehtii muutamalla rivillä pilkata kolmen suurvallan johtajaa (**Xi, Putin** ja **Trump**, s. 106). Hänestä kuoriutuu paikka paikoin myös perinteinen antikommunisti, joka – ehkä tasapainoakin tavoitellakseen – roimii joskus osuvasti, joskus omituisia fantasioita kehräillen: ”*Kommunistit haaveilivat aikoinaan kaikkien kapitalistien dekapitoinnista, siis vallankumouksesta, jossa riistäjät tapetaan isossa juhlassa ihan kaikki, viimeiseen ihmiseen.*” (s. 178) Eipä muistanut laittaa viitettä tämän haaveen lähteeseen. Eikä ole päivittänyt biologista yleistietoaan siltä osin, että vaikka **Trofim Lysenko** oli Stalinin suosikki kestävämmän perustein, sattumalta Lysenkon harrastamisessa lamarckistisissa ajatuksissa oli kuin olikin totuuden siemen, kuten moderni epigenetiikka on osoittanut: myös hankitut ominaisuudet voivat periytyä (katso tarkemmin <https://fi.wikipedia.org/wiki/Epigenetiikka>).

* * *

Vaikka Airaksisen astaloa ei oikeastaan mikään tai kukaan pysty väistämään, jää lukijalle jossain määrin vaivaannuttava olo tämän kirjan äärellä. Vaikka kirjoittaja kiistämättä pohdiskelee ajoittain pontevastikin ihmisen viehtymystä sekä itsensä että erityisesti muiden tuhoamiseen, teksti ei jotenkin ole kuitenkaan riittävän koherenttia tieteenfilosofisessa mielessä. Yksinkertaisemmin sanoen pirullinen lukijakaan ei ota selvää siitä, mitä Airaksinen oikein ajaa takaa. Paitsi että hän on halunnut kirjoittaa kirjan, koska kasvatustieteen professori **Erkki A. Niskanen** joskus kauan aikaa sitten

loihe taksissa lausumaan, että ”On seitsemän tapaa tuhota ihminen.”, mutta ei sitten koskaan ehtinyt kertoa uteliaalle matkaseuralaiselleen, mitä nämä tavat voisivat olla. En usko olevani tässä mitenkään vainoharhainen, sillä esipuhetta edeltävässä motossakin Airaksinen muistelee lukijatoivetta ”Kirjoita oikein vittumainen kirja!” ja hurskaasti tai hurskastellen heti myöntää ”Taivas tietää, että olen yrittänyt.”

Ei pidä ajatella, etten lukisi mielelläni myös vittumaisiksi kirjoitettuja kirjoja. En itse kuitenkaan ole kiinnostunut ajatuksellisesta nihilismistä, jolla tarkoitan asennetta, että vain kirjoittaja saa ymmärtää, mistä on kysymys, lukijan kärryillä pysymisellä tai mutaiselle tielle putoamisella ei ole niin väliä. Minulla oli tuon tuostakin aika mutainen olo, vaikka yritin kyllä pontevasti (oma arvio) lukea myös rivien välit ja ivan, satiirin ja sarkasmin lukuisat kerrostumat. En silti tiedä, löysinkö niitä kaikkia vai jäikö jokin olennainen pois, kun en ollut kirjan luettuani sen paremmin virkistynyt kuin kiukkuinenkaan, vaan epämääräisesti tyytymätön. Minusta Airaksinen pyörittää asioita, mutta ei oikein vastaa huutoonsa. On tietysti myös mahdollista, että tarkoituksena ei edes ole ollut, että lukija virkistyisi tai kokisi valaistumisen tunteita.

Airaksinen on ryhmitellyt seitsemän tapaansa kolmeen osioon niin, että lukuja on loppujen lopuksi 21 ja vielä esipuhe ja loppulausahdus siihen päälle. Hän on siis pannut Erkki A. Niskasen ilmaisevan alustavan väittämän paremmaksi ja tarjoaa 21 tapaa, seitsemän omalle itselle, seitsemän ihmiselle ja seitsemän kaikelle. Ehkä hiukan vähemmänkin olisi riittänyt, mutta lyhyessä kirjassa symmetria on tietysti tärkeä osatekijä. Olisihan ollut tasapainotonta, että kaikki, ihminen tai yksilö olisivat saaneet aivan eri määrän tuhoutumistapoja. No, hiukan kyynisyyteen taipuvaisena saatan ajatella myös, että Airaksinen ei halunnut julkaista hädin tuskin satasivuista ja alalukujen osalta linkutavaa tekstien kokoelmaa, joten hän lihotti sen osin vanhaa kierrättämällä ja erilaisia täyteaineita käyttäen soman symmetriseksi ja kätevästi taskussa kulkevaksi, mutta samalla riittävän kirjalliseksi kohteeksi.

* * *

Filosofien tapa pyöritellä asioita, heittää välillä jokin naseva kiteytys, mutta välttää viimeiseen asti perusteluvastuuseen johtavat päätelmät on ikiaikainen, pätevä ja oikeutettu. Meillähän ei ole velvollisuutta lukea filosofien kirjoittamia kirjoja, joten voimme syyttää vain itseämme, emme filosofia itseään. Paneudun silti Airaksisen loppulukuun, jossa hän ”pyöristää esityksensä ison tuhon pohdinnalle” (s. 178). Harkitsin pitkään, jaksanko kritisoida Airaksisen pitkää ja mielestäni aika heppoista taidekriittistä osiota (s. 127–138), mutta totesin sitten, ettei tila riitä eikä myöskään kärsivällisyys, niin pinnallisesti ja piinallisen latteasti hän ymmärtää esimerkiksi musiikin (eikä ole esimerkiksi nykymusiikkia nälviessään käsittänyt, että **Osmo Tapio Rähälän** kirjan nimessä *Miksi nykymusiikki on niin vaikeaa* ei ole kysymysmerkkiä, johon Rähälä odottaisi Airaksisen epäasiantuntevaa kommenttia, vaan kysymysmerkki on jätetty pois juuri siksi, että Rähälä vastaa).

Olin hiukan yllätynyt siitä, ettei Airaksisen täystuhon palettiin ole osunut sitä mahdollisuutta, että minä, ihminen ja (elollinen) Maa tuhoutuvat kertakaikkisesti kosmisessa katastrofissa tai myöskään sitä, ettei minua, ihmistä ja Maata olisi koskaan tullutkaan olemaan ja maailmankaikkeus olisi ilman niitä tai peräti ilman itseäänkin eli että sen sijaan että on jotain, ei olisi mitään. Yllätykseni johtuneen siitä, että Airaksinen tulee päätelmään, että vaikka tapoja tuhota ihminen olisi enemmänkin kuin 21 kappaletta, täydellistä tuhoa ei omin konstein oikein ole. Yksittäiset eläinlajit ihminen pystyy hävittämään sukupuuttoon, mutta Airaksinen arvelee, että ihmisiä on liikaa vimmaisimmallekin joukkomurhaajalle. Todellisuudessa ei tarvita kuin riittävän lähellä räjähtävä supernova ja me haihdumme avaruustomuksi nopeasti, kivuttomasti ja lopullisesti. No, samalla tietysti haihtuu asioita pohtiva filosofi, joten näköala on epäkiinnostava.

Ei voi kiistää sitä, että Airaksisen tämäkin kirja panee kyllä lukijan miettimään, ehkä jopa syntyjä syviä ja omia tuhoisia mietteitään. Silti minulle jäi päällimmäiseksi tunne, että en ole tai en ainakaan halua olla osa Airaksisen kuvailemaan todellisuutta. Pyydän anteeksi ilmaisua, mutta tekstin ”postmoderni sarkasmi” ja ulkopuolisuus jättivät ainakin minut jotenkin kylmäksi sille viestille, jota Airaksinen mahdollisesti on tavoitellut. Tai sitten vain perusteetta oletan, että Airaksinen on tavoitellut lukijalle jotain reaktiota, joka poikkeaa suuntaan tai toiseen välinpitämättömyydestä. Tuhon ajattelu ei kiehdota minua, voin pinnistellen kuvitella, että jotakuta toista se voi kiehtoa. Siksi haluan ajatella, että *7 tapaa tuhota ihminen* on kirjoitettu ei minulle, mutta jollekulle toiselle. – Ja jos joku kirjan jo lukenut arvelee, että olen kirjoittanut arvioni Airaksisen postmodernin sarkasmin tyyliä matkien, myönnän hänen olevan aivan oikeassa.

Tiistai 25. lokakuuta 2022

Vihan puhetta

Voimattomana olen joutunut seuraamaan, kun Suomen valtiovalta opastaa kansalaisensa taas kerran vihaamaan Venäjää, venäläisyyttä ja venäläistä. Ilmaisut eivät ole verkkokeskusteluiden anonyymimölisijöiden tasoa, mutta viesti on selvä. Venäjistä ei tarvitse enää piitata eikä varsinkaan pelätä, uusi herra ja ”ystävä” löytyy nyt – puhujasta riippuen – joko Washingtonista tai Pentagonista. Itärajamme sulkeutui venäläisiltä turisteilta helposti ja hetkellä, jolloin suurta joukkoa asevelvollisia miehiä uhkaa joutuminen Yhdysvaltain toimittamien aseiden surmaamaksi Ukrainassa. Nopeasti nousi myös vaatimus rakentaa itärajalle aita, siis muuri, jonka tarkoitus on pitää rajan toisella puolella turistien lisäksi mistä tahansa syystä kohti Suomea suuntaava ihmisjoukko, joka maailman päättäjien nykyisillä toimilla tulee todennäköisesti koostumaan ilmastopakolaisista. Eduskunta ehti jo siunata satojen miljoonien Trump-henkisen muurin rakentamisen lähes yksimielisesti. Aitaa on kritisoitu, mutta sillä ei ole mitään vaikutusta.

Seuraan rasistiseen vihaan perustuvaa julkista puhetta surullisena ja ahdistuneena. Sivistynyttä Suomea ei enää ole, on vain militarismia uhkuva pikkumaa, joka kuvittelee ”sen toisen suurvallan” ystäväkseen ja suojelijakseen. Iltapäiväroskalehtien kannessa komeilee vähintään joka toinen päivä Venäjän presidentti **Vladimir Putin** joko avoimesti ”pahan” edustajana tai ainakin taas jotain häijyä suunnittelevana idän hirmuhallitsijana. Diplomaattinen kohteliaisuus on jätetty käytettäväksi ehkä muissa yhteyksissä, Venäjään suhtaudutaan asiasta riippumatta kuin mätään lihakimpaleeseen, eikä tuolloinkaan ilahtuneen kärpäsen näkökulmasta. TP **Niinistö** ja ulkoministeri **Pekka Haavisto**, taannoiset kilpailijat presidentinvaaleissa, kilpailevat nykyään korkeintaan siitä, kumpi pystyy suhtautumaan Venäjään halveksivammin ja Yhdysvaltoihin nöyristelevämmin. Subjektiivisen arvioni mukaan Niinistö johtaa tätä kilpaa niukemmin kuin vaaleja.

Ahdistukseni kumpuaa osittain siitä, miten vihan puhe on kiihtyvällä vauhdilla kohdistunut Ukrainan sotaan täysin syyttömiin venäläisiin. Osa Suomeen elämään päätyneistä venäläisistä tietävästi välttelee venäjän julkista puhumista, eikä nimen vaihtaminen turvallisemmaksi ole mitään tieteistarinaa. Olin toukokuussa 2022 pienessä valokuvanäyttelyssä, joka oli sijoitettu tiloiltaan ahtaan, mutta kokoelmiltaan rikkaan antikvariaatin tiloihin. Vastaa tuli pariskunta, josta toinen tuhahti venäjänkielisten kirjojen hyllyn kohdalla, kuinka häntä inhottaa nähdäkin venäjänkielisiä kirjoja. Kun totesin, että sillä kielellä on kuitenkin kirjoitettu valtavasti hienoa maailmankirjallisuutta, sain vastaukseksi äkäisen ilmeen, mutta toiselta puolisoilta hyväksyvän nyökkäyksen. Tuhahtelija ei voinut tietää taustaani, eikä hän siitä ehkä olisi piitannutkaan. Kommentin syvä sivistymättömyys jäi silti raskaana muistiini.

* * *

Olen isäni puolelta pääosin venäläistä syntyperää. Isäni äiti oli täysin venäläinen **Maria Ivanova**, isäni isä 1800-luvulla Helsinkiin asettuneen venäläisen emigrantin, **Grigori Dementjevin** jälkeläinen (tämä Grigori rakennutti Katajannokalle Uspenskin katedraalin taakse ison kerrostalon, mutta epäonnistui lopulta yrityksissään). Isoisäni Nikolai vaihtoi sukunimensä Dementjev (suomalaisittain ”Dementjeff”) muotoon **Borgelund**, joka oli hänen isoäitinsä tyttönimi. 1920-luvulla ja myöhemmin ei ollut järkevää antaa jo nimestä päätellä, että voi olla venäläistä sukua, vaikka isoisäni oli isänsä tavoin syntynyt Suomessa. Isoisäni veli **Boris Dementjeff** joutui vielä hankalampaan tilanteeseen. Venäjän keisarillisen armeijan kouluttamana upseerina hän toimi vuoteen 1925 Porin

rykmentissä. Kun hänet nimettiin tilapäiseksi komendantiksi Suomenlinnan varuskuntaan, pohjalaiset lehdet Ilkka etunenässä käynnistivät häväistyskampanjan saadakseen ”ryssänupseerin” pois tästä virasta, johon liittyi myös passien hyväksymistä. Nimettömissä kirjoituksissa väitettiin mm. valheellisesti, ettei Boris edes osannut suomea, vaikka hän oli Suomessa syntynyt ja täysin suomalainen kieltä myöten (puoliso tosin oli hänelläkin venäläinen).

Häväistyskampanja tehoi, nimitys peruttiin ja Boris Dementjeff joutui eroamaan armeijasta (tosin luultavimmin omasta aloitteestaan). Hänellä oli kuitenkin jo valmiiksi katsottuna uusi työpaikka Turun suojeluskunnan päällikkönä. Suojeluskunnassa ei koulutustausta ratkaissut, vaikka kiistat Saksassa koulutettujen jääkäriupseerien kanssa jatkuivatkin vielä pitkään. Todennäköisesti suojeluskuntalaiset kuitenkin antoivat ymmärtää, että herra majurilla voisi mieluusti olla suomalainen sukunimi, ja vihjeen ymmärtänyt Boris otti omatekoisen sukunimen ”Linnanlehto”, joka oli suomennos isoisäni Borgelundista. **Boris Linnanlehto**, häväisty ryssänupseeri, teki lyhyeksi jääneen, mutta arvostetun uran suojeluskunnissa ja sai 44-vuotiaana kuoltuaan 1936 juhlalliset hautajaiset, joista turkulaiset lehdet uutisoivat näyttävästi. Ortodoksisen uskontonsa Boris säilytti ja hänen hautansa onkin Helsingin ortodoksisella hautausmaalla. Sukuhaara sammui, kun perheen ainoa poika Georgi eli varmuuden vuoksi **Yrjö Linnanlehto** kaatui heinäkuussa 1941 jatkosodan hyökkäyksessä.

Oma identiteettini on täysin suomalainen, mutta sukulaisteni vaiheet muistuttavat siitä, miten kaukaa viisaita isoisäni ja ruotsalaisen sukunimensä varmuuden vuoksi vielä ”suomentanut” isäni olivat ottaessaan etäisyyttä venäläiseen taustaansa. En voi tietää, olisiko minua koulussa kiusattu, jos olisin käynyt sen nimellä ”Genrih Dementjeff.” Mutta viimeistään nyt joutuisin varmaan jatkuvasti vakuuttamaan olevani kyllä aivan tavallinen suomalainen, jolla vain sattuu olemaan venäläinen nimi. Olen joskus miettinyt, millaista on elämä niillä supisuomalaisilla, joille on langennut sukunimi Venäläinen. Se on 2405 elossa olevalla ihmisellä, se on ollut 2280:llä kuolleella ja 1135 on muuttanut sen joksikin muuksi. Yhtä suurta nimenmuutuskohdetta joutuu etsimään. ”Ruotsalaisen” on hylännyt tosin vielä isompi joukko, mutta myös kokonaisuutena on ollut paljon suurempi. Suomalaiset eivät selvästikään halua olla Ruotsalaisia eivätkä Venäläisiä.

* * *

Viron pääministeri **Kaja Kallas** (s. 1977) pääsi syyskuussa 2022 otsikoihin väittämällä, että jokainen venäläinen on vastuussa Putinin hallinnon hyökkäyksestä Ukrainaan ja välillisesti myös jokaisesta sodan uhrista. Pidän ja pidän Kallasin ajattelua sekä epäloogisena että propagandistisena (ainakin sillä oli selkeä propagandistinen tavoite eli kannustaa Suomea sulkemaan raja venäläisiltä turisteilta). Kallasin logiikalla vastarintaliike Saksassa oli osaltaan vastuussa **Hitlerin** joukkojen rikoksista, **Stalinin** teloittamat omasta kuolemastaan ja esimerkiksi oma isäni (ikä tuolloin 20 v) Suomen hyökkäyksestä Itä-Karjalaan Hitlerin rinnalla. Tietenkään Kallas ei tarkoittanut tätä. Hän halusi sanoa, että jokainen venäläinen on vastuussa siitä, että on ylipäättään olemassa eikä ole vaan älynnyt vapauttaa maailmaa siltä kauheudelta. Kallasin viesti oli häkellyttävän avoimesti rasistinen, enkä toivo kuulevani **Sanna Marinin** suusta koskaan yhtä alatyylisistä viestintää. Varma en tosin voi enää olla, niin jyrkiksi ovat puheet myös Suomessa nopeasti kääntyneet varsinkin sen jälkeen, kun Ukrainan joukot alkoivat vallata takaisin menettämiään alueita.

Ei, emme ole kansakuntina tai kansalaisyksilöinä vastuussa päättäjien huonosta tai rikollisesta toiminnasta, elleimme anna sille konkreettista tukea. Varmasti on myös sellaisia venäläisiä, jotka tietoisesti kannattavat Putinin sotaa Ukrainassa. Aivan kuten on ollut Hitlerin vannoutuneita kannattajia. Aivan kuten on ollut **George W. Bushin** & **Tony Blairin** Irakin sodan vannoutuneita kannattajia. Kyllä sotatoimiin aina jonkinlaista kansallista tukea tarvitaan. Siitä ei kuitenkaan seuraa, että edes enemmistö, saati kaikki, olisi sotimisesta ja sotarikoksista innoissaan ja vastuussa. Sotilaat on

paradoksaalisesti vapautettu rikosoikeudellisesta vastuusta, kun he toimivat järjestäytyneen armeijan puitteissa ja käskyjen mukaan. Miksi ei sitten siviilejä pidettäisi syyttöminä sotimiseen vähintään yhtä hyvin perustein? Puhuminen kollektiivisesta vastuusta vain venäläisten kohdalla (eikä vahingossakaan esimerkiksi Israelin osalta, vaikka siellä voidaan kiistatta todeta kansalaisten äänestäneen kerta toisensa jälkeen sionistista apartheid-hallintoa kannattavat poliittiset toimijat valtaan) on lyhytnäköistä vihapuhetta, joka perustuu oletukseen, että Venäjä kärsii tappion ja sen hallinto vaihtuu (mikä on epäilemättä Yhdysvaltain hallinnon tavoite sen rahoittaessa ja varustaessa Ukrainan armeijaa).

Pohdintani on tietenkin retorista. Kaja Kallas & Co syyttävät venäläisiä Putinin teoista, koska kaikki puhe on tällä hetkellä propagandaa. Vanhemmilla virolaisilla voi olla perusteltua kaunaa konkreettisia venäläisiä miehittäjiä vastaan aivan kuten talvisodassa kaatuneiden suomalaisten jälkeläisillä. Mutta jos ei kyetä eikä varsinkaan haluta tehdä eroa toisaalta päättävien poliitikkojen ja sotilasjohtajien, toisaalta asioita voimattomasti sivusta katsovien siviilien välillä, syyllistytään pohjimmiltaan rasistiseen propagandaan, joka ei ole koskaan eikä missään eettisesti kestävä. Pahimmillaan valmistellaan tällaisilla väitteillä hetkeä, jolloin kokonaista kansaa voidaan ja halutaan rangaista kollektiivisesti johtajien tekojen takia. Näinhän usein käy hävinneelle osapuolelle, jonka siviilit joutuvat maksamaan moraalittomista ja epäonnistuneista sotatoimista. Oma myötätuntoni on kokonaan niiden puolella, jotka itse ovat vaarassa joutua sotakoneen jauhamiksi tai joiden lapset, puoliset ja vanhemmat ovat siinä vaarassa. Kaja Kallasin kaltaiset historiattomat ja empatiavajeiset päättäjät ovat jokaisen kansakunnan suurin uhka. He eivät suojele kansalaisiaan sodalta, heitä kiinnostaa olla sodan päättyessä voittaneen puolella ja tietenkin itse elossa.

Kuva on otettu Hietaniemen hautausmaalta. © Heikki Poroila 2022

Upea, mutta aika surullinen tarina

En tiedä, kuinka monta kirjaa **Jimi Hendrixistä** on kirjoitettu. Sen kuitenkin arvaan, ettei tämä *Wild Thing : Jimi Hendrixin lyhyt ja vaikuttava elämä* (Aviador 2022) tule jäämään viimeiseksi, vaikka pontevasti pyrkiikin olemaan ”the definitive” tarina. **Philip Norman** on ykkösrivin rock-artistien elämäkertoihin erikoistunut englantilainen kirjailija, jonka bibliografiasta löytyvät **The Beatles, John Lennon, Paul McCartney, The Rolling Stones, Mick Jagger, Elton John, Buddy Holly** ja **Eric Clapton**. Kirjoittajana Norman on herättänyt ristiriitaisia näkemyksiä, eikä tämä Hendrix-kirja muuttane tilannetta. Muodollisesti kirja on asiallisen kronologinen tarina, jossa on paljon henkilöitä, paljon jännittäviä tapahtumia, jonkin verran ”paljastuksia” ja erittäin paljon subjektiivisia mielipiteitä muiltakin kuin kirjoittajalta itseltään. Vaikka Norman kirjoittaa sinänsä sujuvasti ja kiistämättömällä rutiinilla, lieneekö jo ikä (80 vuotta 2023) jo vaikuttamassa siihen, että tarinassa on jonkin verran toistoa ja valtavan henkilögallerian hallinta tuottaa ajoittain vaikeuksia niin Normanille kuin lukijallekin.

Kirjan on suomentanut **Jussi Niemi**, pääosin musiikkijournalistina *Musassa* ja *Soundissa* vaikuttanut kirjoittaja, joka on toiminut myös kääntäjänä, eniten 2010-luvulla (**Tony Iommi, Charles Mingus, Madonna, Johnny Winter** ja **Eric Clapton**). Niemellä on vahva rutiini, mutta kyllä jonkun olisi siellä kustantamossa pitänyt oikolukea tämä teksti, jossa on aivan liikaa lukemista ärsyttäviä pikkuvirheitä (vojeristinen po. voyeristinen, harpsichord po. cembalo, Mafia po. mafia, länsi-saksalainen po. länsisaksalainen, postyymi po. postuumi, Englanninkiertue po. Englannin kiertue tai kiertue Englannissa, australiandollari po. Australian dollari jne.), eikä Niemi tunnu muistavan, mitä eroa on sivulauseen aloittavilla sanoilla ”joka” (viittaa konkreettiseen asiaan) ja ”mikä” (viittaa abstraktiin asiaan). Myös Niemen jälkisanat tuntuivat vahvassa subjektiivisuudessaan ja joittenkin sanavalintojen (”Koen itseni ylempää siunatuksi kun sain kääntää tämän kirjan...”, ”Voi jumpe!!!”) myötä olevan väärässä paikassa, kun kyseessä ei ole fanikirja. Ymmärrän toisaalta hyvin, että vuonna 1950 syntynyt Niemi on halunnut kertoa olleensa toukokuussa 1967 Hendrixin keikalla Kulttuuritalolla. Tällainen vierailu oli mahdollinen, koska Hendrix ei ollut vielä se maailmantähti, jollaiseksi hän pian muuttui.

Enempää hammastelematta voi todeta, että *Wild Thing* on ihan hyvin suomentamisen ja julkaisemisen ansainnut, sillä tätä ennen on suomeksi julkaistu yllättävää kyllä vain kolme kirjaa: **David Hendersonin Jimi Hendrix** (Love 1984), **Sharon Lawrencen Jimi Hendrix : Mies, musiikki ja totuus** (Like 2006) ja **Leon Hendrixin Veljeni Jimi Hendrix** (Minerva 2020). Normanin ulkopuolisen näkökulmasta kirjoitettu kirja täydentää valikoimaa oikein hyvin. Norman onnistuu myös suhtautumaan kohteeseensa kohtuullisella intensiteetillä sortumatta kuitenkaan ylenpalttiseen ylistämiseen. Ajoittaiset kaunotaiteelliset kiemurat uppoavat näin täydellisesti hippivuosille osuvan elämäkerran tyyliin varsin hyvin. Norman on myös onnistunut varsin hyvin välttämään tietokirjoittajia uhkaavan ”puolen valinnan” ongelman. Hän ei sorru haukkumaan erilaisten kiistojen joitakin osapuolia, vaan tuo varsin tasapuolisesti esiin erilaisia motiiveja.

* * *

Wild Thing ansaitsee kiitokset siitä, ettei siinä juuri sorruta anakronistiseen 1960-luvun tarkasteluun 2000-luvun lasien läpi. Norman on 1960-luvun aikuisena eläneenä perillä aikakauden käytännöistä ja kertoo esimerkiksi Yhdysvaltain rasisisesta rotusorrosta kiertelemättä, mutta myös mässäilemättä

(Jimi Hendrixillä oli kaksi leimaa, afroamerikkalainen ja alkuperäiskansan). Myös hänen kuvauksensa muusikkopiirien päihde- ja seksikulttuurista on sievistelemätöntä, mutta ei kuitenkaan sensaatiokuvaista. Jimi Hendrixin seksuaalinen aktiivisuus, suorituskyky ja normimiesten näkökulmasta valtava suosio kaikenikäisten naisten keskuudessa on kuvattu jos ei nyt ihan brittiläisen kuivasti, niin kuitenkin ilman sensaatiovetoista moralismia tai tirkistelyasennetta. Normanin kuvauksissa ”vuoroaan” jonottavista naisista eri majoituspaikkojen ulkopuolella on suorastaan tahatonta huumoria, jolle ehkä tiukasta feministisestä näkökulmastakin voi naurahtaa.

Norman käyttää melko paljon palstatilaa Hendrixiin liitettyjen myyttien purkamiseen. Hänen todistelunsa mukaan Jimi Hendrix ei ollut kova juopottelija, vaikka ajoittain hän erehtyi nauttimaan viskiä, aina ikävin seurauksin (se laukaisi muuten täysin olemattoman väkivaltaisuuden). Hendrix rakasti LSD:tä ja käytti ilmeisesti satunnaisesti myös kokaiinia ja amfetamiinia marijuanana lisäksi. Sen sijaan hän ei ollut heroinisti, osittain siksi, että kammosi piikittämistä. Norman korostaa Hendrixin luontaista kohteliaisuutta ja ystävällisyyttä, jotka olivat osittain seurausta kovasta kotikurista, osittain lempeästä ja ajoittain suorastaan maailmaa syleilevästä perusuonteesta. Jimi Hendrix oli tummaihoisen hippin, mikä ei ollut ollenkaan tavallista, koska hippiliike sinänsä oli lähinnä valkoisnuorten puuhaa. Rakkaus koristeellisiin vaatteisiin ja rohkeus olla sen näköinen kuin halusi ei tänä päivänä ehkä tunnu erityisen radikaalilta, mutta sitä se kyllä oli 1960-luvulla ja erityisesti vanhoillisessa USA:ssa.

Norman ei juutu Hendrixin traumaattisiin nuoruudenkokemuksiin, mutta toteaa elämän aikaisin kuolleen Lucille-äidin muiston ja tylyn, empatiakyvyttömän Al-isän kanssa olleen tavallaan ongelma, jonka vain varhainen oma kuolema saattoi ratkaista. Useimmille lukijoille tulee yllätyksenä se, että nuorena Jimi oli varsin urheilullinen ja meni vapaaehtoisena armeijaan – jälkimmäiseen tosin vain vielä huonomman vaihtoehdon eli vankilan sijasta. Mutta hyvin pienestä pitäen Hendrixillä oli vain yksi intohimo eli kitaran soittaminen. Sen kanssa kilpaili vain seksi, eikä sekään aina voittanut. Mutta ihmissuhteissa Hendrix oli hankaluuksissa. Seksuaalinen uskollisuus oli mahdottomuus, mutta miesten välisissä suhteissa hän oli usein hyväuskoinen, eikä pärjännyt kierojen häsläreiden kanssa. Tätä kaikkea Norman kuvaa välillä turhankin yksityiskohtaisesti. Lukija ei pysy kymmenien ympärillä pyörineiden miesten ja naisten karusellissa oikein kyydissä.

* * *

Siitä tärkeimmästä eli Jimi Hendrixin musiikista Norman kirjoittaa sinänsä kohtuullisen paljon, mutta ei erityisen syvällisesti. Hendrixin kitarismin ainutlaatuisuus saa kohtuullisen hyvän analyysin, kuten myös se, kuinka huonosti Hendrix sopi mihinkään 1960-luvun valmiisiin genrejaotteluihin. Hän oli hippin, blues-mies, heavy-kitaristi ja psykedeelisen rockin yksi edelläkävijä. Hän synnyttikin aivan oman genren, johon ei sitten muita mahtunutkaan. Kiinnostavaa on lukea siitä pääosin rasistisesta vähättelystä, josta Hendrix kotimaassaan sai kärsiä, myös omiansa puolelta, koska ei soittanut sitä mitä olisi pitänyt mustien edustajana soittaa. Paradoksaalisesti Hendrix nousikin huipulle Isossa-Britanniassa soittamalla valkoisten rock-miesten kanssa pääosin valkoiselle kuulijajoukolle, joka ei ollut yhtä rasistista kuin Yhdysvalloissa. Kotimaassa arvostusta alkoi tulla vasta sitten, kun eurooppalaiset myyntiluvut tulivat tutuiksi myös Atlantin toisella puolella.

Norman pitää selvänä, että Hendrix kuoli kesken vahvan luomis- ja uudistumiskauden. Hänen mielestään Hendrix ei ollut millään tavalla musiikillisessa umpikujassa, vaikka olikin fyysisesti väsynyt ja henkisesti kyllästynyt vääntämään hittejään jokaisessa konsertissa, kun mieli paloi jo kokonaan uuden musiikin pariin. Ennen kuolemaansa Hendrix puhui jopa sinfoniaista ja isoista kokoonpanoista; ne jäivät kuitenkin toteuttamatta ja loputtoman spekuloinnin kohteiksi. Se lienee kuitenkin varmaa, ettei Hendrix omasta mielestään ollut vielä näyttänyt yleisölleen kaikkea osaamistaan. Siksi

hänen äkillinen kuolemansa Lontoossa 1970 synnytti paitsi edelleen jatkuvan kiistelyn kuoleman yksityiskohdista ja jopa sen luonteesta (itsemurha, vahinko, tilattu murha) myös spekuloinnin siitä, mihin suuntaan hän olisi musiikillisesti lähtenyt. Vastausta emme koskaan saa, mutta aina voi spekuloida, näyttää myös Philip Norman ajattelevan.

Jälkimaineeseensa nähden on yllättävää, miten vähän levytyksiä Jimi Hendrix ehti tehdä ja miten harvat nousivat varsinaisiksi ykköshiteiksi. Sekavat levy-yhtiösopimukset ovat tuottaneet maailmalle monen tasoisia levyjä, vaikka todellisuudessa Hendrix julkaisi elinaikanaan virallisesti vain neljä albumia: *Are You Experienced* (1967), *Axis: Bold as Love* (1967), *Electric Ladyland* (1968, 2 LP) ja *Band of Gypsys* (1970). Kaikki muut noin 12 albumia ovat postuumista julkaistuja, vaikka monia niistä pidetäänkin täysipainoisina suorituksina siitä huolimatta, etteivät ne olleet Hendrixin itsensä jäljiltä valmiita. Jimi Hendrix muistetaan parhaiten ainutlaatuisena kitaristina, mutta hän oli myös merkittävä säveltäjänä, joka ei jäänyt junnaamaan sen paremmin rockin kuin bluesinkaan perinteeseen vaan keksi koko ajan luovasti uusia asioita, ennen kuolemaansa selvästi kohti jazzia ja taidemusiikkia kohti lipuen. Normanin kirjasta jää vähän apea olo, mutta se kyllä hälvenee, kun soittaa muutaman valikoidun helmen Jimi Hendrixin levytetystä tuotannosta. Ihmiset kuolevat, paras musiikki jää.

Kuvan lähde ei ole tiedossa.

Sunnuntai 9. lokakuuta 2022

Kestokolonialistin painajainen

Afganistanin sota : Pentagonin salaiset paperit (Docendo 2022, sujuva käännös **Kyösti Karvonen**) on kirja, jonka kahlaaminen läpi käy työstä, mutta joka kansainvälisestä politiikasta, geopoliitikasta ja kolonialismin vaihtuvista kasvoista kiinnostuneen on syytä lukea. **Craig Whitlock** on Yhdysvaltain suurimpiin kuuluvan **The Washington Post** -lehden toimittaja. Valitettavasti hän ei ole onnistunut puhaltamaan monitasoiseen aiheeseensa henkeä, joka tekisi lukemisesta kiehtovaa. Pääsyyllinen on ehdottomasti kirjan aihe, loppumattoman painajaisen kaltainen Yhdysvaltain sota Afganistanissa, mutta ei pelkästään se. Whitlock on omassa kuplassaan kriittinen ja valtaa kumartelematon, kuten Watergate-skandaalin paljastaneen lehden toimittajan odotetaan olevan. Whitlock uskaltaa arvostella sekä poliittisia että sotilaallisia johtajia, mutta rajansa hänenkin radikalismillaan. Kirja onkin tylsähkö kronikka loputtomista virheistä, joihin Yhdysvaltain ylimielinen, sivistymätön ja rahaa palvova eliitti on Afganistanissa syylistynyt. Whitlock ei kuitenkaan uskalla tai ymmärrä avata sotimisen taloudellisia, ideologisia ja viime kädessä kolonialistisia motiiveja. En itse usko, että syynä on se, että Washington Postin omistaa nykyään **Jeff Bezos**. Sen sijaan on syytä epäillä, että Whitlock on eurooppalaisesta näkökulmasta naiivilla tavalla ”patrioottinen” eli hän ei kerta kaikkiaan kykene näkemään Yhdysvaltain toimintaa ulkopuolisen tavoin lähtökohdiltaan ”pahana” tai tuomittavana. (Vaikka kirjassa on konkreettisesti satoja aktiivisia henkilöitä, siihen ei ole vaivauttu liittämään henkilöhakemistoa. Noloistuttavan huono ratkaisu, tosin linjassa kirjan käsittelemän aiheen kanssa.)

Hyvin kapeasta näkökulmasta kirjaa voi pitää veret seisauttavan rehellisenä kuvauksena kunniamattomasta sodasta ja sen virheistä. Karu tosiasia kuitenkin on, että kirja perustuu avomielisyyteen, jota ei ole alkujaan tarkoitettu julkisuuteen ja joka kaikissa tapauksissa on jälkikäteistä ja toteutunut siinä vaiheessa, kun puhuja on turvallisesti eläkkeellä tai muuten irrallaan sotilas- ja poliittikkojärjestelmistä. Suoraan sanovista kenraaleista useimmat ehtivät kirjassa kunnostautua myös julkisen valehtelun ja kansalasten harhaanjohtamisen jalossa taidossa. Jälkiviisastelu tapahtuu myös historiallisesti hetkenä, jolloin Yhdysvallat oli myöntänyt tappionsa, poistunut Afganistanista ja jättänyt hallinnan virallisesti vihaamalleen Talebanille. Kymmenen vuotta sitten kirja olisi sohaissut kovasti, nyt se tuntuu jo liki turhalta itsensä ruoskinnalta. Voi tietysti olla, että kirjan harvat kaukonäköiset toimijat ilahtuvat jonkinlaisesta kunnianpalautuksesta. Mutta edes kriittinen Craig Whitlock ei huuahda kirjansa lopuksi ”Ei enää koskaan kolonialistista sotaa veronmaksajien rahoilla”.

En paneudu enempään Whitlockin motiiveihin, vaan otan kirjan raporttina, jota parempaa ja enempiä Yhdysvalloista käsin tullaan tuskin koskaan saamaan. Se on tällaisenaankin silmiä avaava kuvaus järjestelmästä, joka tuntuu tuottavan systemaattisesti virheellisiä johtopäätöksiä tarjolla olevan datan ja informaation määrästään ja laadusta riippumatta. Whitlockin kuvauksen perusteella Yhdysvaltain siviili- ja sotilashallinto (”Washington” ja ”Pentagon”) ovat lyhyestä sanoen uskomattoman epäpäteviä, korruptoituneita ja jonkinasteiseen itsetuhoon tuomittuja. Kummassakaan järjestelmässä ei pärjää olemalla rehellinen, suorapuheinen, eettisesti periksiantamaton ja ihmisoikeuksia kunnioittava. Vielä huonommin pärjää, jos uskaltaa olla sitä mieltä, ettei kolonialistinen ja imperialistinen hyökkäily ympäri maailmaa ole ollenkaan OK ja kansainvälisen toiminnan ajattelun perusteet pitäisi miettiä kokonaan uusiksi.

* * *

Whitlockin esittämän todistusaineiston perusteella yhdysvaltalaisille niin rakas ja luonteenomainen kostamiseen perustuva toimintalogiikka ei toimi, mutta tulee hirvittävän kalliiksi ja tuottaa loputtoman paljon inhimillistä kärsimystä. Yhdysvaltain toimissa ympäri maailmaa ei ole eettisesti mitään kestäväää, sillä kuilu kaunopuheisten puheiden ja arjen toiminnan välillä on ylittämätön. Yhdysvaltalaiset eivät muka ymmärrä, miksi heitä niin paljon vihataan eri puolilla maailmaa. Whitlock kuvaillee perusteellisesti, miksi tätä vihaa tunnetaan ja miksi se ei ole historiaan jäänyt ongelma, vaan jatkuvasti uusiutuva, rakenteellinen vika. Tuon rakenteen selkeimmin piirtyvät osatekijät ovat (1) rahan eli rikkaiden yletön valta, (2) perusteeton kulttuurinen ylimielisyys ja (3) kyvyttömyys nähdä maailman muut kulttuurit edes ihmisten tasolla samanarvoisiksi.

Whitlock kuvaa raadollisesti sitä, kuinka tyhjän retorisen uhoilun perusteella Yhdysvallat sotkeutui Afganistanin asioihin ensin osana suurvaltapolitiittista taistelua Neuvostoliittoa vastaan ja sitten pyrkimyksenä kostaa WTC-isku Talebanille, jolla ei ollut sen kanssa mitään tekemistä, mutta joka pystyi nöyryyttämään öljypoliittista asemaansa turvaavaa suurvaltaa mennessä tullen ja oli siksi sopiva koston kohde. Whitlock ei sinänsä kykene kunnolliseen tausta-analyysiin, mutta rivien välistä älykäs lukija kyllä ymmärtää, ettei Yhdysvaltain presidenttien into sotia Afganistanissa todellakaan johdu halusta puolustaa sikäläisiä naisia, vaan yksinkertaisesti maan strategisesta sijainnista ja hyödyntämättömistä luonnonvaroista. Whitlock ei kykene sanomaan ääneen, että Yhdysvallat soti toisella puolella maapalloa imperialistisista ja kolonialistisista eli taloudellisista syistä.

Yhdysvaltain hallinnon ja virkakoneiston kulttuurisen ylimielisyyden Whitlock kuvaa musertavalla tavalla. Vaikka presidenttien suulla väitettiin, että Yhdysvallat on tukemassa Afganistanin muuttamista vakaaksi, demokraattiseksi maaksi, todellisuudessa ani harvalla toimijalla oli alkeellisintakaan afganistanilaisen kulttuuri, historian ja perinteiden tuntemusta. Maassa puhuttujen kielten osaajia oli äärimmäisen vähän, eikä edes islamin osalta ymmärretty, ettei Afganistan ole osa arabimaailmaa. Afganistaniin syydettiin valtavia rahamääriä ilman mitään asiantuntemukseen perustuvaa arvioita siitä, miten omavaraistaloudessa elävä kansa yhtäkkiä voisi siirtyä kapitalistiseen rahatalouteen ja yhdysvaltalaiseen kulttuuriin. Sitä kuitenkin yritettiin, äärimmäisen huonoin tuloksin. Vaikka korruptio ei ollut maassa tuntematonta ennen kolonialistien tuloakaan, vasta vastikkeeton dollareitten syyttäminen Afganistanin eliitille muutti perinteisen klanipohjaisen kulttuurin ”sotalordien” johtamaksi korruption kyllästäväksi riistoksi.

* * *

Whitlock kertoo myös paljon siitä toiminnasta, jonka tavoitteena oli lopettaa Afganistanin kukoistava oopiumunikon viljely ja heroiiniteollisuus. Kirjassa ei väitetä, että Yhdysvaltain hallinto pelasi kaksilla korteilla eli teki yhtä aikaa huumebisnestä ja rahoitti sotaa oopiumin viljelyä vastaan. Lukijalle syntyy kuitenkin mielikuva, että Yhdysvaltain hallinto joko hakkasi täysin harkiten päätään kiviseinään vuosikausien ajan tai sitten koko huumeidenvastaisuus oli puhdasta julkisuuspeliä. Vieläkään emme tiedä, keiden taskuun valtavat huumeetulot ovat loppujen lopuksi kulkeutuneet. Yhdysvaltain virallisen propagandan mukaan Taleban rahoitti huumekaupalla toimintaansa. Toisaalta tiedetään, että vain Taleban on kyennyt käytännössä rajoittamaan tai suoraan kieltämään oopiumunikon viljelyä syöksemättä rutiköyhiä viljelijöitä perikatoon. Vain se on varmaa, että kymmenille tuhansille pienviljelijöille länsimaitten pysyvä heroiinintarve tarkoitti kohtuullista elintasoja, kun taas unikkoviljelmien väkivaltaisen tuhoaminen syöksi lähinnä epätoivoon. Oliko yllätys, että viljelijöiden rakkaus yhdysvaltalaisia hyväntekijöitä kohtaan ei oikein syytynyt?

Itselleni oli uutta tietoa, että ajoittain Afganistaniin ehdettiin enemmän rahaa kuin mitä maan talous ja kulutus pystyi imemään ja käyttämään. Toiminta voi vaikuttaa äkkiseltään kovinkin filantrooppiselta (dollareilla piti kääntää kansalaisten mielen Yhdysvalloille myönteisiksi), mutta Whitlockin

analyysin mukaan kyse on surkeasta suunnittelusta ja vielä huonommasta seurannasta ja valvonnasta. Rahaa levitettiin, koska byrokratia oli päätyntä johtopäätökseen, jonka mukaan afganistanilaiset voi ostaa dollariavulla. Tulos oli katastrofaalisen huono: kaikki rahat valuivat korruptoituneille paikallisille johtajille, eivät lainkaan köyhälle kansalle. Kun samaan aikaan Yhdysvaltain hallinto veljeili ja vehkeili avoimesti näitten omaa kansaansa riistävien rikollisten kanssa, saattoiko kukaan yllättyä siitä, ettei tuloksena ollutkaan vakaa demokratia.

Vaikken pidä itseäni vähimmässäkään määrin Yhdysvaltain hallintojärjestelmän ihailijana, Whitlockin loputon vyörytys ahneuden, epäpätevyyden, tolkuttoman syvän ylimielisyyden ja tietämättömyyden luoman kaaoksen keskellä alkoi tuntui melkein epäuskottavalta. Miten Yhdysvallat voi mitenkään olla maailman johtava valtio näin epäpätevän eliitin hallitsemana? Vai onko kyse vain siitä, että liittovaltion keräämillä rahoilla ei ole kunnollista valvontaa ja eliittiä kiinnostavat vain omat rahat? Siitä, että Yhdysvallat on moderni siirtomaavalta, ei sen sijaan jää mitään epäselvyyttä. Aivan kuten Vietnamista, myös Afganistanista Yhdysvallat joutui vetäytymään nolostuttavasti hävinneenä ihmisille, joiden ihmisarvoa se ei koskaan tunnustanut. Mutta täysin avoimeksi jää, onko kummas-takaan sodasta opittu mitään – tai edes haluttu oppia. Joku sotimisesta aina hyötyy, mutta aseellisuuden taustaroolin avaamiseen Whitlockin into ei ole riittänyt. Ehkä olisi pitänyt.

Maanantai 3. lokakuuta 2022

Kun mikään ei riitä

Samalla otsikolla voisi kirjoittaa malmiyhtiöistä, Kokoomuksen himosta polkea köyhien oikeuksia tai ylipäättään hyväosaisten ahneudesta. Tällä kertaa nostan kuitenkin virtuaalisen tikun nokkaan ns. lähioikeudet, joiden tuotto ei levy-yhtiöiden ja niiden leipäpappien eli Gramexin toimihenkilöiden mielestä ole riittävän suuri. Nyt ei kuitenkaan puhuta absoluuttisista summista vaan ollaan avoimesti kateellisia luoville tekijöille, joiden turvaksi tekijänoikeuslainsäädäntö on alkujaan säädetty. Kateutta ja ahneutta ilmentää tällä(kin) kerralla Gramexpress-lehden päätoimittaja, lakimies **Lauri Kaira**, jonka kyky kirjoittaa toistuvasti niskakarvat pörhistäviä tekstejä on ilmiömäinen. Kairahan toimii tunnetusti myös Kokoomuksen valtuutettuna Vantaalla sekä kaupunginhallituksen ja seurakuntaneuvoston jäsenenä ja konsernijaoston varapuheenjohtajana eli ei tyydy olemaan puolueeton tekijänoikeusjärjestön johtaja.

Kairan kirjoituksen *Vahvemmat oikeudet muusikoille ja tuottajille* (Gramexpress 3/2022, s. 10) teesinä on vaatimus ns. lähioikeuksien (Kaira puhuu suoraan Gramex-oikeuksista) vahvistamisesta yhdenmukaisiksi varsinaisen tekijänoikeuden (Kairan terminä Teosto-oikeudet) kanssa. Kun tekstiä lukee tarkemmin, Gramexin ajatuspajassa ärsyttää erityisesti se, ettei lähioikeuksien haltijoilla (joita Gramex järjestönä siis edustaa) ole valtaa pysäyttää (siis estää) musiikin käyttämistä, jos korvauksista ei päästä sopuun. Taustatukea Kaira on hakenut ääniteteollisuuden edustajilta eli Musiikkituottajat IFPI Finlandin toimitusjohtaja **Antti Kotilaiselta**, jonka mielestä ”*On todella erikoista, että 2020-luvulla lainsäädäntömme edelleen kohtelee muusikoita ja tuottajia huonommin kuin musiikin säveltäjiä ja sanoittajia.*”

Molempien herrojen päivittely ja ihmettely on tietenkin pelkkään amatöörinäyttelemistä. Kumpikin tuntee tekijänoikeusjuristina oikein hyvin nykyisen lainsäädännön historian ja sen ajattelun, joka siellä taustalla on. Teatterin tarkoituksena on vain jatkaa viime vuosina yleistynyttä pyrkimystä hämärtää eroa luovien tekijöiden ja luovien tekijöiden työn hyödyntäjien välillä. Gramex edustaa näitä hyödyntäjiä ja sitä kismittää, että laki antaa historiallisesti suojaa ensi sijassa luoville tekijöille, ei kuppareille. Todellisuudessa lakiin on jo kauan aikaa sitten lisätty elementtejä, joiden ansiosta myös luovan työn tekijöiden tuloksia hyödyntävät saavat osuuden tuloista. Kairan ja Kotilaisen operaatiossa onkin kysymys vain siitä, että levy-yhtiöt haluavat potista aiempaa suuremman osuuden.

* * *

Kaira yrittää väittää, että ”monissa muissa maissa” lähioikeudet ovat yhtä vahvat kuin luovilla tekijöilläkin. Esimerkkeinä hän mainitsee kuitenkin vain Ison-Britannian, jonka tekijänoikeuslainsäädäntö poikkeaa muutenkin täysin mannereurooppalaisesta ja Espanjan, jonka tilannetta en tunne, mutta joka EU-maana on sidottu yhteisiin periaatteisiin. Fakta on, että EU:ssa vallitsee sama periaate kuin Suomessa eli että lähioikeudet katsotaan varsinaisesta tekijänoikeudesta periaatteellisesti poikkeavaksi suojan kohteeksi. Mitään muutosta tähän periaatteeseen ei EU:n tasolla ole vireillä. Jos olisi, Kaira olisi siihen tietenkin viitannut ja vedonnut. Jos EU haluaa muuttaa näin keskeistä periaatetta, sen täytyy käynnistää kansainvälinen muutosprosessi.

Kaira kirjoittaa etujärjestövetoisesti, vaikka lainsäädäntö lähtee oikeudenhaltijoista ja lähioikeuksien haltijoista, ei näiden järjestöistä. Teoston vahva asema on lakiin kirjattu, järjestön nimeä tosin mainitsematta. Lukijan kannattaakin lukea rivien välistä, että lisää valtaa, oikeuksia ja rahaa himoit-

sevat juuri lähioikeuksia hallinnoivat yritykset, eivät niinkään muusikot. Gramex teetti keväällä 2022 kyselyn *Gramex kuuntelee*, jonka mukaan 58 % vastaajista piti tekijänoikeudellista suojaansa sopivana. Kun kaikista kyselyyn vastaajista 85 % oli artisteja eli muusikoita, ei ole hankalaa huomata, että suojaa haluavat vahvistaa lähinnä levy-yhtiöt ja niiden välilliset asiamiehet. Muusikkojen liiton puheenjohtaja **Ahti Vänttinen** on toki saatu huokailemaan, että ”Niin sanotulla pakkolisenssillä luotu korvausoikeus ei anna musiikin esittäjille ja tuottajille yhtä vahvaa neuvotteluasemaa kuin yksinoikeus antaisi.”

Konkreettista näyttöä siitä, että lähioikeuksien edustajien asema olisi jotenkin kohtuuttoman vaikea, ei ole. Se on loogista sitä taustaa vasten, että vaikka lähioikeudet eivät ole luovan tekijän oikeuksien vahvuisia, niitäkin on vastikään vahvistettu EU:n ns. lex Beatlesin muodossa eli suoja-ajan merkittävällä pidennyksellä. Varsinkin Kotilaisen ajatuksista voi lukea suoraan, että levy-yhtiöt haluaisivat ansaintalogiikkaketjussa päästä eroon säveltäjän ja sanoittajan viimekätisestä oikeudesta antaa tai kiistää lupia. Järjestöjuristien mielessä hiertää epäilemättä edelleenkin se, että säveltäjä-sanoittaja **Jussi Hakulinen** voitti markkinaoikeudessa kiistan Sanoma Media Oy:n ja televisio-ohjelman *Vain elämää* kanssa sävellyksen *Joutsenlaulu* muokkaus-oikeuksista.

* * *

Gramexin ajama muutos romuttaisi koko eurooppalaisen tekijänoikeusajattelun perustan, joka korostaa alkuperäisen luovan yksilön suojaa ja määrittelee jatkohyödyntäjät siksi mitä ne ovatkin eli jatkohyödyntäjiksi. Kaunis termi ”lähioikeus” muistuttaa siitä, että muusikoilla ja taloudellisesti hyödyntävillä yrityksillä ei olisi mitään tulonlähdettä, ellei ensin olisi luovaa tekijää. Levy-yhtiöiden historiallisen ahneuden ja häikäilemättömyyden takia tuskin kukaan odottaa niiden aidosti arvostavan luovan tekijän roolia. Ne ovat aina kupanneet ja aikovat jatkossakin kupata luovan tekijän työtä, toki mielellään ottaisivat myös muusikon osuuden kokonaan itselleen, jos laki vain sallisi. Sen sijaan on syytä ihmetellä Muusikkojen liiton alttiutta lähteä peesaamaan tällaista linjaa. Ovat-han perinteisesti muusikot samalla myös itse luovia tekijöitä, joilla ei ole vähäisintäkään syytä ruveta heikentämään suhteellisesti omaa neuvotteluasemaansa.

Gramex ajaleekin tässä asiassa selvästi muusikoiden rattailla vain siksi, ettei varsinainen toimeksi-antaja eli levyteollisuus pilaisi huonolla maineellaan yritystä heti alkuunsa. Siksi onkin ääneen sanottava, että Gramex ajaa levy-yhtiöiden omistajien etua, vaikka mainitsee myös muusikot. ”*Maailma ja markkinoiden toimintaympäristö on muuttunut reilussa kuudessakymmenessä vuodessa ja lainsäädännön tulisi seurata kehitystä*”, vaatii Antti Kotilainen kuitenkin kertomatta, mikä tuossa kehityksessä antaisi objektiivista perustetta (siis muuta kuin silkkaan ahneuteen perustuvaa) vahvistaa lähioikeuksia tekijänoikeuden kustannuksella. Minun mielestäni mitään tällaista muutosta ei ole tapahtunut, pikemminkin lähioikeuksien haltijoiden asema on muista syistä vahvistunut kohtuuttomasti.

Tekijänoikeuden tulkitseminen ”oikeudenomistajaoikeudeksi” on ollut vahva tendenssi siinä prosessissa, jolla eurooppalaista tekijän asemaa korostavaa ajattelua on pyritty kääntämään angloamerikkalaisen taloudellisten oikeuksien omistamisen ajattelun suuntaan. Muusikoilla ei pitäisi olla mitään intressiä tukea tätä kehitystä, eikä säveltäjillä tai sanoittajilla tietysti sitäkään vähää. Muusikon tärkein kumppani on luova säveltäjä ja sanoittaja, ei rojalteja itselleen rohuuva levy-yhtiö. Kaikille musiikin harrastajille ja sen luojille painajaismainen tilanne on se, että maailman gramexit pääsevät määräämään sen, missä ja milloin jokin musiikki saa soida. Lainsäätäjä on antanut lähioikeuksien kautta hyödyntäjille oikeuden saada osuuden luovien tekijöiden leipomasta kakusta, Jos se ei riitä, voitte rauhassa poistua kuvioista, kukaan ei jää kaipaamaan.

Jussi Hakulisesta tuli tekijänoikeuden ydinasian symboli, joka ei kuole esitaistelijansa ennenaikaisen poismenon takia. R.I.P.
Kuvan ottaja ei ole tiedossa.

Maanantai 26. syyskuuta 2022

Nuotiotarinoita Vienasta

Viena on ollut suomalaisille jonkinlainen vihreä El Dorado, ei-kenenkään maa täynnä tukkipuuta, riistaa ja vesivoimaa. Suomen itsenäistymistä seuranneina vuosina löytyi uudestaan ja uudestaan ihmisiä, joitten mielestä oli tärkeää yrittää saada tuo alue ryöstetyksi suomalaisomistukseen. **Pekka Nevalaisen** kirjan *Lunastamaton Viena* (SKS 2022) alaotsikkona onkin suorasukaisesti *Suomalaiset siirtomaaherroina 1918-1920*. Se on jokseenkin masentava tarina vuosista, jolloin vienalaisia revittiin ainakin neljään suuntaan, yllytettiin verisesti taistelemaan keskenään ja yrittämään käytännössä, miten mukavaa hommaa on sisällissota ilman teitä, ravintoa ja kommunikaatiovälineitä. Aseita sentään riitti, kun Vienan hallinnasta kilpailivat valkoinen Suomi, punainen Neuvosto-Venäjä, ties minkä värinen itsenäistymisliike ja Ison-Britannian tukemat valkoiset venäläiset keisarivallan palauttajat. Itse asiassa Nevalainen olisi voinut huoleti lisätä kirjansa alaotsikkoon pari vuotta lisää, sillä vasta vuonna 1922 loppuivat suomalaisten tukemat yritykset ja Neuvostoliiton valta alueella vakiintui.

Pekka Nevalainen kuoli pian kirjan esipuheen päiväyksen jälkeen, mutta olen tulkinnut tilanteen siten, että postuumista julkaisemisesta huolimatta se on kokonaan hänen vastuullaan, eikä kirjaa ole toimitettu jälkikäteen. Valitettavasti on todettava, että ehkä olisi pitänyt. Kirjan ongelmana eivät ole Nevalaisen asiantuntemus tai tutkimuksellinen metodologia, vaan tekstin tyylillinen horjuvuus ja tietokirjaan huonosti istuva henkilökohtainen paatos. En tiedä, onko SKS:llä kukaan lukenut tekstiä ennen sen julkaisemista tai onko esimerkiksi haluttu jättää tekijänsä viimeiseksi jäänyt teos kuurnitsematta. Niin tai näin, ainakin itseäni tekstin tyyli vaivasi koko kirjan ajan. Huutomerkki ja lainausmerkit ovat ylenpalttisesti käytössä ja pääosin täysin perusteetta. Tekstissä on myös paljon moder-

neja puhekielen ilmaisuja, jotka töksähtävät silmille. Nevalaisella laitteet eivät toimi huonosti, vaan ne eivät ”pelitä”. Sana ”toki” ja sen kaltaiset muut turhat täytesanat olisi kustannustoimittaja helposti siivonnut.

Nevalainen ei suhtaudu aiheeseensa ja käsittelemiinsä ihmisiin neutraalisti. On vaikea sanoa, saako kukaan tai mikään ryhmä varsinaisesti synninpäästöä, kun kirjoittaja kohtelee jokseenkin kaikkia tylästi joko moitiskellen tai suoraan halveksien. Ei niinkään yllättäen saavat pilkallisimman puhettavan osakseen venäläiset bolševikit ja heidän liittolaisensa. Mutta kuten kirjan alaotsikosta voi arvata, myöskään suomalaiset kolonialistit eivät säästy Nevalaisen jatkuvalta pilkalta. Ongelmana ei ole niinkään se, että historian popularisoijalla on selkeitä anti- ja sympatioita, vaan se, että paatoksellinen puhetapa hallitsee häiritsevän voimakkaasti kerrontaa. Ongelmaa kasvattaa se, ettei Nevalainen ole kyennyt kirjoittamaan objektiivisesti sekavista ja toisteisista tapahtumista erityisen elävästi. Julkaistussa muodossa kirjan kuvaamien tapahtumien hahmottaminen ilman vankkoja taustatekijöitä on varsin vaikeaa. Tältä osin kirjaa ei voi sanoa onnistuneeksi. Tapahtumien hahmottamista ja kronologiaa olisivat voineet helpottaa erityiskarttojen käyttäminen, mutta sellaiseen Nevalaisella ei ole ollut kiinnostusta tai aikaa ja osaamista. Kirjassa on yksi valokuva koko Itä-Karjalan kattavasta kartasta. Sen mittakaava on kuitenkin toivottoman suuri.

* * *

Nevalaisen ratkaisu olettaa lukija Suomen poliittisen historian kohtuullisen hyväksi asiantuntijaksi on toisaalta ymmärrettävä, toisaalta harmillinen. Lähes kokonaan jää käsittelemättä ja avaamatta se, miksi Vienan valloitusyrityksen saivat toistuvasti Suomen viranomaisilta – ainakin joiltakin heistä – tukea, vaikka viimeistään **K. J. Ståhlbergin** tultua valituksi presidentiksi maa siirtyi siviilivaltaan ja oikeusvaltion lähtöviivoille. Nevalainen viittaa löyhästi kahteen päämotiiviin: heimoaatteelliseen Suur-Suomen rakentamiseen ja kaupalliseen Vienan luonnonvarojen hyödyntämiseen. Vienalaisten keskuudessa esiintyneet itsenäistymishalut jäävät hahmottomiksi. Suomalaisten puolueitten suhtautumista epävirallisiin sotatoimiin itärajan yli Nevalainen ei avaa käytännössä ollenkaan. On vain jokin mystinen ”Suomi”, joka milloin antoi tukea, milloin eväsi sen sotaintoisilta. Itselleni yllättävin uusi tieto oli **Rudolf Holstin** tuki sotahankkeille.

Sinänsä *Lunastamaton Viena* tarjoaa valtavan määrän konkreettista informaatiota vallan tavoittelun ja sen käyttämisen käytännöistä. Mukana on paljon turruttavan tylsiä sotilaallisten operaatioiden kuvailua, mutta harmillisempaa on se, että informaatio jää suurelta osin jäsentämättä yleisellä tasolla. Kun tapahtuvat ja taistelut vellovat edestakaisin loputtoman tuntuisesti, ihmisten ja paikkojen nimiä suoltava teksti ei valitettavasti onnistu kiteyttämään merkittäviä ja vähemmän merkittäviä tapahtumia. Kun kirjoittaja ei ole oikeastaan minkään osapuolen ”puolella”, lukijan on vaikea arvioida yksittäisten tapausten merkitystä kokonaiskuvassa. Nevalainen tarinoi, mutta enemmän nuotion äärellä kuin historiantutkijana ja jäsentäjänä.

Jossain määrin outoa on sekin, kuinka vähän Nevalainen kiinnittää lukijan huomiota tämän tai tuon tapahtuman mielivaltaisuuteen. Suomalaiset toimijat eivät ainakaan noudattaneet tarkasti laillisuutta, mutta kun kirjoittaja ei tätä avaa ja pohdi, vaikeaa se on lukijallekin. Vienan puolella korostuu huonojen yhteyksien päässä olevien pienten kylien itsenäisyys ja erilaisuus. Tätä kuvatessaan Nevalainen onkin ehkä parhaimmillaan. Hän kykenee kuvaamaan vienalaisten miesten (naisilla ei tässä kirjassa ole mitään osaa saati roolia) monimutkaisen tilanteen varsin elävästi. Alituisesti läsnä oleva välitön selviytymisen tarve heijastuu useimpien vienalaisten henkilöratkaisuissa, vaikka

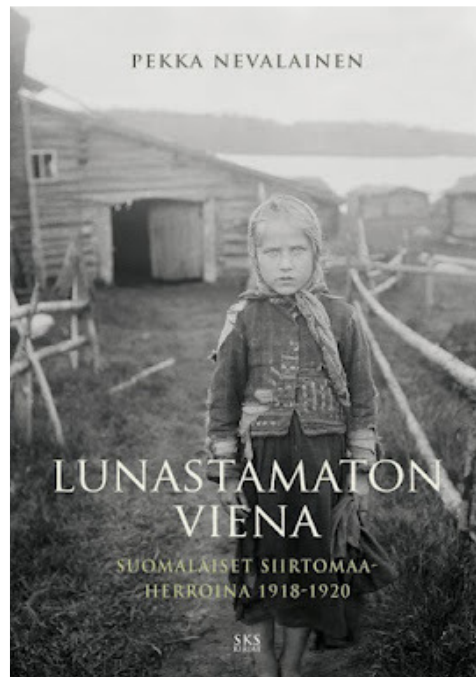
taustalla leijuu myös ideologisen taistelun käry. Viime kädessä vienalaisen syrjäkylän väestö tahtoi pysytellä erossa sotatoimista, mutta jos oli pakko valita puoli, siinä painoi usein eniten se, kenellä oli antaa leipää ja suolaa.

* * *

Vaikka Nevalainen moitiskelee suomalaisen siirtomaahallinnon epäpätevyyttä, ylimielisyyttä ja muita asenneongelmia, hän ei jostain syystä aseta Vienan valloituspyrkimyksiä selkeämmin yleisiin yhteyksiin. Informaatiota sinänsä löytyy kirjan sivuilta, mutta esimerkiksi länsiliittoutuneiden toimista Murmanskin suunnalla jää varsin epämääräinen kuva, mitä yksityiskohtaisten karttojen puuttuminen ei ainakaan selvennä. Nevalainen tuntuu hyväksyneen ihmettelemättä sen, että valkoisen Suomen viranomaiset sallivat noin vain hyökkäilyn rajan yli ilman mitään virallista sotatilaa. Samasta syystä myös suomalaisten kolonialistiset asenteet näyttäytyvät enemmän yksilöiden kuin valtion asenteena. Heimoaatteen sokaisemat tai villitsemät motiivit eivät juurikaan erotu bisneskeintelijoiden ahneista haaveista. Mielestäni on perusteltua todeta, että Suomen valtio tavoitteli ainakin vuosina 1918–1920 samaa kuin vuosina 1941–1944 eli Suomen hallitseman alueen laajentamista (Neuvosto-)Venäjän kustannuksella. Nevalainenkin olisi voinut kuvailla tätä ekspansiivista sotapolitiikkaa suorin sanoin, mutta jättää sen lukijan pääteltäväksi.

On mielenkiintoista, että vaikka Nevalainen säтті jokseenkin kaikkia Vienan rähinöiden osapuolia, on hänellä mahdollisesti ollut tavoitteena puhua jollain lailla itsenäisen Vienan ajatuksen puolesta. Hän tuntuu ajatelleen, että vaikka kukaan ei ollut viaton, oli Vienassa pysyvästi asuvilla kuitenkin oikeus tavoitella itsenäisyyttä, oli se miten epärealistinen ajatus hyvänsä. Mitään kiihkoilijoiden luomia haavekuvia Nevalainen ei tue ja Suomeen asettuneita vauraita vienalaiskauppiaita hän suorasanaisesti halveksii. Mutta kirjan yleisen kyynisen perusvireen ohessa on luettavissa lämmin suhtautuminen niihin, jotka eivät halunneet valita ketään ulkopuolisista vallantavoittelijoista, vaan pelkästään elää rauhassa omalla tavallaan. Tähän empatiaan on lukijankin helppo yhtyä, niin epärealistulla tavalla ulkopuoliset toimijat vienalaisten elämää vuosikausia sotkivat. Ei voi sanoa, että toimijoilla oli pelkästään itsekkäitä pyrkimyksiä. Varmasti mukana oli myös aitoa halua parantaa vienalaisten elämisen tasoa. Mutta sen Nevalainen osoittaa, ettei tämä halu kummunnut vienalaisten oman tahdon kunnioittamisesta.

Lunastamaton Viena on nimeään myöten hieman outo tapaus. On arvokasta, ettei kirja lainkaan kiistä suomalaisten toimien kolonialistista luonnetta. Nevalainen osoittaa mielestäni, että vaikka Suomen kolonialistinen historia on isompien rinnalla mitätön, ei se johtunut halun vaan resurssien puutteesta. Suomalaiset olisivat ilomielin hankkineet vaikka Uralille asti ulottuneen itäisen siirtomaan, jos vaan voimia olisi ollut. Haaveet sortuivat viime kädessä siihen, että kyse oli haaveista ja toiveista, ei realistisista, olosuhteiden hyvään tuntemukseen perustuneista laskelmista. Suomalaiset saivat toistuvasti havaita, että jotenkin luotettavaa ”suomenmielisyyttä” esiintyi vain Vienan läntisimmässä osassa, itään päin mennessä kiinnostus laimeni ja Vienanmeren rannalle päästyä siitä ei ollut mitään jäljellä. Mikä tässä kaikessa oli kahden eri uskonnon rooli, sitä Nevalainen ei käsittele käytännössä ollenkaan. Olisi ehkä pitänyt käsitellä, sillä luterilaisilla valkoisilla suomalaisilla eli sitkeänä se väärä käsitys, että ortodoksisuus tarkoitti venäläistymistä. Ainakaan Vienassa ei ollut siitä kysymys, vaan erilaisesta, ei-suomalaisesta elämäntavasta. Sellaisen kunnioittaminen ei ole koskaan sujunut sen paremmin isoilta kuin pieniltäkään siirtomaaherroilta.

Torstai 15. syyskuuta 2022

Mainettaan tylsempi

Olen ohittanut televisiosarjan *Stranger Things* (Netflix 2016-) tähän asti, vaikka se on ollut sekä kriitikoiden että katsojien suosikki ja ainakin teoriassa uteliaisuutta herättävä. Päätin antaa sille mahdollisuuden, kun luin, että tekeillä oleva viides tuotantokausi on viimeinen (arvostan sitä, että suosittukin sarja pidetään jossain rajoissa). Katsoin neljä ensimmäistä kautta muutaman viikon aikana, kylläkin pikakelausta varsin paljon käyttäen. Olen hämmentynyt. Minun on vaikea ymmärtää sarjan saamia kehuja muutoin kuin jonkinlaisen yleisen aivopesun seurauksena. En väitä, ettei sarjassa ole **mitään** kiinnostavaa. Mutta en toisaalta ymmärrä, että näin yllätyksettömällä ja kliseisellä televisiokerronnalla saadaan kymmenet miljoonat ihmiset hurmoksiin. Kyllähän Yhdysvalloissa on aina osattu jatkokertomusten rakentaminen ja niiden seurannan varmistavien cliff hangereiden keksiminen. En kirjoita tätä päästäkseni haukkumaan sarjaa, vaan lähinnä hämmästykseni analyysinä (kuvittelematta silti, että se ketään kiinnostaisi).

Aloitan sarjan hyvistä puolista. Lapsista koottu ydinryhmä ei yllätä koostumuksellaan, vaikka siitä puuttuvat sekä selvä latino että aasialaissyntyinen nuori. Tulkitsen ratkaisun niin, että on haluttu ”autenttisesti” näyttää, miten yhdellä pakollisella mustaihoisella selvittiin 1980-luvulla, jonka miljööseen sarjan tapahtumat on sijoitettu. Näyttelijöillä on taitoa ja karismaa, eikä heidän välisten suhteidensa kuvausta voi suuremmin moittia. Poikien annetaan olla myös herkkiä ja haavoittuvia, nuori lempi on liikuttavaa ja ryhmähengen kuvaukset onnistuneita. Lapsiryhmän arvoituksellisinta hahmoa, julmien aikuisten koekaniiniksi pakottamaa Eleveniä (**Millie Bobbie Brown**) seuraa myös kiinnostuksella, koska hänen hahmonsa on kirjoitettu erittäin ristiriitaiseksi, eikä selityksiä juuri anneta ennen neljättä kautta. Brownin roolityö on minusta kauttaaltaan hieno, ja pelkästään sen takia sarjan voi hyvin katsoa.

Mutta siinä missä lapset ja sarjan edetessä nuoriksi ja nuoriksi aikuisiksi muuttuvat ovat varsin luontevia, aikuisrooleja vaivaa sellainen kliseetaakka, että ihmettelen, miten näyttelijät ovat jaksaneet kuvauspäivien aamuna nousta töihin. Aikuisroolit ovat ennalta arvattavia, yhtään kunnollista yllätystä en neljän kauden aikana kokenut. Ilmeisesti kaikki muut ovat, kun eivät ole asiasta valittaneet. Kysymys ei ole näyttelemisen kyvyistä vaan siitä, ettei niillä kyvyillä tee paljoakaan, kun rooli on kirjoitettu kauhuelokuvien perinteiseen tyyliin eli tehdään aina ja juuri ne typeryydet, joiden seurauksena joudutaan ongelmiin, joista selvittää juuri ja juuri hengissä (eivätkä kaikki sivuhenkilöt tietysti selviäkään). Aikuisrooleihin ei ole kirjoitettu mitään yllätyksellistä, mitä ei voi perustella edes sillä, että lapset ja nuoret ovat pääosassa. Jokaisessa jaksossa hyödynnetään sarjan ainoan ennalta tunnetun näyttelijän eli **Winona Ryderin** kasvoja, mutta mitään näyttelijälle haastavaa hänelle ei ole kirjoitettu. Revi nyt siitä, että olet toisen todellisuuden petojen uhriksi joutuvan lapsen yksinhuoltajaäiti, jota sheriffi Jim Hopper mielisi puolisooseen.

* * *

Stranger Things on määritelty ”scifi-kauhusarjaksi”. Minusta se on pikemminkin draama, jossa on hyödynnetty ikivanhat kauhu- ja tieteiselokuvien kikat kasarimoodilla. Hirviökuvasto on jonkinlainen sekoitus köyhän miehen *Alien*-tarinoita ja **Iron Maidenin** mallinukkea (käärinliinat tosin puuttuvat, tässä sarjassa harrastetaan limaa tihkuvaa mätää lihaa). Olin ennakkoon kuvitellut, että sarjassa täytyy olla jotain aivan poikkeuksellisen kekseliästä kauhua, kun se on niin suosittua. Mutta ei, kaikki shokkielementit ovat ikivanhasta työkalupakista, siitä samasta, josta Hitchcock jäljitteli jöineen jo ammensi. En pysty muistamaan yhtään omaperäistä kauhuefektiä, vaikka kuinka yritäisin. Ja mitä se scifi tässä sarjassa oikein on? Vaikea sanoa. Pahis tuntuu olevan ihan kotimaista tekoa, eikä tarinassa mikään viittaa tuntemattomaan tekniikkaan, avaruus- tai aikamatkailuun, hyvä jos edes tieteeseen. Fantasiagenreen sarja kyllä solahtaa, sinne käänteismaailmojen ja henkien joukkoon. En voi suositella scifin ystäville. Tulette pettymään. Arvoitusten selitykset eivät nosta sen paremmin kulma- kuin niskakarvojakaan.

Sarjaan on kirjoitettu perin omituinen sivujuoni, jossa paikkakunnan sheriffi joutuu myyttisen pahan Neuvostoliiton ikuisen talven alueella sijaitsevaan vankilaan. En enää edes muista, miten tällainen niksahdus saatiin aikaan, mutta sitä oli edeltänyt juoni, jonka mukaan venäläiset olivat jotenkin soluttautuneet keskellä Yhdysvaltain sydänmaita levittämään pahuuttaan ja olivat mokomat onnistuneet vieläpä vangitsemaan ja salakuljettamaan em. vankilaan näitä kelpo jenkkejä vainonneita silmättömiä, mutta kovasti lonkeroitaa ja muita ottimiaan heiluttelevia petoja. Molemmat tarinat voisi ottaa huvittavana vitsinä, jos sarja olisi sijoitettu 1950-luvulle ja siinä esiintyisi edes hiukan huumoria tai ironiaa. Vaan kun ei. Nämä näyttävät täysin tosissaan kirjoitetuilta, eikä mitään klišeistä tarinaa venäläisten mahdottomuudesta ole jätetty käyttämättä. Eikä kukaan tunnu nauravan, kun Winona Ryder käy pelastamassa kosijansa huuruisesta vankilasta lähes noin vain. Onhan tämä fiktiivinen sarja.

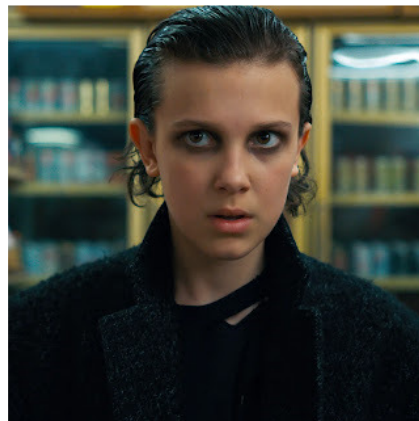
Jäin pohtimaan, onko tällainen juonellinen sillisalaatti ja ajoittainen avoin lapsellisuus seurausta tarkasta suunnittelusta vai siitä, että käsikirjoittajia ja ohjaajia vaihdellaan jenkkityyliin kesken kautta. Käsikirjoittajia on ollut ainakin tusina, vaikka pääosan ovatkin tehneet ”Dufferin veljekset” eli **Matt Duffer** ja **Ross Duffer**. Pitäisikö arvella, että Dufferin veljekset ovat halunneet vetää katsojia vähän nenästä ja katsoa, miten vähällä heidät saa koukkuun? No, sitä ei voi kieltää, että koukutus onnistuu yleisellä tasolla, vaikka sitä ihmetteleekin, miksi aloittaa taas uuden jakson. Yksi selitys on selvä: katsoja ehtii kiintyä ainakin johonkin päähenkilöistä ja haluaa nähdä, miten tälle käy. Itse tunnistan ja tunnustan, että halusin nähdä, miten Eleven-paralle sarjan edetessä käy. Eihän voi olla helppoa olla koulukiusattu telekineetikko, selvännäkijä ja ilmeisesti ainoa ihmisistä, joka pärjää voimiltaan sarjaan keksityille pahuuden voimille.

* * *

Täysin aiheesta voi mahdollinen lukijani kysyä, miksi ihmeessä (a) käytin aikaani sarjaan, joka tuotti lähinnä pettymyksiä ja (b) sitten vielä tuhlaan muidenkin aikaa marisemalla sarjan heikkouksista. Vastaus kysymykseen a on selvä: jäin Elevenin kohtalon koukkuun. Kysymys b taas saanee vastauksen siitä, että haluaisin ymmärtää ja tietää, olenko ainoa sarjan katsonut, jonka mielestä se ei ole ollenkaan kehujensa veroinen tuote. Tai olenko ainoa, joka ihmettelee sitä, miten vähään suora-toistopalveluiden katsojat nykyään tyytyvät. Eikö kukaan muu tosiaankaan ihmettele, miten pienellä paikkakunnalla Indianassa riehuu vuosikausia toisesta todellisuudesta valuvia hirviöitä, mutta asiaa ”hoitaa” vain jokin epämääräinen salainen firma, eikä armeijasta tai kansalliskaartista ole tietoaakaan. Radiolla ja televisiolla ei tunnu olevan Hawkinsin kaupungissa mitään roolia ihmisten tiedon-saannissa, ylipäätään vain lapset ja nuoret ottavat mistään selvää.

Melkein nolottaa pohtia ääneen, heijastaako *Stranger Things* yksinkertaisesti keskivertokuluttajan vähään tyytyvää makua ja älynlahjoja. Kyseessä ei kuitenkaan ole mikään nyrkkipajan tuotos, vaan jättimäisen Netflixin tuottama suuren mittakaavan sarja – ainakin tässä vaiheessa, jos ei ihan heti alusta alkaen. Niin taitaa ainakin olla, että kun sarja käynnistettiin, kenelläkään ei ollut näkemystä siitä, miten tarina tulee kehittymään ja päättymään. Ehkä se vastaa modernia suhtautumista tulevaisuuteen, se nyt on mitä se on, eikä siihen voi vaikuttaa. Ehkä kaikki, mikä voisi olla uutta ja yllättävää, nähdään lipunmyyntiluukun molemmilla puolilla turhana riskinä. Mennään uusilla kulisilla ja vanhoilla tarinoilla, niin kaikilla on kivaa eikä kukaan joudu ottamaan riskiä ihan uusista, haastavista ajatuksista. Scifi on kuollut, eläköön good old fiction. (Tai minä en vain ymmärrä kasarimoodin sisäistä logiikkaa ja huumoria. Täysin mahdollista sekin.)

Tee itse parempi sarja! Voisin tehdäkin. Ihan ensimmäiseksi vaihtaisin tyyllilajin tosikkomaisesta törmäilystä viiltävään ironisuuteen ja mustaan huumoriin. Laittaisın Miken ihastumaan pojaksi luulemaansa Eleveniin (joka ei oikeasti ole ihminen ollenkaan). Winona Ryder olisi 1980-lukulainen telaketjufeministi, joka johtaa paikallista poliisilaitosta kovin ottein. Paha ei kasva fantasiamaailmasta vaan kaupunkiin piilotetusta kemiallisten aseiden tehtaasta, jonka huonosti puhdistetut jätevedet synnyttävät oudolta näyttäviä ja oudosti käyttäytyviä eliöitä. Eleven ilmestyy kaupunkiin tyhjästä, mutta osoittautuu erinomaiseksi paikallisen vastarinnan organisaattoriksi. Kun hallituksen joukot tulevat pitämään kuria ja estämään salaisen tehtaan paljastumisen, Elevenin ja sheriffi Ryderin organisoimat tavalliset kaupunkilaiset pistävät hanttiin ja Elevenin mielenhallintakykyjen avulla suuntaavat hallituksen joukot tuhoamaan tehtaan. Ei kasvottomia hirviöliskoja, ei typerää ryömistä pimeissä ja limaisissa tunneleissa, ei uskonnollis-apokalyptistä höpinää ja ilmassa roikkumista. Minun sarjaani kuvattaisiin ekologisen tietoisuuden sävyttämäksi huumoriscifiksi. Vaan enpä taida viitsiä.

Kuva on ruudunkaappaus televisiosarjasta *Stranger Things*.

Perjantai 9. syyskuuta 2022

Diktaattorien juorukalenteri

Kustantajan takakansitekstin mukaan **Leif Sundströmin** kirja *Rajaton valta : Modernin ajan diktaattorit Hitleristä Kim Jong-Uniin* (Tammi 2021) on ”diktaattorien ensyklopedia”. Itse olen sitä mieltä, että puhe ensyklopediasta on vähän elvistelyä, vaikka kirja varsin laajan kattauksen tarjoaakin. Sundström on käynyt läpi kunnioitettavan määrän pääosin englanninkielistä kirjallisuutta, jonka totuudellisuudesta ei kuitenkaan voi, kuten hän itsekin toteaa, ”mennä takuuseen”. Tässä kietytykin kirjan suurin ongelma: se tarjoaa paljon ns. diktaattoreihin liittyvää dataa ja informaatiota, mutta luotettavan saati dokumentein vahvistetun tiedon määrä on loppujen lopuksi varsin vähäinen. Väitteiden tarkistaminenkin on mahdollista vain osittain, koska täsmällinen viite on vain joistakin kirjoittajan julkaisemista väittämistä. Useimmissa tapauksissa on lukijan mahdotonta tietää, kenen väittämistä on kyse. Sundström ei liene tehnyt varsinaista perustutkimusta itse, mutta toisaalta sadat – usein aika raisut – väittämät jäävät lillumaan juorujen maailmaan. Kun Sundström esimerkiksi kertoo, että ”*Huhuttiin, että Papa Doc olisi ollut impotentti, mutta poika sen sijaan kykeni pitämään erektion neljäkin tuntia putkeen.*”, lukijalle ei tarjota edes huhun tai juorun lähdettä.

Sundström ei ole myöskään kyennyt asettumaan tietokirjoittajana aihepiirinsä ulkopuoliseksi ensyklopedistiksi, vaan suhtautuu sekä yleisellä että yksityisellä tasolla yllättävän voimakkaasti morali-soiden. Sitä voi pitää inhimillisesti ymmärrettävänä ratkaisuna, mutta tietokirjassa näin selvä koh-teiden arvottaminen moraalin ja antipatian asteikolla ei palvele loppujen lopuksi ketään, ellei tarkoi-tuksena ole antaa diktaattoreista ideologisesti painottunutta kuvaa ja arviota. Se, että Sundströmin yleinen agenda noudattaa varsin pitkälle angloamerikkalaisen poliittisen kirjoittelun antikommunis-tisia oletusarvoja, ei yllättäne ketään, mutta ainakin itse koin kiusallisena Sundströmin innon esittää subjektiivisia arvioita tämän tai tuon diktaattorin ”paremmuudesta” tai ”pahuudesta” johonkin toi-seen verrattuna. Todellisuudessa mitään objektiivista perustetta tällaisiin vertailuihin ei ole, vaan kyse on – ehkä alitajuisista – subjektiivisista tuntemuksista, jotka eivät mielestäni kuulu vakavasti otettaviin tietokirjoihin.

Sundström kirjoittaa sujuvasti ja pystyy pitämään lukijan mielenkiinnon yllä kohtuullisen hyvin. Kun kirjan kohteena on eräänlainen ”poliittisen historian porno”, voidaan aina kiistellä siitä, mitä kaikkea voidaan pitää edes teoriassa kertomisen arvoisena tietona tai juoruna. Henkilökohtaisesti koin, että Sundström on jossain määrin paisuttanut kirjansa sivumäärää em. erektiojuorun kaltaisella materiaalilla, jolla on korkeintaan tirkistelyn arvo. Kirjoittaja tai kustannustoimittaja olisi myös voi-nut tarkistaa kaikkien nimien kirjoitusasun, – erityisesti hakemistossa, missä on virheitä nimissä, jotka ovat leipätekstissä aivan oikein. Omaan silmääni pistivät ainakin ”Josef Pilsudski” (po. Józef Piłsudski), ”Metaxas” (po. Metaksás), ”Milovan Djilas” (po. nykyisen tulkinnan mukaan Đilas), ”Bela Kun” (po. Béla Kun) ja ”Napoleon Bonaparte” (po. keisarina Napoleon I). Nimien aakkostuk-sessa on muuten ansiokkaassa henkilöhakemistossa outoja virheitä, onneksi ei kuitenkaan kovin merkittäviä.

* * *

Leif Sundström ei kiistä sitä, ettei yksiselitteistä määritelmää ”diktatuurille” tai ”diktaattorille” ole olemassa. Olisin ilahtunut toteutunutta syvällisemmästäkin terminologian erittelystä, koska tähän kirjaan pääseminen tai sen ulkopuolelle jääminen ei ole merkityksetön asia. Uskon monen lukijan olevan ihmeissään, ettei Vladimir Putin ole saanut omaa lukua, vaikka ratkaisulle on hyvät

perusteet. Itse pidän keskeisiä termejä varsin huonoina leimakirveinä, koska niitä käyttämällä yksinkertaistetaan monimutkaisuutta todellisuutta kovalla kädellä. ”Diktaattori” on niin latautunut ilmaisu, että sen liimaaminen tämän tai tuon hallitsijan uran ylle on aina riskialtista eräitä jokseenkin kiistattomia tapauksia lukuun ottamatta. Kautta historian ilmaisua on käytetty poliittisesti tai ideologisesti tarkoituksenmukaisella tavalla, eikä jälkipolvilla ole erityisen sofistikoituneita välineitä arvioida leimojen oikeutusta objektiivisesti.

Mielestäni Leif Sundström ei ole täysin onnistunut välttämään leimakirveen huoletonta heiluttelua: ”1970-luvun Suomen kekkosdiktatuuri on tästä oiva esimerkki. Kun kuuden puolueen puheenjohtajat pysyivät kolme vuotta etuajassa Urho Kekkosesta ehdokkaakseen vuoden 1978 vaaleihin, kyse oli kansan eheyttämisestä paradoksaaliseen tilaan, demokraattiseen diktatuuriin.” (s. 48) Tällainen kielenkäyttö jättää täysin huomiotta sen, että tuolloin vain Kekkoista patologisesti vihaavat toimijat kutsuivat tilannetta Kekkonen diktatuuriksi, koska kaikki tapahtui laillisesti. Poliittisen mielistelystä ja laskelmoinnin tulkitseminen ”diktatuuriksi” hämärtää käsitteestä sen aidosti vaarallisen ytimen eli yhden miehen tai miesten ryhmän mielivallan, joka erottaa diktatuurin esimerkiksi autoritäärisestä hallinnosta.

Mahdollisesti angloamerikkalaisen lähdeaineiston hegemonian takia tai puutteellisen asiaan paneutumisen takia Sundström käyttää myös melko holtittomasti termejä ”kommunismi”, ”kommunisti”, ”kommunistinen” ja ”sosialistinen”. Vaikuttaa siltä, ettei hän ole vaivautunut tekemään eroa yhteiskunnallisen talousteorian ja kommunistisiksi itseään kutsuvien puolueiden toiminnan välillä. Lause ”Kommunismi ei ole toiminut missään ja on tuonut tullessaan vain diktatuurin tai oligarkian.” (s. 37) pitäisi vähäiselläkin perehtymisellä osata kirjoittaa muotoon ”Kommunististen puolueiden yksipuoluejärjestelmä ei ole toiminut...” tai vaihtoehtoisesti ”Sosialistisen talousjärjestelmän kokeilu ei ole toiminut...”. Sundström tarkoittanee ensimmäistä, mutta kirjoittaa latteasti kuten keskiverto yhdysvaltalainen antikommunistinen poliittinen toimija. Virheen kääntöpuoli on luonnollisesti se, ettei kapitalismi ole Sundströmille ideologinen tai vallankäytön elementti, joten ei-vasemmistolaiset diktaattorit ovat ”vain” diktaattoreita, eivät korostetusti ”oikeistolaisia diktaattoreita”.

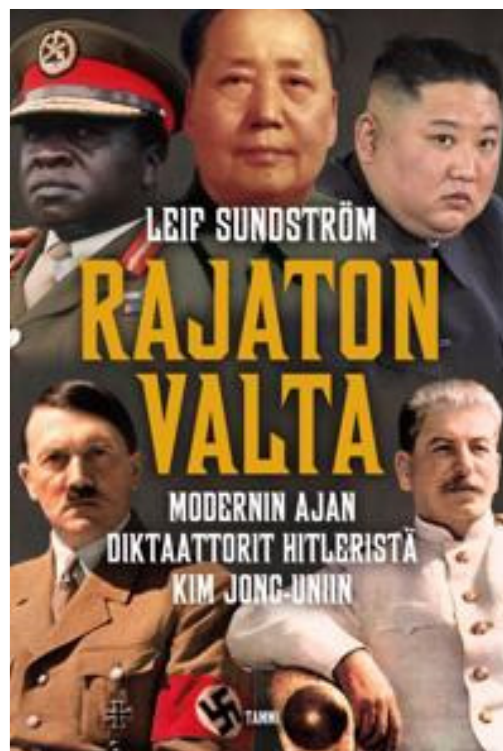
* * *

Onko ylipäättään mielekästä harrastaa kyökkipsykologiaa näinkin vakavan ilmiön yhteydessä? Sundström ei näytä kokevan ongelmalliseksi kirjata milloin minkäkin laisia psykologisia analyysejä ”selittämään” diktaattoreiden käyttäytymistä. Jostain syystä hän ei tosin nosta patologista psykoopaattisuutta keskeiseksi selittäjäksi, vaan jaarittelee pitkään mm. lapsuuden ankarista isistä ja vastaavista – vain joutuakseen parin sivun kuluttua toteamaan, että diktaattori X tosin on selkeä poikkeus. Nämä pohdiskelut ovat kirjan heikointa antia, koska ne latistavat vallankäyttöön liittyvän ilmiön yksilöpsykologiseksi tieksi, jota kohdehenkilöt ovat kulkeneet kohti ”rajatonta valtaa”. Yksilön tasolla pidän yksinvaltiuteen pyrkimistä jokseenkin helposti selitettävänä ilmiönä, koska vallanhimo on varsin arkipäiväinen ja yleinen ilmiö. Taipumus käyttäytyä ”diktatorisesti” on puolestaan selkeästi häiriintyneen mielen tuote, joka selittyy monissa tapauksissa yksinkertaisesti kyvyttömyydellä empatian kokemiseen.

Rajaton valta synnyttää lukijassa tunteen, etteivät diktatuurit ole niinkään heijastusta yhteiskunnallisesta kehityksestä vaan jonkinlaisia yksilöpsykologisia sattumuksia, jotka toteutuvat, kun olosuhteet ovat otolliset. Pidän tätä syvästi virheellisenä tulkintana (vaikka en väitä, että Leif Sundström ajattelee juuri niin) ja näen diktatuurien analysoinnin diktaattorien kautta täysin riittämättömänä ymmärryksen näkökulmasta. Tässä mielessä *Rajaton valta* on tarpeeton ja ehkä jopa vahingollinen julkaisu. Huomiomme kiinnittyy yksittäisten diktaattoreiden kauhisteluun sen sijasta, että pohtisimme vakavasti sitä, miksi diktatuurin perustaminen on ollut ja on edelleen niin helppoa ja edes

edustuksellinen kansanvalta niin perin vaikeata. ”Yksinvaltaa himoavat miehet” ovat osa ongelmaa, mutta eivät koko ongelma.

Loppuluku on kirjan ehkä parasta antia, koska siinä Sundström lopulta ryhtyy pohtimaan, vaikka vain lyhyesti sitä, miksi ”diktatuurit voivat melko hyvin”. Hänen näkemyksensä on varsin karu, suorastaan pessimistisen alistunut. On epävarmuutta, epävakautta ja pelkoa, mutta myös ihmisen vahvan johtajan kaipuuta, valmiutta alistua yksinvaltaan, kunhan vain epävarmuus saadaan loppumaan. Sundström pohtii myös sitä, että ihmiskunnan suuret haasteet vahvistavat pikemminkin ”vahvan miehen” kuin demokraattisen päätöksenteon kaipausta. Edustuksellinen demokratia on tunnetusti hidas ja helposti tehoton järjestelmä ripeitä ja syvälle käyviä ratkaisuja tarvittaessa. Sundström päättää kirjansa pessimistisellä johtopäätöksellä. ”Maailma on hyvä ja otollinen paikka niin nykyisille kuin tuleville diktaattoreille.” (s. 469) Meille lukijoille jää pohdittavaksi, miten tämän väittämän voisi osoittaa pätemättömäksi.

Tiistai 30. elokuuta 2022

Ihmisen historiaa yhdellä silmällä

Kun kustantaja mainostaa ihmisen vaiheita popularisoivaa taloustieteilijää **Charles Darwiniin** ja **Albert Einsteiniin** rinnastamalla, skeptisen lukijan karvat nousevat pysyvään tanaan. **Oded Galor** on syntynyt Israelissa, mutta toimii Yhdysvalloissa. Hänen kirjansa *The Journey of Humanity* ei ole varsinaisesti huono, mutta ideologisesti niin laskelmoiden kirjoitettu, että lukijan kannattaa käyttää montaa suodatinta. *Ihmiskunnan nousu : Vaurauden ja eriarvoisuuden juuret* (asiallinen käännös **Tero Valkonen**, Bazar 2022) sisältää useita hyviä huomioita tekijöistä, joita ei yleensä muisteta ajatella ihmisen historian käännteitä kummasteltaessa. Maantieteen maisterina olen erityisen ilahtunut siitä, kuinka paljon Galor jaksaa muistuttaa maantieteellisten olosuhteiden vaikutuksesta ja selitysvoimasta. Maantieteelle ei ihminen voi mitään ja se koskee myös sellaisia peruskysymyksiä kuten sivilisaation etäisyys lähimmistä liikennekelpoisista kulkuväylistä (joista, järvistä ja meristä) tai viljelykelpoisesta maasta.

Galor ei mainitse maanmiehensä **Yuval Noah Hararin** nimeä, vaikka liikkuu selvästi tämän raivamalla palstalla. Toisen selvän esikuvansa Galor sentään mainitse, kun hän viittaa **Jared Diamondin** moniin ihmiskunnan vaiheita selittäviin hypoteeseihin. Kirjoittajana Galor on molempia kuivempi, mitä tausta taloustieteissä ei ole ainakaan parantanut. Galorilta puuttuu myös tieteen popularisoijalle tärkeä draaman rakentaminen tekstiin, josta lukija ymmärtää erottaa isot ja pienet huomiot toisistaan. Tätä ei nyt ole tarjolla, eivätkä Galorin omaperäisimmäkään ajatukset nouse selkeästi esiin. Lukijalle tulee myös toistuvasti sellainen tunne, että juuri kun tunnelma alkaa tihentyä ja uteliaisuus nousta, Galor laittaa pisteen ja siirtyy seuraavaan aiheeseensa. Keskittyminen perusteellisemmin uusiin ideoihin olisi kasvattanut kirjan arvoa merkittävästi.

On myös vaikea hyväksyä Galorin tekemää ratkaisua jättää politiikka ja ideologiat – myös uskonnot – käytännössä kokonaan käsittelemättä. Voi olla, että julkaisupolitiikka Yhdysvalloissa ei olisi suosinut kapitalismin suorasukaista analyysiä, mutta se, että tällaisessa kirjassa koko käsite vilahtaa puolihuolimattomasti pari kertaa, on jokseenkin käsittämätöntä. Galor ”myöntää”, että maailmassa esiintyy edelleen eriarvoisuutta ja sietämätöntä köyhyyttä, mutta sitä ei voi selittää ja ymmärtää tehtyjen poliittisten linjausten ja harjoitetun talouspolitiikan valossa, vaan selityksiä täytyy etsiä syvemmältä. On vaikea tietää, onko tämä vain yhdysvaltalaisen taloustieteilijän vaistomainen ideologinen asemoituminen, mutta Galor ei todellakaan näe mitään kritisoitavaa siinä, että vauraus on jakautunut myös ”kehittyneissä” yhteisöissä hyvin eriarvoisesti ja ettei tämä ole mikään luonnonlaki vaan seuraus harjoitetusta politiikasta.

* * *

Galorin perusideana on kuvata, kuinka ihminen teknologian kehityksen avulla onnistui murtamaan maanviljelysyhteiskuntien väistämättömän ja **Thomas Malthusin** ennusteiden symboloiman stagnaation (kasvava ruoantuotanto lisää väestön lukumäärää, mikä taas mitätöi talouden kasvun hyödyn). Galor ei ole sokea teknologian myötä syntyneille uusille ongelmille, mutta ei halua missään nimessä rakentaa yhteyttä kapitalistisen tuotantotavan, teknologian kehityksen ja luontokadon välille – vauruseroista puhumattakaan. Galorin mielestä ihminen on murtautunut malthusilaisesta umpikujasta, kun teknologian kehitys on parantanut jatkuvasti kasvavankin väestömäärän elinolosuhteita. Galor painottaa myös ”inhimillisen pääoman” eli koulutuksen, oikeusjärjestelmän, toimivan yhteiskuntakoneiston, tieteen ja taiteiden merkitystä. Hiukan kärjistäen hän selittää nykyiset

kehityserot maailmassa toisaalta olosuhteiden (maantiede), osittain inhimilliseen pääomaan panostamisen eroavuuksilla.

Galor kuvaa kiinnostavasti sitä, miten suhtautuminen kansan kouluttamiseen riippui teollistuvassa Britanniassa paljon siitä, tarvitsiko omistavan luokan palveluksessa oleva ihminen koulutusta edellyttävää osaamista vai ei. Monissa käsityöammateissa ja teollisuudessa oli hyötyä siitä, että työntekijät olivat työhönsä koulutettuja, kun taas erityisesti suuret maanomistajat suhtautuivat koulutukseen karsaasti, koska heidän töissään ei moista kaivattu ja vähänkin koulutusta (sekä luku- ja kirjoitustaidon) saanut saattoi saada päähänsä huonon idean jättää kurjan maaseututyön ja paeta kaupunkiin paremmin palkattuihin töihin. Globaalistikin tämä sama asenne on tunnustettu; missä maanomistus on tasaisesti jakautunut, koulutusta suositaan, kun taas suurmaanomistajat kaikkialla maailmassa vastustavat työntekijöiden sivistämispyrkimyksiä.

Galorin mukaan teollinen vallankumous oli faasimuutos, joka siirsi ihmiskunnan vanhasta malthusilaisesta maailmasta johonkin uuteen. ”Viimeisen kahdensadan vuoden karmeatkaan tapahtumat eivät silti ole muuttaneet sitä, että yleisesti ottaen ihmiskunta on astunut uudelle kestävän talouskasvun ja kehityksen tielle.” (s. 135) Galor ei kaihda puhumasta ”kestävästä talouskasvusta”, vaikka tämän päivän tosiasiat kertovat täsmälleen päinvastaista viestiä eli että se 1800-luvun faasimuunnos (joka perustui ennen muuta fossiilisten polttoaineiden globaaliin käyttöönottoon) on johtanut tilanteeseen, jossa ihmiskuntaa uhkaa konkreettisesti tikahtuminen teollisen vallankumouksen ja hillikkeitömän kapitalismin aiheuttamaan itsetuhoon. Neuvostoliiton sosialismikokeilu ei ole Galorille edes lyhyen analyysin arvoinen. Enemmän hän viihtyy Etelä- ja Pohjois-Korean tarjoaman esimerkin parissa.

* * *

Galorilla on mielenkiintoisia ideoita, joista eräitä tässä vain lyhyesti mainitsen. Galorin mukaan esimerkiksi Afrikan keskiosat ovat vailla karjataloutta ja sen tuella kukoistavaa maanviljelyä, koska päiväntasaajan kuumuudessa viihtyvät tsetsekärpäset ovat pysyvästi estäneet kannattavan karjanpidon. Galor esittää myös, että Eurooppa on hyötynyt maantieteellisestä ja valtiollisesta ”rikkonaisuudesta”, jotka ovat estäneet yhden suuren keskusvallan syntyminen Kiinan tapaan. Galorin mukaan tämä on edistänyt keskinäistä kilpailua ja sen seurauksena yritteliäisyyttä ja kauppaa. Valitettavasti Galor ei jatka pohtimalla sitä, tekeekö EU Euroopasta samalla lailla jähmeän kokonaisuuden kuten Kiinasta. Itse päätelen, että se vaara on kyllä olemassa. Kiina ei ole muuttumassa näillä näkymin, mutta eurooppalainen moninaisuus saattaa olla uhanalainen.

Varsin mielenkiintoinen on myös Galorin näkemys siitä, että Itä-Afrikasta käynnistynyt ihmiskunnan muuttoliike on samalla kertomus moninaisuuden vääjäämättömästä vähentymisestä etäisyyden kasvaessa. Galorin mukaan Eurooppa ja Euraasia hyötivät siitä, että ne olivat suhteellisen lähellä alkuperäistä (geneettistä) moninaisuutta, kun taas ennen muuta Amerikoiden ja Australian alueille saapuneet ihmisryhmät olivat matkalla menettäneet merkittävästi moninaisuuttaan, eivätkä siksi kyenneet hyödyntämään väestön osaamista yhtä hyvin. Käänteinen ilmiö esiintyi Yhdysvalloissa 1900-luvun alussa, kun 6 miljoonaa entistä orjaa muutti etelän osavaltioista pohjoisen kaupunkiin teollisuustöihin. Etelän moninaisuus väheni, pohjoisen lisääntyi, ja sen vaikutukset näkyvät edelleen.

Vaikka Galorilla on mielestäni paljon painavia argumentteja sen puolesta, että epätasaisesti jakautuneen vaurauden ja moninaisen eriarvoisuuden taustalla on paljon ihmisen päätöksistä riippumattomia tekijöitä, on vaikea yhtyä hänen yleiseen optimismiinsä siitä, että kaikesta kauheasta huolimatta maailma on muuttunut paremmaksi jos ei jokaiselle yksilölle, niin ihmiselle lajina kuitenkin.

Aineellinen hyvinvointi on parantunut, mutta onko se riittänyt? Kolonialismi on edelleen vahva haittatekijä, jonka Galor ohittaa hyvin kevyesti. Kapitalismia hän pitää niin itsestään selvänä oletusarvona, ettei vaivaudu pohtimaan edes sitä, voisiko olla olemassa kaikkia ihmisiä säällisesti kohtelevaa kapitalismia. Kuitenkin se muutos, jonka Galor tulkitsee teknologisen kumouksen ansioksi, on tuottanut myös valtavia globaaleja ongelmia, joiden ratkaiseminen vaatisi ennen muuta poliittista tahtoa ja päättäväisyyttä. *Ihmiskunnan nousu* olisi voinut olla kiintoisampi kirja, jos Oded Galor myöntäisi, että determinististen voimien lisäksi ihmiskunnan vaiheisiin on vaikutettu myös yksilöiden ja yhteisöjen subjektiiviseen harkintaan nojautuvilla päätöksillä. Nyt jää kirjasta sekava ja puutteellinen mielikuva. Mielestäni Darwin ja Einstein hoitivat kyllä hommansa paremmin kuin Oded Galor.

Lauantai 13. elokuuta 2022

Voiko pääoma olla punaista?

Anitra Komulaisen kirja *Punapääoman linnake : Työväen osuustoiminnan dramaattiset vaiheet* (Siltala 2021) ei melko populistisesta otsikostaan huolimatta luultavasti ole suosittua luettavaa niiden keskuudessa, joiden rahojen kohtaloista kirja kuitenkin kertoo. Suomalaisen työväenliikkeen osuustoiminnallisen haaran bisneshistoria on silti kiinnostava ja tärkeä osa yleistä historiaa erityisesti siksi, että sen kautta tulevat ehkä monet yleispolitiikan kuviot ja hämäräksi jääneet lehtien kohtauskuvat edes hiukan ymmärrettävämmiksi. Taustaksi on hyvä tietää, että kirja on kirjoitettu **Osuuskunta Tradekan** 100-vuotisjuhlilla esitelmän pitäneen professori **Markku Kuisman** innoittamana. Tradeka perusti historiatoimikunnan, joka valitsi historiikin tekijäksi Kuisman ehdotuksesta väitöskirjatutkija Anitra Komulaisen. Kuisma lienee joutunut kieltäytymään tehtävästä terveystieteistä syistä, mutta erinomaisen johdantotekstin ”Mikä kaatoi suuren tammen?” hän on kuitenkin kirjaan kirjoittanut. Kuisma korostaa, ettei kirja ole työväenliikkeen osuustoiminnan kokonaishistoria eikä edes varsinaisesti EKA-yhtymän, sen edeltäjien ja seuraajien yrityshistoriikki. Sen sijaan kirja pyrkii vastaamaan kysymykseen, miksi kirjan kattama toiminta on ollut niin vaikeaa ja tulokset kyseenalaisia.

Komulainen on varmasti tavoitellut Kuisman omaa, lukijalle mielihyvää tuottavaa kirjoitustapaa. Kohtuullisen hyvin tässä on onnistuttukin, vaikka Komulainen kirjoittaa varovaisemmin ja antaa tiukimpien ilmaisujen näyttäytyä lähinnä raivostuneitten pomojen sitaattien kautta. Se onkin varsin onnistunut tapa, sillä eihän ihminen koskaan ole niin viisas ja kaukonäköinen kuin jälkiviisaasti muiden epäonnistuneita ratkaisuja arvioidessaan. Kirjan draaman kaari on jätetty aika tasaiseksi, mutta se on tietenkin kirjoittajan perusoikeus. Jossain määrin kirjan alaotsikko – joka ei välttämättä ole Komulaisen valitsema – on kuitenkin ristiriidassa tarinan yleisen kerronnan kanssa. Johtajien reaktioita kuvataan kyllä ilmeikkäästi, mutta lukijan on vaikea pysyä kärryillä siitä, milloin tilanne on ollut objektiivisesti kauhistuttava, ei vain horjuvalla pallilla keinottelevan miesjohtajan mielestä.

Miehistä tämä kirja tosiaan kertoo, naisia ei johtajien ja päättäjien joukosta löydy. Se ei ole millään muotoa yllättävää, sillä ei se työväenliike ole historiallisesti yhtään vähemmän miesten hegemonian alainen kuin mikään muukaan yhteiskunnan alue. Komulainen ei pahemmin jakele historian tuomioita, eikä myöskään harrasta suurempaa toimijoitten jakamista onnistujiin ja epäonnistujiin. Täysin vailla adjektiiveja pomoporras ei onneksi ole, mutta tutkija on säilyttänyt kiitettävän hyvin neutraalin suhtautumisensa kohdehenkilöihin. Heidän temperamenttinsa ja siitä nousevat erot kyllä ovat mukana selittämässä yksittäisiä ratkaisuja – niinhän elämässä usein menee, että varovainen tekee vähemmän virheitä kuin uhkarohkea, mutta voi sitä liialliseenkin varovaisuuteen syyllistyä.

* * *

Kirjan tarina marssittaa lukijan eteen valtavan joukon lähtökohtaisesti harmaita ja tylsiä miehiä, joista useimmilla on vielä sillä lailla tavallinen nimi, ettei se jää mieleen kuin riittävästi toistamalla. Onkin mainio ratkaisu, että kirjan liitteissä on henkilöhakemisto, jossa on nimen lisäksi mainittu kunkin henkilön tärkeimmät roolit ja tehtävät. Sen lisäksi olisin itse kaivannut jonkinlaista historiallista organisaatiokaavakuvaa kirjan kuvaamien yhtiöitten ja nimien vaiheista. Ne kun harvemmin aukeavat mitenkään ulkopuolisille saati edustavat luovaa keksintää. (Olisi muuten mukavaa lukea artikkeli, jossa Markku Kuisma pohtii suomalaisten yritysten nimien historiaa ja etymologiaa. Meillä ulkopuolisilla kun on yleensä sellainen käsitys, että kaikki nimet ovat tylsiä ja epäonnistu-

neita, mutta uusimmat vielä sitäkin huonompia. Riittänee, kun kirjoitan nimet Merita, Itella ja Destia.)

Poliittisen historian harrastaja kiinnittää huomiota siihen, miten täydellisesti Anitra Komulainen on häivyttänyt poliittisten puolueitten eli SDP:n, SKDL:n ja SKP:n nimet ja olemassaolon kertomaan tarinasta. On uskottavaa, että osa työväenliikkeen osuustoiminnan aktiiveista ei ole mieltänyt itseään ensisijaisesti poliittisiksi toimijoiksi vaan talouden tai yritystoiminnan asiantuntijoiksi, joilla ehkä ollut puolueen jäsenkirja ei ole ratkaisuisissa painanut ainakaan merkittävän paljon. Vähemmän uskottavaa on, että puolueet ja niiden nokkamiehet olisivat jättäneet osuustoimintaliikkeen toverit niin rauhaan, kuin tämän kirjan perusteella voisi päätellä. Jälleen voidaan todeta, että kirjoittajalla on oikeus häivyttää poliitikkojen rooli näkymättömiin. Henkilökohtaisesti pidin sitä kuitenkin huonona ratkaisuna, joka saattaa jopa vääristää tapahtumien taustoista syntyvää kuvaa. Toivottavasti olen siinä väärässä.

Vasemmistolaisen työväenliikkeen eri suuntauksiin Komulainen suhtautuu selkeän neutraalisti, minkä seurauksena asiaa vähemmän tuntevalle saattaa syntyä väärä mielikuva demareitten ja SKDL:n voimasuhteista. Vaikka demareitten oli toisen maailmansodan seurauksena pakko hyväksyä ainakin tosiasioiden tasolla SKDL:n ja sen sisällä kommunistien suhteellisen laaja kannatus, kyllä siellä osuustoimintapuolella valta oli ja pysyi koko ajan demareilla, jos ei nyt ihan aina suorastaan tannerilaisilla. Tätä puolta Komulainen olisi mielestäni voinut hyvin avata toteutunutta enemmän. Kirja käsittelee sosialidemokraattien punapääomaa, ei sitä paljon pienempää omaisuutta, jonka kommunistit onnistuivat sodan jälkeen haalimaan ja joka **Arvo Aallon** puheenjohtolla onnistuttiin hävittämään todella perusteellisesti.

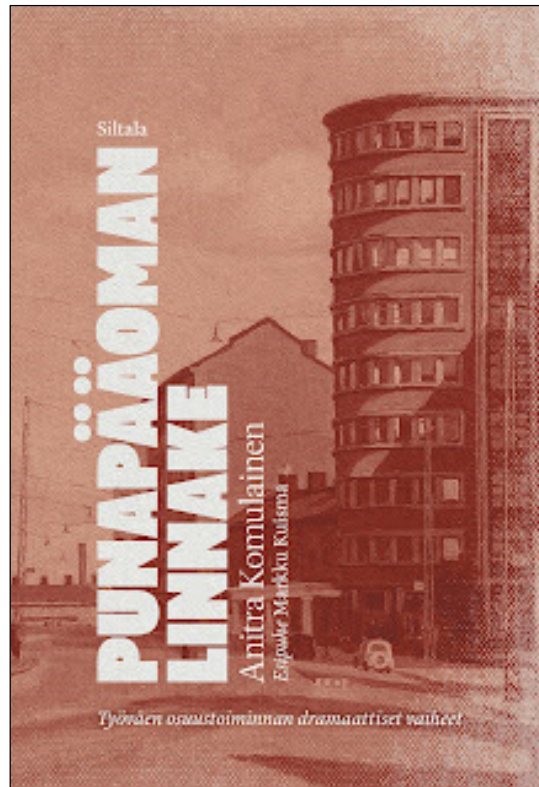
* * *

On vaikea arvioida, vastaako kirja Markku Kuisman esipuheessaan esittämään kysymykseen. Taloudellisten ratkaisujen vaikea ennustettavuus on tunnettu tosiasia, eikä niitä pelkästään onnistuneita päätöksiä tehneitä johtajia juuri ole. Ainakin kaksi yleistä havaintoa on nähdäkseni mahdollista tehdä. Ensinnäkin se, että vaikka yritystoiminnan taustalla olisi mitä tahansa kauniita aatteita ja ihanteita, kapitalistisessa toimintaympäristössä ratkaisevat onnistumisen viime kädessä aivan muut tekijät. Ihanteellisuus voi toimia hetkittäin, mutta sen varassa on vaikea kilpailla, kun muilla ei ole vastaavia rasitteita hidastamassa. Toinen huomio liittyy inhimilliseen tekijään. Tämän kirjan perusteella osuustoimintaliikkeen johtavat miehet ovat olleet yhtä rajoittuneita kuin kuka tahansa. Toisaalta ylivarovaisia, toisaalta hyväuskoisia faktojen unohtajia. Komulainen saa heidät näyttämään yhtä aikaa uhreilta ja sankareilta, katastrofien aiheuttajilta ja viime hetken pelastajilta.

Kirjassa olisi ehkä voinut analysoida toteutunutta enemmän sitä roolia, joka toisaalta valtiovallalla, toisaalta markkinatalouden pakottavilla laeilla oli ”punapääoman” kohtaloissa. Vain pankkien keskeinen rooli eri toimijoita hallitsevina pelureina tulee selväksi. Mutta vaikka demarit olivat pitkiä kausia valtiolaivan johdossa, jää lukijalle epäselväksi, millainen rooli valtiollisilla päätöksillä oli osuustoiminnan nousuissa ja laskuissa. Skeptikko arvelee, että tottapahan demarit vallassa ollessaan pyrkivät tasoittamaan EKA:n ja kumppaneiden kulkua. Myös osuustoimintaliikkeen sisäiset ristiriidat (erityisesti Elannon ja EKA:n ongelmallinen suhde) olisivat ehkä kaivanneet enemmän valaisua. Se on selvää, miksi SOK:n puolelta heiteltiin kapulaa rattaisiin koko ajan, mutta miksi ei Elannon väkeä saatu soutamaan yhteiseen tahtiin, se jää kyllä selittämättä – ja sen myötä selitykset suuren tammen kohtalolle jäävät avoimiksi. Henkilökemiat ovat tuskin ainakaan ainoa selitys.

Komulainen viittaa useammankin kerran mielenkiintoiseen kysymykseen tämän ja tuon kauppaliikkeen imagosta. Tämä lienee useimmille vanhemmille suomalaisille tuttu asia. Jokaiseen uuteen

liikemerkkiin syntyi suhde, myönteinen, kielteinen tai neutraali. Jos mielikuva muuttui kielteiseksi, sitä oli vaikea muuttaa. Muistan itse törmänneeni 1960-luvulla näkemyksiin, ettei TIETENKÄÄN käydä ostamassa mitään Elannon liikkeistä (ei tosin omassa keskiluokkaisessa perheessäni, jossa kyllä asioitiin lähellä olevassa Elannossa, vaikka jäseneksi ei sentään ruvettu). Eräs työväenliikkeen liiketoiminnan ongelma onkin ollut vuoden 1918 jälkikaiku, jonka myös Komulainen mainitsee tai antaa pomojen mainita. Kyllä se työväenliikkeen taloudellinen tammi haluttiin myös tietoisesti kaa-
taa, jollei nyt konkreettisesti työväenvallan nousun estämiseksi, mutta vaikeuttamiseksi nyt kuitenkin. Samasta syystä Elannon ja HOK:n liitto kismittää edelleen vanhemman polven ihmisiä, niin porvareita kuin vasemmistoakin. Kaikkeen se kapitalismi ihmisparan pakottaakin.

Maanantai 8. elokuuta 2022

Kotiliedet sotimisen tukena

Olen harvoin törmännyt tietokirjaan, jonka otsikointi on yhtä harhaanjohtava kuin kirjassa ***Kotien salainen armeija : Naiset tiukassa ohjauksessa sotavuosina*** (Atena 2022). Kun varasin teoksen kirjastosta, odotin pääseväni lukemaan jostain aiemmin tuntemattomaksi jääneestä propagandaosastosta armeijan organisaatiossa ja sen harjoittamasta tiukasta propagandasta naisten suuntaan. Todelisuudessa kirja esittelee Suomen toiseksi suurimman aikakauslehden eli **Kotilieden** tekijöiden aatteellisia ja toiminnallisia ratkaisuja talvi- ja jatkosodan vuosina verrattuna edeltäneisiin ja seuraneisiin rauhan vuosiin. Tämä Kotilieden ”armeija” ei ollut millään lailla salainen, eikä se kirjan todistuksen perusteella myöskään ollut mikään yhtenäinen joukko. Alaotsikko olisi jotenkin ymmärrettävissä, jos siinä esiintyisi sana ”Kotiliesi”. En tiedä, onko lehden nimen jättäminen kokonaan pois kirjan nimestä harkittua laskelmointia levikin edistämiseksi (eli että Kotiliesi otsikossa karkotaisi kaikki mieslukijat). Se osoittaa kuitenkin kustantajan puolelta ajautumista lähes iltapäiväroska-lehdistön kaltaiseen klikkiotsikointiin. (Lisämoite kustantajalle siitä, ettei kirjassa ole henkilöhakemistoa.)

Kirjan kirjoittajat **Seija Aunila** ja **Jukka-Pekka Heiskanen** kyllä tuntevat aihepiirin, eikä otsikointi välttämättä ole ollenkaan heidän vastuullaan. Ainakaan kirjan sisältö ei anna perusteita, sillä teksti on varsin rauhallista ja dramaattisuutta välttelevää. Kirjoittajat ovat valinneet intiimin, tarinallisen tyylin, jossa päähenkilöitä kutsutaan etunimillä. Makuasia, mutta tässä tarinassa, joka on itse asiassa lehden päätoimittaja **Alli Wiherheimon** elämäkerta, se toimii harvinaisen hyvin. Kirjan näkökulma on myös korostuneen ”feministinen” siinä mielessä, että miehet on sijoitettu sivuraiteille ja siellä he saavat kiltisti myös pysyä koko kirjan ajan. Ratkaisu on tavallaan linjassa sen kanssa, ettei miehillä ollut roolia myöskään Kotilieden tekemisessä, se oli naisten lehti alusta loppuun. Toisaalta miesten häivyttäminen kuvasta jättää Kotilieden päämäärätietoiset naiset toimimaan jossain määrin luonnottomassa tyhjiössä, ikään kuin miesten hallitsema sodan maailma määräyksineen ei olisi lehteä mitenkään koskenut.

Kirjoittajat kyllä toteavat, ettei esimerkiksi sotasensuuri joutunut puuttumaan Kotilieden tekemiseen, koska tekijänaiset olivat sisäistäneet miehisen sensuurielimen määräykset, eivätkä edes yrittäneet asettaa niitä kyseenalaisiksi. Kokonaiskuva jää silti ehkä hitusen kiiltokuvamaiseksi, aivan kuten Kotilieden maalaama kuva Suomen ja sen naisten tilanteesta. Ei ole syytä epäillä, että lehden annettiin toimia rauhassa, koska se edisti kaikin tavoin miesten hyväksymiä yleislinjauksia. Silti tuntuu epäuskottavalta, ettei ainakin päätoimittaja olisi joutunut millään tavalla tekemisiin miehisen hegemonian epä mukavien puolien kanssa. Mutta jos joutui, kirja ei sellaisista ainakaan kerro. Ehkä lehden naiset olivat omaksuneet niin mukautuneen linjan, etteivät vallan miehet kokeneet mitään tarvetta puuttua asioihin. Erikoista, mutta ehkä ei täysin mahdotonta.

* * *

Kirjoittajat eivät peittele sitä, ettei Kotiliesi ollut pyrkimyksistään huolimatta koko kansan lehti. Ehkä hiukan ironisesti meille kerrotaan, että jatkosodan aikana lehden ”riippumattomuutta” haluttiin korostaa sillä, että toimituskuntaan pyydettiin mukaan yksi demari eli **Sylvi-Kyllikki Kilpi**, jonka toiminnasta tosin sitten kerrotaan muistaakseni yhden esimerkin verran. Kotiliesi oli valkoisen Suomen naistenlehti, joka oli suunnattu ennen muuta maaseudun vanhoillisen maailman naisille. Lehden tekijät olivat uskonnollisesti virittäytyneitä naisia, joita eivät maalliset ilot kiinnostaa-

neet ja joiden mielestä viihde on pahasta. Tämä asenne antoi tilaa sellaisille lehdille kuten **Eeva ja Hopeapeili**. Alli Wiherheimon joukot edustivat kotia, kirkkoa ja isänmaata juuri siinä sinivalkoisessa hengessä, joka myös yleisen käsityksen mukaan vallitsi Suomessa ennen sotia ja niiden aikana.

Kirjoittajien asenne kohteeseensa ei ole täysin kritiikitön, mutta yleinen suopeus ja ymmärrys on havaittavissa läpi leppoisan tarinoinnin. Lehden ja Wiherheimon suhdetta esimerkiksi natsismiin kyllä esitellään, mutta toisaalta Kotiliesi kuvataan ideologisesti epäpoliittisena, vaikka se mitä ilmeisimmin toimi Suomen sotajohdon apulaisena mitään kyseenalaistamatta ja kritisoiden. Kirjoittajilla on oikeus suhtautua kohteeseensa myönteisesti ja jopa myötäsukaisesti. Kriittinen lukija jää silti miettimään, onko kirjasta jätetty tämän seurauksena pois aineistoa, joka olisi tuonut tarinaan inhimillistä raadollisuutta ja tosielämän särmää. Kirjalle olisi joka tapauksessa ollut eduksi ottaa mukaan myös hiukan laajempi näkökulma tai tutkia myös sitä, miten Kotilieteen suhtautuivat ne, jotka eivät sen taustalla ollutta arvomaailmaa jakaneet. Siitä, että lehdellä oli hyvä levikki, ei nimitäin voi tehdä johtopäätöstä, että se miellytti kaikkia, edes kaikkia porvarillisiksi itsensä mieltäneitä naisia. Nyt asia kuitataan sillä, että jotkut naiset valitsivat mieluummin Eevan tai Hopeapeilin.

Poliittisen historian harrastaja odottaa kiinnostuksella, miten kirja esittelee ja käsittelee Kotilieden ja sen tekijöiden suhdetta Hitlerin Saksaan. Aunilan ja Heiskasen tulkinnan mukaan varsinaista suhdetta ei ollut. Vaikka Alli Wiherheimo osallistui päätoimittajana Saksan matkoille sekä ennen sotaa että sen aikana, hän ei innostunut natsismista aatteena ja Kotiliesi ei ryhtynyt aktiiviseksi saksalaisen propagandan levittäjäksi. Sen kirjoittajat joutuvat kuitenkin myöntämään, että Wiherheimon sodanaikaisten päiväkirjamerkintöjen ja julkaisemattomien muistelmien asenteessa on selvä ero, joka on pakko tulkita jälkiviisaudeksi. Kotiliesiläiset arvostivat Saksaa kulttuurisista ja historiallisista syistä, mutta varsinaisina Hitlerin sympatisoijina heitä ei voi pitää. **Maila Talvio**, joka esiintyi vankkana Saksan ja myös Hitlerin ihailijana, kuului kyllä Kotilieden tekijöiden lähipiiriin, mutta ei ilmeisesti kirjoittanut lehteen merkittävästi.

* * *

Kotiliesi oli rauhan ja sodan vuosina merkittävä mielipiteiden ja asenteiden muokkaaja, koska sillä oli laaja levikki erityisesti maaseudulla, missä pääosa suomalaisista tuolloin vielä eli. Kustantaja WSOY:lle lehti oli kaupallisesti niin menestyksenkäs, ettei päätoimittajan päättä yritetty aktiivisesti kääntää, vaikka kustantaja ei olisi pannut pahaksi viihteellisuuden suurempaa osuutta. Lehti pysyi sitkeästi urallaan, jonka muotoilivat päätoimittaja ja hänen ympärillään ollut säännöllisten kirjoittajien joukko, joka koostui kulttuurisesti aktiivista, mutta perusolemukseltaan vanhoillisista ”koti-uskonto-isänmaa”-henkisistä keskiluokkaisista naisista. Vaikka lehti kirjoitti paljon naisten tehtävästä uusien kansalaisten synnyttäjinä ja kasvattajina, päätoimittaja Wiherheimo oli tässä suhteessa tahtomattaan jäävi, koska hän ei onnistunut löytämään puolisoa ja jäi lapsettomaksi. Kirjoittajat pohtivat tovin sitä mahdollisuutta, että Wiherheimo olisi ollut syvimmäältä olemukseltaan vähintäänkin biseksuaalinen, mutta eivät tohdi edetä kovin pitkälle. Päätoimittajan henkilökohtaiset traumat jäivät yksityisiksi, lehden sivuille sellaiset asiat eivät kuuluneet.

Lehden sisällöstä vastasivat pitkälle Wiherheimon luottokirjoittajat kuten **Katri Bergholm** (horjuvia naisia moralistisesti opettanut besserwisseristi ”Isoäiti”), **Tyyni Tuulio**, **Impi Aronaho** ja **Elsa Enäjärvi-Haavio**. Kirjoittajia yhdisti uskonnollisuus, kouluttuneisuus, päihteettömyys ja miesten hegemoniaa haastamaton feministisyys. Lehti ja sen kirjoittajat halusivat pysyä asialinjalla, opettaa ja ohjata suomalaista naista, jota uhkasivat sekä moraaliset paheet että ”väärin” ymmärretty suhtautuminen lapsiin, kotiin ja isänmaallisuuteen. Kotiliesi ei juuri kiihkoillut, mutta toisaalta sen yleinen linja oli rikkumaton. Kotiliesi ei myöskään missään tai koskaan haastanut miehistä valtiovaltaa,

sotilasmaailmasta puhumattakaan. Niiden vallan ja viisauden lehti tunnusti, vaikka toisaalta korosti ja kohotti muilla tavoilla naisten itsetuntoa ja puhui naisten tärkeästä roolista yhteiskunnassa ja sen kestämisessä esimerkiksi sodan hirvittävän kovat haasteet.

Kotien salainen armeija on mielenkiintoinen aivan muista syistä, kuin mihin otsikointi yrittää viitata. Kirja avaa hyvin yhden sotapropagandan alaosaston, jota ei tarvinnut erikseen ohjeistaa, koska lehden tekijät olivat sisäistäneet sekä valtiollisen että sotilaallisen linjan niin täydellisesti. Se, että Kotiliesi oli sataprosenttisesti Suomea johtaneille miehille lojaali ja ikäviä kysymyksiä esittämätön, ei liene yllätys kenellekään vanhemmalle ihmiselle. Alli Wiherheimon linja muuttui kyllä, kun rauha vaihtui sodaksi, mutta heti kun sota päättyi, lehti palasi entiselleen, kuin mikään ei olisi muuttunut. Onkin ehkä suurin pettymys, ettei kirjan aikaskaalaan kuulu tutkia ja esitellä sitä, miten Kotiliesi konkreettisesti sopeutui toimimaan Suomessa, jossa vasemmistolla oli ainakin periaatteessa samat ihmisoikeudet kuin muillakin ja jossa kotiin, uskoon ja isänmaan uskoneet olivat kärsineet nöyryyttävän tappion vähemmän hovikelpoiseksi muuttuneen Saksan rinnalla. Mutta se onkin uuden kirjan aihe, jos ehdottaa saa.

* * *

Kirjassa on runsas kuvitus, mutta se liittyy vain yleisellä tasolla tekstiin. Erityisen yllättävänä voi pitää sitä, että vaikka **Martta Wendelinin** ikonisiksi muuttuneet Kotilieden kansikuvat mainitaan, niitä ei ole kirjan kuvituksessa hyödynnetty lainkaan. Siksi tässä on sotavuoden 1944 kansi, josta sota on kaukana. Sen voi kuitenkin nähdä siitä, että nainen hoitaa sekä kodin että maanviljelyn. Se ei ollut vähän se.

© Martta Wendelin 1944

Käveltäjä

Voiko nykytaidemusiikkia säveltävä olla loppujen lopuksi parempi tai ainakin suositumpi kirjoittajana? Tällainen kysymys voi pujahtaa mieleen, kun tarttuu **Osmo Tapio Räihälän** kirjaan *Miksi nykymusiikki on niin vaikeaa* (Atena 2021). Pelkästään Räihälän musiikkia sisältäviä CD-levyjä on julkaistu tasan kaksi (*Värikallio* 2006 ja *Peat, Smoke & Seaweed Storm* 2014), mutta hänen suurelle yleisölle kirjoittamansa kirja voitti Tieto-Finlandian 2021. Kirjaa jonotetaan edelleen mm. HelMet-kirjastoissa, joskin kovin uteliaisuus lienee jo tyydytetty ja vuoden kuluttua suurin osa hankituista 80 kappaleesta jää hyllylle pölyttymään (tämä ei ole pilkkaa, vaan pitkään kokemukseen perustuvaa realismia, joka koskee kaikkia muitakin Finlandia-voittajia). Ainakin ns. suuri yleisö nyt tietää, että Suomessa on Osmo Tapio Räihälä -niminen nykytaidemusiikkia säveltävä ihminen.

Kuulun siihen lukijajoukkoon, joka olisi kirjaan tarttunut ilman Tieto-Finlandiaakin. Musiikkikirjastotyötä tekevää kiinnostaa kuulla, miten ammattisäveltäjä pohdiskelee meille kaikille tuttua tosi-asiaa: nykytaidemusiikki kiinnostaa vain pientä ihmisjoukkoa, luultavasti pienempää kuin nu-metalli tai dubstep. Räihälä on myös säveltäjänä tuttu nimi, joskin on tunnustettava, että kuuntelin em. kaksi albumia läpi kunnolla vasta tämän kirjan innoittamana (pidin erityisesti tuosta *Värikalliosta*, vuonna 2003 syntyneestä kamariyhtyeeteoksesta, enkä pelkästään siksi, että sympatiseraan säveltäjän kotikunta Suomussalmea). Vuosituhannen vaihteessa haimme molemmat Kulttuurirahastolta apurahaa Erkki Melartiniin liittyvissä hankkeissa. Räihälä sai, minä en.

Kirja on provokatiivisesta nimestään (ei kysymysmerkkiä) riippumatta sujuvasti kirjoitettu ja yleisesti ottaen varsin onnistuneesti perusteltu. Se on hetkittäin vähän opettajasetämainen, mutta ei onneksi kohtuuttomasti. Lievä besserwisserismikin on täysin hyväksyttävissä, koska Räihälä on kiistatta aiheensa pätevä ja selvästi asioita pohtinut asiantuntija. Kirja vastaa hyvin huutoonsa, siihen ei ole nokan koputtamista. Jokunen vähäinen kielellinen ratkaisu nostatti minun karvojani ("beatlesit", kun pitäisi tietenkin olla "beatlet", s. 186), eikä **Frank Zappa** kuulu progen genreen tai **Moody Blues** taidemusiikkiin (s. 154). Mutta näitä ei voi musiikista kirjoittava välttää. Sen sijaan Räihälä olisi voinut harkita toisenkin kerran, onko välillä vähän överiksi menevää jenkkityylistä "rentoutta" pakko harrastaa. Tämä on toki makuasia, varmasti moni lukija myös ilahtuu kappaleen päättävään huudahdukseen "ugh!".

* * *

Arvostan suuresti sitä kärsivällisyyttä, jolla Räihälä käy läpi jokseenkin kaikki mieleen tulevat harhakäsitykset ja ennakkoluulot, joilla nykytaidemusiikin (eli "nykkäriin", kuten Räihälä paljastaa ammattilaisten käsitteen lyhentävän) olemassaolon oikeutusta vahvasti epäilevät kansalaiset suhtautumistaan perustelevat. Räihälästä olisi voinut tulla hyvä opettaja, sillä hän ei missään vaiheessa lipsahda kritisoimaan epäilijöitä, vaan argumentoi kärsivällisesti ja perusteellisesti. Räihälän tapa määritellä monet tutut käsitteet kuten "klassinen musiikki", "taidemusiikki" tai "nykymusiikki" ja "modernismi" ovat sen verran uniikkeja, että kirjastomaailman yksinkertaisiin luokituksiin tottunut saattaa huomata yhtäkkiä pudonneensa tyystin Räihälän vetämästä kelkasta. Mutta kyllä hän määritelmänsä hyvin perustelee, sitä ei voi eikä pidä kiistää.

Sitäkin arvostan, ettei Räihälä erehdy missään välissä voivottelemaan ymmärtämättömien pöljyyttä tai nykytaidemusiikin säveltäjän vaikeaa asemaa. Hän on tajunnut, ettei tarjolla tule olemaan

ylenpalttista sympatiaa ("itsehän tuon uran valitsit"). Siksi hän keskittyy lisäämään lukijan ymmärrystä niistä olosuhteista, joissa elävä taidemusiikin säveltäjä toimii ja joissa tämän on pakko toimia. Räihälä onnistuu mielestäni hyvin kuvaamaan ulkoisten puitteiden varsin ankarat raamit, joiden vastavoimana on vain säveltäjän sisäinen pakko säveltää. Se on selittämätön voima, joten siihen ei kannata varsinaisesti vedota. Mutta kyllä se selityksestä käy sille ihmettelijälle, joka neuvoa säveltäjää ryhtymään vaikka asuntojen myyjäksi tai pankinjohtajaksi.

Yllättävän hyvin Räihälä tekee selväksi myös oman näkemyksensä siitä, mitä eroa on ns. taidemusiikilla ja ns. popmusiikilla. Räihälä ei teoretisoi, koska hänellä on myös bändisoittajan taustaa. Hänen näkemyksensä on realistinen ja selkeä, mutta myös aika armoton. Hänen mielestään popmusiikki on perusluonteeltaan konservatiivista ja kuuntelevaa yleisöä koskiskelevaa musiikkia, koska tarkoitus ei ole tuottaa yllätyksiä, vaan tuttuuteen perustuvaa mielihyvää. Taidemusiikissa taas on mahdollisuus ja ehkä tavoitekin yllättää kuulija, joka ei konserttiin saapuessaan tai levyä soittimeen sijoittaessaan ollenkaan voi tietää, millaista musiikkia sieltä on tulossa. Tämän myöntänevät kaikki, jotka harrastavat molempia ja kykenevät siksi vertailemaan. Itse tekisin vain sellaisen alaviitteen, että osa taidemusiikista yrittää käyttää popmusiikin keinoja suosiota kalastellessaan ja vastaavasti osa popmusiikista on ainakin omassa kuplassaan joskus hyvin yllättävää ja virkistävän uudenlaista.

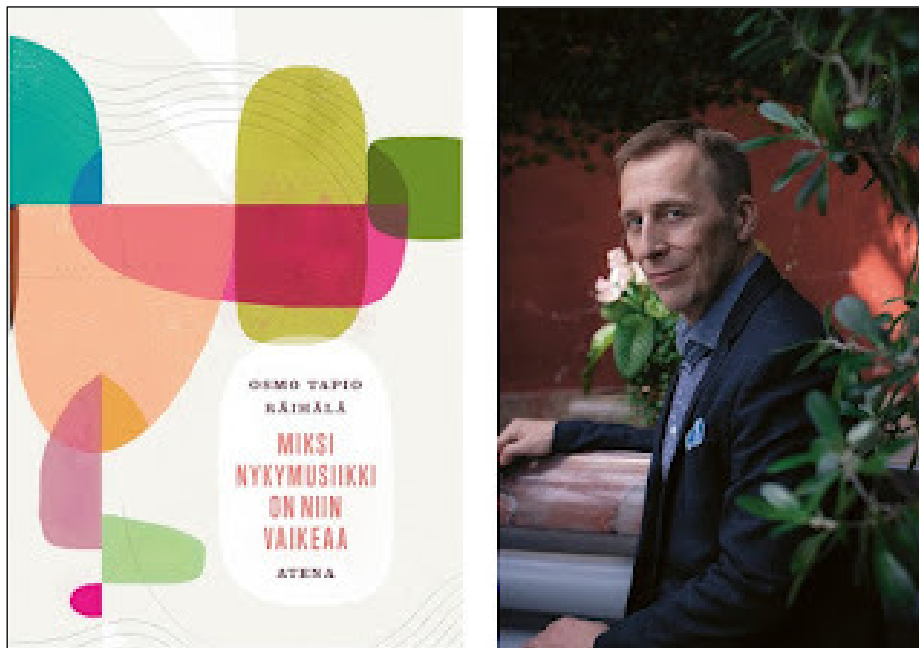
* * *

Räihälä saa pisteitä myös siitä, että hän erittelee terävästi ja uskottavasti myös taidemusiikin ns. naiskysymyksen. Hän käy läpi naissäveltäjien syrjinnän pitkän historian ja vaihtelevat perusteet, eikä väitä kaiken vielä kukaan muuttuneen hyväksi, vaikka meillä Pohjoismaissa lähestytään jo laskennallista tasa-arvoa. Taidemusiikkipiirien sitkeä misogynia on Räihälän näkemyksen mukaan murtunut, mutta ei kadonnut edes siellä, missä katoamiselle on parhaat mahdollisuudet. Säveltäjyyden lisäksi on kapellimestarius tunnetusti ammatti, jota moni mies – esimerkiksi **Jorma Panula** – on pitänyt naisille sopimattomana. Räihälä nimeää vain jo kuolleen **Einojuhani Rautavaaran**, mutta ei hän hän ainoa ole ollut, oli vain poikkeuksellisen itsetietoinen ja peloton näkemyksensä ääneen lausuja. Tämä teema on tavallaan kirjassa jonkinlainen sivupolku, mutta sellaisenaan tervetullut. On aina tervetullutta kuulla miessäveltäjän suusta, ettei musiikilla ole sukupuolta.

Räihälä raottaa kohtuullisessa määrin myös omaa säveltämistään, jolle antavat erityistä väriä synestesia ja kävellen tapahtuva luova työ, jolle säveltäjä on antanut kekseliäästi nimen käveltäminen. Räihälän synestesia yhdistää äänet ja värit tavalla, jota ei-synestetikon on varmasti mahdoton kunnolla ymmärtää. Yhtä arvoituksellinen on kävelemisen luovuutta ja aivojen terveyttä lisäävä vaikutus. Kukapa meistä ei virkistyisi, kun kotona rönöttämisen sijasta tekee pienen kävelylenkin lintujen laulaessa ja kukkien tuoksua. Räihälä on kuitenkin vakavissaan: hänelle käveleminen on myös säveltämistä, siis käveltämistä. En kykene tähän täysin samaistumaan, koska ylipainoiselle kävelemiseen liittyy aina vissi raskaus ja kipu. Mutta uskon kyllä, että juuri Räihälälle tuo käveleminen on merkityksellinen, korvaamaton asia.

Räihälä suhtautuu suvaitsevasti ja ymmärtävästi sekä niihin, jotka yrittävät, mutta eivät vaan saa kokemuksia nykytaidemusiikista, sekä niihin, jotka eivät edes halua yrittää. Olen samaa mieltä. Ei ihmistä voi pakottaa innostumaan jostain tai kieltää innostumasta jostain muusta. Mutta sekin kannattaa muistaa, ettei kokeilematta tiedä, mitä ehkä on menettämässä. Eikä koskaan ole liian myöhäistä hypätä itselle tuntemattomaan. Itse musiikkikirjastonhoitajana tiedän, että ihmiset tekevät koko ajan itseään ihmetyttäviä ja ilahduttavia löytöjä, kun uskaltavat tavallisen musiikkikehänsä tai -kuplansa ulkopuolelle. Tänä päivänä voi kirjaston aarteiden lisäksi penkoa loputtomasti internetin musiikkilähteitä. En voi taata, että jotain löytyy, mutta kokeilematta ei ainakaan. Räihälä lopettaa

opettavaisen kirjansa oikein somasti: ”Aikaa ei voi säästää myöhempää käyttöä varten., Siksi on paras tuhjata se heti. Taidankin tästä lähteä kävelemään. Käveltämään.” (s. 265).

Heinäkuu 2023: Tätä kirjoittaessani Räihälän kirjasta on HelMetissä 35 kappaletta hyllyssä ja niihin arkipäivän koittaessa iskeytyviä varauksiakin 8 eli tällä kirjalla on ollut ja on mitä mainioin kirjastoelämä.

Hakemistot

1. Kirjoitusten kronologinen luettelo

Käveltäjä (3.8.2022)
Kotiliedet sotimisen tukena (8.8.2022)
Voiko pääoma olla punaista? (13.8.2022)
Ihmisen historiaa yhdellä silmällä (30.8.2022)
Diktaattorien juorukalenteri (9.9.2022)
Mainettaan tylsempi (15.9.2022)
Nuotiotarinoita Vienasta (26.9.2022)
Kun mikään ei riitä (3.10.2022)
Kestokolonialistin painajainen (8.10.2022)
Upea, mutta aika surullinen tarina (19.10.2022)
Vihan puhetta (25.10.2022)
Filosofi tuhovimman kimpussa (27.10.2022)
Uiguurit ja kurdit... (11.11.2022)
Suomen ja Hitlerin Saksan salasuhte (14.11.2022)
Kipu (25.11.2022)
Mukautuvat aivot (2.12.2022)
Epämukavia sanoja (10.12.2022)
Oh England, my Lionheart? (14.12.2022)
Ihminen, eläin ja jotain muuta? (19.12.2022)
Huuhaa, kasvatuksellinen haaste (22.12.2022)
Kuoleman jälkeen (1.1.2023)
Taistelua ihmisten huomiosta ja kannatuksesta (6.1.2023)
Talous-Ryti (10.1.2023)
ChatGPT (15.1.2023)
Me ja muut tietoiset eläimet (20.1.2023)
Liian liberaali valkoiselle Suomelle (24.1.2023)
Kleptokratiat ja ”hyvä länsi” (1.2.2023)
Kekkonen vakoilijoiden pihdeissä (5.2.2023)
Tiu tau tikusta asiaa (10.2.2023)
Ei tulta ilman elämää (13.2.2023)
Eero Koivistoisen valtakunta (18.2.2023)
Maailman vaarallisin valtio (23.2.2023)
Kiinalainen juttu (1.3.2023)
Takaisin eläimeksi! (4.3.2023)

USA:n vakoilupropagandaa (9.3.2023)
Peruuttamattoman lumo ja kauhistus (13.3.2023)
Mieli sekaisin (18.3.2023)
Me onnistuneen propagandan uhrit (19.3.2023)
Kohtalona Stalinin lihamylly (1.4.2023)
Se suurin kysymys (6.4.2023)
Wanna-Be-Harari (11.4.2023)
Luonto ilman ihmistä (18.4.2023)
Ensimmäisen kylmän sodan kronikka (23.4.2023)
Saisinko yhden kuoleman nukkuessa, kiitos! (30.4.2023)
Kylmää rauhaa ja valemuistoja (11.5.2023)
Sionismi fasistisena ideologiana (14.5.2023)
Turun tulinen kukko (20.5.2023)
Luokkakantainen oikeisto myytinrakentajana (24.5.2023)
Huvimetsästyksen psykopatiasta (28.5.2023)
Kapitalistisen hintakilpailun harha (30.5.2023)
Kaikki kukat kukkikoot, ihan oikeasti (7.6.2023)
Kiihkolla Raamatun ja Israelin puolesta (14.6.2023)
Säveltäjä ennen kaikkea muuta (22.6.2023)
Agnostinen mentalisti (25.6.2023)
Populismi – Katteettomia lupauksia pettyneille (1.7.2023)
Multiversumien turha jahti (9.7.2023)
Sananvapausabsolutismista (16.7.2023)
Suomettumisen historiaa tendenssierteellä (22.7.2023)
Yari ja Jari (27.7.2023)

2. Arvioidut kirjat ja elokuvat

Aaltola, Elisa

Esseitä eläimistä (Into 2022) 36

Ahonen, Jose

Yli luonnollisen : Mentalistin tutkimusmatka salatieteisiin (Atena 2023) 21

Airaksinen, Timo

7 tapaa tuhota ihminen (Robustos 2022) 138

Aunila, Seija & Heiskanen, Jukka-Pekka

Kotien salainen armeija (Atena 2022) 167

Aust, Stefan & Geiges, Adrian

Uusi keisari Xi Jinping (Bazar 2022) 81

Byman, Kai & Sokala, Hannu & Jokinen, Jouko

Natsi-Saksa ja Suomi (Yleisradio 2022) 132

Cain, Geoffrey

Totaalinen poliisivaltio (Atena 2022) 135

Corera, Gordon

Vakoojajahti (Atena 2022) 76

Duffer, Matt & Duffer, Ross

Stranger Things (Netflix) 155

Eagleman, David

Aivojen äänetön tarina (Atena 2022) 126

Galor, Oded

Ihmiskunnan nousu (Bazar 2022) 161

Hako, Pekka

Kristallista savuksi : Kaija Saariahon maailma (Otava 2022) 24

Heikkinen, Sakari & Kuusterä, Antti & Tiihonen, Seppo

Kylmästi laskeva mies (Otava 2022) 106

Holmila, Antero

Suomalaisten kylmä sota (Atena 2023) 7

Hurme, Juha

Tiu tau tilhi (Teos 2022) 91

Kaihovaara, Riikka

Vieras eläin ja muita uusia luontokappaleita (Atena 2022) 118

Keto, Sami

Enemmän kuin sapiens (Into 2022) 78

Koivistoinen, Eero

Lennosta kii! (Teos 2022) 86

Komulainen, Anitra

Punapäöoman linnake (Siltala 2021) 164

Kosmos, Kari

Mielen aika : Psykedeelisen kulttuurin historia ja visio (Basam Books 2022) 70

Lahti, Yannick & Mörntinen, Matti

Populismien anatomia (Into 2023) 18

Laukka, Petri

K. J. Ståhlbergin armoton matka (Into 2022) 99

Lähteenmäki, Maria

Punapakolaiset (Gaudeamus 2022)

Mustill, Tom

Kuinka puhua valasta (Aula 2022) 101

Nevalainen, Pekka

Lunastamaton Viena (SKS 2022) 152

Norman, Philip

Wild Thing : Jimi Hendrixin lyhyt ja vaikuttava elämä (Aviador 2022) 142

Nummenmaa, Lauri

Pahuus : Ihmislunnon pimeä puoli (Tammi 2022) 58

Pyne, Stephen J.

Pyroseeni (Terra Cognita 2022) 89

Räihälä, Osmo Tapio

Miksi nykymusiikki on niin vaikeaa (Atena 2021) 170

Salmi, Hannu

Tunteiden palo : Turku liekeissä 1827 (Otava 2022) 42

Sisättö, Vesa

Huuhaa-Suomen historia (SKS Kirjat 2022) 115

Stewart, Timo R.

Luvatun maan lumo (Gaudeamus 2022) 27

Sundström, Leif

Rajaton valta : Modernin ajan diktaattorit Hitleristä Kim Jong-Uniin (Tammi 2021) 158

Tammisalo, Osmo

Sananvapaus, rakastettuni (Terra Cognita 2023) 10

Tepora, Tuomas

Sankari ja antisankari : Mannerheim-kultin pitkä vuosisata (Gaudeamus 2023) 39

Tiittula, Markus

Taistelu totuudesta (Johnny Kniga 2022)

Turunen, Pekka

Kylmää rauhaa (Atena 2022) 48

Uschanov, Tommi

Onko brexit totuus Suomesta? (Teos 2022) 120

Vala, Ursula

Kuoleman monet kasvot : Totuus oikeuslääkärin työstä (Into 2022) 112

Virta, Mikko

Operaatio Kekkonen (Otava 2022) 93

Visuri, Pekka & Talvitie, Heikki

Kylmän sodan päätös (Into 2023) 53

Vogl, Frank

Mahdollistajat (Terra Cognita 2022) 96

Whitlock, Craig

Afganistanin sota : Pentagonin salaiset paperit (Docendo 2022) 147

Yari

Taikurin apulainen (Like 2023)

3. Asia- ja henkilöhakemisto

A

Aalto, Arvo 165
Aaltola, Elisa 36–38
Aaltonen, Juhani 86
Aarniala, Timo 6
Aarnio, Pekka 5
Afganistanin sota 147–149
agnostisuus 21–23
Agricola, Mikael 123
Ahonen, Jose 21–23
ahtaan paikan kammo 73–75
Airaksinen, Timo 138–140
Aivojen äänetön tarina 126–128
aivotutkimus 126–128
Andersson, Li 121
antropatia 36–38
antroposentrinen kosmologia 16
antroposentrinen luonnonsuojelu 30
apartheid 45–47
Aronaho, Impi 168
Assange, Julian 136
Atena (kustantamo) 7, 48, 76, 118, 126, 135,
167, 170
Aula (kustantamo) 101
Aunila, Seija 167–169
Aust, Stefan 81–82
Aviador (kustantamo) 144

B

Basam Books (kustantamo) 70
Bazar Kustannus (kustantamo) 81, 161
Beatles 144
Beethovenin surumarssi 43
Bergholm, Katri 168
Bergman, Erik 6
Bezos, Jeff 147
Biden, Joe 83
Blair, Tony 121, 142
Blom, Atte 5
Bock, Ior 116
Borgelund, Nikolai 141
Bosley, Rex 93–95
brexit 120–122
Brown, Millie Bobbie 155
Bush, George W. 142
Byman, Kai 132

C

Cain, Geoffrey 135–137
Cameron, David 121
Carlson, Tucker 85
ChatHPT 104–105
Chávez, Hugo 59
CIPA 129
Clapton, Eric 144
Corbyn, Jeremy 121–122
Corera, Gordon 76–78
Cygnaeus, Uno 92

D

Darwin, Charles 161
Debussy, Claude 71
Dementjeff, Boris 141
Dementjev, Grigori 141
DeSantis, Ron 85
Diamond, Jared 161
diktaattorit 158–160
diskografia : Jimi Hendrix 146
Docendo 147
domestikoidut lajit 56–57
*Draamaa Helsingissä, Moskovassa ja
Berliinissä* 53–55
Duffer, Matt 156
Duffer, Ross 156

E

Eagleman, David 126–128
Eeva (aikakauslehti) 168
Einstein, Albert 161
elofilosofia 118–119
elonkirjo 30–32, 78–80
Elvis ry 5
eläimen kipu 130
eläinten älykkyys 101–103
eläintensuojelu 36–38
Enemmän kuin sapiens 79
Engel, Carl Ludvig 42
Enäjärvi-Haavio, Elsa 168
epigenetiikka 138
Esseitä eläimistä 36–38
eutanasia 51–52

F

fasismi 45–47
filosofit 138–140
fobiat 73–75

G

Galor, Oded 161–163
Gates, Bill 116, 127
Gaudeamus (kustantamo) 27, 39, 64
Geiges, Adrian 81–82
Geller, Uri 115
geopolitiikka 48–50
Goebbels, Joseph 109
Gorbatšov, Mihail 54
Gramex 150–151
Gramex-oikeudet 150–151
Gylling, Edvard 65

H

Haavisto, Pekka 141
haitalliset vieraslajit 30–32
Hakala, Hanna 132
Hako, Pekka 24–26
Hakulinen, Jussi 151–152
Halla-aho, Jussi 14, 19
Halonen, Tarja 132
Harari, Yuval Noah 58, 161
hautaamisen ekologisuus 119
Heikin varaventiili 3
Heikkinen, Sakari 106–108
Heiskanen, Jukka-Pekka 167–169
Heiskanen, Raimo 48–50
Henderson, David 144
Hendrix, Jimi 144–146
Hendrix, Leon 144
Hentilä, Marjaliisa 99
hintakartelli 34
hintakilpailu 33–35
hintatukiaiset 34
hintojen kallistuminen 33–35
Hitler, Adolf 39, 45, 107, 134, 142
Holly, Buddy 144
Holmila, Antero 7–9
Holsti, Rudolf 153
Hopeapeili 168
Horty, Miklós 39
huijarit 115–117
Hulkko, Liisa 30

Hurme, Juha 91–92, 132
huuhaa 115–117
Huuhaa.–Suomen historia 115–117
huumaavat aineet 70–72
huvimetsästys 36–38
Hällström, Ester 99

I

identiteettipolitiikka 122
ihminen yhtenä eläinlajina 78–80
ihmisen sukupuutto 56–57
ihmisen tuhoutuminen 138–140
ihmiskunnan historia 161–163
Ihmiskunnan nousu 161–163
Ihmislunnon pimeä puoli 58–61
illegaalit 76–78
internet ja propaganda 109–111
Into (kustantamo) 18, 36, 53, 79, 99, 111
Iommi, Tony 144
Iream 25
Iron Maiden 156
Iso-Britannia 120–122
Israel 27–29, 45–47
Israelin kristityt ystävät Suomessa 27
itsemurha 52
Ivanova, Maria 141

J

Jagger, Mick 144
Janatuinen, Mari 76
Jimi Hendrixin lyhyt ja vaikuttava elämä
144–146
Johanna Records 5
John, Elton 144
Johnny Kniga (kustantamo) 109
Johnson, Boris 121
Jokinen, Jouko 132
Jokisipilä, Markku 132
juutalaisuus 27–29
jäähkaudet 89–91
K. J. Ståhlbergin armoton matka 99–100
Kaihovaara, Riikka 118–119
Kaija Saariahon maailma 24
Kaira, Lauri 150
Kallas, Kaja 142
Kalmakurki, Reijo 8
kapitalismi 33–35
kapitalismi ja korruptio 96–98
kapitalismin tulo Suomeen 106

- Karjalainen, Ahti 94
 Karjalan Tiedeakatemia 64
 Karvonen, Kyösti 147
Kasvu elonkirjon jäseneksi 79
 Keinonen, Yrjö 49
Kekkonen, sotilastiedustelu ja Tšekkoslovakian miehitys 48–50
 Kekkonen, Urho 9, 48–50, 93–95, 159
 keltamajavakaali 31
 Kennedy, Robert Jr. 85
 Keto, Sami 78–80
 Kianto, Ilmari 92
 kidutus 130
 kielialgoritmit 104–105
 Kiina 81–82, 135–137
 Kilpi, Sylvi–Kyllikki 167
 kipu 129–131
 kivunsietokyky 129–131
 kleptokratiat 96–98
 Knuutinen, Jari 4–6
 Koivisto, Mauno 54
 Koivistoinen, Eero 86–88
 Komulainen, Anitra 164–166
 kontrollifriikki 73–75
 Koponen, Laura 15
 korkean paikan kammo 73–75
 korruptio 96–98
 kosmologia 15–17
 Kosmos, Kari 70–72
 Kosygin, Aleksei 49
Kotien salainen armeija 167–169
 Kotilainen, Antti 150
 Kotiliesi 167–169
 kriittinen ajattelu 21
Kristallista savuksi 24
 kristillinen sionismi 27–29
 krooninen kipu 130
 Krugman, Paul 104
Kuinka puhua valasta 101–103
 Kuisma, Markku 164–165
 kulttuurisodat 13
 Kungfutse 136
 kuolema 51–52
Kuoleman monet kasvot 111–113
 kuolemantuomio 52
 kuoleminen 51–52
 kurdit 135
 Kuusterä, Antti 106–108
 kylmä sota 7–9, 53–55
Kylmän sodan päätös 53–55
Kylmästi laskeva mies 106–108
Kylmää rauhaa 48–50
 Kytöhonka, Maarit 86
 Kähkönen, Sirpa 132
 Kärki, Toivo 105
 kärsimys 118–119
 käännytystyö Israelissa 28
- L**
- Lahti, Yannick 18–20
 lajirasismi 30–32
 Lapuan liike 99–100
 Lassy, Timo 86
 Laukka, Petri 99–100
 Lawrence, Sharon 144
 Lehtinen, Esa 99
 Lenin, Vladimir 64
 Lennon, John 144
Lennosta kii! 86–88
 Lewis, Geraint 15
 Like (kustantamo) 4
 Lincoln, Abraham 39
 Lindberg, Magnus 25
 Linnanlehto, Boris 142
 Linnanlehto, Yrjö 142
 livewired 126–128
 Lokka, Junes 14
 Love Records 5
 Lula 83
Lunastamaton Viena 152–154
 luonnonsuojelu 30–32
 luonto 56–57
Luvatun maan lumo 27
 Lysenko, Trofim 138
Lysichiton americanus 31
 Lähtenmäki, Maria 64–66
Lännen agentit Tamminiemen sisäpiirissä 93–95
 lääkekannabis 71, 131
 Lönnrot, Elias 123
- M**
- maailman synty 62–63
 maailmankaikkeus 62–63
 Madonna 144
 Magill, James H. 93–95
Mahdollistajat 96–98
 Malthus, Thomas 161

Mannerheim, Gustaf 39–41, 100, 107, 133
Mannerheim-kultin pitkä vuosisata 39–41
Mannerheim-myytti 39–41
Marin, Sanna 142
Marx, Karl 14
McCartney, Paul 144
Mentalistin tutkimusmatka salatieteisiin 21
mentalistit 21–23
metsästys 36–38
Mielen aika 70–72
Miksi nykymusiikki on niin vaikeaa 170–172
Mikä salaliittoteorioissa koukuttaa ja miksi pitää ottaa vakavasti? 109–111
Mingus, Charles 144
Miten loimme tulen aikakauden ja mitä sen jälkeen tapahtuu 89–91
Miten länsi tukee kleptokraatteja ja korruptiota vaarantaen demokratiamme 96–98
Modernin ajan diktaattorit Hitleristä Kim Jong-Uniin 158–160
monopoliasema 34
Moody Blues 170
muilutukset 99–100
multiversumit 15–17
Musk, Elon 17, 68, 80
Mustill, Tom 101–103
Mäki-Kihniä, Nina 126
Mörttinen, Matti 18

N

Nadbornik, Yaron 132
Naiset tiukassa ohjauksessa sotavuosina 167–169
Natsi-Saksa ja Suomi 132–134
neuropaattinen kipu 130–131
Neuvosto-Karjala 64–66
Neuvostoliitto 7–9, 48–50, 53–55, 76–78
Nevalainen, Pekka 152–154
Niemi, Jussi 144
Niinistö, Jussi 132
Niinistö, Sauli 141
Niskanen, Erkki A. 138
Nordin, Maria 116
Norman, Philip 144–146
nukkumisen tarve 126–127
Nummenmaa, Lauri 58–61
nuorisofestivaalit 1962 93–95
Nyberg, Mikael 92

nykytaidemusiikki 170–172
Nylén, Antti 119

O

Ocasio-Cortez, Alexandra 85
oikeuslääketiede 111–113
okkultismi 21–23
Olsson, Claes 5
Onko brexit totuus Suomesta? 120–122
Operaatio Kekkonen 93–95
Orwell, George 136
Osuuskunta Tradeka 164
Otava (kustantamo) 24, 42, 93, 106, 138

P

Paasikivi, Juho Kusti 133
Pahuus 58–61
palestiinalaiset 27–29, 45–47
Panula, Jorma 171
Papa Doc 158
Parasta universumia etsimässä 15
Parkkunen, Keijo 116
Pelosi, Nancy 83
Pence, Mike 83
Pentagonin salaiset paperit 147–149
perkele 123
persupiirit 12
peruuttamattoman vahingon pelko 73–75
pesemätön jälkipyykki (toinen maailmansota) 133–134
Pietiläinen, Kimmo 89, 98
Pikku Inkerin laulu tilhille 91
Piłsudski, Józef 39
Pirkkalan moniste 8
poliittisesti epäkorrektit sanat 123–125
populismi 18–20
Populismien anatomia 18–20
populismien kaava (Yannick Lahti) 19
propaganda 58–61, 67–69, 76–78, 109–111
psykedeelinen kulttuuri 70–72
Psykedeelisen kulttuurin historia ja visio 70–72
psykedeelit 70–72
psykedeelit lääkkeinä 71–72
psykopatia ja metsästys 36–38
Punapakolaiset 64–66
Punapäätoman linnake 164–166
puoskarit 115–117
Putin, Vladimir 55, 76, 97, 138, 141, 143

Putinin salaiset agentit ja heidän jäljittäjänsä 76–78
Pyne, Stephen J. 89–91
Pyroseeni 89–91

R

Raamattu 27–29
Rahkonen, Esko 105
Rajaton valta 158–160
Raninen, Aarno 5
rasismi 45–47, 141–143
Rautavaara, Einojuhani 171
Reagan, Ronald 54
Relander, Lauri Kristian 92
Renqvist, Henrik 92
Ristolainen, Sari 81
Robustos (kustantamo) 138
Roiko–Jokela, Heikki 99
Rolling Stones 144
Rungius, Nikolaus 112
russofobia 13
Ryder, Winona 156
ryssäviha 141–143
Ryti, Risto 100, 106–108, 134
Räihälä, Osmo Tapio 139, 170–172
Rönkkö, Heikki 27

S

Saariaho, Kaija 24–26
Saarinen, Aarne 48
Saaristo, Helena 70
Saaristo, Kari 70–72
Sacra Congregatio de Propaganda Fide 67
sadismi 129–130
Saksa ja Suomi 132–134
salaliittoteoriat 109–111
salatieteet 21–23
Salmenhaara, Erkki 24
Salmi, Hannu 42–44
Salonen, Esa–Pekka 25
sanamagia 123–125
sananvapaus 10–14
Sananvapaus, rakastettuni 10
Sanders, Bernie 85
Sankari ja antisankari 39–41
SDP ja punapäät 164–166
SE (yhtye) 4–6
Sellén, Ragnhild 27

Seppälä, Markus 30
Sibelius, Jean 26
Siltala 164
Silvennoinen, Oula 132
singulariteetti 62–63
sionismi 27–29, 45–47
Sisättö, Vesa 115–117
Skeptikko 10
Skotlanti 121
Skripal, Sergei 77
SKS Kirjat (kustantamo) 115, 152
Snowden, Edward 136
Soini, Timo 19
Sokala, Hannu 132
Sorsa, Kalevi 8
sosiaalinen mekanismi 7
sotapolitiikka (Yhdysvallat) 83–85
sotapropaganda 67–69, 167–169
sotilaspolitiikka 48–50
Stalin, Iosif 39, 64–66, 133, 138, 142
Starmer, Keir 121–122
Stewart, Timo R. 27–29
Stranger Things 155–157
Ståhlberg, K. J. 40, 99–100, 106, 153
sukellusveneet Ruotsin rannikolla 55
Sun Yatsen 136
Sunak, Rishi 123
Suomalaiset siirtomaaherroina 1918–1920 152–154
suomalaiset SS–miehet 134
Suomalaisnaisten elämä ja kohtalo Neuvosto–Karjalassa 64–66
Suomalaisten kylmä sota 7–9
Suomen Luonnonsuojeluliitto 30–32
Suomen musiikkikirjastoyhdistys 86
Suomen Perusta 10
Suomen tietokirjailijat ry 3
suomettuminen 7–9
Suomi ja Saksa 132–134
Sutela, Lauri 94
Suur–Suomi 152–154
sähkökitara 144–146
säveltäjät (naiset) 24–26
säveltäjät 24–26

T

taidemusiikki 170–172
Taikurin apulainen 4

Taistelu totuudesta 109–111
Talousvaikuttaja Risto Rytibn elämä 106–108
Talvio, Maila 168
Talvitie, Heikki 53–55
Tammi (kustantamo) 58, 158
Tammisalo, Osmo 10–14
Tanner, Väinö 107, 132
tarot–kortit 22
Teiniliitto 8
tekijänoikeus 150–151
tekoäly 104–105
Teos (kustantamo) 86, 91, 120
Teosto 5
Tepora, Tuomas 39–41
Terra Cognita 10, 89, 96
Thatcher, Margaret 121
thatcherismi 121
tiedustelupalvelut (Iso–Britannia) 93–95
tiedustelupalvelut (Yhdysvallat) 93–95
Tieto–Finlandia 2021 170
Tiihonen, Seppo 106–108
Tiilikainen, Heikki 49
Tiittula, Markus 109–111
Tiu tau tilhi 91–92
Topelius, Zacharias 42
Totaalinen poliisivaltio 135–137
Totuus oikeuslääkärin työstä 111–113
Trump, Donald 85, 110, 138
Tšekkoslovakian miehitys 48–50
tulen aikakausi 89–91
tuli 89–91
Tunteiden palo 42–44
tuntoisuus 118
Turku liekeissä 1827 42–44
Turun palo 1827 42–44
Turunen, Pekka 48–50
Turunen, Seppo 30
*Tutkimusmatka eläinten viestinnän
tulevaisuuteen* 101–103
*Tutkimusmatka Kiinan valvontakoneiston
uumeniin* 135–137
Tuulio, Tyyni 168
Tuuri, Antti 132
Työväen osuustoiminnan dramaattiset vaiheet
164–166
työväenliike ja talous 164–166

U
uiguurit 135–137
uinuvat vakoilijat 76–78
Ukrainan sota 69, 85
Uschanov, Tommi 120–122
Uusi keisari Xi Jinping 81–82

V
vakoilu 76–78
Vakoojajahti 76–78
Vala, Ursula 111–113
valaiden kieli 101–103
valashullut 101–103
valkoinen Suomi 39–41
Valkonen, Tero 161
valomuistot 48–50
Vanhanen, Tatu 13
vapaa tahto 119
Vasiljev, Fjodor 59
Vaurauden ja eriarvoisuuden juuret 161–163
vegaanisuus 118–119
Vennamo, Veikko 19
Venäjä 76–78
VieKas–hanke 30–32
Viena 152–154
Vieras eläin ja muita uusia luontokappaleita
118–119
vieraslajit 30–32
vihapuhe 11, 100, 141–143
Vikstedt, Teija 30
Virta, Mikko 93–95
Visuri, Pekka 9, 53–55, 132
Vogl, Frank 96–98
Vossi, Leo 4
Vuokko, Riina 135
Vänttinen, Ahti 151

W
Walch, Johann Heinrich 43
Wales 121
Weinberger, Caspar 54
Wendelin, Martta 169
Whitlock, Craig 147–149
Wiherheimo, Alli 167–169
Wild Thing 144–146
Winter, Johnny 144
woke–kulttuuri 13
Wählberg, Hedvig 101

X, Y

Xi, Jinping 81–82, 97, 136, 138

Yari 4–6

Yhdysvallat 8, 76–78, 83–85

Yhdysvallat Afganistanissa 147–149

yksinvaltiat 158–160

Yleisradio 132–134

Yli luonnollisen 21

Yli-Vainio, Niilo 116

Z, Ä

Zabludowicz, Shlomo 28

Zakrevski, Arseni 42

Zappa, Frank 71, 87, 170

Ždanov, Andrei 133

Zuckerberg, Mark 68

äärioikeistolaisuus 99–100

7 tapaa tuhota ihminen 138–140

© Annariikka Lehtinen 2023

"Olen vuodesta 2014 julkaissut verkossa blogikirjoituksia otsikolla *Heikin varaventiili*. Tähän julkaisuun olen koonnut elokuusta 2022 heinäkuuhun 2023 ilmestyneet tekstit. Aiheiden kirjo on edelleen laava, koska olen aina kirjoittanut asioista, jotka ovat vain juolahtaneet mieleen tai sitten pyytämättä eteen ilmestyneet ja jotenkin vaatineet kommentointia. Näkemykseni ovat edelleen aika vahvoja. Onneksi näitä ei ole kenenkään pakko lukea."

04

Poroila, Heikki

Varaventiilin seitsemäs sinetti
Blogikirjoituksia 2022–2023

Honkakirja 2023

ISBN 978-952-69775-7-7

